آذربایجان کلاسیک أدبیاتی

خلیلی قزوینی

کلیات اشعار

ترکی و فارسی

تصحیح و پژوهش: فیروز رفاهی علمداری

خلیلی قزوینی
۸۹۰-۸۱۰ هجری قمری

دیوان

فرقت نامــه

۸۷۶ هجری
براساس نسخه دستنویس دانشگاه تورینگر
به شماره ۱۷۷

تحفۀ عشاق

۸۸۰ هجری
براساس نسخه دستنویس مجلس شورای اسلامی
به شماره۱۴۲۵۹

تهران

۱۴۰۰

فیپا

سرشناسه: خلیلی قزوینی، قرن ۹ق.

عنوان و نام پدیدآور: کلیات اشعار ترکی و فارسی/ خلیلی قزوینی؛ تصحح و تحشیه فیروز رفاهی‌علمداری.

مشخصات نشر : تهران : ساوالان ایکیدلری، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۴۱۳ ص.؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س‌م.

شابک: ۰-۱۲-۷۸۰۶-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

موضوع: شعر ترکی آذربایجانی -- ایران -- قرن ۹ق.

شعر فارسی -- قرن ۹ق.

رده بندی کنگره: PL۳۱۴

رده بندی دیویی: ۳۶۱۱/۸۹۴

شماره کتابشناسی ملی : ۸۵۵۲۲۲۶

کلیات خلیلی قزوینی

تصحح و مقدمه: فیروز رفاهی علمداری

ناشر: ساوالان ایگیدلری

نوبت و سال چاپ: اول ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰

شابک: ۰-۱۲-۷۸۰۶-۶۲۲-۹۷۸

جلد: اثر سلطان محمد نقاش دوره صفویه

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

Firuzrefahi@gmail.com

ایچینده کیلر

۱۵- اول مسیحادم که شیرین لبریندک جان طمر
۱۶- شها مهر جمالکدن چو ذره آفتاب اوینر
۱۷- یارینی یارین کورندر کم بوکون یارین کورُر
۱۸- ای یوزک شاننده منزل آیت اللـه نور
۱۹- سنبلک کیم لاله حدندن کل حمراء قاپر
۲۰- اول که والیلک رموزی زلفنوک تابنده در
۲۱- غمزک الینده تیغ عریان طوتب درر
۲۲- آه کیم اول چشم سیاهک قصدی جان اتمک دلر
۲۳- شها زلف سیه پوشک که جرم سمعه قایلدر
۲۴- اول بت چینی کیم آنک سنبل پر چینی وار
۲۵- دانۀ خالک که قرص آفتاب اوستنده در
۲۶- غصه و عشقکله هر کیم کندوزین خرم توتار
۲۷- بو بندۀ عشق اودینه یانمغه قومزلر
۲۸- حق کتابنک سورۀ سبع المثانی سنده در
۲۹- مهر ا.مان بو فانی دونیادن عجب دیوانه در
۳۰- دلدکجه مژنک بغرم لعلونک نمکین ایلر
۳۱- باد صبا از سوی مشرق آفتاب آلمیش کلور
۳۲- چشم مستنک ای پری هر دم که خاب ایلن طولر
۳۳- اکرچه غمزه لروک دلده یاره سی کورینور
۳۴- دلربالر انجنب دردا که بندان سُردلر
۳۵- بحمداللـه که هجران اولدی آخر
۳۶- کوکل که عزم ایدب اول یار مهربانه کیدر
۳۷- کوردکده بندن اول مه نامهربان قچر
۳۸- اولمدم یاریله چون همدم الُمدن نکلور
۳۹- یاره کرچک یار اولن اغیاردن فکر ایلمز
۴۰- کیم که حق یولونده ترک جان ایله باش ایلمز

۴۱- هر کم اوز حدینی بلمز طغرو راهک کوزلمز
۴۲- دار فناده هر کم فانی مطلق اولمز
۴۳- صانمه بز قامت موزونکه عاشق دکلز
۴۴- ای بولنمز ذاتنه دانش یولنده دست رس
۴۵- ایلدم عزم سفر ای شاه خوبان الوداع
۴۶- ای کونکل کل طالب ایسن ایلمه عمروک تلف
۴۷- تا که سندن ایرویم ایشمدر ای یار آغلمق
۴۸- شادکن قلدی بنی اوش یکدن کریان فراق
۴۹- اول نازنین که سرو رواندر نه نازیجک
۵۰- شاد اول ای دل که بکون جسمکه جاندر کلجک
۵۱- ای جمالک مظهر نور الاهیدن دلیل
۵۲- عاشقنک ای دوست کونکل طورنه موسی می دکل
۵۳- بنی آشفته و شیدا قلن دل
۵۴- چون کلشن جانونکا قلدی نظر کوزوم
۵۵- پیک دولندر اکر اسرسه کویندن نسیم
۵۶- بن که درویش اولمشم شاه جهانکدن فارغم
۵۷- آخدیقدکجه چشمه سیندن چشممنک مادام دم
۵۸- کل برو صوفیا که مست اولالم
۵۹- بن که درویشم فقیرم پادشاه عالمم
۶۰- اولمشم بن زلفنه دیوانه چقلر سودیکم
۶۱- بو شعری کم شاه خوبانه یازرم
۶۲- یوری هی بی وفا یار اپسم اپسم
۶۳- ای منی شیدا قلن کل یوزلو یارم خانده سن
۶۴-کورمشم حقینک نشاننک دوست سیماسنده بن
۶۵- اول که طعن ایلر یوزی شمس دهایه شیمدیدن
۶۶- ای اوزوندن بی خبر سن سنی بیل کم قانی سین

۶۷- زاهدا چون بی خبرسین نامه ناموسدان
۶۸- اول بنم کم قالمزم جانان یولنده جانا بن
۶۹- زاهدا جهد ایله بیل کم سنی کمدور یاراده‌ن
۷۰- پرتو عشق اولدی تا کم روشنای کوکلمک
۷۱- جانمی یاندرد جانا نار هجرانک سنُک
۷۲- ای دوست نه بی وفایمش سن
۷۳- لطفله (شول) قرشودن کل یوزلو یارمدر کلن
۷۴- ای کونکل بو دنیا چون مرداردر آندن صقن
۷۵- عارضک عرض ایلمش سن ای پری کلزارده
۷۶- عشق معشوقنده عاشق چونکی قیمز جانینه
۷۷- کعبۀ کویندر ای شه جنت الماوا بزه
۷۸- چون عیان اولدی رموز عالم الاسماء بزه
۷۹- جانا بنی صالدک چو بو غربت نمدینه
۸۰- جانا بو خسته نک نظر ایت هر کون آهینه
۸۱- هر کم بو فانی دنیانک آلدنمدی لذاتینه
۸۲- یار چون عرض جمال ایلیه بازاره کله
۸۳- ایا غافل نه کسب ایتدونک بو فانی دارالدنیاده
۸۴- خوشدر چمنده بادۀ کلرنک زرین جام ایله
۸۵- ای شاه جهان ظلم عیان اتمه اکنده
۸۶- ای لبی غنچه نیجه جور اده سین جانمزه
۸۷- سرو اُلمی بو قد یا عرعرمی بارک اللــه
۸۸-کر سکا شرح ایلیم خاصیت اسمامزی
۸۹-بوری ای قولی یلان دلبر عیار یوری
۹۰- تا کل اوزره سنبلونک عنبرفشانین بغلدی
۹۱- دله که مشکلمش سوکلو یار ایرلغی
۹۲- یارب جناب عزتوکا آشنا حقی

گیریش

طالعسیزعاشیق شاعیریمیزین
حیات و یارادیجیلیغی

طالعسیز شاعیرلریمیزدن اولان خلیلی غوربت تورپاغیندا یاشادی، یاراتدی و دونیاسینی ترک ائتدی.

أسکی قایناقلاردا اونو خلیلی، خلیلی عجم، درویش خلیلی، خلیلی مولوی، خلیل خلیلی ، خیلیلی دیاربکرلی، خلیلی قزوینی، خلیلی خوراسانی آدلاری ایله خاطیرلادیرلار.

خلیلی، دئمک اولار، ۸۱۰ هجریده دوغلوب و ۸۹۰-نجی ایلده وفات ائدیبدیر. او، گنج یاشلاریندا تحصیل مقصدی ایله دوستونو گؤتوروب رومه کؤچور. اورادا، ازنیک شهرینده یئرلشیر، بیر مدت استانبولا و سایر یئرلره گئدیر و صونرا ازنیکه دؤنوب عؤمورونون سونونا قدر همین شهرده یاشاییر و وفات ائدیر.

بعضی قایناقلاردا قزوین، خوراسان، بعضیسینده دیاربکردن (او زامان دیاربکر قاراقویونلو و آق قویونلو حاکمییتلری آلتیندا اولور وعجم تورپاغی ساییلیردی) و چوخونون عجم دیاریندان اولماسینا تاکید اولونور.

ایرانین أسکی قایناقلاریندا "خلیلی" آدینا راست گلمیریک، آنجاق عثمانلی قایناقلاریندا اونون حاققیندا قیسسا بیلیکلره راست گلمک اولار.

أن قدیم قایناقلاردان اولان سهی بیک"تذکره سهی" (هجری۹۴۵)، خلیلی حاققیندا یازیر:"مولانا خلیلی اصلده دیار شرقدن گلوب آناطولی جانبنده

ازنیق نام شهرده شغل ایدوب، اول ییرده بر محبوب ایله مناسبت ایدوب اشتیاق خامه‌سی ایله آنک آدینا بر تورکی "فراق نامه" یازمش. خلق ایچنده "فراقنانهٔ خلیلی" دیمکله مشهور و مذکوردر. صکره‌دن تصوفه مائل اولوب صاحب خانقاه اولدی. سوزلری صوفیانه و اشعاری مشایخانه‌در. بو ابیات آنک اشعارندندر:

من که درویش اولمشم شاه جهاندن فارغم،
بندهٔ سلطان عشقم این و آندن فارغم.
شهر تندن کِچمشم دنیای فانیدن تمام،
بی نشانی بولمشم نام و نشاندن فارغم".[۱]

سهی بیکین سوزلریندن بئله آنلاشیلیر کی، أللی ایل اؤلوموندن کئچمه‌سینه باخمیاراق ، او، خالق آراسیندا تانینمش بیر شاعیر ساییلیر و أثرلری دیللرده ذکر اولونور.

سهی بیکدن سونرا، لطیفی "تذکره شعرا" (هجری۹۵۳) اثرینده خلیلی حاققیندا قئیدلری وار و یازیر:" خلیلی دیاربکردندر. سلطان محمد (فاتح) جوانلغی زماننده ازنیق نام قصبیه گلوب، تحصیل علمه مشغول ایکن بر محبوبه تعشق ایدوب کتاب عشقده سبق آلدی. وارسین دفتره دوزب اقومقده و یازمغده قالدی. درد عشقله مبتلا و شور و سودایی واله و شیدا اولور حسب حالنی و دورمونی الباقی بر داستان ایدوب، عالمده داستان اتدی. بین الانام "فراق نامهٔ خلیلی" تسمیه اولنور. نظم:

دیدیم ای نامهٔ فرخنده اختر
چو سنسن بر همای عنبرین پر.
بیرونوک مظهر انوار اشواق،
درونوک مخزن اسرار عشاق.

---

[۱]. تذکره سهی بیک فرانسه ملی کیتابخانا ألیازماسی نومره ۱۰۷۲ *suppl.turc*، ص.۱۱۰

عجب نطق فصیحک وار زبانسز،
سوزوکی عرض ادر سن ترجمانسز.
طپوکه هر نه کم قونسه امانت،
یازب خرم اورسن هر ملولی.

و بو غزل ذوالقافیتین و رد العجز علی الصدر دخی آنوک در:

تا بنم کوکلمده یاقدک ای رخی کلنار نار،
قارشو دکل جهانده یاندم ای عیار یار.
یاره لو قلدک بنی رحم ایلمزسن ای دریغ،
اغلدرسن هر کجه تا صبح اولنجه زار-زار.
زارلیغمدن بنم همسایه لر در بی حضور،
اتمدی آهم ساکه بر ذره ای مکار کار".[۱]

حسن چلبی "تذکره شعرا"سینده (۹۷۶هجری) یازیر:" لطافت آب و هوا ایله شهرهٔ دهر و مقبول و ممدوح زید و عمرو اولان، دیاربکردندر. سلطان محمد زماننده ازنیقه گلوب تحصیل علمه اشتغال و قندیل تکمیل علوم جلیله‌یهٔ روغن اجتهاد و فتیلهٔ سعی جمیل ایله اشتغال اوزره ایکن بر محبوب مَلک خصاله عاشق شیدا اولوب، مجنون مثال لیلی عنبرساسی ایله رسوا و زنجیر عشق و هواسنه مبتلا اولدقده حسب حالن و آلام و ملالن بر داستان ایدوب، کندویی عالمه دستان اتمیشدی. بین الجمهور "فرقت نامهٔ خلیلی" دیمکله مشهوردر. ساده و گشاده بر نظم‌در. صفت خطاب نامه‌ده بو بر قاچ بیت اول کتابدندر. نظم:

دیدیم ای نامهٔ فرخنده اختر،
چو سن سن بر همای عنبرین پر.
بیرونک مظهر انوار اشواق،

---

[۱]. تذکره لطیفی ألیازماسی ، فرانسه ملی کیتابخانا نومره ۲۹۷ *turc*، ص. ۱۹۲ (غزل دیواندا وار.)

درونک مخزن اسرار عشاق.
عجب نطق فصیحک وار زبانسز،
سوزوکی عرض ایدرسن ترجمان سز.

غزلیاتنده چندان لطافت نمایان دکل‌در. اول اجلدن تحریر اولنمدی[۱].

عاشق چلبی ده یازدیغی تذکره سینده "خلیلی" حاققیندا معلومات ویریر و یازیر: "خلیلی مشهور خلیلدر که، دیاربکردن رومه شغله گلورکن ازنیقده بیر دلبری سویب اشتغالنه مانع اولوب، فراقت ایدب قالمشدور. ازنیقده سودیکی دلبرله اولان احوالن داستان ایدیب نظم ایلمشدر. افواهده "دیوان خلیلی" دیمکله مشهوردر و اثنا داستانده کندوننک رومه گلدوکین و اول زمانده بورسه و ازنیق مجمع علم و علما اولوب، ازنیقده شغله قصد ایدرکن، شعله آتش عشق جماله آمالن یاقدیغی مسطوردر. نظم نازک‌در وصف و فنون نظمده اول داستان انده اولن غزللریدور. شایع اولن فقط شعر و :

چو دوشدم سندن آیرو ای کوزل خان،
ایشومدر ناله و فریاد و افغان.
اکر بو نوع ایله قالورسه هجران،
کوزوم قان آقله جان ویر دل جکر یان.

غزل:

اول که سیمین اللری عاشقلروک قانینداdir،
کوکلومنک جمعیتی زلف پریشانینداdir.
کوزلری بر غمزده فنح اتدی دل اقلیمنی،
قصدی شمدی بن غریب افتاده نین جانینداdir".[۲]

[۱]. حسن چلبی تذکره الیازماسی ، فرانسه ملی کیتابخاناسینومره ۲٤٦ *turc* ، ص. ۹٤
[۲]. عاشق چلبی تذکره سی، فرانسه ملی کیتابخاناسی نومره ۱۰۷۷ *suppl.turc* ، .ص.۲٥۸

قافزاده فائضی (وفاتی ۱۰۳۱ هجریده) یازدیغی "زبده اشعار" تذکره‌سینده "خلیلی"حاققیندا بیرمطلب یازماسا دا خلیلی ابراهیم بیک خوراسانیین آدینی چکیر و اورادا آشاغیداکی بیتی میثال گؤستریر:

گوروب اغیارنی فی الحال الیمی کوکسمه وردوم
دکل تعظیم اوچون خنجرلرین زخمین نهان اتدیم".[1]

بو بیت "خلیلی" أثرلرینده یوخدور. بعضی آراشدیرماچیلار ابراهیم خلیل خوراسانی ایله خلیلی عجمینی قاریشدیریب، اونون خوراساندان اولماسینی ایدعا ائدیرلر.

عهدی بغدادی، خلیلینین اؤلوموندن یوز ایل سونرا یازدیغی "کلشن الشعرا" تذکره سینده (۱۰۷۱هجری) خلیلی حاققیندا یازیر: "خلیلی عجم قزوینیدور. لکن مدت مدیدر کی، تجارت طریقیله ترک دیار ایدوب، گشت و گذار ممالک روم و خدمت اصحاب علوم قیلب، آخر شهر حلبده توطن اتمیشدور. خاطر عاتیری طرز معمایا مایل اولماغین تحصیل و تکمیل قیلمیشدور شویله کی هر معمایی دلگشاسی مقبول مردم افاضل اولمشدر. حالا پیرو میرحسین اولوپ انلرونک رساله‌سنه گوره بیر رسالهٔ غرا ترتیب اتمکده‌در. زیرا کی دورت بش یوز معمایا قدردر که، هر بیرینین عقل عقده گشاه ترکیب و تحلیلنده کثیر اولماسی مقرر و پسند ارباب هنردر. بو بیر-ایکی معمایی شاهانه قلم دو زبان قیلب عرض اولنور. الحق که دیار عرب ده یاران عجم ایچره مثلی نادر و معما فنیند ساهردور و بو معمالر اوندر کی ثبت اولند .به اسم ادم.

چون زلف تو دید رفت دل ازبر ما،
دادیم به زلف تو دل ای دلبر ما.
دل از سر ما گذشت و ما ازسر دل،

---

[1]. زبده اشعار تذکره سی، فرانسه میللی کیتابخاناسی نومره ، ۲۹۵ ، ص. ۵۱

ما را سر دل نماند و دل را سر ما.

وله معما به اسم علی

کرد کوی ساقی کوثر به سر گردیده ام

توتیا از خاک پایش کرده بیحد دیده ام.

وله معما به اسم امری.

ها هی که پست سازی لعل کران بها را

لب را گشا و بنما دراز دهان تو یارا".[۱]

عهدینین وئردیکی معلوماتا أساسن "خلیلی" معما شعریله معروفدور. عهدینین علاوه ائتدیکی معلوماتلار باشقا قایناقلاردا یوخدور. اورادا قئید اولونان شعیرلرینه ده أليميزده اولان قایناقلاردا راست گلمدیک.

"تحفه نائلی" تذکره‌سینده أسکی تذکره‌چیلرین سؤزلری تکرار اولونور و یازیلیر: "شیخ خلیلی دیاربکرلی "فرقت نامه خلیلی" ناظمی، وفاتی ۸۹۰ (میلادی ۱۴۸۵) ازنیکده مدفوندور. سجیل اسمینین ابراهیم اولدوغونو و ازنیک ده بیر زاویه یاپاراق وفاتینه قدر اوندا ساکن اولدوغنی یازیور. فرقت نامه دن:

دیدم ای نامۀ فرخنده اختر،

چو سنسین بیر همای عنبرین پر.

بیرونک مظهر انوار عشاق،

درونک مخزن اسرار عشاق.

اول که سیمین اللری عاشقلرندر،

کوکلموک جمعیتی زلف پریشانندادر.

کوزلرک بیر غمزه ده فتح اتدی دل اقلیمنی،

---

۱ -*Gülşəni Şuara, Ahdi Bağdatli, Hazırlayan Süleyman Solmaz, s.* ١٤٥

شمدی قصدی بن غریب افتادننک جانندادر.

بن که درویش اولموشم شاه جهاندن فارغم،
بندۀ سلطان عشقم این و آندن فارغم.
شهر تندن کچمشم دنیایه فانینک تمام،
بی نشانی بولمشم نام و نشاندن فارغم.

عاشق حق بین سورر دینار ذوفینک دایما،
زاهد خود بین اوتورمش غصۀ فردا چکر".[۱]

"خلیلی" حاققیندا أن چوخ یازان علی امیریدیر. امیری اوزی دیاربکرلی اولدوغو اوچون خلیلینی اؤز همشهریسی سایير و "تذکره شعرای آمد" اثرینده یازیر:" شهرمزک شعرای قدیمه سندندر. تاریخ ولادتی پک ده کسدیریلمزیسه ده تقریبا ۸۱۰ حدودنده تولد ایلدیکنی جریان وقوعات حیاتیه‌سنک بعض آثاری ارائه ایدییور.

خلیلی فاتح سلطان محمد خان حضرتلرینک اوائل دور شاهانه‌لرنده ازنیق شهرینه گله‌رک اختیار اقامت ایلمشدر. اورانک عرفا و شعراسیله مصاحبه و مشاعره ایلدیکی کبی ۸۷۰ حدودنده درسعادتی زیارت و بر سنه اقامت ایلدیکنی فرقتنامه‌سنده حکایه ایلیور به تکرار ازنیقه عودت ایلدی. ۸۸۰ حدودنده شیخ خانقاه بر مرشد صاحب انتباه اولاراق امرار اوقات ایلمکده اولدیغی حالده ۸۹۰ حدونده وفات ایلمشدر.
خلیلی‌نک زمانی شعراسیله مشاعره‌سی پک کی اولدیغی کبی اخلافیده آنک آثارینی تتبع و تنظیر ایتمشدر صفحات نظایردن بر مقدار ارائه ایلرز:
ابوالفتح سلطان محمد خان غازی:

---

۱. *Töhfeyi-Naili, s.* ۹۱

چاک اولان دست جفالریله کریبانکدر،
ایلیشن خار غم و محنته دامانکر.
دوکلن ییره بلا تیغی ایله قانکدر،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

خلیلی (آمدی)[١]:

آه کیم عرض جمال ایتمدی عشاقه حبیب،
بکزر اول کان کرمدن بنی منع ایتدی رقیب.
کر اولورسه بو فراقی ایله خلیلیی غریب،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

سلطان بایزید خان ولی:

کرچه کیم یاقوت دیرلر یازدی چوق مشق و مثال،
یازمدی خطک کبی بر خط ریحانی درست.

قانونی سلطان سلیمان خان:

بی وفا دلبرلرک عهدنده یوقدر هیچ ثبات،
آنده کیم عهد اولمیه اولور بی ایمان درست.

خلیلی (آمدی)[٢]:

دل غمک کوینده مهمان اولدی قان یوتدیردک آه،
بارک اللــه کیم قونقلادک بو مهمانی درست.

جناب خلیلی اوائل حالده سیدعمادالدین نسیمی آثارینک متتبع و مقلدی اولدیغنی سویلمشدک. فضولی یه وارنجیه قدر ان بلیغ شاعرلرمز ذاتا نسیمینک متتبعی و بلکه شاکرد معنویی عرفانیدر که بونک تفضیلاتی نسیمی بحثنده گوریله جک ایسه ده بوراده صاحب ترجمه ایله جناب نسیمینک برر غزلینی درج ایلیورز:

---

[١] . خلیلی نین "مربع غزل" فورماسیندا اولان غزلینه ادرنه لی احمدپاشا، خفی، ملیحی، یقینی و سایر نظیره یازمیشلار. (امیری آمدی)

[٢] . خلیلی نین"درست" ردیفلی غزلینه یوزدن چوخ نظیره یازیلیبدیر. (امیری آمدی)

غزل نسیمی:

عید اکبردر جمالک عیده جان قربان اولور،
اب حیواندر دوداغک هر کیم ایچه جان اولور.

نظیرهٔ خلیلی:

کیمکه سن شاهک جمالی عیدینه قربان اولور،
ثقلتندن قورتلور جسمک سراسر جان اولور". [1]

تذکره و آلیازمالاردان علاوه خلیلینین شعیرلرینه جنک و مجموعه‌لرده ده راست گلمک اولار.

عثمانلی تورپاغیندا یازیلان أسکی شعیر مجموعه لریندن اولان "جامع النظائر" (۹۱۸ هجری) حاجی کماله عایدیر. بورادا خلیلینین ۴۰ غزلی ضبط اولونوبدور. حاجی کمال یازیر کی، او شاعیرلرین دیوانلارین بیر-بیر اوخویوب و بو شعیرلری سئچیبدیر[2]. بو او دئمکدیر کی، خلیلینین دیوانینی حاجی کمال ملاحظه ائدیبدیر. بیز دیوانین حاضیرلانماسیندا همین مجموعه ده اولان شعیرلری اوخوجولارا چاتدیریمیشیق.

نظمی ائدیرنوینین ۹۴۰ هجری ایلینده توپلادیغی "مجموعه النظائر" اثرینده خلیلییه عاید ۱۱ غزل ضبط اولونوبدور. همین مجموعه‌نی تدقیق ائدن دکتر فاتح کوکسالین حاضیر ائتدییی جدوللره گؤره بونلاردان بیری زمین و قالانلاری نظیره‌دیر. بونلاردان ۸ غزلی احمدپاشایا، ۱ غزلی شیخی و بیری ده احمدی شعیرلرینه نظیره اولوبدور. "مجموعه"-ده اولان شعیرلرین اوچو دیواندا وار و قالان ۷ غزلی دیوانینا علاوه ائتمیشیک.

---

[1]. علی امیری ، تذکره شعرای آمد، بیرینجی جیلد ، ص. ۲۷۷

[2]. *Ertək Morkoç, Egridirli Haci Kamalin Camiun-Nəzairi, Doktora tezi,* ۱*-cilt, Ege Üniversitesi, İzmir,* ۲۰۰۳*, s.XXIX*

اوچونجو مجموعه "جامع المعانی" آدلانیر کی، ۹۴۰ هجریده حاضیرلانیبدیر. بورادا موختلیف أسکی شاعیرلردن، او جومله‌دن قایغوسوز ابدال، نسیمی، جعفری، قاسمی، گلشنی و روشنی و ائله‌جه ده فارس شاعیرلریندن شعیرلر ضبط اولونوبدور. همین أثری محرم ائرکین ۱۹۴۹ –نجی ایلده آراشدیریر و اورادا خلیلییه عاید اولان ۳۳ غزلینی نشر ائتدیریر. محرم ائرکین مقاله‌ده "خلیلی" یارادیجیلیغی حاققیندا موختصر قئیدلری وار و یازیر:" اونون غزللرینی بکنمیین اسکی قایناقلارین نه درجه‌ده حاقلی اولدوقلارینی آنلاماق ایچین ده قدرت و قابیلییتینین اورنکی اولاراق بو شعیرلریین نشری ایبی اولور. غزللرینینی:

نه سببدن در قمر گه بدر اولور گاه هلال،
سیر خورشید عجب باشینده سئوداسی وار

و

اول بنم که قالمازام جانان یولوندا جانا بن،
جان ندر کیم آنی قربان قیلمیام جانان بن.

بیتلرله سوسله‌ین خلیلی هر حالدا ضعیف بیر شاعیر دکلدیر[1]. بیزیم ترتیب ائتدیکیمیز دیواندا او غزللر أتک یازیسیندا کؤستریلیبدیر

عبداللــه ابن پروانه‌نین "مجموعه پروانه" (۹۶۳) اثرینده خلیلینین ۱۶ غزلی وار که، بونلاردان دکتر کامل علی کیناشین تدقیقی أساسیندا بیری زمین شعیر و سککیزی نظیره‌دیر. بورادا جبری، حسبی، محبوبی، نظمی، ریاضی و سریری اونا نظیره یازمیشلار و خلیلی ده احمد پاشا و لامعی کیمی شاعیرلره نظیره یازمیشدیر. غزللرینین هامیسینا أليميزده اولان دیوانلاردا راست کلیریک.

---

[1] . *Muharrem Ergin, Cami-ül Meani`deki Türkce Şiirler, RÜDED, sayı* ۲-۳, ۱۹٤۹ *,s.*

قویون اوغلی موزه سینده اولان ۱۳۴۵۰ نومره‌لی مجموعه‌ده خلیلی‌نین ۵۷ غزل، ۳ قصیده، ۱ مستزاد، ۱ معما، ۱ مخمس و ۱ ترجیع بندی وار.[1] بو مجموعه ده أن چوخ شعیری اولان خلیلی ساییلیر. شیخی، ذاتی، احمدپاشا سونراکی چوخ شعیری اولان و خلیلی ایله موعاصیر اولانلار ساییلیرلار. مجموعه ده شعیرلر قافیه سیراسی ایله ضبط اولونوبدور. مجموعه‌نی تدقیق ائدن عالیم گؤستردییی أساسدا مجموعه‌ده خیلیلی شعیرلرینه نظیره یازانلار آراسیندا سنان، احمد، فنایی، جم کیمی شاعیرلرین شعیرلرینه راست گلیریک. مجموعه‌ده اولان شعیرلردن اوتوز اوچو"فرقت نامه"-ده یوخدور که، چالیشمامیزا علاوه ائتمیشیک. "فرقت نامه"-ده اولان شعیرلرینی أتک یازیسیندا گؤسترمیشیک

خلیلی حاققیندا موعاصیر تدقیقاتچیلار دا یازیبلار. بورادا أن چوخ تورکیه‌لی تدقیقاتچیلارین پایینی یاد ائتمک اولار. خلیلی حاققیندا بیرینجی معلوماتی مرحوم محرم ائرکین ویریر. خلیلی‌نین "فرقتنامه" سینه خانم یاشین زرین ۱۹۴۸-نجی ایلده، "فرقت نامۀ خلیلی دیاربکری" آدیندا، بیر لیسانس تئزی و جمال کلسرن ۱۹۹۰-نجی ایلده بیر فوق لیسانس تئزی یازمیشدیر. اونون تئزی استانبول نوسخه‌سی أسایندادیر و تئزین سونوندا استانبول ألیازمانین فوتوصورتینی علاوه ائدیبدیر[2]. بیز همین ألیازمادان فایدالانمیشیق. دکتر کونای کوت شخصی نوسخه‌سی اولان "فرقتنامه"-سی اوزرینده بیر مقاله ایله تورکییه ده اولان نوسخه لری (۴ نوسخه) تانیتدیریب و خلیلینین ۱۰۰ بیتی ایله بیرکه نشر ائتدیرمیشدیر.[3] شوکت بایسان اوغلو یازدیغی "دیاربکیرلی فیکیر و صنعت آداملاری" کیتابیندا خلیلی حاققیندا قیسسا معلومات یازیر[4].

---

[1]. *Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki* ١٣٤٥٠ *Numaralı Mecmuanın Metni, Ahmet Kavaklıyazı,Yüksek lisans trazi,Konya,* ٢٠١٠ *, s.*٣٣

[2] *Cemil Gülseren, Firkat-Name Halili, Yüksek Lisans Tezi, Malatya,*١٩٩٠

[3]. *Günay Kut, Fürkat-name, TDA Yilliği, Bulleten* ١٩٧٧*, Ankara, s.*٣٣٤

[4]. *Şevket Beysanoğlu, Diyarbekirli Fikir ve Sanat Adamları,* ٢*-ci cild, DDTD Neşriyat., N.*٦*, ist.,* ١٩٥٩

دکتر احمد کاواکلی یازی " ۱۵-نجی یوزییل شاعیرلریندن دیاربکیرلی خلیلی نین شعیرلری"[1] مقاله‌سینده خلیلیه عاید اولان شعیرلری موختلیف مجموعه‌لردن توپلاییب و نشر ائتدیریر. نهایت ۲۰۱۳-نجی ایلده دیاربکیرده نشر اولونان "علی امیری چالیشتایی" مجموعه‌سینده خلیلینین "پندنامه" قصیده‌سینی خانم کولچیچک آکچای اونون یگانه ألیازماسی أساسیندا نشر ائدیر[2]. تورکییه تدقیقاتچیلاری خلیلینی فضولیدن سونرا آذربایجانین أن مشهور شاعیری کیمی قلمه وئریرلر و اونون فضولی و حبیبی کیمی شاعیرلره اولان بؤیوک تاثیریندن یازیرلار.

آذربایجان أدبی موحیطینده بوگونه قدر خلیلی حاققیندا موستقیل بیر یازییا راست گلمدیم. اسماعیل حکمت "آذربایجان أدبیاتی تاریخی" اثرینده خلیلی حاققیندا قیسسا معلومات وئریر. "آذربایجان کلاسیک أدبیاتی کیتابخاناسی" مجموعه نین اوچونجی جیلدینده "خلیلی" حاققیندا قیسسا معلومات وئریلیر و اونو حوروفی شاعیر کیمی تانیتدیریر. سونرا اونون اوچ غزلی قئید اولونور[3]. بو غزللره حاضیرلادیغینیز دیواندا راست گلمیریک، بونون اوچون اونلاری دیوانیمیزا علاوه ائتدیک. بونلاردان علاوه پروفسور آزاده موسایئوا نشر ائتدیگی آذربایجان مهاجرت أدبیاتی آدلی اثرینده اون بئشینجی عصیرده مهاجرت ائتمیش آذربایجان شاعیرلرینی تدقیق ائدیر و نومونه اولاراق خلیلینین "فرقتنامه" اثرینی اوخوجولارا تقدیم ائدیر[4]. بونلاردان سونرا، خلیلی حاققیندا یازیلان بیر-ایکی مقاله‌یه ده راست گلیریک.

---

[1] *Selçuk Üniverditesi , Edebiyat Fakültesi Dergisi,* ۲۰۱۵*, sayı* ۳٤*, s.*۱-۸۸

[2] *Akçay Gülçiçək, Diyarbakirli Halili ve Kaside-i Pend-namesi, - Ali Emiri Çalıştayl, Diyabakir,* ۲۰۱۳*, s.*۸

[3]. *Azərbaycan Klassik Ədəbiyyatı Kitabxanası, XIII-XVI əsrlər Azərbaycan Şüiri,* ۳*-cü cild, Bakı, elm,* ۱۹۸۳*, s.*۲٦۰۱-۲٦۱

[4]. *Azadə Musayeva, XV-XVI əsrlər Azərbaycan Mühacirət Ədəbiyyatı və Xəlilinin Firqətnamə-si,* ۲۰۰۷*, Bakı*

ایراندا أدبیات تاریخی موضوسوندا یازیلان کیتابلاردا "خلیلی" حاققیندا هیچ بیر معلومات یوخدور. سون واختلاردا" دایره المعارف شیعه" آدیندا نشر اولونان کیتابدا، تورکییه‌ده اولان قایناقلارین معلوماتی ترجمه اولونوب و اونو عثمانلی شاعیری کیمی تانیتدیریرلار. بو یازیدا یانلیش معلومات چوخدور. گؤرونور شاعیرین طالعسیزلیکی و غریبلییی بورادا دا اؤز عکسینی تاپیبدیر. بیزیم یازیمیز بو ساحه‌ده بیرینجی سایيلیر و گؤزله‌نیلیر کی، کلجکده بئله یازیلارین سایی چوخالسین. خلیلی نین تورکییه دن کنار خارجده اولان "فرقتنامه"-سی حاققیندا علم عالمی یالنیز فرانسه و برلین ألیازمالاریندان خبردار ایدی

خلیلی "فرقت نامه" آدلی اثرینی ۸۷۶ هجریده یازیبدیر. اوزی بو مطلبه بئله ایشاره ائدیر:

نیجه قان آغلدرسن خامۀ سن،
تمام ایت نظم فرقت نامۀ سن.
چو بی حذف ایله کیم اهل تواریخ،
کتاب اسمین بلور کندویه تاریخ[1].
سزوک یوزدندن الدق چون نقابی،
دکل واللـه اعلم بالصوابی.

دئمک، خلیلی ۶۵ یاشیندا بو اثرینی تالیف ائدیبدیر. نظره گتیرسک کی، مجموعه و جنکلرده ائله شعیرلری وار کی، "فرقتنامه"-ده گؤزه چارپمیر، دئمک اونون باشقا شعیرلری ده اولوبدور. حتی، ایکی یئرده "دیوان و دفتریمیز" سؤزونه ایشاره ائدیر و تحقیقاتچیلار، گومان ائدیرلر کی، یقین اونون "شعیرلر دیوانی" اولوبدور. چلبی بو مطلبه ایشاره ائدیر. ألیازمالاردا اونون أثری "دیوان فرقتنامه" کیمی ده یازیلیر. یعنی دیوان و فرقتنانه‌سی

[1]. ابجد حسابیله ۸۷٦ هجری اولور

بیرلشرک نوسخه‌لنیبدیر. بورادا خلیلینین ۹۴ غزلی توپلانیبدیر. بوندان علاوه ترجیع بند، مستزاد، مربع، قصیده و دورتلوک شعیرلری ده علاوه اولونوبدور. خلیلی دیوانی حاققینده بئله یازیر:

راه عشقکده خلیلی نه بلا چکدوکنی،
نظر اتسک بلسین دفتری دیوانمزه.

پس اندن عیشه مشغول اولدق ای یار،
بر آزدن اوقدق دیوان اشعار.

بعضی تدقیقاتچیلار "فرقت نامه"نی خلیلینین شخصی حیاتیندان اولان روایت گومان ائدیرلر. بیر قروپ دا اونو ایلاهی و مجازی عشق ساییرلار. "فرقتنامه" عاشیق داستانلاری سایاقیندا یارانیبدیر. بورادا محبت داستانی روایت اولونور و آرادا غزل، مربع، مستزاد، ترجیع بند و سایر شعیر نووعلری علاوه اولونور. خلیلی روایتی جذاب اولماق اوچون بیر مطلبی قورتاراندا اوخوجونون دیققتینی چکمک مقصدیله سونراکی شعیری اوخووماق اوچون هوسلندیریجی سوزلر یازیر:

اوخودم انده بو شعر غریبی،
دل ایدر آه من عشق الحبیبی.

چو گوردم دلده بو وجه ایله دور حال،
بو شعری اوخیدوم دردیله در حال.

اوقردم اوش بو شعری نالییله،
گوزم مرجان بولردی ژالییله.

پس اندن صکره ایدب سوزله ساز،
دوزتدی بو مخمس شعری آغاز.

ولی هر نچکم زار اغلریدوم،
بو شعریله جکرلر طغلریدم.

اقیدم اشبو شعری حسرتیله،
بلا و درد آه و محنتله.

اوقی بو شعری یاره یانه یانه،
پس اندن دونوبن اول غل روانه.

بو شعری اوقیب افغان ادردم،
گوزم یاشیله یولی قان ادردم.

خلاص اولنجه بو نظم کوهردن،
یو زیبا شعری جوش اتدی جکردن.

بو شعری بشلدی آوازه قلدی،
ینه جانوک دماغن تازه قلدی.

یوری سین ایله‌کیل بر شعری انشا،
ایشتدرر بیزه بیر ترجیع غرا.

بو شعری ایلریدم دلده تکرار،
قلوردم ناله و فریاد ناچار.

ولیکن اُقغل بو شعری غرا،
که اشدُب بلبل جان اوله شیدا.

بو شعری اوخیوب خندان اولوردم،
امیدی وصلینه شادان اولوردم.

چون اردی بوی وصلت دلربادن،
اقیدم آنده بو شعری صفادن.

پس اندن صنکره ایدردم هزار آه،
بو شعری ایلمشدم مونس راه.

اوخودم اوشبو شعر اغلیورق،
فراق اودینه جانم طاغلیورق.

تمام اولنجه بو ابیات شیرین
بو شعری کونکلم اتدی بکا تلقین.

اکرچه درد هجری نوش ایدردم،
اوقیب اشبو شعری جوش ایدردم.

صو سپدلر هماندم هوشه کلدم،
بو شعری نغمه ایدب جوشه کلدم.

بدیهی ایلدم بو شعری آغاز،
چو بلبل سوزه گلدم ایلدم ساز.

بو بیتلرین هامیسیندا سونرا گلن شعیرلره ایشاره اولونور. سونرا گلن بند احوالاتا اساسن یا غملی ویا سوینجلی احوال-روحیه‌نی تلقین ائدیر. مثنوی اوچونجو شخص فورماتیندا روایت اولونسا دا، بعضی حالاردا بیرینجی شخص ایله عوض اولونور و بو دا اونون سئوکی روایتینه گتیردیکی یئنیلیک حئساب ائتمک اولار.

خلیلی‌نین هارالی اولماسی أسکی قایناقلاردا فرقلی یازیلسا دا ایکیسی داها اهمیتلی سایبلیر. بیر قروپ اونو دیاربکیر، خوراسان و قزویندن ساییرلار و بیر

قروپ دا اونو عجم ساییرلار. خلیلی اؤزو هانسی شهره منسوب اولماسیندان یازماسادا ایرانلی (عجم) اولماسینا شعیرلرینده ایشاره ائدیر:

منی بیچارهٔ درویش دلریش،
غریب و بی کس و بی یار و بی خیش.
وجودی چرخ اوخندن یارلنمش،
یُراکی هجر اودندن پاره لنمش.
عجم ملکنده ییدُم علمه مشغول،
اوخوردم کاه فقه و کاه معقول.
طریق زهدی مختار ایلمشدم،
حضور اهلن بکا یار ایلمشدم.
یرم که مدرسه کاه جامع ایدی،
دیلمده نور قدرت لامع ایدی.

*****

اَول ماه لقادن اومارام کیم،
عفو ایده گناهمی کرمدن.
اولورسه خلیلی وصله واصل،
رومی اولوبن کیچر عجمدن.

ایکنجی میثال داها ماراقلیدیر و تدقیقاتچیلار اونا دیقت ائتمیبلر، بورادا دئییر کی، اکر سئوگیلیم منله باریشسا من عجم (ایرانلی) اولماغیمدان أل چکیب رومی (عثمانلی أهلی) اولارام. بورادا بیر مطلبه ده ایشاره ائتمک یئرینده اولار و اودا بودور کی، حتی أیر اونون دیاربکیرلی اولماسینی قبول ائتسک، همین ایللرده دیاربکیر و دجله-فرات چایلارینین شرق تورپاقلاری قاراقویونلو و سونرالار آق قویونلو حاکیمییتی داخیلینده، ایران اراضیسی ساییلیردی.

"فرقت‌نامه"-نین مضمونوندان بللی اولور کی، خلیلی ازنیک شهریندن تحصیل اوچون استانبولا یولا چیخیر. بورادا یاشادیغی احوالاتدان هیچ بیر معلومات یوخدور. استانبولدا یاشاماغینا و شهری بیینمه‌سینه شعیرینین بیرینده ایشاره ائدیر. امیری و عهدی بغدادی اونون بیر مدت ده حلب ده یاشاماغینا ایشاره ائدیر. او، ایستانبول دؤوری حیاتینی بئله تصویر ائدیر:

اکرچه جمله باغی کلشن ایدی،
چو یار اونده دکیلدبر کلخن ایدی.
بو بیچاره اونده ایدندم مقامی،
یاخیلدیم هیجرله بیر ییل تمامی.
دلی مسکینه کرچه جبر ائدیردیم،
یانیب هیجران اودینه صبر ائدیردیم.

خلیلی حیات و احوالاتیندا چوخ شکایت ائدیر. شعیرلریندن گؤررونور کی، راحات حیات سؤرمه‌ییب و دایم غربت دردیندن و حیاتدان عذابدا اولوبدور:

یانیم هجرانله نار جهنمدن بتر هجر اودینه،
چون بنی ناحق یره جنت وطندن سُردلر.
****
طتندق اول دیاری خوشجه مسکن،
کم اولور عندلیبک یری کلشن.
هماندم بشلدق تحصیله ای یار،
نبیلردک نُلیسر آخری کار.
ولیکن بز غریب و زار و کریان،
فراق اودینه یاندق سینه بریان.
غرور اتدکجه غربت اودی جانده،
بلونوردم کناردا بوستانده.

حتی بیر شعیرینده گؤستریر کی، دایمی فیزیکی خسته‌لییی اولوب و دوغولاندان قارین آغریسیندان عذاب چکیبدیر. یئرینده اولار دئسک کی، بیر یئرده رقیبینی قارقیش اوخونا توتاندا اونا قارین سانجییا موبتلا اولماسینی آرزو ائدیر.

آنادان دوغالی شاد اولمادوم من،
بلا و غم دن آزاد اولمدوم من.
بدن ترکیب اولالی آب و گلدن،
فراغت بولامادوم دردی دلدن.

****

زخممه تدبیر مرهم قلمه باللـه ای طبیب،
دلده دردم[۱] قطعدر آنجق اولم درمان اولور.

****

یارمی بندن جدا ایلدی جذام اولسون رقیب،
بو بلاییله جهانده شادکام اولسون رقیب.
اولمسون اما که غمدن بولماسون بر دم نجات،
دردی اشکم[۲] چکمک ایچون مستدام اوسون رقیب.

خلیلی هله ازنیکده اولارکن غربتدن شیکایتلنیر. سونرالار "آیرلیق" ردیفلی غزللینده مکان و قسمت آیریلغیندان شکایتلنیر و یازیر:

سر کویکدن ایراغ اغلریسه دیلده سوزین،
اغلدیر کیشییی غوربتده مکان آیرلیغی.
من بو آیرلیغی سندن کؤریم دیمز ایدم،
اقتضا اتدی بوکون دور زمان آیرلیغی.

---

۱. بورادا منظوری قارین سانجیسیدیر. ف.ر.
۲. بورادا درد شکم یعنی قارین سامجیسی نظرده توتولور. ف.ر.

خلیلی استانبول و سایر یئرلرده اولدوغو دؤورو ده آیریلیق دؤوری بیلیر و ازنیکه دونن زامان یازیر:

خلیلی غربته دشمشدی خیلی مدتدی،
عنایت ایردی ینه خاک آستانه کیدر.

خلیلی حیات حئکایه‌سیندن یازان بیر شعیرینده باشینا گلنلردن شکایت ائدیر و حتی حبس اولماغیندان یازیر. بیز بیلمیریک هانسی حبسدن صحبت ائدیر:

اگرچه سوزلروم دوزلو یاراتمیش،
ولی بیر نحس یولدوزلو یارتمیش.
آنادن دوغالی شاد اولمدوم من،
بلا و غم دن آزاد اولمدوم من.
بدن ترکیب اولالی آب و گلدن،
فراغت بوله‌مدوم درد دلدن.
مگر کیم طالعم دور نحس اکبر،
که بیر دم سعدیله اولمز برابر.
فلک آتار یبانه کوی هر سوی،
ز منزل تا به منزل کوی تا کوی.
گهی دربند و گاهی در بن چاه،
گهی در حبس و گاهی بر سر راه.
گهی غربتده و گاهی حضرده،
گهی گلخنده و گاهی سفرده.
فلک دن سیلی‌لر ییدوم یوزومده،
صفاسی قالمدی دنیانونک گوزومده.
جهانه گلدوم اما گُلمدوم من،
ستارمده سعادت بولمدوم من.

یوخاریداکی قطعه ده دادلی-دوزلی سؤزلری اولماسینا باخمیاراق، طالعدن و زمانه‌دن شکایت اولونور و دئییلیر کی، بیر لحظه ده اولسا دونیادا اوزوم گولمه ییبدیر. فرانسه ملی کیتابخاناسیندا اولان ألیازمادا بیر فارسجا (او ردیفلی) غزلینده ده تضمین ایله طالع و قسمتدن شکایت ائدیر و یازیر:

مسلمانان مرا بختیست کز او،
گر از بحر آب جویم برشود او.
بصحرا گر روم بحر کف خاک،
به بخت من به نرخ زر شود او.
برای سنگ اگر در کوه پویم،
همه نایاب چون گوهر شود او.
پی آتش به دوزخ گر درآیم،
ز یخ افسرده چون مرمر شود او.
خدا را شکر باید در همه حال،
مبادا که از آن بدتر شود او[1].

خلیلی اؤزونو طالعسیز شاعیر ادلاندیرسا دا، اونون رومانتیک ماجراسی آذربایجان أدبیاتی تاریخینده نادر اثرلردن بیری ساییلیر. بونون نئچه دلیلی وار، بیرینجیسی اونا گؤره کی، اثر اوریجینالدیر. ایکینجیسی أدبیاتیمیزدا نادر بیر نمونه دیر و اونا اوخشاری یوخدور. بیلیریک کی، یوسف و زلیخا، لیلی و مجنون، خسرو شیرین ، مهر و وفا ، مهر و ماه، ورقا و گلشا و بونا اوخشار سئوکی أحوالاتیندان چوخ شاعیرلریمیز یازیبلار، آنجاق اونلار حاضیر بیر سوژه‌دن فایدالانیبلار. خلیلی ایسه بو سوژه‌نی اؤزو یارادیب و بیرینجی پئرسوناژی کیمی ده اؤزونو سئچیبدیر. اؤزو بونا چوخ گؤزه‌ل ایشاره ائدیر و یازیر:

[1]. فرقت نامه خلیلی، فرانسه ملی کیتابخاناسی، ص.٦٩ (باشقا نوسخه لرده بو شعیر یوخدور)

الا ای عاشق درویش دلریش،
خلیلی ! خسته دل، بی یار و بی خویش!
دوزتدک چون بو زیبا بوستانی،
تمام اتدک بو نازک داستانی.
که هر بر بیتدیر بر دانه گوهر،
بلور صراف اولنلر قدر جوهر.
آکا کم لمعهٔ عشق اتمدی برق،
گوهردن ایله‌مز خرمهرهٔ فرق.

خلیلی بورادا اؤزونو درونی اولاراق درویش عاشق دلریش و دنیوی اولاراق خسته دل بی یار و بی خویش خطاب ائدیر. بئله‌لیکله ائله بیر اثر یارادیر کی، أدبیات صحیفه لریمیزده أبدی قالاجاق.

خلیلی چون بولورسن بو جهانی،
نجه بر ایلییه‌ن بونده امتحانی.
جهاندن کیمسه کام اولمش دگیلدیر،
زماندان انتقام آلمیش دگیلدیر.
بو سوزی خوش دئمیشدیر نکته دانلار،
معانی شرح ائدن اهلی بیانلار.
گلن گلدی جهانه آغلیوراق،
گدن گتدی یُوره‌کلر داغلیوراق.

خلیلینین دیوانیندان گؤرونور کی، او اؤچ دیلده شعیر یازماق أردمی وار ایمیش. یازدیغی فارسجا مثنویسیندن علاوه تورکجه شعیرلرینده ساوه‌لی سلمان، نظامی و مولانایی یاد ائدیر و اونلارین بیر بیتینی تضمین ائدیر:

نه خوش دیمشدرر اول استاد حاذق،
بو بیتی بو سوزک نظمینه لایق.
کند هم جنس با هم جنس پرواز،

کبوتر با کبوتر، باز با باز.

****

نه شیرین سویلمش استاد معنی،
بو بر بیتی لطیف خوب یعنی.
دران ساعت که ما مانیم هویی،
ز بخشایش فرو مگذار مویی.

****

ترک اکر منلا اولورسه آدم اولمز هیچ ددی،
مثنوی‌سنده خداوندک بولپدر اشتهار.

****

روح احمددن کم استمداد همت ایلدی،
حسن نظم ایله خلیلی عاقبت سلمان اولور.

خلیلی بیر شعیرینده شیخی و فتحی کیمی موعاصیر شاعیرلرین آدینی چکیر و اؤز شعیرلرینی اونلارکیندان اوستون حئساب ائدیر:

تا **خلیلی** نظمین اتدیلر قولاغده کوشوار،
فتحی بازارین بوزب، **شیخی** دکانین باغلدی[1].

نهایت بو کی، خلیلی حاققیندا أن بویوک دیری فضولی وئرمیشدیر. فضولی لیلی مجنون مثنویسینده قئید ائدیرکی، دوستلار منی یوخلاماق اوچون "لیلی و مجنون" احوالاتینی یازماغیمی ایستییرلر. سوترا علاوه ائدیر کی، تورک دیلیینده احمدی، شیخی، خلیلی و ریاضی کیمی رومانتیک مثنوی یازان بویوک اینجه و دویغولو شاعیرلر اولدوغی یئرده بئله ایش چوخ قابلییت و اینجه‌لیک ایستییر:

---

[1]. بورادا ایشاره اولونان "فتحی" بلکه ده بیزیم اوندولموش "فتحی تبریزی" آدیندا شاغیریمیزدیر کی، بیرینجی دفعه أدبیاتیمیزدا "ده نامه" یازیب و آق قویونلولار زامانیندا یاشاییبدیر.

بیر نیچـه ظـریف خطــۀ روم　　رومی که دیدین قضییۀ معلوم.
یعنــی کـه قمـو دقایـق اهــلی　　هـر مسئله ده حقایـق اهلـی
هـم علـم فننینده نکتـه دانـلار　　هـم سؤز روشینده درفشانـلار
کیـم ایلـر ایــدی حقایـــق راز　　شیخیـدن و احمـدیدن آغـاز
کیم سویلر ایـدی آلیب کلامـی　　اوصـاف **خلیلـــی** و نظامـــی
بیلمشلر ایـدی کـه حسن کفتار　　قـدرم قـدرنجـه بنده هـم وار
چـون وار ایـدی مستلکده لافـم　　تا اکلـنه صـدقـــم و خـلافـم
مـن خسته یـی ایتدیلـ ر نشانـه　　بـیر رنک ایله شیـر امتحـانـه
لطف ایله دیدیلر ای سخن سنج　　فاش ایله جهانه بیرنهان کنج
لیلی و مجنون عجمـده چوقـدر　　اتـراک ده اول فسانه یوقـــدر
تقـریـره کـتور بـو داستانـــی　　قیل تازه بـو أسکـی بوستانی
بلـدم کـه بـو قضیته امتحانـدر　　زیـرا کـه بـو بیر بلای جانـدر[1]

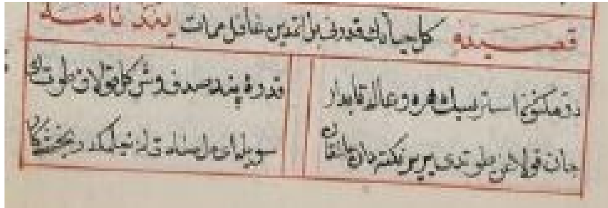
البتده بعضی چاپ نشرلرینده خلیلی یئرینه دیگر عجم شاعیری اولان جلیلی یازیلیر. قئید ائتمک یئرینده اولار کی، جلیلی ده بو سیرا شاعیرلره داخیلدیر و اونون آذربایجان تورکجه سینده یازدیغی خمسه‌سی چوخ مشهوردور.

خلیلینین باشقا أثری اولان"پندنامه"قصیده‌سی تورکییه‌ده میللی کیتابخانا یازمالار کولئکسیونو نومره الف ۱/۱۸۰۹ آلتیندا بیر مجموعه ده غزللریندن سونرا ضبط اولونوبدور. بو قصیده حاققیندا کولچیچک آکچای بیر مقاله ایله همین شعیری تحلیل ائدیر و مقاله‌نین سونوندا قصیده‌نین فوتوصورتینی علاوه ائدیر. بیز بو قصیده‌نی بورادا "خلیلی کلییاتینا" علاوه ائمیشیک. قصیده رمل بحرینده و ۹۸ بیتدن عیبارتدیر.

---

[1] . . فضولی نین دیوانی، تصویر افکار مطبعه سینین نشری سنه ۱۲۸٦ ، تکرار نشر کتابخانه فردوسی تبریز، ص. ۲٦۲ – بعضی نوسخه لرده "خلیلی" آدی اولان بیت یوخدور، بعضیسینده احمدی و شیخی آدی اولان بیتلر ده یوخدور .

بو قصیده‌ده خلیلی دونیانین فانی اولماسینی ذکر ائدیر و زمانه سولطانینی عدالته و خیره چاغیریر.

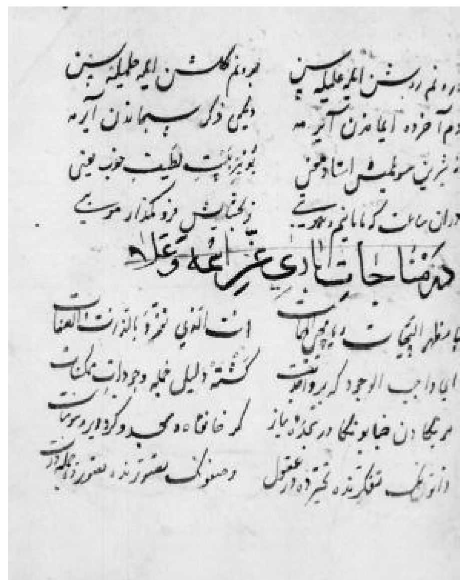

گر صونوندا یادگار ایسترسن، ای شه، عادل اول،
اولمایا عدل ایلمکدن اوزگه اونسون یادگار.
یاخشی نامی زنده دیر نوشیروانین عدل ایله،
سن روامی مومین ایکن اولمایاسن نامدر؟
بنده یی افتادیه شاهیم دیو خور باخما کیم،
خاک ایلن یکسان اولور آخر کدا و شهسوار.

بیز"خلیلی"-نین "فرقتنامه" أثرینی حاضیر ائدرکن، ألیمیزده اولان دؤرد ألیازما نوسخه‌سیندن فایدالانمیشیق. بیرینجیسی، طرفیمیزدن بیرینجی دفعه اولاراق آشکار ائدیلن تورینگر دانشگاهینین ألیازماسیدیر کی، اونو أساس گؤتورموشوک. بوندان علاوه اوچ ألیازما؛ برلین (ب.)، فرانسه (ف.) و استانبول (س.) نوسخه لریندن تطبیقی اولاراق فایدالانمیشیق. دیوانین سونوندا مجموعه و جونک ألیازمالاردا اولان خلیلینین باشقا شعیرلرینی ده علاوه ائمیشیک. بورادا حاجی کمال (ح)، جامع المعانی (ج)، ائدیرنه‌لی نظمی (ن)، قویون اوغلی (ق.)، پروانه (پ.) مجموعه لرینده یارارلانمیشیق. یارارلاندیغیمیز ألیازمالار اشاغیداگیلاردان عیبارتدیر:

۱- فرانسه میللی کیتابخانا ألیازماسی:

بو ألیازما ۲۸۶ turc نومره‌سی آلتیندا ثبت اولونوبدور(ف.اختصار). ألیازما ۷۵ ورقدیر. باشدان، اورتادان و آخیردن صحیفه دوشمه‌لری وار. بونون اوچون نوسخه‌نین عونوانی بیلینمیر. هر صحیفه ده ۹ سطیر وار. ألیازما ایران نستعلیق سایاغی ایله یازیلیبدیر. کاتبین آدی و یازما تاریخی بللی دئییل. یازی سایایغی دا آذربایجان قایداسیندا کئدیر. بورادا سوزلرین ایملاسی ایران ساحه‌سینه تام اویغون یازیلیبدیر. مثلن: باخماغ ، یاخماغ، خانی، خانده. "من، منم" هر یئرده "بن، بنم" ، "کیمی" ،"نیه" ، "اورتادا" آرادا یئرینه ، "ایتمک" قیلماق یئرینه، "داپونده" طاپونده یئرینه یعنی د//ت عوضلنمه‌سی مثلن: دوداغونک//طوطقونک، دوتساغیسه//طتساقدر و موندان// بندان و بونا اوخشار دئییشیلیر. عنوانلار هامیسی فارسجا یازیلیبدیر. فارس سؤزلرینده فارس ایملایب اوستون گؤتورولوبدور. باشقا نوسخه‌لردن داها بیر فرق ده بودور کی، بورادا "خلیلی"نین فارسجا یازدیغی بیر غزل ده ضبط اولونوبدور.

فرانسه ألیازمانین بیرینجی صحیفه سی

فرانسه و برلین نوسخه‌لری بیزیم آشکار ائتدیگیمیز نوسخه‌دن فرقلی اورلاراق بیریجی شخص (تک) دیلیندن یازیلیبدیر. بیزیم آشکار ائتدیکیمیز نوسخه (تورینگر نوسخه سی) بیرینجی شخصی جمع دیلندن سویله‌نیلیر. برلین و فرانسه نوسخه‌لری آراسیندا اوخشار جهتلر چوخدور و بئله گومان ائتمک اولار کی، اونلار واحید بیر ألیازمادان کؤچورولوبلر.

بوگونه قدر فرانسه ملی کیتابخانا ألیازماسی موستقیل بیر آراشدیما مووضوعسو اولماییبدیر. بو ألیازما آذربایجان و عثمانلی تورکجه سینین آراسیندا اولان فرقلری آراشدیرماق اوچون اؤنملی دیری وار.

۲-- استانبول ألیازماسی:

استانبول ألیازماسی (س) استانبول ملت کیتابخاناسی علی امیری کولکئسیاسیندا ۱۰۶۳ نومره ایله ضبط اولونوبدور.

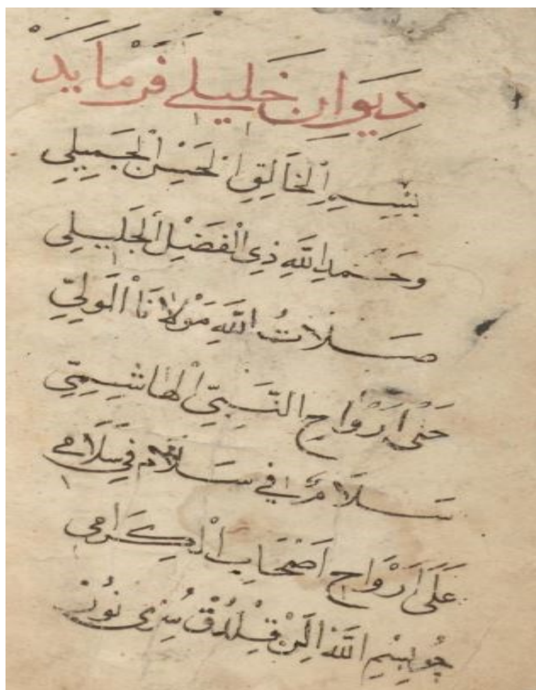
استانبول نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

ألیازما ۹۱۲ هجریده یازیلیبدیر" تمت عنده الکلام خلیلی فی شهر ذی القعده فی تاریخ سنه اثنی عشر و تسعما". ألیازما ۴۶ یارپاقدیر و باشلیغلار قیرمزی مورکب ایله فارس دیلینده یازیلیبدیر. ألیازمادا ۱۲۲۵ بیت مووجودور. خلیلینین بو ألیازماسی اوزره ینده بیر فوق لیسانس تئزی یازلیبدیر. بو ألیازما علی امیری آدیندادیر و اورتادان صحیفه دوشمه سی وار. صحیفه دوشمه‌لرینی مرحوم علی امیری عثمانلی سایاغی خط ایله علاوه ائدیبدیر. کیتابین جیلدینده"غربت نامه خلیلی" قئید اولونوبدور. ألیازمانین باشدان دا صحیفه دوشمه سی وار.

۳- **برلین کیتابخاناسی ألیازماسی**:

ألیازما Diez A oct. ۱۴۱ نمره ایله کاتالوگ اولوبدور(ب. اختصار). "فرقت نامه" بیر شعر مجموعه نین بیرینجی حیصه سینده یئرلشیر. ألیازمنین عونوانی" دیوان خلیلی"-دیر. اثرین خطاطی و یازی تاریخی قئید اولونماییبدیر. آنجاق مجموعه نین کاتبی درویش حمزه ابن حقی مراد و مجموعه شعبان ایی ۸۹۰ هجریده بوزداغ آدلی یئرده یازیلیبدیر و بو نوسخه نین یازی تاریخی کیمی ده قئید ائدیرلر. بو ألیازمانین أن ماراقلی جهتی اودور کی، اورادا "فرقت نامه" آدیندا ایکی قصیده ثبت اولونوبدور. بو قصیده نین بیرینین مولفی "همای" تخلوصلو و ایکینجیسی "احمد" تخلوصلو اولان و خلیلی ایله موعاصیر اولان شاعیرلرین طرفیندن نظیره اولاراق یازیلیبدیر.
"فرقت نامه" هر صحیفه ده ۵ بیتی وار و باشلیغلار قیرمزی مورکب ایله یازیلیبدیر. بیزیم گؤردویوموز ۴ ألیازمادا عونوانلار اوخشار دئییل. گؤرونور کاتیب سلیقه‌سیله یازیبا آلینیبلار. یالنیز شعیرین نوعونه ایشاره اولاندا یازیلیر غزل، مخمس، تجنسی، مربع و س. کیتابین جیلد حیصه‌سینده" کتاب فرقت نامه خلیلی" ثبت اولونوبدور. ألیازما ۱-۱۴۳ ورقلرینده ثبت اولونوبدور . برلین نوسخه‌سی فرانسه نوسخه‌سینه گوره داها دولقوندور و اوندا صحیفه

دوشمه‌سی چوخ آزدیر. بو ألیازما بوگوته قدر موستقیل اراشدیرما مووضوسو اولمامیشدیر.

برلین نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

۴- **تورینگئر اونیوئرسیتئتی ألیازماسی**:

بیرینجی دفعه بیزیم تانیتدیردیغیمیز بو ألیازما " تورینگر" دانشگاهینین کیتابخاناسیندا ساخلانیلیر. اثر Ms.orient T.۱۷۷ نومره آلتیندا ثبت اولونوبدور[۱]. (ت.اختصار) ألیازما ایکی حیصه دن عبارتدیر. بیرینجی حیصه ده

[۱] *Bestand: Forschungsbibliotek Gota, Orientische Handschriften Ms. Orient,T.١٧٧, Fol. ٤٩b folgt unter den Titel خلیلی دیوان das Werk dieses Dichters, welches von Hammer I/p.٢٥٥ ff/ unter dem Titel نامه فرقت ausführlicher beschrieben wird. Am Ende fehlt etwas, doch wihl nich mehr ald ein Blatt. Da die خاتمه auf Fol. R. des jetzt vorhandenen letzten Blattes beginnt/*

(صحیفه ۲-۴۸)"کاتب خضری"-نین "تیغ و قلم" مثنویسی ضبط اولونوبدور و ایکنجی حیصه ده "هذا کتاب دیوان خلیلی" (صحیفه ۴۹-۹۸) ورقلرینده ثبت اولونوبدور.

ألیازمانین سون صحیفه سی اولمادیغی اوچون کاتب و یازی تاریخی بیلینمیر. ألیازمادا شعیرلر ایکی سوتوندا یازیلیبدیر. هر صحیفه ده ۱۱ سطیر وار. باشلیغلار قیرمزی مورکب ایله یازیلیبدیر. ألیازما سلیقلی یازلیبدیر.

خلیلینین شعیرلرینی بوتون کلاسیک منبعلر آلقیشلاییرلار. خلیلی چوخ مهارتله آتا سؤزلری و ضرب المثللردن یارارلانیبدیر. حتی بعضن ائیله ظرافته چاتیر کی، سؤزلری ضرب المثل کیمی ایشلنمک حوقوقونا مالیک اولور. بیر نیجه نمونه گؤسترمک یئرینده اولار: بو اوسلوب باشقا اثرینده ده وار.

یاره کرچک یار اولن اغیاردن فکر ایلمز،
کل درن البته زخم خاردن فکر ایلمز.

****

دیر ایمشسن کم بنوم یولمده جان ویرمک کرک،
قُل قچن یوز دوندرور اول حکمه کیم سلطان ایدر.

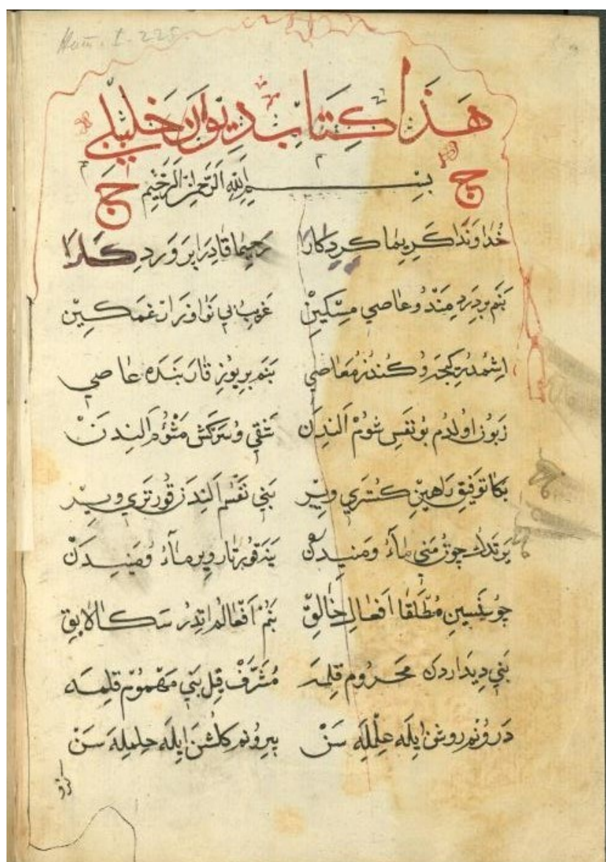
****

آتش عشقنکله خون دل نه وار جوش ایلسه،
جوش ایدر البتته اول خون کیم کباب اوستنده در.
بیلدی چشممده خیالی مسکن اتدوکین دیدی:
محکم اولمز خانه کیم بنیادی آب اوستنده در.

****

قدری بی نقصان دلرسک تازه‌لکده قل عمل،
کم درخت تازه اکسک سیز ویرر عادتده بار.

****

تورینکئر نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

شکری اغیار الندن آلمه اغودر صاغینک،
یار الندن کر کلن خود زهر ایسه تریاک اولور.

****

مثلدر کوزه یق زندان دیمشلر،
بو سوزی جملهٔ انسان دیمشلر.

نهایت بونو علاوه ائتمک یئرینده اولار کی، خلیلینین ایکی غزلینده "نمدینه" و "نمکین" ردیفلی شعیرلینده قزوین-زنجان لهجه‌سی آشکاردیر. بورادا او

"نه " سئوال عوضلیی و سونرا گلن سؤزون بیرلشمه‌سیله بیر نئچه معنادان چوخ مهارتله ایستیفاده ائدیبدیر کی، قزوین و زنجان منطقه‌سینده رایج اولان "نمه" ایله عوض اولوبدور. شعیرلرین بیرنده نمدینه (نمددن اولان)، نمه دینه (نه دئییرسن)، نه مدینه (نه شهر) ، نه مدینه شهری" (نه مدینه شهری) معنالاریندادیر و بونلاردان بیری لهجه خصوصیيتینی اؤزونده ائحتوا ائدیر:

جانا بنی صالدک چو بو غربت نمدینه،
محو اولدی وجودم دخی عشقک نمه دینه.
عشقک یولنه سالک اولب قانعم ای دوست،
بر خرقه پشمینه کلاه نمدینه.
ایستر که طواف ایده سرکوینک ای دوست،
نه مکه دیلر بو دل مسکین نه مدینه.
چون جمله وجودات اولیسر فانی مطلق،
اطلس نه ویرر شاها کدایه نمدی نه.
دیوانه اولبدر غم عشقنکله **خلیلی**،
بیلمز که ندیر کوه صحرا نه مدینه[1].

همین سایاغی باشقا بیر غزلینده تکرار ائدیر و نمه (ضمیری) ایله گؤزل بیر میثال اورتایا گلیر. بو دا قزوین و زنجان منطقه‌سی لهجه‌سینه مخصوص بیر خصوصیتدیر: بورادا نمکین (نملی)، نم اکین (محصولدارلیغین بیر نوعوو)، نمه کین (نمه و کین بیرلشمه سی) ، نمکین (دوزلو) یئرلشیبدیر:

دَلدکجه مژنک بغرم لعلونک نمکین ایلر ،
بو شهد و شکر باری بیلسم نمه کین ایلر.
لعلونه مژه نک جانا کوزلر دل عشاقه،
بریان ایدر اول کرچه اما نمکین ایلر.

---

[1]. عرب سؤزودور شهر معناسیندا.

کویومی طولاشمسین چقسین دیمش اول دلبر،
یا رب نه کناه اتدوم، بیلسم نمه کین ایلر؟
سینمده جفا تخمین بتوردی کوزم یاشی،
دلده بو مثل درر: اولسه نم، اکین ایلر.
چون سوز **خلیلییه** ساز ایله درر درمان،
دفع یوزینه کف اورسن چالسین نمکین ایلر.

"خلیلی"-نین شعیرلری دیلیمیزین سککیز و دوققوزونجی هجری ایللرینین گؤزل نومونه‌سی حئساب اولونور و تحقیقه ائحتیاجی اولان بیر آبیده ساییلیر.

خلیلینین باشقا بیر اثری فارسجا یازیلمیش" تحفهٔ العشاق" مثنویسی سون ایللرده تدقیق موضووعسو اولوبدور. آنجاق شاعیرین آدی بعضی ألیازمالاردا خلیلی مولوی، کیمی قئید اولوندوغو اوچون اونون خلیلی عجمییه عاید اولدوغوندان یان کئچیبلر. بورادا یئرینده اولار قئید ائدک کی، همین أثرین رومانی ملی کیتابخاناسیندا اولان ألیازماسیندا و هندوستان کجرات شهرینده اولان ألیازماسیندا شاعیرین آدی "درویش خلیلی"، پاکستان نوسخه‌سی کاتالوگو اوزره‌ینده آدی "خلیل خلیلی" اولاراق ضبط اولونوبدور. اثر فارس دیلینده تصوف مرحله‌لری، سلوک مرتبه و فورمالارینی عرفان و تصوف آختاریشیندا اولارنلارا آچیقلاییر. بورادا یادا سالماق اولار کی، "خلیلی" بیر متصوف شاعیر کیمی، سون ایللرینده اؤز اوجاقیندا طلبه‌لره تصوف و عرفان درسلری ایله مشغول اومودور. "تحفه العشاق" مولانا جلال الدین رومینین "مثنوی معنوی" اثرینین تاثیری آلتیندا یازیلدیغی اوچون شاعیرین آدی "خلیلی المولوی" کیمی خاطیرلانیر. مثنویده اولان تورک منشالی سؤزلر تورک دیلی تاثیرینی گؤستریر. "تحفهٔ عشاق" گنیش یاییلمیش بیر اثردیر و اونون موختلیف ألیازمالاری دونیا کیتابخانالاریندا واردیر. بیز اوز چالیشمامیزده اونون تهران مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسیندا اولان ایکی

و تهران میللی کیتابخاناسیندا دا اولان داها ایکی ألیازمادان فایدالانمیشیق. "تحفه عشاق" باره‌سینده تورکییه‌ده بیر فوق لیسانس تئزی یازیلیب و تورکییه‌ده اولان دؤرد ألیازماسیندان یارارلانیبلار[۱]. اثرین تالیف تاریخینه گلینجه مثنوی شاعیرین سون اثری ساییلیر و خلیلی ازنیکه دونوب اورادا آچدیغی خانقاه و زاویه‌ده مرشدلری اوچون قلمه آلیبدیر. أثرده تالیف تاریخینه "در ختم کتاب" بؤلمه‌سینده بئله ایشاره اولونور:

ای خلیلی نظم این دُر لال،
چون رسید اینجا بفضل ذوالجلال.
لازم آمد پس ترا قطع سخن،
این سخن را نیست چون پایان و بن.
چون ندارد این سخن پایان و حد،
بس بود کفتن ز ارباب خرد.
کر سخن آید ز تاریخ کلام،
غره شهر جمادی اولی بنام.
هم ز هجرت هشتصد و هشتاد بود، (۸۸۰)
اختتامش را ز حق امداد بود.

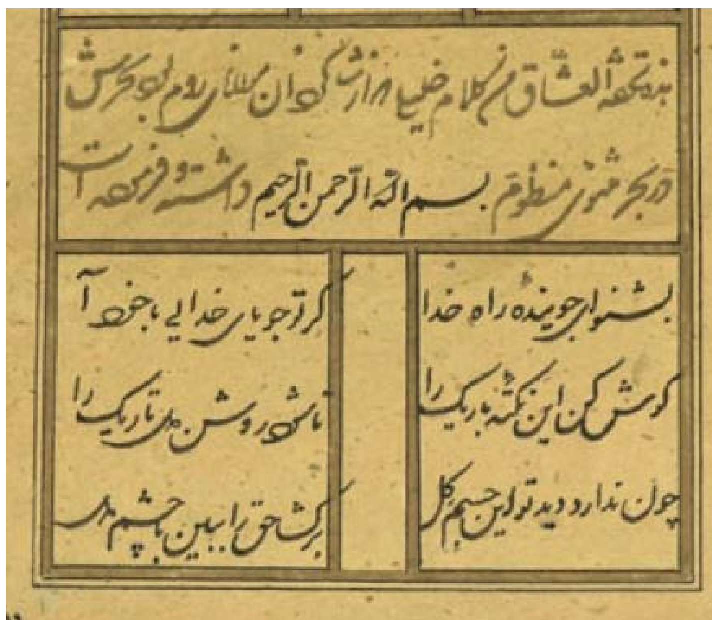
مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسیندا اولان فضولینین "صحت و مرض" اثریندن سونرا ۲۵-۶۱ صحیفه لرینده اولان "تحفه عشاق" اولینده یازیلیر:

"هذه تحفه العشاق من کلام خلیلی که از شاگردان (أصلینده پیروان) مولانای روم بوده بحرش در بحر مثنوی منظوم داشته و فرموده است". مجموعه نین سونوندا خطاط و یازی تاریخی بئله قئید اولونوبدور: " تمت هذه المجموعه فی بیست و یکم شهر شعبان المعظم سنه ۱۲۹۱ هزار و

---

۱ *.Mehmet Enes Temiz, Halili ve Tuhfetu`l-Uşşak Adkl Mesnevisi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi,Konya* ۲۰۱۵ (اتک یازیلاریندا ت. اختصاری ایله گوسترلیر)

دویست و نود و یک هجری علی مهاجرها و آله آلاف التحیه و التشناء کاتبه سیف الدین بن المرحوم شمس الدین ". بو محموعه ده اولان "تحفه عشاق" داها مکمل اولدوغو اوچون اونو اساس ألیازما کیمی سئچمیشیک. ألیازمادا صحیفه دوشمه سی یا باشقا نقصانلار یوخدور. کوزه‌ل خط ایله یازیلان نفیس بیر ألیازمادیر. أتک یازیلاریندا ف۱. اختصاری یازیلیر.

مجلس ۱ نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

ایکینجی ألیازما دا تهراندا مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسیندا ۴۴۴۷۹ تومره آلتیندا ثبت اولونوبدور. اثر بیر مجموعه یه داخیلدیر و ۴۶-۷۳ صحیفه-لرینده یئرلشیر. مثنوینین باشیندا " مثنوی خلیلی علیه الرحمه" ایله باشلانیر.

بو مجموعه توپلو اولاراق "جوری چلبی" آدیندا عثمانلی شاعیرین قلمی ایله یازیلیبدیر. مجموعه‌نین یازی تاریخی ۱۰۶۷ هجرینی کؤستریر[۱]. "جوری" اؤزو ده مولوی رومییه ارداتی اولان شاعیردیر و همین مجموعه ده "حل تحقیقات" آدلی شعیرینده مولوینین ۴۰ بیتینه تضمین ایله تورکجه شرح یازیبدیر. نوسخه کؤزه‌ل نستلیق خط ایله یازیلیبدیر. قایناقلاردا وار کی، جوری خطاط وظیفه‌سینده ده فعالیت ائدیبدیر. بورادا باشلیقلار قرمزی مورکب ایله یازیلیبدیر. شعیرلر ایکی سوتوندا و هر حصیفه ده ۱۵ سطیر وار. أتک یازیلاریندا ف۲. اختصاری یازیلیر.

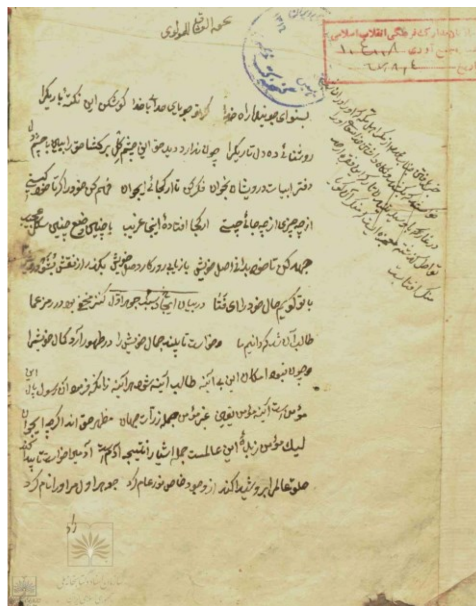

مجلس ۲ نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

[۱]. محمد آسیم سیرک زاده "ذیل زبده الاشعار" تذکره سینده جورینین وفات تاریخینی "رفت جوری از جهان بی وفا" ماده تاریخی ایله ۱۰٦٥ قئید ائدیر.

تهران میللی کیتابخاناسیندا اولان بیرینجی ألیازما ناقیصدیر. بیز اونو موقایسه ایشیمیزه داخیل ائتمدیک.

بو ألیازما یالنیز ۱۸ صحیفه‌دیر و بیتلر نثر متنلری کیمی دالبادال یازیلیبدیر. بعضی شعیرلری ده حاشیه ده یازیلیبدیر. بو اثر آخیردن صحیفه دوشمه‌سی اولدوغو اوچون کاتیبین آدی و یازیلما تاریخی بللی دییلدیر. بو ألیازما بیر مجموعه ایچینده دیر و همین مجموعه‌نین باشلانغیجیندا یئرلشیر.

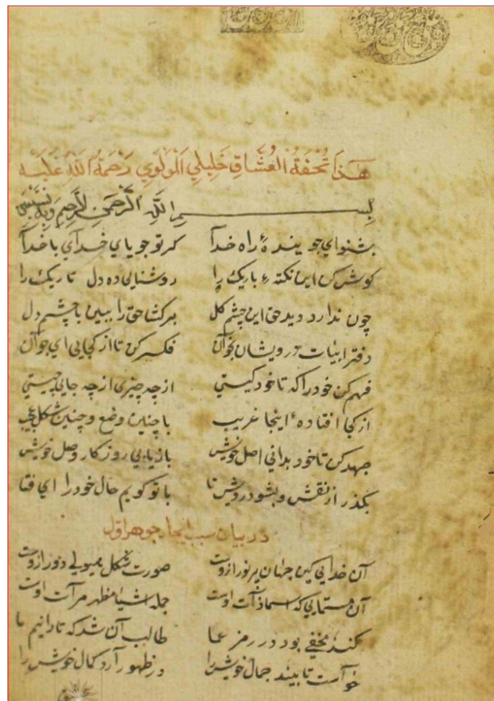

تهران میللی کیتابخانا نوسخه سینین ۱-نجی صحیفه سی

تهران میللی کیتابخاناسینین ایکینجی ألیازماسی ۲۹۱۲۷ نومره ایله ثبت اولونوبدور (أتک یازیلاریندا ف۳. اختصاری یازیلیر). بو ألیازمانین صحیفه دوشمه سی یوخدور. بورادا عونوانلار قیرمزی مورکب ایله یازیلیب و هر صحیفه ده ۱۵ سطیر وار. ألیازمادا توپلام ۷۷۷ بیت

واردیر. بو ألیازمادا "درختم کتاب" حیصه سینده یازیلان شعیرلر مجلس ألیازماسیله فرقلی کؤرونور. بورادا شعیر بئله باشلانیر:

ای خلیلی تا قیامت زین کلام،
کر بکویی نیست امکان تمام.
زانکه از حقست امکان زین سخن،
تازه موجست این ز دریای کهن.
تا بود دریا نباشد موج کم،
تازه و تر میشود هر دمبدم.
چون ندارد این سخن پایان و حد،
پس بود کفتن ز ارباب خرد.

هذا تحفة العشاق خلیلی المولوی رحمة الله علیه
بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین
بشنوای چو بنده راه خدا / کر تو جویای خدای با خدا
کوش کن این نکته باریک را / روشنایی ده دل تاریک را
چون ندارد دید حق این چشم کل / برکشا حق را ببین با چشم دل
دفتر ابیات درویشان بخوان / فکر کن تا از کجایی ای جوان
فهم کن خود را که تا خود کیستی / از چه چیزی از چه جایی چیستی
از کجا افتاده اینجا غریب / با چنین وضع و چنین شکل عجیب
جهد کن تا خود بدانی اصل خویش / باز یابی روزگار وصل خویش
بگذر از نقش و بشو درویش تا / با تو گویم حال خود را ای فتا
در بیان سبب انشاء جوهر اول
آن خدایی کین جهان پر نور از وست / صورت و شکل هیولی نور از وست
آن مسمایی که اسما ذات اوست / جمله اشیا مظهر مرآت اوست
گنج مخفی بود در رمز عما / طالب آن شد که تا دانیم ما
خواست تا بیند جمال خویش را / در ظهور آرد کمال خویش را

میللی کیتابخانادا نوسخه سینین ۱-نجی صحیفه سی

پاکستاندا "کنج بخش" کیتابخاناسیندا اولان نوسخه‌نی ده ألده ائتدیک[۱]. کاتالوکدا اونون آدی خلیل خلیلی و اثرین تالیف تاریخی ده ۸۵۹ هجری یازیلیبدیر کی، "تحفه عشاق"-دا اولان تاریخ ایله اویغون کلمیر. بو معلومات یانلیش کؤرونور و ألیازما چوخ مغشوش اولدوغو اوچون اوندان یارارلانمادیق. تهران دانشکاهینین مرکزی کیتابخاناسیندا دا خلیلینین أثری مووجودور. آنجاق حاضیرداکی (پاندئمی) شراییطینه کؤره کیتابخانایا موراجعت ائتمک مومکون اولمادی و بیز ألده اولان دؤرد ألیازما و تورکییه ده نشر اولان تالیفه کیفایت ائتدیک. بیزیم حاضیرلادیغیمیز "تحفه عشاق" مثنویسینده ۸۰۹ بیت جمع اولوبدور. قئید ائتمک لازیمدیر کی، تورکییه ده نشر اولونان مثنوینین سای ۷۷۴ بیتدیر.

خلیلی أثرینین آدی حاققیندا "در سبب نظم و اسم کتاب"-دا کئنیش معلومات وئریر و یازیر:

چون رسید اینجا سخن تم الکلام — یافت نظم من بدین موجب نظام
باعث این نظم و ترتیب لطیف — واجب شرحست ختم و اختتام
در شبی از شیخ مولانای روم — شد اشارت بنده را اندر منام
*کای **خلیلی** دولت باقی طلب — زانکه این فانی نباشد بر دوام*
نعمت دنیا و ملکو مال او — نزد اهل حق ندارد احترام
طالب حق باش غیرحق مجو — تا شوی در زمرهٔ اهل کلام
در حقایق نسخه ای منظوم ساز — تیغ طبعت را برون آر از نیام
تا که بعد از تو بماند یادکار — در میان اهل مشرب خاص و عام
چون شنیدم این سخن از روح شیخ — منتی بر جان خود دیدم تمام
کردم استمداد از روحش عیان — ابتدا کردم بر این نظم کلام
ساختم بحرش به بحر مثنوی — تا شوم از خوشه چین آن همام
آنچه مقدور من بیچاره بود — صرف کردم اندر اینجا ای انام

---

[۱]. بو ألیازمانی "گنج بخش" کیتابخانا سایتیندا وار.

كلشن معناست این منظوم من *بلبل جان را بود در وی مقام*
عاشقانرا چون همی بخشد صفا *دادم او را **تحفهٔ العشاق** نام*
شد تمام این نظم بر آخر رسید *بر کتاب خویش چون نبود قیام*
*هرکه خواند **تحفهٔ العشاق** را* *بنده را یاد آورد بین الانام*
با دعای خیر از لطف و کرم *حق ورا روزی کند والسلام*

"تحفه العشاق"-ین دیلی، اوسلوبی و سؤز وارلیغی اونون "خلیلی" عجمییه عاید اولدغونو ثبوت ائدیر. مثلن اونون تورکجه شعیرلرینده یازدیق کی، خلیلی ضرب المثل و اتا سؤزلریندن ایستیفاده ائتمه‌یی سئویردی. اونون بو اوسلوبونو "تحفه عشاق"-ده ده موشاهیده ائدیریک. بعضن ده اونون اؤز سؤزلری اوقدر کؤزللشیر کی، آتا سؤزلرینه یاخینلاشیر:

زانکه او سلطان تخت دل بود،
کی دو سلطان در یکی منزل بود.
دل یکی باید بود سلطان یکی،
بس بود یک خانه را مهمان یکی
****
چون در اینجا شد روش با قدر پای،
کی پرد عصفور همپر همای.
****
تخم هر شئی میوهٔ آن شئی بود،
چون رسد آن میوه آن بالغ شود
****
کر شکر صدبار گویی بر زبان،
ذرهٔ شیرین نمیکردد دهان.
مشک کویی کر دوصد نوبت تمام،
شمهٔ خوشبو نمیکردد مشام.

خلیلینین بوتون أثرلری یعنی "فرقت نامه"سی، غزللری، قصیده سی و ائلجه ده "تحفه عشاق"-ی واحید بیر سؤز وارلیغیندان بهره‌لنیر. اونون ترکیبلری ده اورتاقلیق تشکیل ائدیر.

بو یازی بؤیوک شاعیر و ادیبیمیز خلیلی حاققیندا موختصر بیر آراشدیرما اولسا دا گلجکده اولان تدقیقاتلارا یول آچماق اومیدینی افقده گؤستریر، نیجه کی، شاعیر اؤزو دئییر:

ای **خلیلی** اشبو سوزلر کم قیلور سندن ظهور،
تا قیامت آنکدرور سنی چو فرزند خلف.

فیروز رفاهی علمداری
تهران ۱۳۹۹

منابع مورد استفاده:

- خلیلی "فرقت نامه" برلین نوسخه سی
- خلیلی "فرقت نامه" فرانسه میللی کیتابخاناسی نوسخه سی
-خلیلی "فرقت نامه و دیوان" تورینکر دانشکاهینین نوسخه سی
- خلیلی "فرقت نامه" استانبول نوسخه سی
- خلیلی "پند نامه" قصیده سی میللی کیتابخانا کولئکسییا نوسخه سی
- خلیلی "تحفه عشاق" مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسی نوسخه سی
- خلیلی "تحفه عشاق" مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسی نوسخه سی
- خلیلی "تحفه العشاق" تهران میللی کیتابخانا نوسخه سی
- خلیلی "تحفه العشاق" تهران میللی کیتابخانا نوسخه سی
- خلیلی "تحفه العشاق" استانبول اونیوئرسیته سی نوسخه سی
-سهی بیک تذکره سی
-لطیفی تذکره سی
-حسن چلبی تذکره سی
-عهدی بغدادی تذکره سی
-تحفه نائلی تذکره سی
-شعرای آمد تذکره سی
-عاشق چلبی تذکره سی
-فائضی زبده الاشعار تذکره سی
-ادرنه لی نظمی، محموعه النظایر
-حاجی کمال ، جامع النظائر مجموعه سی
-پروانه بن عبداللـه، پروانه مجموعه سی
-جامع المعانی مجموعه سی
-قویون اوغلی مجموعه سی

-

1-Muharrem Ergin, Cami-ül Meani`deki Türkce Şiirler, RÜDED, sayı 2-3, 1949
2-*Camiün-Nezair,Hazırlayan Yasemmin Ertek Morkoç , Doktora Tezi , Ege Üniversitesi, İzmir 2003r*
3-Cemil Gülseren, Firkat-Name Halili, Yüksek Lisans Tezi, Malatya,1990
4-Günay Kut, Fürkat-name, TDA Yilliği, Bulleten 1977, Ankara, 1978, s. 334
5-Şevket Beysanoğlu, Diyarbekirli Fikir ve Sanat Adamları, 2-ci cild, DDTD Neşriyat., N.6,1959, s.33
6-XV Yüzyıl Şairi Halili ve Orijinal bir Mesnevisi, SBD, No.3, 1999,s.45-53
7-Kavaklıyazı Ahmet, XV Yüzyıl Şairlerinden Diyarbakirlı Halili`nin Şiirleri, Selçuk Üniverditesi ,Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2015, sayı 34, s. 1-88
8-Gülçiçel Akçay, Diyarbakirli Halili ve Kaside-i Pend-Names, Ali Emiri Çlıştayı, Diyarbakir, 2013, s. 25
9-Azərbaycan Klassik Ədəbiyyatı Kitabxanası, XIII-XVI əsrlər Azərbaycan Şüiri, 3-cü cild, Bakı, elm, 1983

دیوان ترکی

قصیده‌لر

هذا دیوان خلیلی

Bəismil-xaliqül-hüsnül-cəmili,	بسم الخالق الحسن الجمیلی،
Və həmdullah zifəzli- cəlili.	وحمد اللـه ذی الفضل الجلیلی.
Səlatullah molana əl-muli,	صلات اللـه مولانا المولی،
Həyi ərvahi əl-Nəbi əl-Haşimi.	حی ارواح النبی الاهاشمی.
Səlami fi səlami fi səlami,	سلام فی سلام فی سلامی،
Əla ərvahi-əshab əl-kərami.	علی ارواح اصحاب الکرامی.
Çü bismillah ilən qıldıq sözi nur,	چو بسم اللـه الن قیلدق سزی نور،
Pəs anı dinləmək nuri əlanur.	پس آنی دکلمک نور علی نور.
Gəlin mədh edəlim ol pak nami,	کلوک مدح ایده لوم اول پاک نامی،
Kim, oldur qamunun puştu pənahi.	کم اولدر قامنوک پشت و پناهی.
Xudavənda Kərini-ləmyəzəlsən,	خداوندا کریم لم یزلسن،
Qədimü qadirü həyi-əzəlsən.	قدیم و قادر و حی ازلسن.
Münəzzədhdir qamu şirku riyadan,	منزهدر قمو شرک و ریادن،
Mübərradır qamu çünü çiradan.	مبرادر قمو چون و چرادن.
Bir ol durur ki, yoxdur ana ğayət,	بر اولدر که یوقدر آکه غایت،
Bir axirdir ki, yox ana nəhayət.	بر آخردر که یوق آکه نهایت.
Nə cövhərdir, nə cismü nə ərəzdir,	نه جوهردر نه جسم و نه عرضدر،
Zehi fail ki, feli biğərəzdir.	زهی فاعل که فعلی بی غرضدر.
Bəridir zati heyrətdən , cəhətdən,	بَریدر ذات حیرتدن جهتدن،
Münəzzəhdir qamu hadis sifətdən.	منزهدر قمو حادث صفتدن.
Həyula ilə surətdən müərra,	هیولاییله صورتدن معرا،
Vücudi vacib imkandan mübərra.	وجودی واجب امکاندن مبرا.
Onun mahiyyətin əql etməz idrak,	اونک ماهیّتن عقل اتمز ادراک،
Qamu əşya dilindən ma ərəfnak.	قمو اشیا دلندن ماعرفناک.

Şular kim, zatını təşbih edərlər, شولر کیم ذاتنی تشبیه ادرلر،
Onun həqqi ki, bitövcih edərlər. انوک حقی که بی توجیه ادرلر.
Onun həmdi lisani-fəhmə sığmaz, انوک حمدی لسان فهمه صغمز،
Ki, nəfsü əqli, fikrü vəhmə sığmaz. که نفسُ عقل فکر و وهمه صغمز.
Necə həmd eyləsin insani-xaki, نجه حمد ایلسون انسان خاکی،
Onun kibi müəlla zati-paki. انوک بیکی معلی ذات پاکی.
Çü yox həmdinə ünun əvvla əcz, چو یوق حمدینه انوک اَوَلا عجز.
Pəs ol yekrəkdurur izhar ola əcz. پس اول یکرکدُرُر اظهار اولا عجز
Rəsul allah ki, taci-ənbiyadır, رسول اللــه که تاج انبیادر،
Cəmi olyaya həm ol pişvadır. جمیع اولیایه (هم اول) پیشوادر.
Dedi: Bən acizəm həmdinə, ey Həqq, ددی بن عاجزم حمدکده ای حق،
Gerü həmdim sən et zati mühləqq. کرو حمدوم سن ایت ذات محلق[۱].

در توحید باری عزاسمه[۲]

Ya məzhəri-əlhəyatü ya məhiyi-əlməmat, یا مظهر الحیات و یا محیی الممات،
Ənt ələzi təfrəd bilfəzl vəl-sifat. انت الذی تفرد بالفضل و الصفات.
Ey vacibi vücud ki, bər vahidiyyət, ای واجب الوجود که بر واحدیت،
Gəşt dəlili cümlə vücudati-mümkinat.. کشت[۳] دلیل جمله وجودات ممکنات.
Zatın təfəkküründə təhəyyürdədir üqül, ذاتوک تفکرنده تحیرده در عقول،
Vəsfin təsəvvurundə qüsurda cümlə kainat.. وصفوک تصورنده قصورده جمله ذات.
Hər yandan cənabınadır səcdəvü niyaz, هر یاکدن جنابکه در سجده و نیاز،
Gər xaniqah, məscidü gər diyrü suminat. کر خانقاه مسجد و کر دیر سومنات.
Əmrinə dair oldı bu nüh çərxi-nil rəng, آمرکله دایر اولدی بو نُه چرخ نیل رنک[۴]،

[۱]. بوراجان برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.باشقا ألیازمالاردا بو قصیده یوخدور
[۲]. ت. نوسخه یوخ// ف. در مناجات باری عزاسمه و علا // ق. مجموعه سینده(۹)// س. یوخ
[۳]. ف. کشته
[۴]. ف. طاق نیلکون// ق. چرخ نیل رنک

Hökmünlə mərkəz oldı sənin xaki-bisəbat. حکمکله مرکز اولدی سنک خاک بی ثبات.
Künheyni zatın necə idrak edər üqül, کنهینی ذاتکوک نیجه ادراک ادر عقول،
Çün yox cənabi-izzətinə heyzu cəhat. چون یوق جناب عزتکه حیز و جهات[۱].
Qəhrin qılıcdır ki, ədunun gərdənin biçər, قهرک قلیجیدر که عدو کردنن بچر،
Lütfün nəsimidir ki, verir mürdəyə həyat. لطفک نسیمیدرر که ورر مردیه حیات.
Biməsəlü bibədəlsən, bişəbihü binəzir, بی مثل بی بدلسن بی شبیه بی نظیر،
Rəzaqi-bəndəvü pərvərü xəllaqi-kayinat. رزاق بنده و پرورُ خلاق کاینات.
Hər natiqin dilindəki sübhani-layinam, هر ناطقوک دلندکی سبحان لاینام،
Hər samit oldı sününə ayatı-bəynat. هر صامت اولدی صنعکه ایات بینات.
Hikmətlərinə zərrəcə yol bulmadı üqül, حکمتلروکه ذرجه یول بولمدی عقول[۲]،
Qüdrətlərinə acizü sərgəştə dər şitab.. قدرتلروکه عاجز و سرکشته در شتاب.
Fəzlin olursa zəhri-həlahil olar şəkkər, فضلوک اولورسه زهر هلاهل اولر شکر،
Qəhrin olursa zəhrə dönər şəhdilə nəbat. قهرک اولورسه زهره دنُر شهدله نبات[۳].
Mədhində acizəm,nə deyim,ey xudayi-pak, مدحکده عاجزم نه دیم ای خدای پاک،
Murəm nə həddilə edim həmd ilə sənat. مورم نه حدله ادیم حمدله ثنات.
Yarəb, bihəqqi Əhmədi-muxtaru ali u, یارب بحق احمد مختار آل او،
Yarəb, bihəqqi zubdeyi-aba ü umməhat. یارب بحق زبدهٔ آباء امّهات.[۴]
Ərzani qıl Xəliliyə didari-cənnəti, ارزانی قیل **خلیلیه** دیدار جنتی[۵]،
Nari-həcimdən ana lütf eylə ver nicat.. نار حجیمدن اکه لطف ایله ور نجات.

در نعت حضرت رساله (ص)[۶]

Əla ey əndəlibi-gülşəni-can, الا ای عندلیب کلشن جان،

---

۱. ف. بو بیت یوخدور.
۲. ف. انام
۳. ف. زهر هلاهل اولور شکر
۴. ق. بو بیت یوخدور
۵. ف. جنت نعیمنی
۶. ت. نوسخه سینده یوخ// ب. "مطلع" // ف. آلینیبدیر//س. "کتاب فرقتنامه خلیلی"

Könül bağında key mürği-xoş ilhan.	کوکل باغنده کی[1] مرغ خوش الحان.
Sözə başla dimaği tazə eylə,	سوزه باشله دماغی تازه ایله[2]،
Tərənnüm qıl lətif avazə eylə.	ترنم قیل لطیف آوازه ایله.
Anı mədh et ki, taci-ənbiyadır,	آنی مدح ایت که تاج انبیادور،
Şəfii-övliyavü əsfiyadır.	شفیع اولیائ و اصفیادر.
Şəh kuneynü sultani-rəsalət,	شه کونین سلطان رسالت،
Sipəhsalari meydani-nübüvvət.	سپه سالار میدان نبوت.
Rəsuli şərqü ğərb, fəxri-aləm,	رسول شرق و غرب فخر عالم،
Mükərrəm zübdeyi-ovladi-adəm.	مکرم زبدۀ اولاد آدم.
Vücudi məzhəridir möcizatın,	وجودی مظهری در معجزاتونک،
Şəhi vü sərvəridir kayinatın.	شهی و سروریدور کایناتوک.
Ənə əmləh mürğzarının məlihi,	انا املح مرغزراینونک ملیحی،
Ənə əfsəh bustanın fəsihi.	انا افصح بوستانینوک فصیحی.[3]
Şəfii mücrimin məzənbiyandır,	شفیع مجرمین مزنبیاندور،
Şəfiyiullah imami-müttəqindir.	شفیع اللـه امام متقیندور.[4]
Anı həqq sahibi-lulak edibdir,	آنی حق صاحب لولاک ایدوبدر،
İmami-camii əflak edibdir.	امام جامعُ افلاک اولوبدور.
Salam olsun anın canına məndən,	سلام الوسون آننک جانینه مندن،
Fəda can olsun ayağına məndən.	فدا جان اولسون آیاغینه مندن.
Ümidim vardırır o sahib-ləvadan,	امیدم وادور او صاحب لوادن،
Şəfii ola mənə ruzi-cəzadan.	شفیع اوله منکا روز جزادن.
Sənsən şəfii yumi-cəzada ana nə ğəm,	سنسن شفیع یوم جزاده اکا نه غم،
Etsən şəfaət kərəmdən, nə ola kəm.	اتسک شفاعا کرمکدن نه اوله کم.[5]

۱. ف. سن
۲. بو بیتدن سونراکی بیتلر ب. و ت. نوسخه لرینده یوخدور.
۳. س. بیت یوخ
۴. ت. ، ب. و ف. بیت یوخ.
۵. س. بیت یوخ

در مدح حضرت رسول[1]

Ya məcməi-umən vəya sün kərəm,	*یا مجمع الامن و یا صنع الکرم،*
Lulak kəyfə yoxleq şəy min cərəm.	*لوباک کیف یخلق شی من الجرم.*
Əntə şəfiihək rəcayi şəfaə,	*انت الشفیع حک رجایی شفاعه،*
Ya xatəmi-rusul, ya seyedi-uməm.	*یا خاتم الرساله یا سید الامم.*
Sultani-şəru sərvəridir, taci-ənbiya,	سلطان شرع و سروردر تاج انبیا،
Şəmsi Ərəb, rəsuli-qəmər,tələti-Əcəm.	شمس العرب رسول قمر طلعت عجم.
Nuri-xuda, rəsuli seyedi-əlvəra.	نور خدا رسول سید الورا،
Ali əla dil, dilarayi-uməm,	عالی علا دل دلا رایی امم.
Simürği-Qaf, sədrəyi əla sifəti-həqq,	سیمرغ قاف سدرۀ اعلا صفت حق،
Şəhbazi-aşiyaneyi vəlnunu vəlqələm.	شهباز آشیانۀ والنون و القلم.
Nuri-Nübüvvətinlə durur aləmə ziya,	نور نبوتونکله دورر عالمه ضیا،
Mahi-şəriətin duru olan maneyi-zülm.	ماه شریعتونک دور اولان مانع الظلم.
Ey ünsuri-tu zübdeyi-məhsuli kun-fəkan,	ای عنصر تو زبدۀ محصول کن فکان،
Vey zati-tu lətifeyi-lütfi-ula əməm.	وی ذات تو لطیفه لطف اولی اعمم.
Canilə kim ki, dedi *nəm əmrəş rizğuna*,	جانیله کیم که دیدی نعم امرش.رزغونکا،
Sənsən şəfii yovmi-cəzada ana rəhm..	سن سن شفیعی یوم جزاده آنکا رحم.
Umar Xəlili xəstə tapından şəfaəti,	اومر **خلیلی** خسته طپکدن شفاعتی،
Anın şəfaəti kərəmindən nə ola kəm.	انینک شفاعتی کرمیندن نه اوله کم.

در مدح اصحاب رسول رضی اللــه عنهم[2]

Pəs andan çox səlamu çox təhiyyat,	پس اندن چوق سلام چوق تحیات،
Ruhi-ali-Rəsul, əshabi-zəkiyyat.	روح آل (رسول)اصحاب زکیات.
Xüsusən ol ki, yari-Müstəfadır,	خصوصا اولکه یار مصطفادر،

[1]. ت. و ب. نوسخه لرینده بو عنوان و شعر یوخدور.

[2]. ت. نوسخه سینده یوخدور. برلین نوسخه سی و ف. ده وار// س. عنوان یوخ

Vücudi mənbəi sidqü səfadır.	وجودی منبع و صدق صفادر.
Rəisi, ali-əshabun guzini,	رئیسی آل اصحابوک کزینی،
Kim, andan sonra ehya qaldı dini.	کم اندن صکره احیا قلد دینی.
İmadi din durur, bər vəchi-təhqiq,	عمادی دین درر بر وجه تحقیق،
Əmiri-möminin, Bubəkri-sidiq.	امیرالمومنین بوبکر صدیق.
Əmiri-möminin , biri Ömərdir,	امیرالمومنین بیری عمردر،
Fəda yoluna anın canu sərdir.	فدا یولینه انوک جان و سردر.
Rəsulun şərinə çün seyf qati,	رسولک شرعنه چون سیف قاطع،
Tərəb oldı əsami şərə qami.	طرب اولدی اسامی شرعه قامع.[۱]
Cahani ədl ilə qıldı münəvvər,	جهانی عدللته قلدی منور،
Zehi insani-kamil, pak cövhər.	زهی انسان کامل پاک جوهر.
Əmiri-möninin üçüncü Ösman,	امیرالمومنین اوچنج عثمان،
Ki, tərtib eylədi ayaytı-Quran.	که ترتیب ایلدی آیات قرآن.
Həya kani, səxanın mənbəyidir,	حیا کانی سخانوک منبعیدر،
Səfavü lütf, sidqin məcməyidir.	صفا و لطف صدقوک مجمعیدر.
Çün ol məh sahibi-hüreyn olubdur,	چون اول مه صاحب حورین اولبدر،
Adı dillərdə zelnureyn olubdur.	آدی دللرده ذالنورین اولبدر.[۲]

در مدح حضرت امیرالمومنین علی کرم اللـــه[۳]

Birisi kim, Əli vu Mürtəzadır,	بریسی[۴] کم علی و مرتضادر،
Əmiri-möminin, şiri-xudadır.	امیرالمومنین شیر خدادر.
Anınçün dedilər adını Heydər,	انوکچون دیدلر ادینی[۵] حیدر،
Ki, müşrikdən damar götürdi yeksər.	که مشرکدن طمر[۱] کوتردی یکسر.

---

[۱]. س. بیت یوخ
[۲]. س. بیت یوخ
[۳]. ت. و ب. نوسخه لرینده عنوان یوخدور// ف. نوسخه سیندن الینبدیر//س. عنوان یوخ
[۴]. ف. داخی اول کیم
[۵]. ف. اسمینی

جمیع اولیا سر مشربیدر[۲]،
شه اصحاب دامادی النبیدر.
سلام اول ایکی نجم طاهرینه،
امامین حسن برله حسینینه.
پس اندن حمزه و عباسه اولسون،
صحابی و کرام الناسه اولسون.

Cəmii övliya , sər məşrəbidir,
Şəhi-əshab, damadi-nəbidir.
Səlam ol iki nəcmi-tahirinə,
İmameyni Həsən birlə Hüseynə.
Pəs andan Həmzəvu Əbbasa olsun,
Səhabivü kəramulnasa olsun.

*****

۱. ف. دمار
۲. چشمه سیدر

غــزللـــــر

۱

طوبی خالک که ایلدک زلف سمن چوکان اکا[1]،
یاراشر کلزار حسنک کیم اوله میدان اکا.

Tubı xalın ki, eylədin zülfi-səmən çövgan ana,
Yaraşır gülzari- hüsnün kim, ola meydan ana.

شاه هندوستان‌مدر خالک خطک اچنده کیم،
سایبان اولمشدرر بو زلف مشک افشان آکا.

Şahi-Hindustan mıdır xalın xətin içində kim,
Sayiban olmuş durur bu zülfi-müşkəfşan ana.

شول مفرح لعلکه خطونک نه ریحان قتدی کیم،
کوکسونی ایشتمکله اولموشم حیران آکا.

Şol müfərrəh ləlinə xətin nə reyhan qatdı kim,
Köküsini eşitmək ilə olmuşam heyran ana.

کنج حسنک حفظنکه زلفونک بر اژدرها قومش،
هم زمرددن طلسم اتمش خط ریحان آکا.

Gənci-hüsnün hifzinə zülfün bir əjdərha qomuş,
Həm zümürüddən tilsim etmiş xəti-reyhan ana.

جلوۀ حسن ایدلی نازله اول لیلی خرام،
اولمشم مجنون کبی حیران و سرکردان آکا.

Cilveyi-hüsn edəli naz ilə ol Leyli xuram,
Olmuşam Məcnun kibi heyranü sərgərdan ana.

درد عشاقه دوا ترکیب ایدجک حق ازل،
ایلمش لعل لبنکدن حقه مرجان آکا.

Dərdi-uşşaqa dəva tərkib edəcək Həqq əzəl,
Eyləmiş ləli-ləbindən hoqqeyi-mərcan ana.

عارضنکده خط مشکینک نه صورت یزه کیم،
واله حیران درر نقش نکارستان آکا.

Arizində xətti-müşkinin nə surət yaza kim,
Valehü heyran durur nəqşi-nigaristan ana.

---

[1]. ن. نومره ۱۲۱ (نظیره)

بیر اولو ملکت درر جسمم دیم سرچه سرای،
یاردیر اولسه خیالک جان ایله سلطان آکا.

Bir ulu mülkət durur cismim deyəm sırça saray,
Yaradır olsa xəyalın can ilə sultan ana.

آتش آهم یقردی بو وجودم شهرنی،
دمبدم صو صاچمسیدی دیدۀ کریان آکا.

Atəşi-ahım yaqardı bu vücudum şəhrini,
Dəmbədəm su saçmasaydı dideyi giryan ana.

باکا جان ویرمز **خلیلی** در ایمش سن دوستم،
اول سننک جاندن قلونکدر ایلمه بهتان آکا.

Bana cn vermez, Xəili, der imişsin dostum,
Ol sənin candan qulundur eyləmə böhtan ana.

کوش ایدبن کل یوزنک وصفنده رنکین شعرمی،
رشک ایدر صحن چمنده مرغ خوش الحان آکا.

Guş edibən gül üzün vəsfində rəngin şeirimi,
Rəşk edər səhni-çəməndə murgi-xoşilhan ana.

*****

۲

یارمی بندن جدا ایلدی[۱] جذام اولسون رقیب،
بو بلاییله جهانده شادکام اولسون رقیب.

Yarımı bəndən cuda eylədi, cuzam olsun rəqib,
Bu bəla ilə cahanda şadkam olsun rəqib.

اولمسون اما که غمدن[۲] بولماسون بر دم نجات،
دردی اشکم[۳] چکمکیچون مستدام اوسون رقیب.

Ölməsin, amma ki, ğəmdən bulmasın bir dəm nicat,
Dərdi işkəm çəkmək üçün müstədam olsun rəqib.

عمر اولدقچه بلادن قورتولب شاد اولمسون.

---

[۱]. ف. قلدی // س. قلدی// ق. قلدی
[۲]. ف. غمدن امانی // س. اولمسون اوله که هرکز بولمسون غمدن نجات
[۳]. س. درد و محنت

عاقبت بر دار اولب رسوای[۱] عام اولسون رقیب.

Ömrü olduqca bəladan qurtulub şad olmasın,
Aqibət bərdar olub, rüsvayi-am olsun rəqib.

ارمیه[۲] حقدن مراده هرکز [۳] اول منّاع خیر،

کورمسون راحمت یُوزی دایم بی حیا[۴] اولسون رقیب.

İrməyə həqdən murada həgiz ol mənnai xeyr,

Görməsin rahət üzi, daim bihəya olsun rəqib.

لشکری شیطانه امر اولدقده دوزخدن ینکا،

آنده سنجاق و علم چکسون بنام اولسون رقیب.

Ləşkəri şeytana əmr olduğda duzəxdən yana,
Anda sancaqu ələm çəksin, bənam olsun rəqib.

ارمسون مقصودنه نمرودوش مردود اولوب،

درد هجران ایله جان ویرن مدام اولسون رقیب[۵]

İrməsin məqsuduna, Nəmrudvəş mərdud olub,
Dərdi-hicran ilə can verən müdam olsun rəqib.

چون تمام اتدک[۶] **خلیلی** صحبتن دیدارله،

سال ماه و هفته عمرک تمام اولسون رقیب.

Çün tamam etdin, Xəlili, söhbətin didar ilə,
Salu mahu həftəyi -ömrün tamam olsun rəqib.

*****

۳

نظیره خلیلی راست[۷]

سنبلک دور ایدلی خورشید تابانی درست،

قلمدی عالمده بر عاشق کریبانی درست.

Sünbülün dövr edəli xurşidi-tabani dürüst,

---

[۱]. ب. رسوای اولب بر دار
[۲]. ق. ارمسون
[۳]. ب. ارمسون هرکز مراده حقدن // ف. ایرمسون حق دن مراده هرکز // پ. هرکز ازمسون
[۴]. ب. کورمسون راحت یزن عینی خنام//ف. کورمسون راحت یوزین دایم //س.خنام//ق. عینی ختام
[۵]. بیت ت. و ب. ده یوخ// ف. ده وار
[۶]. ف. چون تمام اولدی خلیلی صحبتی دیدار ایله
[۷]. ج. نومره ۱۳۳// ن. نومره ۵۳۷ ص. // ق. نومره ۵۱

Qalmadı aləmdə bir aşiq gəribanı dürüst.

قاشلرک محرابنه هر کیم که باش اندرمدی،

هی[۱] نه بی دیندر آنک اولمادی ایمانی درست.

Qaşların mihranına hər kim ki, baş endirmədi,
Hey nə bidindir, anın olmadı imanı dürüst.

دیدم ای دلبر لبنکدن دردمه امسم نوله ،

دیدی کیم صلب اتمزم معدومنک[۲] امکانی درست.

Dedim: Ey dilbər, ləbindən dərdimə əmsəm, nola?
Dedi kim, səlb etməzəm mədumun imkani dürüst.

دلبرا جور و جفا قولنده صادقسن ولی[۳]،

لیک قلمزسن وفا عهدینده پیمانی درست.

Dilbəra, cövrü cəfa qovlunda sadiqsən, vəli,
Leyk, qılmazsan vəfa, əhdində peymani dürüst.

دل غمک کوینده مهمان اولدی قان یوتدردک آه[۴]،

بارک اللـه کیم قونقلدک بو مهمانی درست.

Dil ğəmin küyində mehman oldı, qan utdurdun, ah,
Bərəkallah kim, qonaqladın bu mehmani dürüst.

وصلینک کوینده ای دلبر رقیبی[۵] طویلمه،

سک قچن کورمش درر عمرنده بیر نانی درست.

Vəslinin küyində, ey dilbər rəqibi toylama,
Səg qaçan görmüş durur ömründə bir nani dürüst.

ای **خلیلی** چشمهٔ خون ایله چشمنکدن روان،

اوله کیم آل ایدرسن قانیله میدانی درست.

Ey Xəlili, çeşmeyi xun eylə çeşmindən rəvan,
Ola kim, al edərsin qan ile meydani dürüst.

*****

۴

---

۱. ق. آدی بی دیندر اننک اولماسون
۲. ق. وعده می
۳. ق. عاشقسک کبی
٤. ق. اوش
٥. ق. حسود

کل حیاتک قدرنی بل اتمدین غافل ممات[۱]،
فی المثل غایتده شطرنج بازمش بو کائنات.

Gəl həyatın qədrini bil , etmədən ğafil mümat,
Felməsəl ğayətdə şətrəncbaz imiş bu kainat.

ایله شطرنج بازمش که ایلمش لجلاج مات،
کر دلرسک کائناتک لعب و مکرندن نجات،

Eylə şətrəncbaz imiş ki, eyləmş ləclacı mat.
Gər dilərsən kainatın löbu məkrindən nicat,

فیل‌وش شطرنج دلدن طرح ایدب دنیای آت.
فکر تدبیر ایت پیاده‌وش اوککجه قات قات،

Filvəş şətrənci-dildən tərh edib dünyayı at.
Fikri-tədbir et, piyadəvəş önüncə qat qat.

ای دلارام اوستکا اتمزدن اوک ای اجلال آت.
رخلری آلینه بقمه پیره زندر بی ثبات،

Ey dilaram, üstünə etməzdən ön iclalı at.
Rüxları alına baxma, pirəzəndir bi-sübat,

فرزوش بند ایله نفسوک اتمسون هیچ شیتنات[۲].
عاقبت ای شاه عالمده دنمدن حقکده مات،

Fərzvəş bənd eylə nəfsin, etməsin hiç şeytənat.
Aqibət , ey şah aləmdə dönmədən həqində mat,

استماع ایله **خیلیلک** پندنی قبل الممات.
کل حیاتک قدرنی بل اتمدین غافل ممات

İstima eylə Xəlilinin pəndini qəbli-mümat.
Gəl həyatın qədrini bil , etmədən ğafil mümat

*****

۵

تا بنم قلبمده یقدک ای رخی کلنار نار[۳]،

---

[۱]. مجموعه میللی کیتابخانا یازمالار کولئکسیونو نومره الف ۱/۱۸۰۹
[۲]. شیطنت ألیازمادا ایملاسی یانلیشدیر.
[۳]. . ق. غزل ۱۸۱ ص. ۱۸۰// ن.نومره ۹۷٦ // تذکره حسن چلبیده ایکینجی مصراع فرقلیدیر.

نار شوقنله جهان یقدک ای عیار یار.

Ta bənim qəlbimdə yaxdın, ey ruxi-gülnar nar,
Nari-şövqunlə cahanı yaxdın, ey əyyar yar.

یاره‌لو اتدک[1] بنی رحم ایلمزسن ای دریغ،
آغلردرسک هر کیجه تا صبح اولنجه زار زار.

Yaralı etdin bəni rəhm eyləməzsən, ey dəriğ,
Ağladırsan hər gecə ta sübh olunca zar-zar.

زارلیغمدان بنم همسایه لردر بی حضور،
ایتمدی آهم سکا بر ذره ای مکار کار.

Zarılığımdan bənim həmsayələrdi bihüzur,
Etmədi ahım sana bir zərrə, ey mekkar kar.

کار ادرسه[2] جانومه فرقت عذابی ای پری،
لطف ایدب اورمه جفادن جانومه هر بار بار.

Kar edərsə canıma firqət əzabi, ey peri,
Lütf edib, vurma cəfadan canıma hər bar bar.

بارها عشقونک یولنده دونمکه فکر ایلرم،
بوینمه باغلر قوماز زلفی سیاهک تار تار.

Barha eşqin yolunda dönməyə fikr eylərəm,
Boynuma bağlar, qomaz zülfi- siyahin tar- tar.

تا رمل[3] بحرینده نظم اولدی بو شعر دلفریب،
دینله ای جان جهانوم قلمه از اشعار عار.

Ta Rəməl bəhrində nəzm oldı bu şeiri-dilfərib,
Dinlə, ey cani-cahanım, qılma əz əşar ar.

عارف ایسک ای **خلیلی** یانمه نار هجریله،
اشکنه یوز سوروب[4] اوّل شهک یالوار وار.

Arif isən, ey Xəlili, yanma nari-hicrilə,
Eşiginə üz sürüb, ol şəhin, yalvara var.

---

۱. ق. قلدک
۲. ق. ایدبدر
۳. ق. رمل
۴. ق. دیو

۶

کیم که سن[۱] شاهک جمال عیدنه قربان اولور[۲]،
غقلتیندن[۳] قورتلور جسمک سراسر جان اولور.

Kim ki, sən şahın camali-eydinə qurban olur,
Ğəflətindən qurtulur, cismin sərasər can olur.

صورتنک نقشنده نقاشی تماشا قیلمین[۴]،
سر حقدن بی خبردر اول قچن انسان اولور.

Surətin nəqşində nəqqaşi tamaşa qılmayan,
Sirri-həqqdən bixəbərdir , ol qaçan insan olur.

اول کدا کیم حق درکاهنک قلور کحل بصر،
رویت اشیاء کماهی عیننه آسان اولور[۵].

Ol gəda kim, həqq dərgahın qılır kəhli-bəsər,
Röyəti əşya kəmahi eyninə asna olur.

نور حقدر جمله اشیادن تجلی ایلین،
عاشق صادق بو رمزی آنلایب حیران اولور[۶].

Nuri-həqdir cümlə əşyadan təcəlli eyləyən,
Aşiqi-sadiq bu rəmzi anlayib, heyran olur.

حقدن اوزکه عالم کثرتده نفی ایدن وجود،
عالم وحدتده آدی عبد اکن سلطان اولور.

Həqdən özgə alımi -kisrətdə nəfy edən vücud,
Aləmi-vəhdətdə adı əbd ikən, sultan olur.

کیمده کم واردر هوای دوست عشقندن اثر،
سینه‌سی بریان دایم کوزلری کریان اولور.

Kimdə kim, vardır həvayi-dust eşqindən əsər,
Sinəsi büryan daim, gözləri giryan olur.

---

۱. ج. اول
۲. ن. ص. ۹۳۱// ح. ، ص. ۱۱٦ // ج. ، ص. ۵۵۱
۳. ک. ثقلتیندن // ج. قورتلور تقلیددن
٤. ج. اتمین
۵. ج. بیت یوخ
٦. ج. بیت یوخ

زاهدا کل آدم خاکییه انکار اتمه کیم،
آدم خاکییه انکار ایلین شیطان اولور.

Zahida, gəl adəmi-xakiyə inkar etmə kim,
Adəmi-xakiyə inkar eyləyən, şeytan olur.

هر کوکل[۱] کیم سر وحدتدن خبردار اولمدی،
لاجرم اهل صفا صفنده[۲] سرکردان اولور.

Hər könül kim, sirri-vəhdətdən xəbərdar olmadı,
Lacirəm əhli-səfa səfində sərgərdan olur.

ای **خلیلی** جانی ویر جانانیچون خوف ایلمه،
کیم بو یولده جان ویرن شایستهٔ[۳] جانان اولور.

Ey Xəlili, canı ver canan üçün, xovf eyləmə,
Kim, bu yolda can verən şayesteyi-canan olur.

*****

۷

دل جمالوک آفتابک کوریجک حیران اولور[۴]،
حیرتندن ذره کبی زار و سرکردان اولور

Dil camalın afitabın göricək heyran olur,
Heyrətindən zərrə kibi zaru sərgərdan olur.

باغ سیرن ایلسم قد و دهانکدن جدا،
کوزلرمه سرو بر اوق غنچه بر پیکان اولور.

Bağ seyrin eyləsəm qəddü dəhanından cuda,
Gözlərimə sərv bir ox, ğönçə bir peykan olur.

زخممه تدبیر مرهم قلمه باللـه ای طبیب،
دلده دردم قطعدر آنجق اولم درمان اولور.

Zəxmimə tədbirü mərhəm qılma, billah, ey təbib,
Dildə dərdim qətidir, ancaq ölüm dərman olur.

کونکلمی یقدی جفا و جوریله اول سنکدل،

---

۱. ج. او کونکل
۲. ج. جمعینده
۳. ج. کیم که ویردی جان بو یولده عاقبت
۴. ن. ، ص ۷۶۵

پادشاه بی داد اولیجک مملکت ویران اولور.

Könlümi yaxdı cəfa vü cövr ile ol səngdil,
Padişah bidad olıcaq, məmləkət viran olur.

کل کبی هر خاص اونکده اچلور اول لاله رخ،
خار غیرتده بو ره کیم غنچه کبی قان اولور.

Gül kibi hər xas önündə açılır ol lalərux,
Xari-ğeyrətdə bu rəh kim, ğönçə kibi qan olur.

پرده آلتنه ندن بیمار چشمک کزلنور،
کر دکولسه قانلو نیچون خلقدن پنهان اولور.

Pərdə altına nədən bimar çeşmin gizlənür,
Gər dəgilsə qanlı, nəçün xalqdan pünhan olur?

عشق یولنده نلر چکدوکمی شرح ایلسم،
قصۀ مجنون کبی عالمده بر دستان اولور.

Eşq yolunda nələr çəkdigimi şərh eyləsəm,
Qisseyi-Məcnun kibi aləmdə bir dastan olur.

درد غمدر ییدوکی خون جکردر ایچدوکی،
هر که بو محنت سرای عشقده مهمان اولور.

Dərdü ğəmdir yedigi, xuni-ciyərdir içdigi,
Hər ki, bu möhnət saray eşqidə mehman olur.

روح احمددن کم استمداد همت ایلدی،
حسن نظم ایله **خلیلی** عاقبت سلمان اولور.

Ruhi-Əhməddən kim, istimdadi-hümmət eylədi,
Hüsni-nəzm ilə, Xəlili, aqibət Səlman olur.

*****

۸

جان ویرب هر کم که اول جانان یولنده خاک اولور[۱]،
بوته سوداده قاینر قیل و غشدن پاک اولور.

Can verib hər kim ki, ol canan yolunda xak olur,
Buteyi-sevdada qaynar, qilü ğəşdən pak olur.

---

[۱] . ج. ، ص. ۵۴۷

دفتر عشقک رموزین اوقیوب فهم اتمیین،
مدرک علامۀ عصر ایسه بی ادراک اولور.

Dəftəri-eşqin rumuzun oxuyub, fəhm etməyən,
Müdrikü əllameyi-əsr isə biidrak olur.

آرزومند جمال یار اولان عاشق مدام،
ایستمز جنت جهنمدن دخی بی باک اولور.

Arzuməni-camalı yar olan aşiq müdam,
İstəməz cənnət, cəhənəmdən daxı bibak olur.

عاشق دلخسته‌نک صوفی صوررسه حالینی،
اشک سرخ و چهره سی زرد و یقه‌سی چاک اولور.

Aşiqi-dilxəstənin sufi sorarsa halını,
Əşki-surxü çehrəsi zərdü yaxası çak olur.

شکری اغیار الندن آلمه اغودر صاغینک،
یار الندن کر کلن خود زهر ایسه تریاک اولور.

Şəkkəri əğyar əlindən alam, ağudur, saqın,
Yar əlindən gər gələn xud zəhr isə tiryak olur.

عاشق حق بین صورر دیدار ذوقین دایما،
زاهد خود بین آنکا رشک ایلیوب غمناک اولور.

Aşiqi-həqbin sorar didar zövqin daima,
Zahidi-xudbin ana rəşk eyləyib, ğəmnak olur.

یولنه جان ویرمکه جانا **خلیلی** خسته دل،
غم دکیل کر پیر ایسه هم جست و هم چالاک اولور.

Yoluna can verməgə cana Xəlili xəstədil,
Ğəm dəgil gər pir isə həm cüstü həm çalak olur.

*****

۹

نظیره خلیلی راست[۱]

کورکل[۲] عروس دهری کونکل خطتینک آل ایدر ،

---

۱. ح. نومره ٤٩٦، ص. ٨٥ ؛ // ج. ص. ٥٤٧
۲. ح. ای دل

آلدنمه جاننک آلمقیچون مکر و آل ایدر.

Görgil ərusi-dəhri könül xəttin al edər,
Aldanma, canın almaq üçün məkrü al edər.

زینت ویرر جمالنه صید ایلمک ایچون،
سحاره در که سحریله قاننک حلال ایدر.

Zinət verir camalına, seyd eyləmək üçün,
Səhharədir ki, sehrilə qanın həlal edər.

بنیاد جور و رسم جفایی قلن بودر،
بوندن وفا اومان کشی فکر محال ایدر.

Bünyadi-cövrü rəsmi-cəfayi qılan budur,
Bundan vəfa uman kişi fikri-məhal edər.

اول آنی که تاج سر ایلر بو عالمه،
آخـر آیقلـره براقـر پایمال ایدر[1].

Əvvəl anı ki, taci-sər eylər bu aləmə,
Axir ayaqlara bıraxar, payimal edər.

بردر قتنده دیو و ملک بو ستمکارنک،
صنمه که بو رعایت صاحب جمال ایدر[2].

Birdir qatında divü mələk bu sitəmkarənin,
Sanma ki, bu riayəti-sahibi-camal edər.

کولدردکنه بقمه که زار آغلدیر ینه،
جمعتینه بقمه[3] که آشفته حال ایدر.

Güldürdügünə baxma ki, zar ağladır yinə,
Cəmiyyətinə baxma ki, aşuftəhal edər.

بیر کور تنکه غنی ایدر اول امیری کیم،
دعوای تخت و سلطنت و ملک و مال ایدر.

Bir guri-təngə ğəni edər ol əmiri kim,
Dəviyi-təxtü səltənətü mülkü mal edər.

دنیای یلان کدایه نه فخر ایده شاه اولن،

---

[1]. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور

[2]. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور

[3]. ج. جمعییتنه قالمه

بو دونیادن چو شاه و کدا انتقال ایدر[1].

Dunyayi-yalan gidaya nə fəxr edə şah olan,
Bu dünyadan çu şahu gida intiqal edər.

عاقلمدر بو دنیا کمالنک قلان طلب،
چونکم زوال درپی هر بیر کمال ایدر[2].

Aqilmidir bu dünya kamalın qılan tələb ?
Çünkim, zaval dərpeyi hər bir kamal edər.

ای دولت اول فقیره که فقر اختیار ایدب،
نان جوینه قانع اولپ خرقه شال ایدر.

İyi dövlət ol fəqirə ki, fəqr ixtiyar edib,
Nani-covinə qane olub, xirqəyi şal edər.

طوتدی **خلیلی** کنج قناعتده مسکنی،
شکر و سپاس بر کرم ذوالجلال ایدر.

Tutdı Xəlili künci-qənaətdə məskəni,
Şükrü sipas bər kərəmi-zolcəlal edər.

*****

۱۰

نظیره خلیلی راست[3]

زلف مشکینک که باد صبحی سرکردان ایدر،
کلشننده حسنونک طاوس‌وش جولان ایدر.

Zülfi-müşkinin ki, badi-sübhi sərgərdan edər,
Gülşənində hüsnünün tavusvəş covlan edər.

هی نه تیراندازدر چشموک که غمزنکدن خدنک،
اوردغینجه سینه عشاقده پنهان ایدر.

Hey nə tirəndazdır çeşmin ki, ğəmzəndən xədəng,
Vurduğunca sineyi-uşşaqda pünhan edər.

دل ربالیق طوپنی اورمغه اول فتان حبیب،

---

[1]. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور
[2]. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور
[3]. ح. نومره ۵۰۱، ص. ۸٤

حده میدانینده زلفوک دمبدم چوکان ایدر.

Dilrubalıq topunı vurmağa ol fətan həbib,
Həddi-meydanında zülfün dəmbədəm çövgan edər.

قشلری دل مرغنه رمز ایله چشمین کوستریر،
کم بو ظالمدن حذر قیل اسرومشدر قان ایدر.

Qaşları dil mürğinə rəmzilə çeşmin göstərir,
Kim, bu zalimdən həzər qıl, əsrimişdir qan edər.

حبه السودای خالوندر دو چشموم قاره سی،
کم بنی هر دم ایکسی زلف مشک افشان ایدر.

Həbətül-sevdayi xalındır du çeşmim qarası,
Kim, bəni hər dəm ikisi zülf müşkəfşan edər.

دیر ایمشسن کم بنوم یولمده جان ویرمک کرک،
قل قچن یوز دوندرور اول حکمه کیم سلطان ایدر.

Der imişsən kim, bənim yolumda can vermək gərək,
Qul qaçan üz döndərir ol hükmə kim sultan edər.

بو **خلیلی** خسته دل کسمز وصالندن امیذ،
بونجه کر آنونک عذاب جاننه هجران ایدر.

Bu Xəlili xəstədil kəsməz visalından umid,
Bunca gər anun əzabi canına hicran edər.

*****

۱۱

ای قلن دعوی که صوفییم فتوحاتینک ندر،[۱]
کر صفا اهلیندن ایسن حقه مراتینک ندر.

Ey qılan dəvi ki sufiyəm, futuhatın nədir?
Gər səfa əhlindən isən, həqqə miratın nədir?

عارف نفس اولمینجه کمسه بولمز حقه یول،
دعوی عرفان ایدرسن کوستر اثباتنک ندر.

Arifi-nəfs olmayınca kimsə bulmaz həqqə yol,
Dəviyi-irfan edirsən, göstər isbatın nədir?

---

[۱]. ح. نومره ۳۳۳، ص. ٦٦// ج. ص. ٥٤٩

اولمدن فانی یوزندن[۱] مرتفع اولمز حجاب،
فانیم دیرسن عجب بو زرق و طمعاتنک ندر.

Olmadın fani üzündən mürtəfi olmaz hicab,
Faniyəm dirsən, əcəb, bu zərqü təməatın nədir?

بو ردا و طیلسان و خرقه دن یوق حاصلک،
کج بو صورتدن اوزنی تانی کور ذاتنک ندر.

Bu rəda vü tiyləsanü xirqədən yox hasilin,
Keç bu surətdən, özüni tanı, gör zatın nədir.

نور حقدن اورمه لاف ای کندوزندن بی خبر،
بیلمدونک چون سندکی مصباحه مشکاتنک ندر.

Nuri-həqqdən vurma laf, ey kəndözündən bixəbər,
Bilmədin çün səndəki misbaha mişkatın nədir.

ایلمیش سن صورت صوفیلغی دکان کسب،
بوندن اوزکه واریسه کوستر کراماتنک ندر.

Eyləmişşən surəti-sufilığı dukkani-kəsb,
Bundan özgə var isə, göstər, kəramatın nədir?

دعوی ایلرسن که بن سیر مقامات ایلرم،
بیلمزم ای خر بو یولده بیندوکن آتنک ندر.

Dəvi eyləsən ki, bən seyri-maqamat eylərəm,
Bilməzəm, ey xər, bu yolda bindigin atın nədir.

چونکی سن محکوم نفس شوم سن ای بوالهوس،
کمسیه کافر دیمه بویننده کور لاتنک ندر.

Çünki, sən məhkümi-nəfsi-şumsan, ey bülhəvəs,
Kimsəyə kafir demə, boynunda gör Latın nədir.

چون بولنمز بی‌ریا عالمده بیر صاحب کمال،
ای **خلیلی** سوزی کس بونجه مقالاتنک ندر.

Çün bulunmaz biriya aləmdə bir sahib-kamal,
Ey Xəlili, sözi kəs, bunca maqalatın nədir.

*****

---

[۱]. جو اولیان فانی اوزوندن

۱۲

من کلام خلیلی ردیف دیکر [۱]

ای باد صبا حالمی دلداره خبر ویر،
یورکده‌کی یارم قتی‌در یاره خبر ویر.

Ey badi-səba, halımı dildara xəbər ver,
Ürəkdəki yaram qatıdır, yara xəbər ver.

هجرنده کوزم کوکبنیک قلمدی نوری،
اول مهر جهان مه پرانواره خبر ویر.

Hicrində gözüm kövkəbinin qalmadı nuri,
Ol mehri-cahan, məhi-pürənvara xəbər ver.

بن چاکرنی ایلیه دیدارنه محرم،
اغیاری ندن یار ایدنه واره خبر ویر.

Bən çakirini eyləyə didarına məhrəm,
Əğyarı nədən yar edənə, vara xəbər ver.

تلخ اولدی دهانم غم هجرانله دایم،
اول لعلی لبی شهدی شکرباره خبر ویر.

Təlx oldu dəhanım ğəmi-hicranıla daim,
Ol ləli-ləbi şəhdi şəkərbata xəbər ver.

دردیله قریب اولدی و جان ویردی **خلیلی**،
رحم ایده مکر اول بتی رعنایه خبر ویر.

Dərdilə yanıb, öldı vü can verdi Xəlili,
Rəhm edə məgər ol büti-rənaya xəbər ver.

*****

۱۳

غزل خلیلی ردیف دیکر [۲]

دلبرا عشقونکده عالم سربسر غوغا چکر ،
صانمه کم عشقک بلاسین بن قولک تنها چکر.

Dilbəra, eşqində aləm sərbəsər ğövğa cəkər,

---

۱. ح. نومره ۴۳۸، ص. ۵۳۹
۲. ق. ص .۱۶۸// ح. ص. ۱۰۲

San kim, işqin bəlasın bən qulun tənha cəkər.

کر بنم شوق درونم شمه‌سن تحریر ایدم،

بازو همت قلم بر کوه و بر صحرا چکر.

Gər bənim sövqi-dərunim şəmməsin təhrīr edəm,*
Bazuyi-hümmət qələm bər kūhū bər səhra cəkər.

صبح وصلندن جمالک آفتابک کوزلیب،

کوزلرم تا صبحدم بیداری شبها چکر.

Sübhi-vəslindən camalın afitabın gözləyib,
Gözlərim ta sübhdəm bidariyi şəbha cəkər.

کرچه دریادن چکبدر قطره‌لر بلور وجود،

عاشق صادق وجودی قطره‌دن دریا چکر.

Gərçi dəryadan cəkibdır, qətrələr bulur vücud,
Aşiqi-sadiq vücudi qətrədən dərya cəkər.

عارف حق بین قلور دلبر تماشاسک بوکون،

زاهد خود بین طوربدر غصهٔ فردا چکر.

Arifi-həqbin qılır dilbər təmaşasın bugün,
Zahidi-xudbin durubdur ğüssəyi-fərda cəkər.

عالمک ذوقٌ صفاسین بو کدا سورر همین،

پادشاه دهر اولن بس بر قوری غوغا چکر.

Aləmin zövqü səfasın bu gəda sürər həmīn,
Padişahi-dəhr olan bəs bir qurı ğovğa cəkər.

ای **خلیلی** یارین اسماسک دلندن قومه کل،

کم مسمایه سنی خاصیت اسماء چکر.

Ey Xəlili, yarın əsmasın dilindən qoymagıl,
Kim, müsəmmaya səni xasıyyəti-əsma cəkər.

*****

۱۴

من کلام خلیلی ردیف دیکر [1]

ای بیلن حقوک صفاتنک سر اسماسی ندر ،

---

[1]. ح. نومره ۳۲۵// ق. ص٤٤// ج. ص. ٥٤٦

یا بو اسمادن مراد اولن مسماسی ندر.

Ey bilən həqqin sifatın, sırri- əsması nədir?
Ya bu əsmadan murad olan müsəmması nədir?

نیچون اولمش مرکز حقی عجب می نو[۱]مثال،
یا بو طاق سرنکونک سقف میناسی ندر.

Nəcün olmus mərkəzi-həqqi əceb mi növmisal,*
Ya bu taqı-sərnigunun səqfi-minasi nədir.

نه سببدن بو قمر[۲] که بدر اولور کهی هلال،
سیر خورشیدک ندن[۳] باشیندا سوداسی ندر.

Nə səbəbdən bu qəmər gəh bədr olur, gahi hilal,
Seyri-xurşidin nədən, başında sövdası nədir?

هر صنوبر بویلوننک حالنده[۴] قاندندر بو حال،
هر بر آهو کوزلونک زلف مطراسی ندر.

Hər sənüvbər boylunun xalında qandandır bu hal,
Hər bir ahu gözlünün zülfi-mütərrası nədir?

چون عبادت حقه در مقصود[۵] بر حقدن همان،
مومنیک پس مسجد و کبرک کنیسه سی[۶] ندر.

Cün ibadət həqqədir, məqsud bir həqqdən həman,
Möminin pəs məscidü gəbrün kənisəsi nədir?

یازیلرکن صورت اسماسی هر دم مختلف،
متفق اولدیغی انواعنک هیولاسی ندر[۷].

Yazılırkən surəti-əsması hər dəm müxtəlif,
Müttəfiq oldığı ənvaın həyulası nədir?

چونکی حقک ذاتنک اثبات ادمز ارباب عقل،
عاشق حق بین ایله هر دمده دعواسی ندر.

---

۱. ح. مجموعه سی، میمون // ج. عجب میمون مثال
۲. ح. نه سببدندر قمر // ج. نه سببدندر قمر که
۳. ح. عجب // ج. عجب
۴. ج. یوزنده خنداندر // م. خالنده
۵. ح. معبود // ج. معبود بر حقدر
۶. ج. کلیسه سی
۷. ح. بیت یوخ// ج. مجموعه سینده بیت یوخ

Cünki həqqin zatını isbat edəməz ərbabi-əql,
Aşiqi-həqbin ilə hər dəmdə dəvası nədir?

باطن ظاهرده[۱] چون موجود حقدر اوزکه یق،
یا بو موجوداتنک ارا یرده دعواسی ندر.

Batinü zahirdə cün mövcud həqdir özgə yox,
Ya bu mövcudatın ara yerdə dəvası nədir?

اول کم اولدی وصف لاهوتی ایله متصل،
اولدغندن صکره ناسوتی تمناسی ندر[۲].

Ol kim, oldı vəsfi-lahuti ilə müttəsif,
Oldığından sonra nasuti təmənnası nədir?

مظهر حق چون دیمز انسانه مذهبسز فقیه،
پس اناالحق دیینک ویرن[۳] مداراسی ندر.

Məzhəri-həqq cün deməz insana məzhəbsiz fəqih,
Pes *ənəlhəqq* deyənin verən müdarası nədir?

ای **خلیلی** چون سکا حقدن لقادر آرزو،
نار دوزخدنک نه غم فردوس اعلاسی ندر.

Ey xəlili, cün sana həqqdən liqadır arzu,
Nari-dūzəxdən nə ğəm, firdövsi-əlası nədur?

*****

۱۵

من کلام خلیلی ردیف دیکر[۴]

اول مسیحادم که شیرین لبریندک جان طمر ،
کورسه یوزین کافر چین قلبنه ایمان طمر.

Ol Məsiha dəm ki, sirin ləblərindən can damar,
Gorsə üzün kafəri-Çīn, qəlbinə iman damar.

کوزلری قان دوکدوکن کورمک عجب اول دلبرک،
ترک سرمست و لابد[۱] خنجرنکدن قان طمر.

---

۱. ح. ظاهر و باطنده // ج. ظاهر و باطنده
۲. ح. بیت یوخ // ج. مجموعه سینده بیت یوخ
۳. ح. رسوا // ج. رسوا
۴. ق. ص۱۷۱ // ح. ص. ۱۰۰

Gözləri qan tökdügün görmək əcəb ol dilbərin,
Türki- sərməst və labud xəncərindən qan damar.

یاشمه باقوب خیالک کوردی کوکلمده دیدی،
طورمه اول ویرانده که از هر طرف[۲] باران طمر.

Yaşıma baxıb, xəyalin gördi könlümdə, dedi,*
Durma, ol viranda ki, əz hər tərəf baran damar.

هر عرق کم آقیدر چشم فراقندک آنونک،
بکزر اول خونابه دایم کوز تنی بریان طمر.

Hər araq kim, axıdır ceşmi-fəraqından anın,
Bənzər ol xunaba daim göz təni büryan damar.

ای **خلیلی** غم دکل یاریچون اولسن تشنه لب،
لبلریندک چون بلورسک چشمۀ حیوان طمر.

Ey Xəlili, ğəm dəgil yar ücün olsan teşnələb,
Ləblərindən cün bilirsən çeşmeyi heyvan damar.

*****

۱۶

شها مهر جمالکدن چو ذره آفتاب اوینر[۳]،
فراقین احتراقندن کوکل مانند آب اوینر.

Səha, mehri-camalından cü zərrə afitab oynar,
Fəraqın ihtirqaından könül manəndi ab oynar.

نوله اوینرسه طفل دل سننک مهرندن ای مه رو،
که سوز ساز عشقنکله دمادم شیخ شاب اوینر.

Nola oynarsa tifli-dil sənin mehrindən, ey məhru,
Ki, suzu sazi-eşqınlə dəmadəm şeyxü şab oynar.

کوزنک دورنده اول زاهد که دون زهدک بت اتمشدی،
بو کون میخانه کنجنده کروب مست شراب اوینر.

Gözün dövründə ol zahid ki, dün zühdun but itmisdi,
Bugün meyxanə küncündə girib, məsti-şərab oynar.

---

۱. ح. ترک سرمستنک دمادم
۲. ح. کم هر طرف
۳. ق. ص۱۷۲ ؛

سر زلفکده مسکین دل رسن‌باز اولدغی بو کم،
بودر کم جانباز اولن همیشه بر طناب اولار.

Seri-zülfündə miskin dil rəsənbaz olduğı bu kim,
Budur kim, canbaz olan həmişə bər tənab oynar.

کوکل زنجیر زلفکده نیجه باغلنمسون جانا،
یوزن لوحینده اول کافر همیشه پیچ تاب اوینر.

Könül zenciri-zülfündə necə bağlanmasın cana,
Üzün lövhündə ol kafir həmişə piçu tab oynar.

نکارا اغلدم عشقک یولنده اول قدر تا کم،
کوزم یاشی موجنده تنم هم چون حباب اوینر.

Nigara, ağladım eşqın yolunda ol qədər ta kim,
Gözüm yaşı mövcündə tənim həmçün hubab oynar.*

خلیلی نظمنک ای دلبر قولقده کوشوار.ایت کم،
همیشه کوش شه‌لرده طورب در خوش اب اوینر.

Xəlili nəzmin, ey dilbər qulaqda guşvar et kim,
Həmişə gūşi-şəhlərdə durub, dürri-xoşab oynar.

*****

۱۷

یارینی یارین کورندر کم بوکون یارین کورُر [۱]،
کورمین یارین بوکون یارین قچن یارین کورر.

Yarını yarın görən der kim, bugün yarın görür,
Görməyən yarin bugün-yarın, qaçan yarın görür.

کم که کثرتدن قاچب اولدی علایقدن بری،
وحدتنک باری [۲] طریقین حقنک انوارین کورر.

Kim ki, kisrətdən keçib, oldı əlayıqdən bəri,
Vəhdətin barı-təriqin, həqqin ənvarın görür.

کم [۳] که نفسی بلمدی دیننی [۴] بلمز شک دکل،

---

۱. ح. نومره ۵۵۷، ص.۹۱// ق. نومره ۱۷۶ // ج. ص. ٥٥٤ .
۲. ج. بیلدی
۳. ح. اول
٤. ح. ربینی

نفسنی بیلمدر اول کیم کندو مقدارین کورر.

Kim ki, nəfsi bilmədi, dinini bilməz, şək dəgil,
Nəfsini bilmədir, ol kim, kəndi miqdarın görür.

کعبۀ معنایی عارف دمبدم ایلر طواف،

حاجتی صورتدر همانا مکه دیوارین کورر.

Kəbəyi-mənayı arif dəmbədəm eylər təvaf,
Hacəti surətdir, həmana Məkkə divarın görür.

یارین انده نعمت[۱] دیدارینه محروم اولور،

بونده کرکس کبی هر کیم دنیا مردارین کورر.

Yarın anda neməti-didarina məhrum olur,
Bunda kərkəs kibi hər kim, dünya murdarın görür.

آصیلان دار بلایه[۲] دنیاده منصور وار،

نیجه دل شاد اولمسن کیم روی دلدارین کورر.

Asılan dari-bəlaya dünyada Mənsurvar,*
Nece dil şad olmasın kim, ruyi-dildarın görür.

ای **خلیلی** اول[۳] هما همت فقیر اولکیم مدام،

آرزوی جنت اتمز دوست دیدارین کورر.

Ey Xəlili, ol huma-hümmət fəqir ol kim, müdam,
Arizuyi-cənnət etməz, dost didarın görür.

*****

۱۸

ای یوزک[۴] شاننده منزل آیت اللـه نور[۵]،

لبلرین حقینده واردر[۶] نکتۀ ماء طهور.

Ey üzün şənində münzəl ayəti-Allahi- nur,
Ləblərin haqqında vardır nükteyi-mai-təhur.

اول و اخر چو سنسن باطن و ظاهر چو سن،

---

۱. ج. صحبت
۲. ج. دار فنا
۳. ح. شول
۴. ج. روحک
۵. ق. ص. ۱۷۷// ح. ص. ۱۳۶ // ج. س. ۸
۶. ج. کلدی // ک. دیدی

مقصدی آقصی جمالکدر کوزمدن کتمه در[۱].

Əvvəlü axir cü sənsin, batinu zahir cü sən,
Məqsədi-əqsa camalındır, gözümdən getmə, dur

سویلین هر ناطقین دیلیله[۲] سنسن دمبدم،
ایشلین هر فاعلک فعلینی[۳] سنسن بی قصور.

Söyləyən hər natiqin diliylə sənsən dəmbədəm,
İşləyən hər failin felini sənsən biqusur.

سندن اوزکه آدم و[۴] دیار یقدر اراده،
جمله اشیادن کماهی ایلین سنسن ظهور.

Səndən özgə adəmü dəyyar yoxdur arada,
Cümlə əşyadan kəmahiy eyləyən sənsən zuhur.

عاشقنک مقصودی دیدارین در ای سلطان حسن[۵]،
غیری دیدارنک کورنمز عیننه جنات حور.

Aşiqin məqsudi didarındır, ey sultani-hüsn,*
Ğeyri didarın görünməz eyninə cənnati-hur.

زاهدا کل زهدی معبود ادیب[۶] اولمه بت پرست،
حق پرست اول حق تانی خطامن اللـه الغیور[۷].

Zahida, gəl zühdi məbud edib, olma butpərəst,
Həqpərəst ol, həqq tanı, *xəta min Allah ğəyur*.

واقف اولمز سر توحیده اول ایمان اهل کم،
ایده بلمز نفسی بی دینین هواسندن عبور.

Vaqif olmaz sirri-tövhidə ol iman əhli kim,
Edə bilməz nəfsi-bidinin həvasından ubur.

عالم ارواحه ای دل مرغی پرواز ایله کیم،
قلمدی بو عالم عنصرده بر ساعت حضور.

---

۱. ج. کتمه دور
۲. ح. دیلینده // ج. دیلنده
۳. ج. عارفک فعلینده
۴. ج. آرادوم
۵. ح. ای پاکیزه ذات // ج. ای سلطان حسن
۶. ج. اتمه
۷. ح. خف من اللـه الغیور// ج. خف من اللـه الغیور

Aləmi-ərvaha , ey dil mürği pərvaz eylə kim,
Qalmadı bu aləm ünsürdə bir saat hüzur.

ای **خلیلی** حد ایجازه قریب اولدی[۱] سوزک،
استماعندن نوله حی اوله کر ایکن فی القبور[۲].

Ey Xəlili, həddi-icaza qərib oldı sözün,
İstimaından nola həy ola gər ikən fil-qubur.

*****

۱۹

سنبلک کیم لاله حدندن کل حمراء قاپر[۳]،
صانرام فرعون موسی دک یدی بیضی قاپر.

Sünbülün kim, lalə həddindən güli-həmra qapar,
Sanıram Firon, Musadan yədi-beyza qapar.

حال رخسارک که عکسی در کوزنده مردمک،
رومه کلمیشدیر ختندن مسکن ماواء قاپر.

Hali-ruxsarın ki, əksidir gözündə mərdumun,
Ruma gəlmişdir, Xutəndən məskənü məva qapar.

نرکس مستنک نه فتاندر که خواب الوده اولب،
هر طرفدن بر نظرده بک دل شیدا قاپر.

Nərgisi-məstin nə fəttandır ki, xabaludə olub,
Hər tərəfdən bir nəzərdə bin dili-şeyda qapar.

خسروا سن جام جمشید اچ که بو کردون دون،
تخت کیکاوس اوغُرلر افسر دارا قاپر.

Xosrova, sən cami-Cəmşidi iç ki, bu gərduni-dun,
Təxti-Keykavus uğurlar, əfsəri Dara qapar.*

لعل کوهرپوشک ای دلبر نه شیرین کار اولور،
حقۀ یاقوت فامدن لعل لالایی قاپر.

Ləli-gövhər-puşun, ey dilbər nə şirinkar olur,
Hoqqeyi yaqutfamdan ləli-lalayi qapar.

---

[۱]. ج. مسیحادور
[۲]. ح. من فی القبور // ج. نوله کر اوله حی ما فی القبور
[۳]. ق. ص. ۱۷۸

زینت و زیور بلور جانا جبینندن قمر،
طلعتندن نور خورشید جهان ارا قاپر.

Zinətü zivər bulur cana, cəbinindən qəmər,
Tələtindən nuri-xurşidi-cahanara qapar.

زلف عنبر بارنک ای سرو فاقر ارباب حسن،
جلد طاوس ادر ایکن شکل اژدره قاپر.

Zülfi-ənbərbarına, ey sərvi-faqir, ərbabi-hüsn,
Cildi-tavus edər ikən şəkli-əjdərha qapar.

بلبل جان کلشن حسننکده پرواز اده لی،
قاف دلدن شهباز اولمش درر عنقا قاپر.

Bülbüli-can gülşəni-hüsnündə pərvaz edəli,
Qafi-dildən şahbaz olmuş durur, ənqa qapar.

اولسه معلومک **خلیلی** عالمک علمی نه وار،
اهل عرفانک وجودی قطرهٔ دریا قاپر.

Olsa məlumun, Xəlili, aləmin elmi, nə var,
Əhli-irfanın vücudı qətrəyi-dərya qapar.

*****

۲۰

اول که والیلک رموزی زلفنوک تابنده‌در[۱]،
والضحی‌نونک افتابی یوزی مه تابینده‌در.

Ol ki, vəl-leylin rumuzi zülfünün tabındadır,
Vəl zuhanın afitabi üzi məh-tabındadır.

سر "*ما زاغ البصر*"-دن کوزلری ویرر خبر،
"قاب قوسیننک" بیان قاشی محرابنده‌در.

Sirri-məzağəl bəsərdən gözləri verir xəbər,
Qabi-qövseynin bəyani qaşı mehrabındadır,

نکتهٔ دارالبقادن[۲] کل بنی بیداره صور،
اول بو اسراری نه بیلسنک کم فنا خوابنده‌در.

---

[۱]. ج. ص.۵۵۸ // ق. ص. ۱۸۱// ج. زلف پرتابینده در
[۲]. ج. دارالبقایی

Nükteyi-darul-bəqadan gəl beni bidara sor,
Ol bu əsrari nə bilsin kim, fəna xabındadır.

زاهدنک افسانه سندن حاصل اولمز باکا درد،
عاشقم کوکلم نکارک عشق قلابینده‌در[۱].

Zahidin əfsanəsindən hasil olmaz bana dərd,
Aşiqəm, könlüm nigarın eşq qullabındadır.

چون سکندر ظلمت هجرانده غم چسکم نه غم،
چشمهٔ حیوان چو یارک اغزی جلابینده‌در[۲].

Cün Sikəndər zülməti-hicranda qəm çəksəm nə ğəm,
Çeşmeyi heyvan çü yarın ağzı cüllabındadır.

کنت الکنزین سرینی زاهد نه بیلسن یا فقیه،
سن آنکا صور کیم کمالی معرفت بابنده‌در.

Küntu kənzin sirrini zahid nə bilsin, ya fəqih,
Sən ana sor kim, kəmali mərifət babındadır.

نیجه یول بولسن **خلیلی** دلبرک دیدارینه،
چونکی جانی محنت و هجراننک احقابنده‌در.

Necə yol bulsun, Xəlili, dilbərin didarına,
Cün ki, canı möhnətu hicranın əhqabındadır.

*****

۲۱

غمزک الینده تیغ عریان طوتب درر[۳]،
عشاق سوزرم[۴] که ینه قان طوتب درر.

Ğəmzən əlində tiği-üryan tutub durur,
Uşşaqi süzürəm ki, yinə qan tutub durur.

چوکان زلفنوک نیجه جان طوپن اورمسین،
کلکون یاکاغلرک کبی میدان طوتب درر.

Cövgani-zülfünün necə can topun vurmasın,

---

۱. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
۲. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
۳. ق. مجموعه سی ، ص. ۱۸۲
۴. سیر ایدرم

Gülgün yanağların kibi meydan tutub durur.

بازار حسن ایچنده دهانک شها سننک،
در ایله لعل صاتمغه دکان طوتب درر.

Bazari-hüsn içində dəhanın şəha sənin,
Dürr ilə ləl satmağa dukan tutub durur.

طاوس پرچمنک صنما جان شکار ایدر،
بستان عارضونده که جولان طوتب درر.

Tavusi-pürçəmin sənəma can şikar edər,
Bostani-arizində ki, covlan tutub durur.

یاشم کورب خیالنه کوکلمده دیر حبیب،
اکلنمه اول خرابه ده باران طوتب درر.

Yaşım görüb, xəyalına könlümdə der həbib,
Əglənmə ol xarabada baran tutub durur.

عد ایت بنی محله‌نک ایتندن ددم دیدی،
یق بو کدایه همت سلطان طوتب درر.

Ədd et bəni məhəllənin itindən, dedim, dedi:
Yox bu gədaya, hümməti-sultan tutub durur.

شعری **خلیلی** نک نمکین اولدغی بو کیم،
بحر سخن ده دامن سلطان طوتب درر.

Şeiri, xəlilinin, nəməkin olduğı bu kim,
Bəhri-süxəndə daməni-sultan tutub durur.

*****

۲۲

آه کیم اول چشم سیاهک قصدی جان اتمک دلر[۱]،
من غریب افتاده نونک بغرینی قان اتمک دلر.

Ah kim, ol çeşmi siyahın qəsdi-can etmək dilər,
Mən ğərib üftadənin bağrını qan etmək dilər.

سنبل کل پوشه‌نوک فردوس باغینک کلی،
بلبل جانوم قوشی اه و فغان اتمک دلر.

---

[۱]. ق. مجموعه سی ، ص. ۱۸۳

Sünbüli-gülpüsünün firdövs bağının güli,
Bülbüli-canım quşı ahü fəğan etmək dilər.

پرچمنک کلکون یکاغنیک چوره‌سنک یاد اتدوکی،
عالمه یعنی کنش جرمونک عیان اتمک دلر.

Pərçəmin gülgün yanağın çövrəsin yad etdügi,
Aləmə -yəni günəş cürmün əyan etmək dilər.

تیروش قدک قیام ایتدوکجه ای سرو سهی،
لرزه‌دن قدینی عشاقوک کمان اتمک دلر.

Tīrvəş qəddin qiyam etdikcə, ey sərvi-səhi,
Lərzədən qəddini uşşaqın kaman etmək dilər.

منع ایدر هر کیجه عشاقک محلندن رقیب،
اولدر اول کلبی که قصدی خاندان اتمک دلر.

Məən edər hər gecə uşşaqın məhəllindən rəqib,
Öldür ol kəlbi ki, qəsdi-xanədan etmək dilər.†

لبلروک لطفیله جان بخشم ددی خندان اولب،
خشم ایدر غمزک مکر انی یلان اتمک دلر.

Ləblərin lütfü ılə can bəxşəm, dedi , xəndan olub,
Xəşm edər ğəmzən, məgər anı yalan etmək dilər.

خرقه پوش اولدی **خلیلی** ییللر اولدی غم چکر،
اولمدین بر کز طواف آستان اتمک دلر.

Xirqəpuş oldı Xəlili, illər oldı ğəm çəkər,
Ölmədən bir kəz təvafi- asitan etmək dilər

*****

۲۳

شها زلف سیه پوشک که جرم شمسه حایلدر[۱]،
اکر کافردر اول بی دین ولی اسلامه مایلدر.

Şəha, zülfi-siyəhpüşün ki, cirmi-şəmsə haildir,
Eyər kafərdir ol bidin, vəli islama maildir.

لبنک دارالصفاسنده کیم اولدر محی عالم،

---

۱. ح. مجموعه سی، نومره ۳۱۵// .ق. مجموعه سی ، ص. ۱۸٤

علاج علت سودا بو دل بیماری سایلدر.

Ləbin daru-səfasından kim, oldur mühiyi-aləm,
Əlaci-illəti-sevda bu dili-bimari-saildir.

خطنک تفسیری کم آنده قلور علامه‌لر عاجز،

نه فهم اولسون چو بر حرفی آننک یوز بیک مسایلدر.

Xəttin təfsiri kim, anda qalır əllamələr aciz,
Nə fəhm olsun cü, bir hərfi anın yüz bin məsaildır.

یوزنده خال مشکینونک که مسکن اتدی عشاق،

همیشه رومه قصد ایتمش عجب هندوی حایلدر.

Üzündə xali-müskinin ki, miskin etdi uşşaqı,
Həmişə Ruma qəsd etmiş, əcəb Hinduyi haildır.

کتور برقع جمالکدن که تا دیسن ملایکلر،

تعاللـه زهی صورت نه خوش شکل شمایلدر.

Götür bürqə camalından ki, ta desin məlaiklər,
Təaləllah, zehi surət, nə xoş şəklü şəmaildir.

نه غم وعد هجرانده قلورسه دیو محنت دن،

آننک بوسننده کیم جانه سر زلفنک حمایلدر.

Nə ğəm vədi-hicranda qalırsa deyü möhnətdən,
Anın boynunda kim, cana səri-zülfün həmaildır.

خلیلی خسته ای دلبر کورلدن حسن زیبانی،

اوزین جمع ایدمز بر دم باشندن عقلی زایلدر.

Xəlili xəstə , ey dilbər, görəlidən hüsni-zibani,
Özin cem edəməz bir dem, başından əqlı zaildir.

*****

۲۴

اول بت چینی کیم آنک سنبل پر چینی وار[۱]،

کلشن جاندر جمالی مشکدن پرچینی وار.

Ol büti-Çini kim, anın sünbüli-purçini var,
Gülşəni-candır camali, müşkdən pürçini var.

---

[۱]. ق. مجموعه سی ، ص. ۱۸۵

ای مسلمان دل طولاشمه زلف کافر کیشنه،

قصد ایمان ایلر آننک غمزهٔ بی دینی وار.

Ey Müsəlman dil, dolaşma zülfi-kafər-kişinə,
Qəsdi-iman eylər, anın ğəmzəyi bidini var.

غمزه‌سیننک دمبدم دل دیلمک ایمش عادتی،

مستدام اولسون همیشه کم نه خوش آیینی وار.

Ğəmzəsinin dəmbədəm dil dilməkmiş adəti,
Müstədam olsun həmişə kim, nə xoş ayini var.

بن نیچه فریاد زاری ایتمیم فرهادوش،

کیم رقیبنک خسروملە صحبت شیرینی وار.

Bən necə fəryadü zari etməyim Fərhadvəş,
Kim, rəqibin Xosrovumla söhbəti Şirini var.

بلبل دل خال رخسارکنه رشک ایدب دیدی،

کورمه بو هندوی که کولدن بستر و بالینی وار.

Bülbüli-dil xali-ruxsarına rəşk edib, dedi:
Görmə bu Hinduyi ki, güldən bəstərü balini var.

سنبل مشکک ال صونمش کل رخسارنکا،

کلشن جنتده سیر ایلر کل نسرینی وار.

Sünbüli-müşkini el sunmuş güli-ruxsarına,
Gülşəni-cənnətdə seyr eylər güli-nəsrini var.

اول صنم عشق **خلیلیدن** نشان استرسه کر،

اشک سرخ و چهره زرد و دل غمکینی وار.

Ol sənəm eşqi Xəlilidən nişan istərsə gər,
Əşki-surxü cöhreyi zərdü dili-ğəmgini var.

*****

۲۵

دانهٔ خالک که قرص آفتاب اوستنده در[۱]،

نقطهٔ سودایه بکزر کیم کتاب اوستنده در.

Daneyi-xalın ki, qursi-afitab üstündədir,

---

۱. ق. مجموعه سی، ص. ۱۹۵

Nöqtəyi-sevdaya bənzər kim, kitab üstündədir.

عارضکده در دزلدکی نه شیرین یراشر،
نازک اولور لاجرم در خوش اب اوستنده‌در.

Arizində dürr dizüldügi nə şirin yaraşır,
Nazik olur, lacirəm, dürri-xoş-ab üstündədir.

بوسه‌لر ویرب مکر کم جان آلام دیمش لبنک،
اول هوسدن تنده جانم انقلاب اوستنده‌در.

Busələr verib məgər kim, can alam demiş ləbin,
Ol həvəsdən təndə canım inqilab üstündədir.

قانم ایچدوکنجه فتان کوزنک اولدرمک دیلر،
شهریارنک لابد انعامی شراب اوستنده‌در.

Qanım içdigincə fəttan gözün öldürmək dilər,
Şəhriyarın labud inamı şərab üstündədir.

آتش عشقنکله خون دل نه وار جوش ایلسه،
جوش ایدر البتته اول خون کیم کباب اوستنده‌در.

Atəsi-eşqinlə xuni-dil, nə var cuş eyləsə,
Cuş eder əlbəttə, ol xun kim, kəbab üstündədir.

بیلدی چشممده خیالی مسکن اتدوکین دیدی،
محکم اولمز خانه کیم بنیادی آب اوستنده‌در.

Bildi çeşmimdə xəyali məskən etdigin, dedi:
Möhkəm olmaz xanə kim, bünyadı ab üstündədir.

یاره بیلدرمش **خیلیلی** سودیکین هر بد نفس،
کیم ترحم ایلمز دایم عتاب اوستنده‌در.

Yara bildirmis, Xəlili, sevdigin hər bəd-nəfəs,
Kim, tərrəhüm eyləməz daim itab üstündədir.

*****

۲۶

غصه و عشقکله هر کیم کندوزین خرم توتار[۱]،
صناسین شاه سکندردر که جام جم توتار.

---

[۱]. ق. مجموعه سی ، ص. ۲۱۵

Ğüssə vü eşqinlə hər kim, kəndözin xürrəm tutar,
Sanasın şahi-Sikəndərdir ki, cami-Cəm tutar.

ای صنم بو چرخ اعلادن معلا قدر اولور،
قدرینی شول کیم محالنک ایتلرندن کم توتار.

Ey sənəm, bu çərxi-əladan müəlla-qədr olur,
Qədrini şol kim, məhalin itlərindən kəm tutar.

عاقبت عشقنک هواسیله وجودنک حق ایدر،
اول که دلده آتش سوزان و کوزده نم توتار.

Aqibət eşqin həvasiylə vücudun həq edər,
Ol ki, dildə atəşi-suzanü gözdə nəm tutar.

شانۀ زلفنک که عشقنک هواسی کوسلر،
فتح ایدر کل کبی کاهی غنچه وش برهم توتار.

Şaneyi-zülfün ki, eşqin havasi küsələr,
Fəth edər gül kibi gahi , ğönçəvəş bərhəm tutar.

عارضک وردک صبا آچمق دلر زلفنک قومز،
نه آچر اول روسیه نه خود الین ابسم توتار.

Arizin vərdin səba açmaq dilər, zülfün qomaz,
Nə açar ol rusiyəh, nə xud əlin əbsəm tutar.

دلدوکیچون بغرمی نی کبی غمزک اوقلری،
اوش نوا ایچون بنم آهنک زیر و بم توتار.

Dəldigiçün bağrımı ney kibi ğəmzən oxları,
Us Nəva icün bənim ahəngi ziru-bəm tutar.

کرچه توتماق عاشقی عادت درر فرقت ییلی،
محو البدر خود وجودم اول نعیم سن نم توتار.

Gərçi tutmaq aşiqi adət durur firqət yeli,
Məhv olubdur xud vücudum, ol nəim sən, nəm tutar.

غم دکل غمزنک اکر اولدرسه بن بیچارهیی،
لبلرک چون عادت عیسی بن مریم توتار.

Ğəm dəgil ğəmzən əyər öldürsə bən biçarəyi,
Ləblərin cün adəti-İsa -bin Məryəm tutar.

تا **خلیلی** خسته سندن جدا قلدی فلک،
کوزده آب و باشده سودا دیلده بار غم توتار.

Ta, Xəlili xəstəyi səndən cuda qıldı fələk,
Gözdə abu başda sevda, dildə bari-ğəm tutar.

*****

۲۷

بو بندۀ عشق اودینه یانمغه قومزلر[۱]،
پروانه صفت شمعه دولانمغه قومزلر.

Bu bəndəyi eşq oduna yanmağa qomazlar,
Pərvanə sifət şəmə dolanmağa qomazlar.

کولمک دیـه اغلتدیمه طعـن ایدرلر،
دیل تشنۀ کوز یاشنه قاتمغه قومزلر.

Gülmək deyə ağladıma tən edərlər,
Dil təşnəyə göz yaşına qatmağa qomazlar.

مکریله الم بغلو دلم طوتغو نه ایدرلر،
قنلو کبی کوز یاشی بوشمغه قومزلر.

Məkrilə əlim bağlı, dilim tutğu nə edərlər,
Qanlı kibi göz yaşı buşmağa qomazlar.

دوغرولغله جانم فدا اتسم اومر ده،
اکریله اننماز و انتماغه قومزلر.

Doğruluğla canım fəda etsəm umar ,da
Anrılə inanmazü unutmağa qomazlar.

انک کی چراغنی اویندره **خلیلی**،
ارباب حسد صنما اوصنماغه قومزلر

Anın ki, çırağını uynadıra, Xəlili,
Ərbabi-həsəd sanma usanmağa qomazlar.

---

[۱] . جنک دستنویس ۷۸ *Diez A oct*

۲۸

حق کتابنک سورهٔ سبع المثانی سنده در[۱]،
کل کل ای عارف خبر ویر کم بیانی سنده در.

Həqq kitabın sureyi-Səbul-Məsani səndədir,
Gəlgil, ey arif xəbər ver kim, bəyani səndədir.

کنت کنزین کوهرن شرح ایله کل طالبلره،
شول معلا کوهروک کان و مکانی سنده در.

Kuntu-kənzin gövhərin şərh eyləgil taliblərə,
Şol məəlla gövhərin kanu məkani səndədir.

اسم اعظمدر وجودونک معدنی روح القدس،
جمله اشیانوک طلسمات نهانی سنده در.

İsmi-əzəmdir vücudun məədəni Ruhul-Qudus,
Cümlə əşyanın tilismati-nihani səndədir.

عالم غیبونک کلامن سویله‌کل عارفلره،
اول کلامونک حرفی و نطقنک لسانی سنده در.

Aləmi-ğeybin kəlamın söyləgil ariflərə,
Ol kəlamın hərfi vü nütqun lisani səndədir.

ای **خلیلی** خاطرک جمع ایله یار اولدی رقیب،
شاهباز لامکانوک آشیانی سنده در.

Ey Xəlili, xatirin cəm eylə, yar oldı rəqib,
Şahbazi-laməkanın aşiyani səndədi.

*****

۲۹

مهر اومان بو فانی دونیادن عجب دیوانه در[۲]،
آشنا صنمه بو دنیای دنی بیکانه در.

Mehr uman bu fani dünyadan əcəb divanədir,
Aşina sanma, bu dünyayı-dəni biganədir.

چون جهانی فانی دیدی اول کریم ذوالجلال،

---

۱. مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٦
۲. مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٦

بو دلیل له دیدیلر کاخر آکا ویرانه در.

Çün cahani fani dedi ol kərimi-Zulcəlal,
Bu dəlilə dedilər kaxır ana viranədir.

کل برو حقی دیلرسنک کیر وجودنک شهرینه،
سویلین دیلنکده هر دم حق دکلدر یا نه در.

Gəl bəri Həqi dirəlsən, gir vücudn şəhrinə,
Söyləyən dilində hər dəm həqq dəgildir ya, nədir?

غافل اولمه ای همایون دنیانوک لذاتینه،
خوش صفالر ویرور اما قصدی باش و جانه در.

Ğafil olma ey humayun dünyanın ləzzatına,
Xoş səfalar verir, amma, qəsdi başu canədır.

رند و رسوایوز بوکون عالمده ناموس شیشه سن،
طاشلره چالدُق یروموز کوشهٔ میخانه در.

Rindü rüsvayüz bugün aləmdə, namus şişəsin,
Daşlara çaldıq, yerimiz güşeyi-meyxandir.

دون کجه میخانده بیخود اولب واعظ بوکون،
منبره چقمش سوزی افسون ایله افسانه در.

Dun gecə meyxanada bixud olub, vaiz bugün,
Minbərə çıxmış sözi əfsun ilə əfsanədir.

فضل حق آچدی کوزنک کوردک جهاننک وارینی،
ای **خلیلی** ساکا بو سر همت شاهانه در.

Fəzli-həqq açdı gözün, gördün cahanın varını
Ey Xəlili, sana bu sirr himəti-şahanədir.

*****

۳۰

نظیرهٔ خلیلی[۱]

دلدکجه مژنک بغرم لعلونک نمکین ایلر ،
بو شهد شکر باری بیلسم نمه کین ایلر.

Dilədikcə müjən bağrım ləlin nəməkin eylər,

---

[۱]. ن. محموعه سی، ص. ٦٣

Bu şəhdi şəkkərbari bilsəm nəmə kin eylər?

لعلونه مژه نک جانا کوزلر دل عشاقه،

بریان ایدر اول کرچه اما نمکین ایلر.

Ləlinə müjən cana gözlər dili-uşşaqa,
Büryan edər ol, gərçi amma nəməkin eylər.

کویومی طولاشمسین چقسین دیمش اول دلبر،

یا رب نه کناه اتدوم بیلسم نمه کین ایلر.

Kuyumı dolaşmasın, çıxsın, demiş ol dilbər,
Ya Rəbb, nə günah etdim, bilsəm, nəmə kin eylər?

سینمده جفا تخمین بتوردی کوزم یاشی،

دلده بو مثل درر اولسه نم اکین ایلر.

Sinəmdə cəfa toxumun bitirdi gözüm yaşı,
Dildə bu məsəldir : Olsa nəm əkin eylər.

چون سوز **خلیلییه** ساز ایله درر درمان،

دفع یوزینه کف اورسن چالسین نمکین ایلر.

Çün suzi Xəliliyə saz ilə durur dərman,
Dəf üzünə kəf vursan, çalsan , nəməkin eylər.

*****

۳۱

غزل خلیلی ردیف دیکر[۱]

باد صبا از سوی مشرق آفتاب آلمیش کلور،

غالبا یاروک جمالندن نقاب آلمیش کلور.

Badi-səba əz suyi-məşriq afitab almış gəlir,
Ğaliba yarun camalından niqab almış gəlir.

عاشق دلخستەدن دفع صدا ایتمک دیلر،

سنبلندن دلبروک بوی کلاب آلمیش کلور.

Aşiqi-dilxəstədən dəfi-səda etmək dilər,
Sünbülündən dilbərin buyi-gülab almış gəlir.

خط و خال و کوزلری قانوم حلال ایتمکلیکه،

---

[۱]. ح. مجموعه سی ، ص. ۱۱۹

مفتی اقلیم حسن اولب کتاب آلمیش کلور.

Xətü xalu gözləri qanım həlal etməkligə,
Müftiyi-iqlimi-hüsn olub, kitab almış gəlir.

کوزلری دورنده مست اولمش طودغی یادنه،
زاهدی میخانه ده کوردم شراب آلمیش کلور.

Gözləri dövründə məst olmuş, dodağı yadına,
Zahidi meyxanada gördüm, şərab almış gəlir.

صوفی بی‌چاره بو حالک کوریجک زاهدوک،
صحبتی کرم ایتمکه چنک و رباب آلمیش کلور.

Sufiyi biçarə bu halın göricək zahidin,
Söhbəti gərm etməgə çəngü rubab almış gəlir.

دل غمینک کوینده سایل واردی ای حوری بهشت،
بونده خون دل یتر دیو جواب آلمیش کلور.

Dil ğəminin kuyində sail vardı, ey huri-behişt,
Bunda xuni-dil yetər deyü, cavab almış gəlir.

هر کشی آلمیش کلور یارنک غمیندن بیر نصیب،
بو **خلیلی** چشم پر خون دل کباب آلمیش کلور.

Hər kişi almış gəlir yarın ğəmindən bir nəsib,
Bu Xəlili, çeşmi-pürxun, dil kabab almış gəlir.

*****

۳۲

من کلام خلیلی و ردیف دیکر[1]

چشم مستنک ای پری هر دم که خاب ایلن طولر،
صحبت اهل تظر ناز و عتاب ایلن طولر.

Çeşmi-məstin, ey pəri, hər dəm ki, xab ilən dolar,
Söhbəti-əhli-nəzər nazü itab ilən dolar.

هر قچن کم رفع اولور جانا جمالندنک نقاب،
ظاهر و باطن شعاع آفتاب ایلن طولر.

Hər qaçan kim, rəf olur cana camalından niqab,

---

[1]. ح. مجموعه سی ، نومره ٦٥٩، ص. ١٠٦

Zahirü batin şuai afitab ilən dolar.

لعل جان بخشوک شرابنک ایلدیکجه آرزو،

خون عشاق ای شکرلب دل کباب ایلن طولر.

Ləli-canbəxşin şərabın eylədikcə arizu,
Xuni-uşşaq, ey şəkkərləb , dil kabab ilən dolar.

باغ حسنونک تازه طورسن دیو ای سرو سهی،

چشمومنک جویی روان هر دمده آی ایلن طولر.

Bağı-hüsnün tazə dursun deyü, ey sərvi-səhi,
Çeşmimin cuyi rəvan hər dəmdə, ay ilən dolar.

هر نفسده حقۀ یاقوت لعلینک یاد ایدوب،

آغلدوکجه دامننک در خوش آب ایلن طولر.

Hər nəfəsdə höqqeyi-yaquti-ləlin yad edib,
Ağladıqca damənin dürri-xoşab ilən dolar.

کر جمالک دفتریندن شرح ایدرسن بیر ورق،

سربسر دیوان اولور عالم کتاب ایلن طولر.

Gər camalın dəftərindən şərh edərsən bir varaq,
Sərbəsər divan olur , aləm kitab ilən dolar.

ای **خلیلی** دیدۀ معنا ایلن دیداره بق،

عاقبت چون دیدۀ صورت تراب ایلن طولر.

Ey Xəlili, dideyi-məna ilən didara bax,
Aqibət çün dideyi-sürət turab ilən dolar.

*****

۳۳

نظیرۀ خلیلی قافیه مغایر و ردیف دیکر[۱]

اکرچه غمزه‌لروک دلده یاره‌سی کورینور،

نه غم چو لعل لبونک کبی چاره‌سی کورینور.

Əgərçi ğəmzələrin dildə yarəsi görünür,
Nə ğəm, çü ləli-ləbin kibi çarəsi görünür.

جمالونکه نه کمال ایله بنزدم آنی کیم،

[۱]. ح. مجموعه سی ، ص. ۱۱٤:"غزل خلیلی ردیف دیکر"

یوزونده بدر اولیجک ماه قاره‌سی کورینور.

Camalına nə kamal ilə bənzədim anı kim,
Üzündə bədr olıcaq mah qarəsi görünür.

اوزونی قلدیغیچون غنچه آغزونکه تشبیه،

صبا الیله یقه سینده پاره سی کورینور.

Özüni qıldığıçün ğönçə ağzına təşbih,
Səba əlilə yaxasında parəsi görünür.

شها قپونک فلکیندن عجب ز برج مراد،

قچان بو طالع نحسونک ستاره سی کورینور.

Şəha qapın fələkindən əcəb zi burci-murad,
Qaçan bu talei-nəhsün sitarəsi görünür.

محیط عشقه **خلیلی** چو دوشدک اوممه نجات،

بو بویله بحر دکل کیم کناره‌سی کورینور.

Mühiti eşqə, Xəlili, çü düşdün , umma nicat,
Bu böylə bəhr dəgil kim, kinarəsi görünür.

*****

۳۴

غزل[۱]

دلربالر انجنب دردا که بندان[۲] سُردلر،

آه کم[۳] آیردلر جانی بدندن سُردلر.

Dilrubalar incinib, dərda ki, bəndən sürdülər,
Ah kim, ayırdılar cani bədəndən sürdülər.

هی نه فتانلردر اول بی رحم دلبرلر مکر[۴]،

اولا اولدردلر جوریله اندن سُردلر.

Hay, nə fətanlərdir ol birəhm dilbərlər məgər,
Əvvəla öldürdülər covrilə andan sürdülər.

ای جکرقان یان ای کوکل فریاد زار ایلکم،

---

[۱]. حاجی کمال نومره ٦٥٩، ص. ٦٦٨// س. "شعر"// پ. ص. ٨٣٩ // ق. ص. ١٦٧

[۲]. ف. موندان

[۳]. ب. ای دریغا

[۴]. ب. کرک // ف. کورونک // س. کورنک

ای کوزم قان اغلکم وجه حسندن سُردلر[۱].

Ey ciyər qan, yan ey könül, fəryadü zar eylə kim,
Ey gözüm qan ağla kim, vəchi-həsəndən sürdülər.

بلبل شوریده‌ام بلسم کناهم نلدم[۲]،
موسمی کلده بنی صحن چمندن سُردلر.

Bülbüli-şuridəyəm bilsəm günahım, neylədim,
Mövsimi güldə bəni səhni çəməndən sürdülər.

یانیم هجرانله نار جهنمدن بتر هجر اودینه،
چون بنی ناحق یره جنت[۳] وطندن سُردلر.

yanayım hicranilə nari-cəhənəmdən bətər hicr oduna,
Çün bəni nahəq yerə cənnət vətəndən sürdülər.

خار هجرانله بغرم طغلیم بلبل کبی،
چونکه وصل کوکل دکل وجه سمندن سُردلر[۴].

Xari-hicranilə bağrım dağlayım bülbül kibi,
Çünki, vəsli gül dəgil vəchi-səməndən sürdülər.

دیدم ای دلبر **خلیلی** ایلدی عزم سفر،
دیدی نیلر بونده اول آنی قچندن سردلر.

Dedim:Ey dilbər, Xəlili eylədi əzmi-səfər,
Dedi neylər bunda ol, anı qaçandan sürdülər.

*****

۳۵

شعر خوب[۵]

Bəhəmdillah ki, hicran oldı axir,	بحمداللـه که هجران اولدی آخر،
Cəfa vü cövri-canan oldı axır.	جفا و جور جانان اولدی آخر.
Yinə vəslin sarayi oldı abad,	ینه وصلن سرای[۶] اولدی آباد،

---

۱. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور.
۲. ب. نلدکم // ف. بیلمن کناهم نولدی کیم // ق. کم ندر
۳. ف. حب// پ. بیت یوخ
٤. بیت ب. یوخ // س. چونکی وصلی کلدی نورور سمنندن سردولر//پ. بیت یوخ
٥. ف. " غزل"/ س. "شعر"// پ. ، ص. ۹۹۹// ق. ، ص. ۱۷۵ *(qəzəl)*
٦. ف. بناسی اولدی

مقام هجر ویران اولدی آخر.
ارشدی فرصت عیشُ صفانک،
زمان آه و افغان اولدی آخر.
کوکل شهرنده طورن لشکر غم،
بو شادیذن پریشان اولدی آخر.
خلیلی مستمندک دردمندک،
بو کون دردینه درمان اولدی آخر.

Məqami-hicr viran oldı axır.
İrişdi fürsəti-eyşü səfanın,
Zamani-ahü əfğan oldı axır.
Könül şəhrində duran ləşkəri-ğəm,
Bu şadidən pərişan oldı axır.
Xəlili müstəməndin, dərdməndin,
Bugün dərdinə dərman oldı axır.

*****

۳۶

غزل[۱]

کوکل که عزم ایدب اول یار مهربانه کیدر،
صفا و عشرت و ذوق آتشیله یاره[۲] کیدر.

Könül ki, əzm edib ol yari-mehribana gedər,
Səfa vü işrətü zövq atəşilə yara gedər.

(خیلی) زمانیدی که ایراق دشمشدی کلشندن،
بو عندلیب کوکل سیر ایدوب مکانه[۳] کیدر.

Xeyli zamn idi ki, iraq düşmüşdi gülşəndən,
Bu əndəlibi-könül seyr edib məkana gedər.

یاقلمشدی جفا دوزخنه محنت عشق،
تفرج ایلمکه کلشن جنانه کیدر.[۴]

Yaxılmışdı cəfa duzəxinə möhnəti-eşq,
Təfərrüc eyləməgə gülşəni-cinana gedər.

شکر کم ایردی غلامنه پادشه خبری،
زیارت ایلمکه خاک آستانه کیدر.

Şükr kim, irdi ğulamına padişah xəbəri,
Ziyarət eyləməgə xaki-asitana gedər.

---

[۱]. س. "شعر" //پ. ، ص. ۸۵۰ // ق. ، ص. ۱۷۵
[۲]. ف. صفا و عیش و حضور آتشینه یانسه // س. آتشینه یانه // ق. آتش ایله یانه
[۳]. ف. کونکل بیله کلستانه // س. کوکل ینه کلستانه // ق. کلستانه کیدر
[۴]. س. بیت یوخ // ق. عنایت ایردی ینه سیر ایدب مکانه کیدر

دوتلمشدی جفا دوزخنه محنتله،
تفرج ایلمکه کلشن جانه کیدر.[۱]

Tutulmu idi cəfa düzəxinə möhnətilə,
Təfərrüc eyləməgə gülşəni-cana gedər.

خلیلی غربته دشمشدی خیلی مدتدی،
عنایت ایردی ینه خاک آستانه[۲] کیدر.

Xəlili ğurbətə dümüşdi, xeyli müddəti,
İnayət irdi, yinə xaki-asitanə gedər.

*****

۳۷

غزل[۳]

کوردکده بندن اول مه نامهربان قچر،
تندن بو غیرتیله وداع اتدی جان قچر.

Gördükdə bəndən ol məhi-namehriban qaçar,
Təndən bu ğeyrətlə vida etdi can qaçar.

بلسم کناهی که ندن[۴] خشم ایدر بکا،
که آشکاره یوز چورر که نهان قچر.

Bilsəm günahi ki, nədən xəşm edər bana,
Gəh aşkara üz çevirir, gəh nihan qaçar.

اویمش رقیب روسیه ای دریغ کم،
یوزینی کورمیم دیو بندن روان قچر.[۵]

Uymuş rəqib rusiyəhə, ey dəriğ kim,
Üzüni görməyim deyü, bəndən rəvan qaçar.

هر[۶] دم که کورم آنی رقیبله سُیلشر،
جانم کلور دهانومه تندن روان قچر.

---

۱. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ ، س.- دن الینیدیر// پ. بیت یوخ
۲. ف. ینه سیر ایدوب مکانه // س. سیر ایدب مکانه//ق. که جذب دوست اولوب ینه وطنه کیدر
۳. پ. ،ص. ۸۵۱ // ق. ص. ۱٦۸ *(qəzəl)*
٤. س. کناهمی نیچون// پ. کناهم نیچون // ق. کناهم نیچون
٥. ف. یوزینی دوندرور بنی کورکج نهان قاچر
٦. ف. اول // س. الدم

Hər dəm ki, görəm anı rəqibilə söyləşir,
Canım gəlir dəhanıma, təndən rəvan qaçar.

سندن **خلیلی**(کرچه)قچر اول جفالو یار،
کوکلومه لیک[۱] شیله کلور کم یلان قچر.

Səndən Xəlili gərçi qaçar ol cəfalı yar,
Könlümə,leyk, şöylə gəlir kim, yalan qaçar.

*****

۳۸

غزل[۲]

اولمدم یاریله چون همدم الُمدن نکلور،
کزلرم یاش اقیدر هردم المدن نکلور.

Olmadım yarilə çün həmdəm, əlimdən nə gəlir,
Gözlərim yaş axıdır hər dəm, əlimdən nə gəlir.

نحس طالع چو بنم اولدی نیدم بن[۳] نیدین،
اولدروریسه بنی بو غم المدن نکلور[۴]

Nəhs tale çü bənim oldı nedim bəm, nedəyin,
Öldürür isə bəni bu ğəm, əlimdən nə gəlir.

دمش اول یار (کم) الندن نه کلور اولدررم،
طغرو دیمش بو کلامی[۵] هم المدن نکلور.

Demiş ol yar, əlindən nə gəlir, öldürürəm,
Doğru demiş bu kəlami həm, əlimdən nə gəlir.

عشق یادلره صلب بی سر بی پا قالرز[۶]،
قومز الدن چو چکر یاقم المدن نکلور[۷].

Eşq yadlara salıb, bisərü bipa qalırız,
Qomaz əldən, çü çəkər yaxam, əlimdən nə gəlir.

---

۱. ف. یار
۲. س. "شعر"// پ. غزل وار ۲۲۸۴ ص. ۸۵٤ // ق. غزل وار ۱٦٦ ص. ۱٦۹
۳. ب. نه دییم
٤. ف. بیت یوخ
۵. ب. واقع اولدر که دمشدر
٦. ف. بازاره صلب بی سرو بی پا قلدی بنی
۷. س. بیت یوخ // ق. بیت یوخ

بنی کویینه بجد کلمه دیو اوغریجق،
ایت رقیب ایدرسه در هم المدن نکلور[۱]

Bəni kuyuna becəd gəlmə deyü uğrayacaq,
İt rəqib ayıdırsa , der, həm, əlimdən dnə gəlir.

دوستلر در که **خلیلی** نیجه بر اغلیه سخت[۲]،
ندیم اولمزم اپسم چون[۳] المدن نکلور.

Dostlar der ki, Xəlili necə bir ağlaya səxt,
Nə deyim, olmazam əpsəm çün, əlimdən nə gəlir.

*****

۳۹

یاره کرچک یار اولن اغیاردن فکر ایلمز[۴]،
کل درن البته زخم خاردن فکر ایلمز.

Yara geçək yar olan əğyardan fikr eyləməz,
Gül dərən əlbəttə zəxmi-xardan fikr eyləməz.

دوستلوق پیوندنی یاریله محکم باغلیین،
بو جهان اغیار اوله دیاردن فکر ایلمز[۵].

Dostluq peyvəndini yarilə möhkəm bağlayan,
Bu cahan əğyar ola, dəyyardan fikr eyləməz.

عنبرین زلفنک الورسه یوزینه حایل ینه[۶]،
کنج[۷] قصدین ایلینلر ماردن فکر ایلمز.

Ənbərin zülfün olursa, üzünə hayil yinə,
Gənc qəsdin eyləyənlər mardan fikr eyləməz.

دیدم ای دلبر منی عشقک قلور[۸] رسوای خلق،
غم دکل عاشق اولانلر[۱] عاردن فکر ایلمز.

---

۱. ت. بیت یوخ// پ. بیت یئربه یئردیر // واقع اولدر که دمشدر هم المدن نکلور
۲. ب. و ف. دوستلر ایدر که خلیلی نیجه فرید اده سن// نیدین اولیمزم (اولمایر) اپسم المدن // س. بو خلیلی اکر اولدرسه جورونک ستموک//حکم للـهه نیدلم باری المدن نه کلور // ق. فریاد ادسین
۳. ب. یوخ
۴. مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٦ ؛ قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۲۳۹
۵. ج. دوشن اولورسه جهان اغیاردن فکر ایلمز
۶. ج. حایل نه غم
۷. ج. مال
۸. ج. کرچه عشقک ای صنم قلدی بنی

Dedim, ey dilbər, məni eşqin qılır rüsvayi-xalq,
Ğəm dəgil, aşiq olanlar ardan fikr eyləməz.

نار هجراننک شب راوی یقدرماق [۲] دلار،
هر کیم الورسه **خلیلی** ناردن فکر ایلمز.

Nari-hicranın şəbi-ravi yaxdırmaq dilər,
Hər kim olursa, Xəlili, nardan fikr eyləməz.

*****

۴۰

من کلام خلیلی قافیه دیکر [۳]

کیم که حق یولونده ترک جانیله باش ایلمز،
سر حقدن لاف ایدر بیر نکته‌یی [۴] فاش ایلمز.

Kim ki, həqq yolında tərki-can ile baş eyləməz,
Sirri-həqdən laf edər, bir nöktəyi faş eyləməz.

عاشق صادق [۵] ویرر سر انالحقدن خبر،
داره چکمکدن اوشنمز غصۀ طاش ایلمز.

Aşiqi-sadiq verir sirri-ənəlhəqdən xəbər,

Dara cəkməkdən üşənməz, ğüsseyi-daş eyləməz.

نعمت دیدار حقدن تا ابد محروم اولور،
کم که نفس شومه درد و غصه دن آص ایلمز.

Neməti-didari-həqdən ta əbəd məhrum olur,
Kim ki, nəfsi-şuma dərdü ğüssədən as eyləməz

ویرمز اول عشق حقیقیدن کماهی بیر خبر،
روی زرد ایلن و [۶] عشق سرخ ایلن یاش ایلمز.

Verməz ol eşqi-həqiqidən kəmahi bir xəbər,
Ruyi-zərd ilənü eşki-surx ilən yaş eyləməz.

---

[۱]. ج. عاشق اولان نام و ننک و عاردن
[۲]. ج. نار هجرانوک بنی چون عود یاندرمق
[۳]. مجموعه حاجی کمال نومره ۵۷۸۲ ، ص. ۱٤۳؛ جامع المعانی مجموعه سی، ص.٥٤٨ ؛ قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۲٦۸ ، ص. ۲٤۰
[٤]. ج. خوف ایدب بر نکته سنک
[٥]. ک. سالک
[٦]. ج. تا رخ زردینی // خشق(اشک) اولمالیدیر

حسن زیبادن آنکچون کوز یومر کوزسز فقیه،
بی بصیرتدر غرض نقشنده نقاش ایلمز.

Hüsni-zibadan anıncün göz yumar gözsüz fəqih,
Bibəsirətdir, ğərəz nəqşində nəqqaş eyləməz.

عشق بازارنده صوفی قلبه یقدر[۱] اعتبار،
عاشق صاف اول که عشق اهلینه قلماش ایلمز.

Eşq bazarında, sufi, qəlbə yoxdur etibar,
Aşiqi-saf ol ki, eşq əhlinə qılmaş eyləməz.

ای **خلیلی** خدمت خاصان درکاه ایله کم،
شاهه ایرمز هر که اول تعظیم[۲] فراش ایلمز.

Ey Xəlili, xidməti-xasani-dərgah eylə kim,
Şaha irməz, her ki, ol təzimi-fərraş eyləməz.

*****

۴۱

هر کم اوز حدینی بلمز طغرو راهک کوزلمز[۳]،
مشرک راه حقیقتدر الاهینک کوزلمز.

Hər kim öz həddini bilməz, doğrı rahın gözləməz,
Müşriki-rahi-həqiqətdir ilahın gözləməz.

نفس بد بختنک غرورک کورمه مسکین آدمی،
جمله افعالن صواب آنکلر کناه کوزلمز.

Nəfsi-bəd-bəxtin ğururin görmə miskin adəmi,
Cümlə əfalın savab anlar, günahı gözləməz.

بندۀ سلطان عشق اولن اولور معنیده شاه،
صورته کرچه بو دنیا تختکاهنک کوزلمز.

Bəndəyi-sultani-eşq olan olur mənidə şah,
Surətə gərci bu dünya təxtgahın gözləməz.

کندوزین ترک ایلن عارف بلور راه نجات،

---

[۱]. ک. عشق بازینده یقدور زاهده هیچ اعتبار// ج. یوخدر زاهده هیچ
[۲]. ک. اول پابوس
[۳]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۲٤٤؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٥

عالمنک بیرنک اولب سرخ سیاهک کوزلمز.

Kəndözin tərk eyləyən arif bulur rahi-nicat,
Aləmin bīrəng olub, surxu siyahın gözləməz.

زاهد خودبین خدابین اولدی صانور کندوزین،
عاشق صادقلرنک فریاد و آه نک کوزلمز.

Zahidi-xudbin xudabin oldı sanır kəndözin,
Aşiqi- sadıqların fəryadü ahın gözləməz.

طاق محرابینه هر کم قلمز اول یارنک سجود،
بی طهارتدر آننکچون سجدکاهنک[1] کوزلمز.

Taqi-mehrabına hər kim qılmaz ol yarın sucud,
Bītəharətdir, anıncün səcdəgahın gözləməz.

ابن الوقت اولوب قناعت کوشه‌سنک قلدی مقام،
چون **خلیلی** روزکارنک سال و ماهک کوزلمز.

İbni-vaxt olub, qənaət güşəsin qıldı məqam,
Cün, Xəlili, ruzigarın salu mahın gözləməz.

*****

۴۲

دار فناده هر کم فانی مطلق اولمز[2]،
دار بقاده هرکز شایستهٔ حق اولمز.

Dari-fənada hər kim, faniyi-mütləq olmaz,
Dari-bəqada hərgiz şayisteyi-həqq olmaz.

دنیای دونده هر کیم نفس خسیسه اویدی،
مغبون آخرتدر دیداره ملحق اولمز.

Dünyayi-dunda hər kim , nəfsi-xəsisə uydı,
Məğbuni-axirətdir, didara mülhəq olmaz.

اسرار کنت کنز کنجینه اهل حقدر،
هر بیخبر قاتنده بو رازی آچمق اولمز.

Əsrari-kuntu-kənzi gəncineyi- əhli həqdir.

---

[1]. ج. قبله کاهک
[2]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۳

Hər bixəbər qatında bu razi açmaq omaz.

اشیا اکرچه جمله ذکر انالحق ایلر،

اما که اهل سرابه بو سوز محقق اولمز.

Əşya əgərçi cümlə zikri-ənəlhəqq eylər,
Amma ki, əhli-səraba bu söz mühəqəq olmaz.

ذکر انالحقدن آصیلدی داره منصور،

هر سالکونک دلنده ذکر انالحق اولمز.

Zikri-ənəlhəqdən asıldı dara Mənsur,
Hər salikin dilində zikri-ənəlhəqq olmaz.

درد و بلا و غمدن بال و پر آچمینجه،

اول آشیان قدسه سیریله وارمق اولمز.

Dərdü bəla vü ğəmdən balu pər açmayınca,
Ol aşiyani-qudsə seyr ilə varmaq olmaz.

عاشقلروک کلامینک عارفلر آنکلار آنجق،

هر زاهد قاضیده بو رازی انکمق اولمز.

Aşiqlərin kəlamın arifər anlar ancaq,
Hər zahidü qazidə bu razı anmaq olmaz.

*****

۴۳

صانمه بز قامت موزونکه عاشق دکلز[1]،

لیک سن شاهه کدا اولمقه لایق دکلز.

Sanma biz qaməti- mövzununa aşiq dəgiliz,
Leyk san şaha gida olmağa layiq dəgiliz.

لب دلبر کبی قند مکرر وارکن،

می مدح ایلمه ساقی بزه فاسق دکلز.

Ləbi-dilbər kibi qəndi-mükərrər var ikən,
Meyi mədh eyləmə saqi bizə, fasiq dəgiliz.

ایچمشز جام می بزم ازلده صوفی،

---

[1]. مرمره اونیورسیته سی، نادر اثرلر کولئکسیونو، الهیات فاکولته سی بولمه ۱۰۰۲۱۱۲۳ ، شعیر مجموعه سی نومره ۰۲۲۵۱، ص. ۳۰ب

بزه پند اتمه یوری بز هنوز آیق دکلز.

İçmişiz cami-meyi bəzmi-əzəldə , sufi,
Bizə pənd etmə, yüri , biz hənuz ayıq dəgiliz.

عاشقا جور ایدیجی دلبره دل باغلامزز،
ناپسندیده اولن قوله موافق دکلز.

Aşiqa cövr edici dilbərə dil bağlamazız,
Napəsəndidə olan qula müvafiq dəgiliz.

ای پری چهره **خلیلیی** وصاله ایرکور،
دیمزز کیمسیه آنی که منافق دکلز.

Ey pəri-çəhrə, Xəliliyi visalə irigür,
Deməziz kimsəyə anı ki, münafiq dəgiliz.

*****

۴۴

نظیره خلیلی راست[۱]

ای بولنمز ذاتنه دانش یولنده دست رس،
معرفتدن بونجه کم ارباب عقل اورر نفس.

Ey bulunmaz zatına daniş yolunda dəstrəs,
Mərifətdən bunca kim, ərbabi-əql vurur nəfəs.

وحدتونک دریاسنه غواص اولنلر بیلدی کم،
عالم کثرتده[۲] یوقدر حقدن اوزکه هیچ کس.

Vəhdətin dəryasına qəvas olanlar bildi kim,
Aləmi-kisrətdə yoqdur həqdən özgə hiç kəs.

کر وجودات مجازیدن صوررسنک صوفیا،
مظهر ذات خدادر جمله سی ای بوالهوس.

Gər vücudati-məcazidən sorarsan sufiya,
Məzhəri-zati-xudadır cümləsi, ey bulhəvəs.

کشف اسرار بو نیتله ویرور[۳] کفر جلی،

---

۱. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۱٤۷؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٤۹
۲. ج. وحدتده
۳. ج. اسرار ربوبیت دورر

اوشبو بازاروک لخوسنه شریعتدر اساس.

kəşfi-əsrar bu niyyətlə verir küfri-cəli,
İşbu bazarın loxusına şəriətdir əsas.

شش جهتدن حق منزهدر ولیکن نور حق،
کورینور از فوق تخت و ساغ و صول و پیش و پس[۱].

Şeş cəhətdən həqq münəzəhdir, vəlikən nuri-həqq,
Görünür əz fövqi tətxtü sağu solu pişü pəs,

زاهدا کل حقه ایردم[۲] دیو چوق لاف ایتمه کم،
اول همای قدرت صید ایده بیلمز هر مکس.

Zahida gəl həqə irdim deyü, çox laf etmə kim,
Ol humayi-qüddrəti seyd edəbilməz hər məgəs.

ای کونکل مرغ مقام اصله پرواز ایله کیم،
آشیان وحدته مانع دکلدر خار و خس.

Ey könül, mürği-maqami-əslə pərvaz eylə kim,
Aşiyani-vəhdətə mane dəgildir xaru xəs.

نعمت دونیا خلیل و آدمه چون قالمدی،
خواه کندم دانه طولدر خواننه خواهی عدس.

Neməti-dünya Xəlilu Adəmə çün qakmadı,
Xah gəndüm-danə doldur xanına, xahi ədəs.

کاربان معرفت اهل خبر ویرمز عقول[۳]،
ایرمز آندان زاهدوک سمعینه چون بانک جرس.

Karibani-mərifət, əhli-xəbər verməz uqul,
İrməz andan zahidin səminə çün bangi-cərəs.

اول سببدن اهل عرفانوک یتوبدر قدری کیم،
دعوی عرفان ایدر فرق ایتمین خردن فرس.

Ol səbəbdən əhli-irfanın itibdir qədri kim,
Dəviyi irfan edər, fərq etməyən xərdən fərəs.

چونکه یوقدر معرفت اهلینه قدر و اعتبار،

---

[۱] ج. بیت یوخ
[۲] ج. صوفیا سن حقه
[۳] ج. مجموعه سینده بیت یوخ

دفتر و طوماری تای ایله **خلیلی** سوزی کس.

Çünki yoxdur mərifət əhlinə qədrü itibar,
Dəftərü tumarı tay eylə, Xəlili, sözi kəs.

*****

۴۵

غزل[۱]

ایلدم عزم سفر ای شاه خوبان الوداع،
اوش بنی ایردی سندک چرخ دوران الوداع.

Eylədim əzmi-səfər, ey şahi-xuban əlvida,
Uş bəni ayırdı səndən çərxi-dövtan əlvida.

چون وصالک دامنینه سعیله ارمز الُم[۲]،
اختیار اتدم سفر یرتُب کریبان الوداع.[۳]

Çün vəsalın daməninə səy ilə irməz əlim,
İxtiyar etdim səfər, yırtıb gəriban əlvida.

صنمه کم ایرلورم صاغم اسن سندن شها،
کیدرم دل خون اولب خاطر پریشان الوداع[۴].

Sanma kim, ayrılıram, sağam, əsən səndən şəha,
Gedirəm dil xun olub, xatir pərişan əlvida.

دردمندیکم لبکدر[۵] دردمه اَمسم ددم.
ددک[۶] اپسم اتمدک دردمه درمان الوداع.

Dərdməninəm, ləbindir dərdimə əmsəm dedim,
Dedin: Əpsəm, etmədin dərdimə dərman əlvida.

خاکسار اولدم ینه هجران اودینه (ای) دریغ،
اولمدی ارشمکا وصلوکه امکان الوداع.

Xaksar oldum yinə hicran oduna, ey dəriğ,
Olmadı irişməgə, vəslinə imkan əlvida.

---

۱. س. "غزل" *(qəzəl)*
۲. ب. و ف. اوش منی آیردی سندن چرخ دوران الوداع
۳. بو بیت ت. یوخ //ف . یوخ
۴. ب. یوخ// ف. یوخ
۵. ف. دردمند اولدم لبونکدن
۶. ف. دیدم // س. چونکه امسم قلمدنک

ایشوکونکده نیجه بر فریاد ایدم زاری قلم،
یا کوزومدن نیجه بیر ایدم دُر افشان الوداع[۱].

Eşigində necə bir fəryad edim, zari qılım,
Ya gözümdən necə bir edim dürr əfşan əlvida.

کتدی شهرندن **خلیلی** خسته ای نامهربان،
دل پر از خون دیده پر نم[۲] زارُ کریان الوداع.

Getdi şəhrindən Xəlili xəstə, ey namehiban,
Dil pür əz xun, didə pürnəm, zaru giryan əlvida.

*****

۴۶

غزل خلیلی و مقفع راست[۳]

ای کونکل کر طالب ایسن ایلمه عمروک تلف،
سن ده مطلوبونک طلب قیل کتمه‌کل بر هر طرف.

Ey könül, gər talib isən eyləmə ömrün tələf,
Sən də mətlubun tələb qıl, getməgil bər hər tərəf.

غافل اولمه کندوزیندن عرش رحمان بیل سنی،
جوهر مرات حقسین صانمه کل سنی خزف.

Ğafil olma kəndözündən, ərşi-rəhman bil səni,
Cövhəri-merati-həqsən, sanmagıl səni xəzəf.

آدم معنی در اصلونک مبدا ایسن عالمونک،
خلعت تکریم کیدونک جمله‌دن بولدوک شرف.

Adəmi-mənidir əslin, məbdə isən aləmin,
Xələti-təkrim geydin, cümlədən buldun şərəf.

معرفت بحرینده چون حق رخ درین خلق ایدوب،
قیلدی عنصرده سنی مخزن آنکا همچون صدف.

Mərifət bəhrində çün həqq ruxi-dürrin xəlq edib,
Qıldı ünsürdə səni, məxzən ana həmçün sədəf.

---

۱. ت. و ب. نوسخه سینده بیت یوخ
۲. ب. دلبرا از خون دیده
۳. مجموعه حاجی کمال ، ص. ١٦٤

ویر کور رخوک غداسین سن اکر انسان ایسن،
نفسینه ویرمه و قالمه اولمه چون کاو علف.

Veri gör ruxun qidasın sən, əgər insan isən,
Nəfsinə vermə vü qalma, olma çün gavi-ələf.

مقصد اصلییه واردر کرچه یتمش بیک حجاب،
بُخل یقدر قیل توجه حقه "*عاقبل لا تهاف*".

Məqsədi-əsliyə vardır, gərçi yetmiş bin hicab,
Buxl yoxdur, qıl təvəccüh həqə *aqbil la təhaf*.

طالع مسعود اولن شهر وصاله یول بولور،
لشکر هجران درورکن هر طرفده صف به صف.

Talei məsud olan şəhri-visala yol bulur,
Ləşkəri hicran dururkən hər tərəfdə səf bə səf.

ای **خلیلی** اشبو سوزلر کم قیلور سندن ظهور،
تا قیامت آنکدرور سنی چو فرزند خلف.

Ey Xəlili, işbu sözlər kim qılır səndən zuhur,
Ta qiyamət andırır səni çü fərzəndi-xələf.

*****

۴۷

غزل[۱]

تا که سندن ایرویم ایشمدر ای یار آغلمق،
بلبل شوریده‌وش افغان ایدوب یار[۲] اغلمق.

Ta ki səndən ayrıyam işimdir, ey yar ağlamaq,
Bülbüli-şüridəvəş əfğan edib yar ağlamaq.

چون کلر[۳] یوزک کورب کلمک نصیب اولمز بکا،
پس اشمدر ای شکرلب چارُ ناچار آغلمق.

Çün gülər üzün görüb, gülmək nəsib olmaz bana,
Pəs işimdir, ey şəkərləb çaru naçar ağlamaq.

---

۱. س. "شعر"// پ. وار ۲۲٤٤ ص. ۸٤۰ // ق. غزل وار ۳۹۵ ص. ۳۲٤
۲. ف. زار// پ. زار
۳. ف. کلی

شولقدر یاقدی فراقک ناری (ای) جان جانمی[۱]،
کم بکا خشم ایلیب هردمده و زار اغلمق[۲].

Şolqədər yaxdı fərağın narı, ey can canımı,
Kim, bana xəşm eyləyib, hər dəmdə vü zar ağlamaq.

ای حبیبوم لطف ایدب انصاف قل[۳] انصافسز،
خرمُ شادان اولب[۴] اغیارله یار اغلمق.

Ey həbibim, lütf edib, insaf qıl, insafsız,
Xürrəmü şadan olub, əğyar ilə yar ağlamaq.

ای **خلیلی** دمبدم دردُ فراقُ یارله،
اغلغل اوکرتدی چون چرخ ستمکار[۵] اغلمق.

Ey Xəlili, dəmbədəm dərdü fəraği yar ilə
Ağlağıl, öyrətdi çün çərxi-sitəmkar ağıamaq.

*****

۴۸

غزل فراق

شادکن قلدی بنی اوش یکدن کریان فراق،
بغرومی قلدی کباب بو سینمی بریان کباب.

Şadkən qıldı bəni üş yenidən giryan fəraq.
Bağrımı qıldı kabab, bu sinəmi büryan kabab.

اشک چشمم عاقبت غرق ایدیسردور عالمی،
باشم اوستنه یغر هر دم بدم باران فراق.

Əşki-çeşmim aqibət ğərq edisərdir aləmi,
Başım üstünə yağar hər dəmbədəm baran, fəraq.

حیف کم بیچاره دل مجموعکن ازغون بکی،
ایلدک زلفک بکی عالمده سرکردان فراق.

Heyf kim, biçarə dil məcmukən azğın gibi,

---

۱. . س. باغرمی
۲. ف. کیم منکا رحم ایلیوب هر دم ده آغلار آغلامغ// س. کیم بنکا رحم ایلیوب هردمده اغلر اغلمق
۳. ف. انصافه کل // سو ایت انصافومی
۴. س. اوله اغیار بن زار اغلمق
۵. س. غدار

Eylədin zülfün kibi aləmdə sərgərdan fəraq.

یاپدی عشقک کوکلمک تختنده وصلت خانه سن،

اردی اول لشکر چکوب قلمق لغه ویران فراق.

Yapdı eşqin könlümün təxtində vəslət xanəsin,
İrdi ol, ləşkər çəkib qılmaqlığa viran fəraq.

نوش ایدب نیشی فراقی ای **خلیلی** صبر قل،

بر کون اولا وصلنه تبدیل اوله آسان فراق.

Nuş edib nişi-fəraqi, ey Xəlili, səbr qıl,
Birgün ola vəslinə təbdil ola asan fəraq.

*****

۴۹

اول نازنین که سرو رواندر نه نازیجک[1]،

مقصود جسم و مقصد جاندر نه نازیجک.

Ol nazənin ki sərvi-rəvan durur, nə nazicək,
Məqsud cismü məqsəd candır, nə nazicək.

صوردم لبیندن آغزینی دیدوک ندور دیدی،

باق دقتیله غنچه دهانوندر نه نازیجک.

Sordum ləbindən ağzını, dedin nədir, dedi,
Bax diqqətilə, ğönçə dəhanındır, nə nazicəl.

دیدوم شکرمیدر لبه یا خود لبن میدر،

دیدی لبین دکل بو لباندور نه نازیجک.

Dedim şəkkərmidir ləbə yaxud ləbinmidir,
Dedi ləbin dəgil bu, ləbandır, nə nazicək.

دیدی وفا قیلم سکا ترک ایلیم جفا،

کوروک بو سوزی کرچه یلاندور نه نازیجک.

Dedi, vəfa qılam sana, tərk eyləyəm cəfa,
Görün bu sözi, gərçi yalandır, nə nazicək.

شوق رخونکله شعری ملیحی **خلیلی** نوک،

مخفی دکل که سری عیاندور نه نازیجک.

---

[1]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۸

Şövqi-ruxunlə, şeiri məlihi, Xəlilinin,
Məxfi dəgil ki, sirri-əyan duru, nə nazicək.

*****

۵۰

شاد اول ای دل که بکون جسمکه جاندر کلجک،[1]
خرم اول جانکه ینه جان و جاندر کلجک.

Şad ol, ey dil ki, bugün cismimə candır, gələcək,
Xürrəm ol, cana yinə canu candır, gələcək.

جامهٔ حزن دلا کیمه چو یعقوب کبی،
چونکه یوسف کبی حین ایلنه جاندر کلجک.

Cameyi-hüzn dila, giymə çü Yaqub kibi,
Çünki Yusif kibi Həyn elinə candır, gələcək.

نته[2] ای بلبل دل اتمیه سن سوزله ساز،
چونکه جان کلشننه غنجه دهاندر کلجک.

Netə ey bülbüli-dil, etməyəsən suzilə saz,
Çünki can gülşəninə ğönçə dəhandır, gələcək.

انتظاریله نه غم جانی روان ایلرسم،
کلب احیا ایده عیسی زماندر کلجک.

İntizar ilə nə ğəm, canı rəvan eylər isəm,
Gəlib eyya edə İsayi-zamandır, gələcək.

جان نثار ایله **خلیلی** قدم خاکنه کم،
روزه‌لر رونقی و شمع شبستاندر کلجک.

Can nisar eylə, Xəlili qədəmi-xakına kim,
Ruzələr rövnəqi vü şəmi-şəbistandır, gələcək.

*****

۵۱

نظیره خلیلی راست[3]

ای جمالک مظهر نور الاهیدن دلیل،

---

[1]. ت. " کلن" ردیفلی غزل وار بو غزل یوخ، ب. -دن الینیبدیر// ق. غزل وار ۴۲۷ ص.۳۴۶
[2]. ق. ینه
[3]. مجموعه نظایر ادرنه لی نظیرهٔ خلیلی ؛ مجموعه حاجی کمال ، ص. ۱۹۸

دایما ذکرم جمالکدر زهی ذکر جمیل.

Ey camalın məzhəri-nuri-ilahidən dəlil,
Daima zikrim camalındır, zehi zikri- cəmil.

باش و جان اولسون فدا اول حسن بی همتایه کیم،
نور ذاتی پرتوندن ناره دشمشدر خلیل.

Başu can olsun fəda ol hüsni-bihəmtaya kim,
Nuri-zati-pərtövündən nara düşmüşdür Xəlil.

بیلمدی چون نفسنی زاهد بی حکم *من عرف*،
عارف قطب ایله بس نیچون قیله اول قال و قیل [۱].

Bilmədi çün nəfsini zahid bihökm *min ərəf*,
Arifi-qütbilə bəs nəçün qıla ol qalü qil.

سلسبیل جنت عرض ایتمه اهل حاله کم،
جنت دیدار اومن ایچمز شراب سلسبیل.

Selsebili-cenneti ‘arz etme ehli- hale kim
Cənnəti-didar uman içməz şərabi-səlsəbil.

دلبرا خاصیت عشقونک میدر کیم دایما،
مدعیلر سالم النفس اوله عاشقلر علیل.

Dilbəra, xaiyyəti-eşqin midir kim, daima,
Müddəilər salim-ül-nəfs ola, aşiqlər əlil.

چون برابر جذب ایدر خالونله خطینک[۲] دللری،
پس ندن قدنک کیشیه[۳] اولمش درر لطفنک قلبل.

Çün bərabər cəzb edər xalınla xəttin dilləri,
Pəs nədən qəddin kişiyə olmuş durur lütfün qəlil.

ای **خلیلی** اشبو سوزلر کیم قلور سندن ظهور،
غالبا تعلیم ایدن حقدر آنی یا حبرائیل.

Ey Xəlili, işbu sözlər kim, qılır səndən zuhur,
Ğaliba təlim edən həqqdir anı, ya Cəbrail.

*****

---

۱. ک. عارف رب ایله بس نیچون قیلورسک قیل و قال
۲. ک. چون برابر جذب ایدر خطینله خالینک دللری
۳. ک. قهرینک قصیر

۵۲

عاشقنک ای دوست کونکل طورنه موسی‌می دکل[1]،
لبلرک نفخهٔ روح ایتمکه عیسی می دکل.

Aşiqin, ey dost könül Turana Musamı dəgil ?
Ləblərin nəfxeyi-ruh etməgə İsamı dəgil ?

قتل ایدن یعنی دکلمی صنما غمزه‌لرک،
ینه احیا قلن اول لعل شکرخوامی دکل.

Qətl edən yəni dəgilmi sənəma qəmzələrin ?
Yinə ihya qılan, ol ləli-şəkərxamı dəgil ?

صورتنک ایینهٔ منکر اولن فرعونه،
یکاغنک معجزه‌سی خوش ید بیضی‌می دکل.

Surətin ayineyi-münkir olan Firuna,
Yanağın möcizəsi xoş yədil beyzamı dəgil ?

سینه‌مک ناری ایله کوزلرمنک آبندن،
کوک یوزی آتش و ییر یوزی دریامی دکل.

Sinəmin nari ilə gözlərimin abından,
Gök üzi atəşü yer üzi dəryamı dəgil ?

شوق حسننکدن ایا لاله رخ غنچه دهن،
عالمک خلقی قمو واله و شیدامی دکل.

Şövqi-hüsnündən əya laləruxü ğönçə dəhən,
Aləmin xalqı qamu valehü şeydamı dəgil ?

دوکوبن دانه کونکل طوطیسنی دامه چکن،
خال هندو ایله اول زلف سمن سامی دکل.

Dökübən dane, könül tutisini dama çəkən,
Xali-Hindu ilə ol zülfil səmənsamı dəgil ?

قیل ترحم بو **خلیلی** جکرخونه کم اول،
کل یوزنک مدحینه خوش بلبل کویا می دکل.

Qıl tərəhhüm bu Xəliliyi ciyər xuna kim, ol,
Gül üzün mədhinə xos bülbüli-guyamı dəgil ?

---

[1]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص.۳٦٧

۵۳

غزل غیر[۱]

بنی آشفته و شیدا قلن دل،	Bəni aşüftə vü şeyda qılan dil,
بکا بو عشق اودن پیدا قلن دل.	Bana bu eşq odun peyda qılan dil.
هوس اودینه یاقن جان چون عود،	Həvəs oduna yaxan canı çün udd,
هوای عالم بالا قلن دل[۲].	Həvayi-aləmi-bala qılan dil.
کوررسه قنده بر شمع[۳] جمالی،	Görürsə qanda bir şəmi-camalı,
اکا پروانه وش پروا قلن دل.	Ana pərvanəvəş pərva qılan dil.
اقیدب کوزلرمدن[۴] قنلو یاشین،	Axıdıb gözlərimdən qanlı yaşın,
وجودم غرقۀ دریا قلن دل.	Vücudum ğərqeyi-dərya qılan dil.
خلیلی خستۀ آشفته حالی،	Xəlili xəstəyi-aşüftə hali,
جهانده بی سر و بی پا قلن دل.	Cahanda bisəru bipa qılan dil.

*****

۵۴

چون کلشن جانونکا قلدی نظر کوزوم،[۵]
داخی[۶] توکرسه اشک ایله خون جکر کوزوم.

Çü gülşəni-canına qıldı nəzər gözüm,
Daxı tökərsə əşk ilə xuni-ciyər gözüm.

شمس جمالوکی کورر ایکن مقامینه[۷]،
اعمی دکول ینه کورسون قمر کوزم.

Şəmsi-camalını görər ikən məqamına,
Əma dəgil, yinə görsün qəmər gözüm.

---

[۱]. ب. غزل برلین نوسخه سینده صونراکی صحیفه لرده وار//س. "شعر" یئربه یئردیر//ق. غزل .ار ٤٥٤ ص. ٣٦٤ *(qəzəl)*
[۲]. ألیازمادا سهوا اولاراق" دود" یازیلیبدیر.
[۳]. ق. حسنک
[٤]. ف. کوزلریندن
[٥]. بو غزل س. و ف. ده وار// ق. غزل نومره ٤٨٩ ص.٣٨٩
[٦]. س. طکمی
[٧]. س. معاینه

برقع کتور یوزونکدن ایا جنتونک کلی،
زلفونک[۱] باخوب جمالونکا زرنامه‌لر[۲] کوزم.

Bürqə götür üzündən, əya cənnətin güli,
Zülfün baxıb camalına, zər namələr gözüm.

صبح وصالونکا ایرشیم دیو ای کونش،
انجم سایر اوزون کیجه‌لر تا سحر کوزوم.[۳]

Sübhi-visalına irişim, deyü, ey günəş,
Ənxum sayar uzun gücələr ta səhər gözüm,

کوزوم یاشومله[۴] قاپونکی پاک ایلمک دیلر،
درکاهونکا پس آنکیچون سو سپر کوزوم.

Gözüm yaşımla qapını pak eyləmək dilər,
Dərgahına pəs anınçün su səpər gözüm.

استر که ایاغونک توزینه مشتری دوشه،
مرجان توکر بو فکر ایله لوح زر کوزوم.[۵]

İsətr ki, ayağın tozuna müştəri düşə,
Mərcan tökər bu fikr ilə lövhi-zər gözüm.

مهمان اولورسه بیر کیجه وصلنک **خلیلی**،
شکرانه دامنینی قیلور پر کهر کوزوم.

Mehman olursa bir gecə vəslin Xəliliyə,
Şükranə damənini qılır purgövhər gözüm.

*****

۵۵

پیک دولتدر اکر اسرسه کویندن نسیم،[۶]
جان ویرم شکرانسینه زر ندر یاخود نه سیم.

Peyki-dövlətdir, əgər əsərsə kuyindən nəsim,
Can verəm sükranəsinə, zər nədir yaxud nə sim.

---

۱. س. بولسون
۲. س. بو نور فر
۳. س. بیت یوخ
۴. س. یوزوم مژمله
۵. س. بیت یوخ
۶. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ٤٩

یاره غمزک خنجری کی تشنه در قان ایچمکه،
کم جکر اندن دالنمش دل دولنمشدر دو نیم.

Yara ğəmzən xəncəri key təşnədir qan içməgə,
Kim, ciyər andan dəlinmiş, dil dolanmışdır dunim.

روز شب جان یقرم جانه جانمده غمنک،
تا بولم بر کون مکر وصلوک نعمیندن نعیم.

Ruzü şəb can yaxaram cana canımda ğəmin,
Ta bulam bir gun meger, vəslin nəimindən nəim.

مشتریدر خلعتونک انوارینه شمس فلک،
اول سببدن سیر ایدر بر کوشه ده اولمز مقیم.

Mustəridir xələtin ənvarına şəmsi-fələk,
Ol səbəbdən seyr eder, bir gūşədə olmaz muqim,

حسنله همتا بولنمز سکا ای خلقی حسن،
حق تعالی ایلسون یاشک اوزون عمرک دلیم.

Hüsn ilə həmta bulunmaz sana, ey xulqi-həsən,
Həqq təala eyləsun yasın uzun, ömrün dilim.

منع ایدر سندن بنی رحم ایلمیز شیطان رقیب،
اوقرم دفعینه بسم اللـه رحمن الرحیم.

Mən edər səndən bəni, rəhm eyləməz şeytan rəqib,
Oxuram dəfinə, *bismillahi -Rəhmani Rəhim*.

وه نه هندو بچه در خالک که لعبت باز اولب،
کلستان حسنه کرمیش چرخ ایدر سحر عجیم.

Vəh, nə Hindu-bəçədir xalın ki, löbətbaz olub,
Gülistani-hüsnə girmiş , cərx edə sehri-əcim.

دردمندکدر **خلیلی** حلینه قیلالی نظر،
شمدی کم اولمش درر درد فراقنله سقیم.

Dərdməndindir Xəlili, halına qılalı nəzər,
Şimdi kim, olmıs durur dərdi-fərqıınla səqim.

*****

بن که درویش اولمشم شاه جهانکدن فارغم[۱]،
بنده سلطان عشقم این و آندن فارغم.

Bən ki, dərviş olmuşam, sahi-cahandan fariğəm,
Bəndəyi-sultani-eşqəm inü andan fariğəm.

شهرتندن کچمشم دنیای فانینک تمام،
بی نشانی بلموشم نام نشاندن فارغم

Şöhrətindən keçmişəm dünyayi-faninin tamam,
Binişani bulmuşam, namü nişandan fariğəm.

طالمشم دریای بی پایانه غواص اولمشم،
کان کوهر بولمشم سود و زیاندن فارغم.

Dalmışam dəryayi-bipayana, ğəvvas olmışam,
Kani-gövhər bulmuşam, sudü ziyandan fariğəm.

دنیا عقبی بنم عینمه کلمز ذره‌جه،
ملک مالی[۲] نیلرم کون مکاندن فارغم.

Dünyavü uqba bənim eynimə gəlməz zərrəcə,
Mülkü mali neylərəm, kövnü məkandan fariğəm.

چونکی نقشنده تماشا ایلرم نقاشی بن،
جنت فردوس ایله حور و جناندن فارغم.

Cünki nəqşində təmaşa eylərəm nəqqaşi bən,
Cənnəti-firdövs ilə hurrü cinandan fariğəm.

عمری کچدی زاهدنک شک کمان و وهمیله،
بن یقین بولدم حقی شک[۳] کماندن فارغم.

Ömri keçdi zahidin şəkkü gümanü vəhm ilə,
Bən yəqin buldum həqi, şəkkü gümandan fariğəm.

اول **خلیلییم** که فقر و فخره قلدم[۴] اختیار،
رخت و بخت و تاج تخت و خانماندن فارغم.

Ol Xəliliyəm ki, fəqrü fəxrə qıldım ixtiyar,

---

۱. جامع المعانی ص. ۵۵۸ // قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۳۸٦
۲. ج. مال و ملکی
۳. ج. بن حقی چون بولمم ظن و
٤. ج. قلدم فخر و فقری

Rəxtü bəxtü tacü təxtü xanimandan fariğəm.

*****

۵۷

آخدیقدکجه چشمه‌سیندن چشممنک مادام دم[۱]،

دم می فوت اولور که کوندرمز دله پیغام غم.

Axıdıqca çeşməsindən çeşmimin madam dəm,
Dəmmi fövt olur ki, göndərməz dilə peyğami-ğəm

غم سپاهی چون صفا منزللرین مسکن دوته،

دار ایدر دریای داره باده ویرر جام جم.

Ğəm sipahi cün səfa mənzillərin məskən tuta,
Dar edər dəryayi Dara, bada verir cami-Cəm.

جام جم می وقت اول جام ایچب اینجتمه کل،

یوقسه چشممدن قیلور عالملری ایام یم.

Cami-Cəm mi vaxti-əvvəl cam icib, incitmə gəl,
Yoxsa çeşmimdən qılır aləmleri əyyami-yəm.

یومی عشقی آه اکر آهم اودی جوشان ایده،

بولمز معبر اعقول و غرق اولور افهام هم.

Yövmi-eşqi ah əgər ahım odı cuşan edə,

Bulamaz möbir uqulü ğərq olur ifham həm.

هم نشان اولدم چو عشقه ترک ناموس ایلدم،

عار نیلر بونده عارف یا بو ننک و نام نم.

Həmnişan oldum cü eşqə tərki-namus eylədim,
Ar neylər bunda arif, ya bu nəngü nam nəm.

نم دوکر کوزدن عدو دیداره سجد ایتمک دلر،

غرق عادتدر اولورسه جوب خشک و خام هم.

Nəm dökər gözdən ədü, didara səcd etmək dilər,
Ğərqi-adətdir olursa cübi-xoşku xam həm.

خملریندن زلفننک خور ایتدی مشک باد صبح،

روم ایلندن ایلتلی چینه هر آخشام شم.

---

[۱]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص ۳۸۷

Xəmlərindən zülfünün xar etdi müşki-badi-sübh,
Rum elindən ilətəli Çīnə hər axsam şəm.

شمع کبی عشقنکه جان یاقننک ویر کامنی،
حیف اولاسن کامراندن بولنه ناکام کم.

Şəm kibi eşqinə can yaxanın ver kamını,
Heyf olasın kamrandan buluna nakam kəm.

کملک ایلر کمترین کلبنکدن ای کامل وجود،
کلدوکینه بو **خلیلی** خسته دن مادام دم.

Kəmlik eylər kəmtərin kəlbindən, ey kamil vücud,
Gəldiginə bu Xəlili xəstədən madam dəm.

*****

۵۸

کل برو صوفیا که مست اولالم[۱]،	Gəl bəri sufiya ki, məst olalım,
مست جام می الست اولالم.	Məsti- cami-mey-ələst olalım.
قیلالم نیتی یولنده سفر،	Qılalım niyyəti- yolunda səfər,
واره لوم کویی یاره مست اولالم.	Varalım küyi-yara məst olalım.
ویره لوم رخه اختیارومزی،	Verəlim ruxa ixtiyarımızı,
نیچه بر نفسه زیر دست اولالم.	Neçə bir nəfsə ziri-dəst olalım.
عالمه قدسه ایده لوم پرواز،	Aləmi-qudsə edəlim pərvaz,
نه یچون بونده پاس بست اولالم.	Nə içün bunda paybəst olalım.
نفسموز بتلرینی صندرلوم،	Nəfsimiz butlərini sındıralım,
جهد ایدب بیز خداپرست اولالم.	Cəhd edib biz xudapərəst olalım.
یار بیزی چون شکسته استریمش،	Yar bizi çün şikəstə istər imiş,
کلونوز جمله مز شکست اولالم.	Gəliniz cümləmiz şikəst olalım.
ای **خلیلی** کوزتمه جای بلند،	Ey Xəlili, gözətmə cayi-büļənd,
مسکنت کوزله کل که مست اولالم.	Məskənət gözləgil ki, məst oalım.

*****

---

[۱]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۲

۵۹

غزل خلیلی ردیف دیکر[۱]

بن که درویشم فقیرم پادشاه عالمم،
رخ بیرنکم اکرچه رنکه کلدوم آدمم

Bən ki dərvişəm, fəqirəm, padişahi-ələməm,
Ruxi-birəngəm , əgərçi rəngə gəldim, adəməm.

شش جهات و چار عنصردر بنی فاش ایلین،
یوقسه بن کنجینه وحدتده نور مبهمم.

Şeş cəhatü çar ünsürdir bəni faş eyləyən,
Yoxsa bən gəncineyi-vəhdətdə nuri-mübhəməm.

سویلین حقدر بنم دیلمده هردم یقسه بن،
چار عنصردن مرکب بی لسان و ابکمم.

Söyləyən həqdir bənim dilimdə hər dəm, yoxsa bən,
Çar ünsürdən mürəkkəb bilisanü əbkəməm.

ام الحال ایله نه وار عبایه دوشدمسه[۲] خلف،
عالم تحقیقه بقسن جمله سندن اقدمم.

Ümmi-hal ilə nə var əbaya düşdümsə xələf,
Aləmi-təhqiqə baxsan cümləsindən əqdəməm.

عالم الغیبنک صفاتی[۳] بندن اولدی آشکار،
ای بصیرتسز بنی کور کم نه ذات اعظمم.

Aləmi-ğeybin sifati bəndən oldı aşikar,
Ey bəsirətsiz, bəni gör kim, nə zati-əzəməm.

جنت و فردوس ایچون بر لحظه غمکین اولمزم،
طالب دیدار حقم[۴] شادمانم خرمم.

Cənnətü firdövs üçün bir ləhzə ğəmgin olmazam,
Talibi-didari-həqqəm, şadimanam, xurrəməm.

---

۱. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۲۲۷؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٤
۲. ج. اولدومسه
۳. ج. وجودی
٤. ج. یارم

ای **خلیلی** چون هر ایش تقدیر الندن ایلنور[1]،
فارغم دنیادن و عقبا غمندن بی غمم.

Ey Xəlili, çün hər iş təqdir əlindən eylənir,
Fariğəm dünyadanü uqba vü ğəmindən biğəməm.

*****

۶۰

اولمشم بن زلفنه دیوانه چقلر سودیکیم[2]،
هم جمالوک شمعینه پروانه چقلر سودیکیم.

Olmuşam bən zülfünə divanə, çoxlar sevdigim,
Həm camalın şəminə pərvanə, çoxlar sevdigim.

حسرتندن ناله‌لر قلدوقکجه کوزم یشلری،
دوندرر عالملری عمانه چقلر سودیکیم.

Həsrətindən nalələr qıldıqca gözüm yaşları,
Döndərir aləmləri ummana, çoxlar sevdigim.

بن قولنه یوز جفالر ایلدنک بنک نازیله،
صنمه سندن بو کونکل اوشنه چقلر سودیکیم.

Bən quluna yüz cəfalar eylədin bin nazilə,
Sanma səndən bu könül üşənə, çoxlar sevdigim.

کمسیه ویرمش دکلدم کونکلمی ویردم ساکا،
سن بو سری سویلمه نادانه چقلر سودیکیم.

Kimsəyə vermiş dəgildim könlümi verdim sana,
Sən bu sirri söyləmə nadana, çoxlar sevdigim.

باشومی طوپ ایلدیم بن زلفنک چوکاننه،
کلمیشم سر ویرمکه میدانه چقلر سودیکیم.

Başımı top eylədim bən zülfünün çövganına,
Gəlmişəm sər verməyə meydana çoxlar, sevdigim.

رحم ایدب بر کز جمالوک عیدنی ایرکور بنی،
ساقله مشم جانمی قربانه چقلر سوریکیم.

---

[1]. ج. ایشلنور
[2]. مجموعه اشعار ، ص. ۷۸

Rəhm edib bir kəz camalın eydini irgür bəni,
Saxlamışam canımı qurbana, çoxlar sevdigim.

*****

۶۱

شعر نوشتن بر یار[1]

Bu şeiri kim, şahi-xubana yazıram,	بو شعری کم [2] شاه خوبانه یازرم،
Hicr atəşinə həsrət ilə yazıram.	هجر آتشینه حسرتیله یانه یازرم.
Dərdü fərağü möhnət tənim şərhifir bu kim,	دردُفراق محنت تنم[3]شرحدر بو کم،
Ol şəhriyaru xosrovi-xubana yazıram.	اول شهریار خسرو خوبانه یازرم.
Dərvişəmü fəğirü miskinü dərdməndəm,	درویشم و فقیرُ مسکینُ دردمندم[4]،
Murəm ki, vəsfi-halı Süleymana yazıram.	مورم که وصف حالی سلیمانه یازرم.
Yəqubi-xəstə halını bin suzü ahilə,	یعقوب خسته حالنی بیک سوز آهله،
Misrin əzizi Yusifi-Kənana yazıram.	مصرک عزیزی یوسف کنعانه یازرم.
Qılma Xəlili nalə vü fəryad çox kim,uş,	قلمه **خلیلی** ناله و فریاد چوق کم اوش،
Bülbül hikayətin gülüstana yazırm.	بلبل حکایتینی کلستانه یازرم.

*****

۶۲

غزل[5]

yüri, hey bivəfa yar əpsəm-əpsəm,	یوری هی بی وفا یار اپسم اپسم،
Bəni söylətmə, zinhar əpsəm-əpsəm.	بنی سیلتمه زنهار اپسم اپسم.
Bana səndən vəfa gəlmək, nə mümkin,	بکا[6] سندن وفا کلمک نه ممکن،
Var, ey yari-cəfakar əpsəm-əpsəm.	وار ای یار جفاکار اپسم اپسم.
Əgər söylərsəm, ey fətan ğəmdən,	اکر سویلریسم ای فتان غمکدن،

---

[1]. ب. "غزل" // ف. "غزل"// س. "غزل"// پروانه ده ۱۳۷۰ ص. ۵۳۲// ق. غزل وار ٤٨٨ ص.٣٨٨
[2]. ب. بو رقعه کم اول // ف. بو رقغۀ که اول شه خوبانه // س. بو رقعۀ کم//پ: رقعه که
[3]. ف. محنت و غم شرحی در // س. غم // پ. غم
[4]. ب. درویشم و فقیرم و مسکین دردمند// ف. درویشم و فقیر و دل ریش و دردمند//پ. درویشم و فقیرم و مسکین
[5]. پ. غزل وار ٢٦٨٤ ص. ١٠٠١ // ق. غزل وار ٤٨٧ ص. ٣٨٧
[6]. ف. منکا

ملک(لر) کوکده اغلر اپسم اپسم.	Mələklər gökdə ağlar əpsəm-əpsəm.
ایراق اولالی حسنک کلشنندن،	İraq olalı hüsnün gülşənindən,
دلبدور باغرمی خار اپسم اپسم.[1]	Dəlibdir bağrımı xar əpsəm-əpsəm.
بنکا دیردونک وفالو یارونکم بن[2]،	Bana derdün vəfalı yarınan bən,
یلانجی یار و اغیار اپسم اپسم.	Yalancı yarü əğyar əpsəm-əpsəm.
وارب یار اولدک اغیار ایله ای یار،	Varıb yar oldun əğyar ilə, ey yar,
قیلب عاشقلرک زار اپسم اپسم.[3]	Qılıb aşiqlərin zar əpsəm-əpsəm.
ایکن انجیتمه کل شاهوک غریبوم،	İnən, incitməgil şahın ğəribəm,
بنی قو حالومه وار اپسم اپسم.[4]	Bəni qo halıma, var əpsəm-əpsəm.
خلیلی حسرتنکدن دشدی بیمار،	Xəlili həsrətindən düşdi bimar,
بُلُنمز درده تیمار اپسم اپسم.	Bulunmaz dərdə timar əpsəm-əpsəm.

*****

۶۳

ای منی شیدا قلن کل یوزلو یارم خانده‌سن [5]
جان و دلدن سودوکوم زیبا نکارم خانده‌سن؟

Ey məni şeyda qılan, gül üzlü yarım, xandasan?
Canü dildən sevdigim, ziba nigarəm, xandansan?

لاله کیمی باغرومی یاندوردی هجران آتشی،
عارضونک عرض ایله کیل ای کل عذارم خانده‌سن.

Lalə kimi bağrımı yandırdı hicran atəşi,
Arizin ərz eyləgil, ey gül üzarım, xandasan?

کل یوزونک یادینه فریاد ایلرم بلبل کیمی[6]،
کوکلره چیخدی منم فریاد و زارم خانده‌سن.

---

[1]. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ پروانه مجموعه سیندن آلینیبدیر//ق. بیت یوخ
[2]. س. دیدو سنی وفالو نیلرم بن
[3]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.
[4]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.
[5]. ت. غزل یوخدور یئرینده سونرا کلن غزل وار// ف. آلینیب//س. وار//ق. غزل وار ۳۵٦. ص. ٤۲۲ // س. قانده سن دریف ایله دیر.
[6]. س. بکی// ق. بلبل صفت

Gül üzün yadına fəryad eylərəm bülbül kimi,
Göklərə çıxdı mənim fəryadü zarım, xandasan?

لشکر غم کونکلمونک شهرین ویران ایلدی،
کل کیل ای عدل اسی شاهم شهریارم خانده‌سن.

Ləşkəri-ğəm könlümün şəhrini viran eylədi,
Gəlgil, ey ədl iyəsi, şahım, şəhriyarım xandasan?

عشقونک اودی بکزمی زرد ایتدی چون[۱] برک خزان،
کل یوزنک کوسترکیل ای اوّل بهارم خانده‌سن.

Eşqin odı bənzimi zərd eylədi çün bərgi-xəzan,
Gül üzün göstərgil, ey əvvəl baharım xandasan?

دال زلفونک لام ایتدونک چون که حسرت‌دن منی،
ای لبی غنچه بویی سرو روانم[۲] خانده‌سن.

Dal zülfün lam etdin çün ki, həsrətdən məni,
Ey ləbi ğönçə, boyı sərvi-rəvanım xandasan?

تا جمالونک مرغزاریندن **خلیلی** دوشدی دور،
دیمدونک بیر کون منکا ای مرغ زارم خانده سن.

Ta camalın mərğzarından Xəlili düşdi dur,
Demədin bir gün mana, ey mürği-zarım xandasan?

*****

۶۴

کورمشم حقینک نشاننک دوست سیماسنده بن[۳]،
اولمشم والهٔ حیران[۴] روی زیباسنده بن.

Görmüşəm həqqin nişanın dost simasında bən,
Olmuşam valehü heyran ruyi-zibasında bən.

نقطهٔ خال سیاهک غره العین ایتمشم،
خانه[۵] مسکن طوتمشم زلف سمن ساسنده بن.

Noqteyi-xali-siyahın ğürrətül-eyn etmişəm,

---

[۱]. ق. عشقوک ا.دی جانمی چون ایلدی
[۲]. ق. چنارم
[۳]. ق. مجموعه سی ، ص. ٤٢٢// ج. ، ص. ٥٥٣// مجموعه اشعار، ص. ١٤
[۴]. ج. حیران و واله
[۵]. ج. جانا

Xanə məskən tutmuşam zülfi-səmənsasında bən.

بیلمشم حقی نه وار بتخانه دیرسم عالمه[۱]،

اهل توحیدم نه غم طورسم کنیسه[۲] سنده بن.

Bilmişəm həqqi, nə var bütxanə dersəm aləmə,
Əhli-tövhidəm nə ğəm dursam kənisasında bən.

چون طبیعتدر باکا یارینک جمالک کوزلمک،

اوقرم علم الهی قاش طغراسنده بن.

Cün təbiətdir bana yarın camalın gözləmək,
Oxuram elmi-ilahi qaşı tuğrasında bən.

اول[۳] **خلیلیم** که غمکین یورورم ظاهرده لیک،

شادمانم هر نفس کونکلم تماشاسنده بن.

Ol Xəliliyəm ki, ğəmgin yürürəm zahirdə lik,
Şadmanam hər nəfəs könlüm tamaşasında bən.

*****

۶۵

اول که طعن ایلر یوزی شمس دهایه شیمدیدن[۴]،

آه کیم رحم ایلمز من مبتلایه شیمدیدن.

Ol ki, tən eylər üzi şəmsi-dühaya şimdidən,
Ah kim, rəhm eyləməz mən mübtəlaya şimdidən.

چشم خونریزی که حسن اقلیمننک سلطانیدر،

هی نه ظالمدر که ظلم ایلر کدایه شیمدیدن.

Çeşmi-xunrizi ki, hüsn iqliminin sultanıdır,
Hey, nə zalimdir ki, zülm eylər gədaya şimdidən.

زلفئننک دامینده دل مرغی کرفتار اولدغن،

بیلدی کم پرواز ایدب اوچدی هوایه شیمدیدن.

Zülfünün damında dil mürği giriftar olduğun,
Bildi kim, pərvaz edib, uçdı havaya şimdidən.

---

۱. ج. بتخانه طوتسم عالمی

۲. ج. کلیساسنده

۳. ج. شول

۴. قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۵۳۸ ، ص. ۴۲۳؛ ؛ مجموعه اشعار، ص. ۲۸

عالمی غرق اتدی یوزیله جمالی میدر،
کیم سیه زلفی صالر خورشیده سایه شیمدیدن.

Aləmi ğərq etdi üziylə camalı mıdır,
Kim, siyəh zülfi salar xurşidə sayə şimdidən.

دیدی من حسن ایلینه شاه اولیسرمن عاقبت،
بشلدی بیچاره لر مدح و ثنایه شیمدیدن.

Dedi: Mən hüsn elinə şah olısarmən aqibət ?
Başladı biçarələr mədhü sənaya şimdidən.

بن دیدم کوینک سکندن صایغل ای دلبر منی،
دیدی باق اوچمق دیلر اوج سمایه شیمدیدن.

Bən dedim: Küyün səgindən sayğıl, ey dilbər məni,
Dedi: Bax, uçmaq dilər övci-səmaya şimdidən.

دیدیم ای دلبر **خلیلیه** ایکن جور ایلمه،
دیدی اوکرنمک کرک جور و جفایه شیمدیدن.

Dedim: Ey dilbər, Xəliliyə inən cövr eyləmə,
Dedi: Öyrənmək gərək cövrü cəfaya şimdidən.

*****

۶۶

ای اوزوندن بی خبر سن سنی بیل کم قانی سین[۱]،
کور نردن کلدونک و بلکل کیموک مهمانی سین.

Ey özündən bixəbər, sən səni bil kim, qanısan,
Gör nərədən gəldiginü bilgil kimin mehmanısan.

سن سنی تا بیلمدک حقدن خبردار اولمدین،
کر سنی سن تانیمشسین عالم ربانی سین.

Sən səni ta bilmədin həqdən xəbərdar olmadın,
Gər səni sən tanımışsın alimi-rəbbanisin.

جوهر باقیسین ای مسکین اوزونی تانی کور،
نفسه اویمشسین صانرسین کم بو جسم فانی سین.

Cövhəri-baqisən, ey miskin özüni tanı gör,

---

[۱]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵٤۷

Nəfsə uymuşsın, sanırsın kim, bu cismi-fanisın.

مست غفلت سن ایا غافل طور ایقودن اویان،
کور نه معدنسین نه دریاسین نه کوهر کانی سین.

Məsti-ğiflətsin sən , əya ğafil, dur uyxudan uyan,
Gör nə mədənsin, nə dəryasın , nə gövhər kanısın.

جمله اشیا ساکا جسم اولمشدر ای صاحب کمال،
غافل اولمه کندوزندن کیم جهانک جانی سین.

Cümləyi-əşya sana cism olmuşdur, ey sahib kamal,
Ğafil olma kəndözündən kim, cahanın canısın.

اولمه کل غافل اوزندن آچ بصیرت چشمینی،
سن سنی کور کم نه ذاتنک حجت و برهانی سین.

Olmagıl ğafil özündən, aç bəsirət çeşmini,
Sən səni gör kim, nə zatın hüccətü burhanısın.

ای **خلیلی** غم دکل صورتده کر درویش سن،
عالم معنیده کور کم عالمک سلطانی سین.

Ey Xəlili, ğəm dəgil sürətdə gər dərvişsən,
Aləmi-mənidə gör kim, aləmin sultanısın.

*****

۶۷

زاهدا چون بی خبرسین نامه ناموسدان[۱]،
باری انکار ایتمه حقه کچ قورو ناموسدان.

Zahida, çün bixəbərsən nameyi-namusdan,
Bari inkar etmə, həqə keç, qoru namusdan.

قوی عنانیت طریقین معرفت کسب ایده کور،
آدم اوغلیسن نه بولدنک صورت کابوسدان.

Qoy inaniyyət təriqin , mərifət kəsb edə gör,
Adəm oğlusan, nə buldun sürəti-kabusdan.

نور حقدر کورنن عارفدن ای کوته نظر،

---

[۱]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۰

شویله کیم شمعنک ضیاسی کورینور فانوسدان.

Nuri-həqdir görünən arifdən, ey kütəh-nəzər,
Şöylə kim, şəmin ziyası görünür fanusdan.

پادشاه ایسن نه وار جهد ایت کدای عارفه،
جهل ایله باری نه حاصل کنج دقیانوسدان.

Padişah isən nə var cəh et gədayi-arifə,
Cəhl ilə bari nə hasil gənci Dəqyanusdan.

زاهدا سن عاشقه ملحد دیمه کافر دکل،
اول صورر ذوقن دف و چنک و نی و ناقوسدان.

Zahida, sən aşiqə mülhəd dem, kafir dəgil,
Ol sürər zövqün dəfü çəngü neyü naqusdan.

صوفی خودبین نه بیلسین حق طریقندن خبر،
اول همان دنیایی طولدرمش درر سالوسدان.

Sufiyi-xudbin nə bilsin həqq təriqindən xəbər,
Ol həman dünyayi doldurmuş durur salusdan.

ای **خلیلی** بولمق استرسن جناب حقه یول،
خاک پای عارف اول در اولمه کل پابوسدان.

Ey Xəlili, bulmaq istərsən cənabi-həqə yol,
Xəki-payi arif ol, dur, olmagil pabusdan.

*****

۶۸

غزل خلیلی ردیف دیکر[۱]

اول بنم کم قیمزم جانان یولنده جانا بن،
جان ندر کم آنی قربان ایتمه‌یم جانانا بن.

Ol bənəm kim, qıymazam canan yolunda cana bən,
Can nədir kim, anı qurban etməyim canana bən.

طالب درد اولمین درماندن اولور بی نصیب[۲]،
دردمند اولدم آنکچون کم ایرم درمانه بن.

---

[۱]. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۲۸۵ ،؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۷
[۲]. ج. طلب درد اولمین کیمدر که درمان ایتیه

Talibi-dərd olmayan dərmandan olur binəsib,
Dərdmənd oldum, anunçün kim, irəm dərmana bən.

چونکی یارنک یارنه احسانیدر جور و جفا،
جان اله مشتاقم اول یار ایلین احسانه بن.

çünki yarın yarına ehsanıdır cövrü cəfa,
Can ilə müştaqam ol yar eyləyən ehsana bən.

چون بلی کلدی لسانمدن بنوم روز الست،
صادقم قولمده طغری طورمشم پیمانه بن.

Çün bəli gəldi lisanımdan bənim ruzi-ələst,
Sadiqəm qovlumda, doğrı durmuşam peymana bən.

زاهدک بیهوده کفتاری باکا قلمز اثر،
چونکی دانایم نه معنیدن اویم نادانه بن.

Zahidin bihüdə güftari bana qılmaz əsər,
Çünki danayam, nə mənidən uyam nadana bən.

احسن صورتدن ای صوفی بنی منع اتمه کم،
اولالی رحمانه عارف اویمزم شیطانه بن.

Əhsəni-sürətdən , ey sufi , bəni mən etmə kim,
Olalı rəhmana arif, uymazam şeytana bən.

اول **خلیلییم** که قلدیم فخره فقری اختیار،
قانعم فقره تحصور[1] قلمزم سلطانه بن.

Ol Xəliliyəm ki, qıldım fəxrə fəqri ixtiyar,
Qaniəm fəqrə, təhəssür qılmazam sultana bən.

*****

۶۹

زاهدا جهد ایله بیل کم سنی کیمدور یارادەن[2]،
خانده اولردوک ازلده بونده کلدوک نردەن.

Zahida cəhd eylə bil kim, səni kimdir yaradan,
Xanda olurdun əzəldə, bunda gədin nərədən.

---

[1]. ج. تجرد
[2]. جامع المعانی مجموعه سی ، ص. ۵٤۸

بیلمدونسه کیم نه درر بونده کلمکدن غرض،
کور که حیواندن بترسن بیل که سنک خاره‌دن.

Bilmədinsə kim, nə durur bunda gəlməkdən ğərəz,
Gör ki, heyvandan bətərən, bil ki, səngi-xarədən.

سن همای وحدت ایدوک طوش کلدوک کرکسه،
بیر قفسده مسکن اتدوک مختلف چارپاره‌دن.

Sən humayi-vəhdət idin, tuş gəldin kərkəsə,
Bir qəfəsdə məskən etdin, müxtəlif çarparədən

بونجه اخلاق ذمیمه سنده اولور مجتمع،
جهد ایدب قورترمزسنک نفسنی عماره‌دن.

Bunca əxlaqi-zəmimə səndə olur müctəmi,
Cəhd edib qurtarmazısan nəfsini əmarədən.

کل اوزندن اولمه غافل بیل نه جوهرسن سنی،
منزلوک رفیعده کورکل کوکب سیاره‌دن

Gəl özündən olma ğafil, bil nə cönhərsən səni,
Mənzilin rəfidə görgil , kövkəbü səyyarədən.

شهرت دنیایی قلمه اختیار ای دردمند،
بحر بی پایانه دوشمه اولماکل بیچاره‌دن.

Şöhrəti-dünyayi qılma ixtiya, ey dərdimən,
Bəhri-bipayana düşmə, olmagil biçarədən.

ایلمه معنا یوزنده صورت یکسر نقاب،
نفسه الدامه حذر قیل دنیای مکارده‌ن.

Eyləmə məna üzündə sürəti-yeksər niqab,
Nəfsə aldanma, həzər qıl dünyayi-məkarədən.

ویرمه دل نقشینه نقاش ایسته کر بینا ایسن،
قو بو رنک آمیز نقشی کچ بو اغ و قاره‌دن.

Vermə dil nəqşinə, nəqqaş istə, gər bina isən,
Qo bu rəngamiz nəqşi, keç bu ağü qarədən.

*****

بیت[۱]

پرتو عشق اولدی تا کم روشنای کوکلمک،
اولد درد و محنت غم آشناسی کوکلمک.

Pərtövi-eşq oldı ta kim, rövşənayi, könlümün,
Oldı dərdü möhnətü ğəm aşinası, könlümün.

چونکه دل تختنده قرد خیمۀ[۲] سلطان عشق،
طکمی[۳] مرفوع اولسه طوبیدن لواسی کوکلمک.

Çünki, dil təxtində qurdı xeymə sultani-eşq,
Tənmi mərfü olsa tubadan ləvası, könlümün.

وار امیدم کم بولم صحرای محنتدن[۴] خلاص،
سروری[۵] عشق اولدی چونکم رهنماسی کوکلمک.

Var ümidim kim, bulam səhrayi-möhnətdən xilas,
Sərvəri-eşq oldı çünkim rəhnəması, könlümün.

قسمتم روز ازلده دردمش بکزر نصیب،
اول سببدن در که بولنمز[۶] دواسی کوکلمک.

Qismətim rüzi-əzəldə dərdimiş bənzər nəsib.
Ol səbəbdəndir ki, bulunmaz dəvası, könlümün.

کر **خلیلم** بن بو یلده باشُ جان وریسم کرک[۷]
لاجرم چون اولمامشدر مبتلاسی کوکلمک.

Gər Xəliliyəm bən bu yolda baş-can versəm gərək,
Lacirəm çün olmamışdır mübtıləsı, könlümün.

*****

۷۱

غزل موزون[۱]

---

۱. برلین نوسخه سینده "غزل" // ف. "غزل" //س. "غزل" *(qəzəl)*
۲. ب. خیمه سن // ف. خیمه سین // س. خیمه سن
۳. ف. حکمی
۴. ف. هجران غمندن من
۵. ب. پرتوی // ف. پرتو عشق اولدی ینه // س. پرتوی
۶. ب. یق دردا // ف. بولمنزدر
۷. ف. کر خلیلی یم بو یولده جان ویرم شکرانه من

جانمی یاندرد جانا نار هجرانک سنُک،
صبرم[۲] یغمایه ویردی چشم فتانک سنُک.

Canımı yandırdı cana nari-hicranın sənin,
Səbrimi yağmaya verdi çeşmi-fətanın sənin.

خاطر مجموع می آشفته قلدک ای صنم[۳]،
تا که دشدی بوینمه زلف پریشانک سنک.

Xatiri-məcmuimi aşuftə qıldın, ey sənəm,
Taki, düşdi boynuma zülfi-pərişanın sənin.

کجه تسبیحم جمالک ذکردر وردُم شها،
صبحدم یاد ایلرم قدی خرامانک[۴] سنک.

Gecə təsbihim camalın zikridi, virdim şəha,
Sübhdəm yad eylərəm qəddi-xuramanın sənin.

آیاغوکه دم بدم یوزمی صالمغه سبب،
بو که شاید دوغنه یوزمه دامانونک سنک.[۵]

Aayağına dəmbədəm üzümi salmağa səbəb,
Bu ki, şayəd toxuna üzümə damanın sənin.

نیلرم شول[۶] جسمی جانا اولمیه یولکده خاک،
نیلرم شول[۷] جانیکم اولمایه قربانک سنک.

Neylərəm şol cismi cana, olmaya yolunda xak,
Neylərəm şol canı kim, olmaya qurbanın sənin.

اولدی خم قدم ضعیف اولدی وجودم نالدا،
انجکم یاد ایلرم قدی خرامانک سنک[۸].

Oldı xəm qəddim, zəif oldı vücudum nalədən,

---

[۱]. ف. "غزل" // س."غزل"// ن. ده وار ۲۵۸٦ ص. ۱٤۳۰// پ. ده وار ۲۲۳٦س.۸۳۷// ق. غزل وار ص. ۳٤۵// ج. مجموعه سی ص. ۵۵۷
[۲]. س. کوکلمی // نظمی: عقلمی
[۳]. ب. ای پری // ف. ای پری // س. قلدونک // ن. ای پری//پ. ای پری// ق. ای پری
[٤]. ب. لعل در افشانک //ف. زلف در افشانوک//ن. لعل درافشانوک//پ.درافشانک//ج. لعل درافشانوک
[۵]. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ، یالنیز س. ده وار//نظمی. یوزومی سوردوکم بو کم // نظمی:نوله شویله طوقنه // ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[٦]. ج. اول
[۷]. ج. یا نیدم اول
[۸]. بیت ب. یوخ // س. بیت یوخ // نظمی بیت یوخ// ج. بیت یوخ

Onca kim, yad eylərəm qəddi xuramanın sənin.

چون **خلیلیی** شها سن اولدررسن[۱] ظلمیله،
باری تیز طوت جون بودر آیین ارکاننک[۲] سنک

Çün Xəliliyi şəha sən öldürüsən zülm ilə,
Barı tez tut, çün budur ayinü ərganın sənin.

*****

۷۲

غزل[۳]

ای دوست نه بی وفایمش سن،	Ey dost, nə bivəfa imişsən,
باشدن اياغه جفایمش سن[۴].	Başdan-ayağa cəfa imişsən.
عهدکده وفا بُلنمزیمش[۵]،	Əhdində vəfa bulunmaz imiş,
يالانلـه منتهایمش سن.	Yalan ilə müntəha imişsən.
مثلک یوغمش یالنجقلقده،	Mislin yox imiş yalançılıqda,
اللـه که نه[۶] بی نوایمش سن.	Allah ki, nə binəva imişsən.
بیکانه سین آشنالرکدن،	Biganəsin aşinalardan,
بیکانیله آشنایمش سن.	Biganə ilə aşina imişsən.
قدک هوسین ایدُر **خلیلی**،	Qəddin həvəsin edər, Xəlili,
بالاده عجب بلایمش سن.	Baladə əcəb bəla imişsən.

*****

۷۳

غزل[۷]

لطفله (شول) قرشودن کل یوزلو یارمدر کلن،
کوکلمک شهرنده یعنی شهریارمدر کلن.

---

۱. ب. اولدررسر سن // نظمی: عاقبت
۲. ج. آیین قربانـنک
۳. ف. عنوان یوخدور *(qəzəl)*
۴. . قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۵۴۱ ، ص. ۴۲۵، ایمش سین
۵. ق. عهدینده وفا بولنمز ایمش
۶. س. واللـه زهی
۷. ق. غزل وار ۵۴۲ ص. ۴۲۶ // جامع المعانی مجموعه سینده ص. ۵۵۷

Lütfilə şol qarşıdan gül üzlü yarımdır gələn,
Könlümün şəhrində , yəni şəhriyaımdır gələn.

عندلیب جانه جوریله جفا قلدوغنه[۱]،
عذر[۲] ایدب رآه وفادن کلعذارمدر کلن.

Əndəlibi-cana cövrilə cəfa qıldığına,
Üzr edib, rahi-vəfadan gülzarımdır gələn.

اول کمال حسنله دور زمانک یوسفی،
بوی زلف مشک آهوی نکارمدر[۳] کلن.

Ol kamali-hüsn ilə dövri-zamanın Yusifi,
Buyi-zülfi müşki, ahuyi-nigarımdır gələn.

اول مغول چین کوزلری آهوی شیرافکن کلیر،
بوی مشک و زلف روی ای نشانمدر کلن[۴].

Ol Müğül-Çin gözləri ahuyi-şirəfkən gəlir,
Buyi-müşkü zülfi, ruyi-ay nişanımdır gələn.

لعل جان بخشندن اول بخش ایلین جانسزلره،
یعنی اول عیسی نفسلو اختیارمدر کلن[۵].

Ləli canbəxşindən ol bəxş eyləyən cansızlara,
Yəni ol İsa nəfəsli ixtiyarımdır gələn.

جلوۀ طاوس اولن[۶] سرو قباپوشمدر اول،
سویلمکدن[۷] لطف ایله کوهر نشانمدر کلن.

Cilveyi-tavus olan, sərvi-qəbapuşumdur ol,
Söyləməkdən lütf ilə gövhər-nişamımdır gələn.

کر **خلیلیم** بو یلده جان ویرم شکرانه بن،
چون خلیلم[۸] دلبرم یارم نکارمدر کلن.

---

۱. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
۲. س. لطف
۳. ب. آهوی تتارمدر // ج. اول دل و جانم امیدی یارغارمدر کلن
۴. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ یالنیز ق. ده وار // ج. بوی زلف مشک آهوی تاتارمدر کلن
۵. ت. بیت یوخ. // ج. مجموعه ینده بیت یوخ
۶. ق. ایدن // ج. ایدر
۷. ق. سلیسجک
۸. ب. حبیبم //س. حبیبم// ق. حبیبم

Gər Xəliliyəm bu yolda, can verəm şükranə bən,
Çün xəlilim, dilbərim, yarım, nigarımdır gələn.

*****

۷۴

ای کونکل بو دنیا چون مرداردر اندن صقن[۱]،
حیله سی چق مکر چق مکاردر اندن صقن.

Ey könül bu dünya çün murdardır andan saqın,
Hiləsi çox, məkri çox, məkardır andan saqın.

کر ساکا یارم دیو ایلرسه هردم ریشخند،
قولینه انانمه کیم اغیاردر آندن صقن.

Gər sana yarım deyü, eylərsə hərdəm rişxənd,
Qovluna inanma kim, əğyardır andan saqın.

ملک ایجون مملوکی اولمه کیمسه ننک ای خسته دل،
مال ایچون چکمه ملامت ماردر آندن صقن.

Mülk üçün məmlüki olma kimsənin, ey xəstədil,
Mal üçün çəkmə məlamət, mardır andan saqın.

خاکینه آلوده اولم باده ویرمه عمرینی،
آبینی نوش اتمه کل کم ناردر آندن صقن.

Xakına aluda olma, bada verme ömrüni,
Abını nuş etmə kim nardır, andan saqın.

نعمت دنیایه مغرور اولمه فقره قانع اول،
نعمت دنیا قمو مرداردر آندن صقن.

Neməti-dünyaya məğrur olma, fəqrə qani ol,
Neməti-dünya qamu murdardır, andan saqın.

شهرت دنیا ایچون رنجیده قیلمه سن سنی،
نام و ننکین ترکین اور بدکادر آندن صقن.

Şöhrəti-dünya üçün rəncidə qılma sən səni,
Namu nəngin tərkin ur, bədkardır, andan saqın.

صونمه ال مالینه دنیاننک زهر آمیزدیر،

---

۱. جامع المعانی مجموعه سی ، ص. ۵۵۰-۵۵۱

وردینه آلدنمه کیم خاردر آندن صقن.

Sunma əl malına dünyanın, zəhəramizdir,
Virdinə aldanma kim, xardır , andan saqın.

طلب دیدار ایسن دنیادن ال چک فارغ اول،
حب دنیا مانع دیداردر آندن صقن.

Talibi-didarsan, dünyadan əl çək, fariğ ol,
Hübi-dünya manii-didardır, andan saqın.

ای **خلیلی** آخرت یولوننک اسبابنک دوزت،
کیم بو دنیا یولی ناهمواردر اندن صقن.

Ey Xəlili, axirət yolunun əsbabın düzət,
Kim, bu dünya yolı nahəmvardır, andan saqın.

*****

۷۵

نظیره خلیلی[۱]

عارضک عرض ایلمش سن ای پری کلزارده ،
کیم خجیلدر کل یوزندن شرم ایدر کلزارده

Arizin ərz eyləmişsin, ey pəri gülzarda
Kim, xəcildir gül üzündən, şərm edər gülzar da.

رنک و بویک زلفنه بکزتدی چون مشک ختن،
اول خطادن پوست پوش اولوب کزر امصارده.

Rəngü buyun zülfünə bənzətdi çün müşki- Xütən,
Ol xətadan pustpuş olub, gəzər əmsarda.

دل بهشت کوینکه بکزر اومید ایتمش درر ،
کیم فراقنک کبی جان یقر جحیم نارده.

Dil bihişti-küyinə bənzər, ümid etmiş durur,
Kim, fəraqın kibi can yaxar cəhim-narda.

ایسترم کیچک دهانکدن مبارک بوسه لک،
راست کلمز نغمۀ عشاق بو ادوارده.

İstərəm kiçik dəhanından mübarək busəlik,

---

۱. . مجموعه نظایر ادرنه لی نومره ۴۰۳۲ ص

Rast gəlməz nəğməyi-Uşşaq bu ədvarda.

چون جمالک کوزلرم چکسم کرک جور رقیب،
کل درن البته صبر ایلر عذاب خار ده.

Çün camalın gözlərəm, çəksəm gərək cövri-rəqib,
Gül dərən əlbəttə səbr eylər əzzabi xarı da.

ایلدی غمزنک خدنکی جوشن جاندن کذر،
بو عجب زخمی بیلورمز سینهٔ افکارده.

Eylədi ğəmzən xədəngi cövşəni-candan güzər,
Bu əcəb, zəxmi bəlirməz sineyi əfkarda.

تا **خلیلی** آتش هجران ایله یقدی جکر،
دل کبابه قلمدی رغبت دخی بازارده.

Ta Xəlili atəşi-hicran ilə yaxdı ciyər,
Dil kababa qılmadı rəğbət daxı bazarda .

*****

۷۶

عشق معشوقنده عاشق[۱] چونکی قیمز جانینه[۲]،
درده همدرد[۳] اولمه‌مشدر ایرمسن درمانینه.

Eşqi-məşuqunda aşiq çünki qıymaz canına,
Dərdə həmdərd olmamışdur, irməsin dərmanına.

اول که چوکان سر زلفنه یارک میل ایدر،
باشنی طوب ایتمکنجه کرمسین میدانینه ،

Ol ki, çövgani-səri-zülfünə yarın meyl edər,
Başını top etməyincə girməsin meydanına.

زاهدا قو جبه‌نی کسب ایله رحمانی صفات،
اویمه ای بیچاره نفس شومننک شیطانینه.

Zahida, qoy cəbbəni , kəsb eylə rəhmani sifat,
Uyma, ey biçarə, nəfsi-şumının şeytanına.

---

[۱]. ج. اول عاشق
[۲]. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۷٦؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٥؛ مجموعه نظایر ادرنه لی نظیرهٔ خلیلی نومره ٤١٨٠ ص
[۳]. ج. همدم

وصل دلبردن بقا دارنده محروم اولیسر،
کیم که بو دارالفناده ایرمدی جانانینه.

Vəsli-dilbərdən bəqa darında məhrum olısar,
Kim ki, bu dar-ul-fənada irmədi cananına.

دکمه بیر حیوان صفت آدمدن اوممه معرفت،
کیم معانی فیض ربانی درر[۱] انسانینه.

Dəgmə bir heyvan-sifət adəmdən umma mərifət,
Kim, məani feyzi-rəbbani durur insanına.

دلبرک[۲] کفرینه اول عارف که بلدی عین دین،
بارک اللـه آفرین اولسون آننک ایمانینه.

Dilbərin küfrüni ol arif ki, bildi eyni din,
Bərəkallah, afərin olsun anın imanına.

ای **خلیلی** فضل حقدن اولمغل نومید کیم،
حقه ایرشمک مفوضدر حقنک احسانینه.

Ey Xəlili, fəzli-həqdən olmağıl nomid kim,
Həqə irişmək müfəvvəzdir Həqin ehsanına.

*****

۷۷

نظیره[۳]

کعبۀ کویندر ای شه جنت الماوا بزه،
اول سببدن دنیه و عقباده اولدی جا بزه.

Kəbəyi-küyindir , ey şəh, cənnəti-məva bizə,
Ol səbəbdən dünya vü uqbada oldı ca bizə.

قلمزوز بز غیره عالم ایچره عالی همتیز،
سنی سومک اولدی تنها همت اعلی بزه.

Qılmazız biz qeyrə, aləm içrə ali-himmətiz,
Səni sevmək oldı tənha himməti-əla bizə.

---

۱. ج. کیم بو بابینک فتحی ممکندر بیلن
۲. ج. زلفوننک
۳. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۳۸

بیز بوکون محبوبم ایله ایلروز عیش و طرب،
غم دکل کر طعن ایدرسه زاهد فردا بزه.

Biz bugün məhbubim ilə eyləriz eyşü tərəb,
Ğəm dəgil, gər tən edərsə zahidi-fərda bizə.

هر کونکل عالمده بیر سودا قبول اتدی ولی،
حمداللـه کیم شوقی زلفدر سودا بزه.

Hər könül aləmdə bir sevda qəbul etdi, vəli,
Həmdü-lillah kim, şövqi-zülfüdür sevda bizə.

چرخ اعظمدن کچیدک قدر ایله بز حق ایلن،
ایلسه‌یدک لطف ایله بیر کز نظر جانا بزه.

Çərxi-əzəmdən keçəydik qədrilə biz həqq ilən,
Eyləsəydin lütf ilə bir kəz nəzər cana bizə.

اشک چشمم ادی چشمم زورقن بیر بحره غرق،
کیم قتنده همچو شبنم کورینور دریا بزه.

Əşki-çeşmim etdi çeşmim zövrəqin bir bəhrə ğərq,
Kim, qatında həmçü şəbməm görünür dərya biz..

*****

٧٨

من کلام خلیلی ردیف دیکر [١]

چون عیان اولدی رموز عالم الاسماء بزه ،
روشن اولدی نکتهٔ سر شب اسراء بزه.

Cün əyan oldı rümuzi-alləmi-əsma bizə,
Rövşən oldı nükteyi-sirri-şəbi-əsra bizə.

ذرهٔ مهروز اکرچه مطلع مهر اولمشوز،
قطرهٔ بحروز ولیکن [٢] موج اورر دریا بزه.

Zərrəyi-mehriz, əgərçi mətləi mehr olmuşuz,
Qətreyi-bəhriz, vəlikən mövc vurur dərya bizə.

بلمشوز دنیایی فانینک ندر کیفیتی،

---

[١]. مجموعه ح. ، ص. ٣٣٨ // مجموعه ج. ص. ٥٥١// ق. مجموعه سی نومره ٦١١ ، ص. ٤٧٥
[٢]. ج. اکرچه

ظاهر اولمشدر خفای[۱] عالم عقبی بزه.

Bilmişiz dünyayi-faninin nədir keyfiyyəti,
Zahir olmuşdur xəfayi-aləmi uqba bizə.

صوفیا بز چکمشوز امروز و فردا غصه سین،
ابن الوقتکز لاجرم امروز درر فردا بزه.

Sufiya, biz çəkmişiz imrüzü fərda ğüssəsin,
İbni-vaxtız lacirəm imrüz durur fəda bizə.

امحاتنک زبده‌سی‌یوز صف مظهر دوشموز[۲]،
شیله ذاتوز کم بولنمز بر داخی همتا بزه.

Ümməhatın zübdəsiyız səffi-məzhər düsmüsüz,
Şöylə zatız kim, bulunmaz bir daxı həmta bizə.

چار عناصردر بزی صورتده قلدرنک قرار،
یوقسه معنیده مقام قرب حقدر جا بزه.

Çar ənasırdır bizi surətdə qıldıran qərar,
yoxsa mənidə məqami-qurbi-həqdır ca bizə.

جنت دیداردر مقصود اهل معرفت،
بر نفس انسز کرکمز جنت الماوا بزه

Cənnəti-didardır məqsudi-əhli-mərifət,
Bir nəfəs ansız gərəkməz cənnətul-məva bizə.

بز که معنی کلشننده سویلرز بلبل کبی،
حسرت ایلر نطق ایله طوطی شکر خواه بزه.

Biz ki, məni gülşənində söyləriz bülbül kibi,
Həsrət elər nütq ilə, tutiyi-şəkkərxah bizə.

ای **خلیلی** غافل اولمه اول همایون ذره یوز[۳]،
کم قلور هر دم تجلی قافدن عنقا بزه.

Ey Xəlili, ğafil olma, ol humayun zərrəyüz,
Kim, qılır hərdəm təcəlli Qafdan ənqa bizə.

*****

---

۱. ج. جفای
۲. ج. حقه مظهر اولمیشوز
۳. ج. بیشه یوز

۷۹

نظیره خلیلی قافیه مغایر ردیف دیکر[۱]

جانا بنی صالدک چو بو غربت نمدینه ،
محو اولدی وجودم دخی عشقک نمدینه.

Cana bəni saldın cü bu ğurbət nəmədinə,
Məhv oldı vücudum daxı eşqin nəmədinə.

عشقک یولنه سالک اولب قانعم ای دوست،
بر خرقه پشمینه کلاه نمدینه.

Eşqin yoluna salik olub, qaniəm, ey dost,
Bir xirqəyi pəşminə, kulahi-nəmədīnə.

ایستر که طواف ایده سرکوینک ای دوست[۲]،
نه مکه دیلر بو دل مسکین نه مدینه.

İstər ki, təvaf edə səri-küyün, ey dost,
Nə Məkkə dilər bu dili-miskin, nə Mədinə.

چون جمله وجودات اولیسر فانی مطلق،
اطلس نه ویرر شاها کدایه نمدی نه..

Cün cümlə vücudat olısar fanyi mütləq,
Ətləs nə verir şaha, gədaya nəmədi nə.

دیوانه اولبدر غم عشقنکله **خلیلی**،
بیلمز که ندیر کوه نه صحرا نه مدینه

Divanə olubdır ğəmi-eşqinlə, Xəlili,
Bilməz ki, nədir kuh, nə səhra, nə mədinə.

*****

۸۰

جانا بو خستەنک نظر ایت هر کون آهینه[۳]،
باقمه ترحم ایله آننک هر کناهینه.

Cana bu xəstənin nəzər et hər gün ahına,

---

[۱]. مجموعه ح. ، ص. ۳۷۷// ق. مجموعه سی نومره ٦١٣ ، ص. ٤٧٧
[۲]. ک. هر دم
[۳]. قویون اوغلی مجموعه سی نومره ٦١٤ ، ص. ٤٧٧

Baxma, tərəhhüm eylə anın hər günahına.

جسمنک حریره بکزر ایکن ای پری لقا،

قلبنک روامیدر که دونر هر کون آهنه.

Cismin hərirə bənzər ikən, ey pəri-liqa,
Qəlbin rəvamıdır ki, dönər hər gün ahənə.

قاشنک طانغلغله کوزک قانمی دوکر،

بق بو حرامی خصمک اول اکری کواهینه.

Qaşın tanıqlığıyla gözün qanımı dökər,
Bax bu hərami xəsminin ol əgri güvahına.

مهرینه ماهنه فلکنک قلمز اعتبار،

تا بقدی کوزلرم یوزننک مهر ماهینه.

Mehrinə, Mahına fələkin qılmaz etibar,
Ta baxdı gözlərim üzünün mehri-mahına.

عشقنک یولنده باشمی میدانه قومشم،

عاشق مدر باشن قومین عشق راهینه.

Eşqin yolunda başımı meydana qomuşam,
Aşiqmıdır, başın qomayan eşqin rahına ?

بن بنده فقیر و حقیرم مطیع دوست،

بی دولت اول که عاصی اولور پاداهینه.

Bən bəndeyi-fəqirü həqirəm, mütii-dost,
Bidövlət ol ki, asi olur padişahına.

اولدی **خلیلی** عشقنکه یکرنک و یک جهت،

بقمز بو عالمنک دخی سرخ و سیاهینه.

Oldı Xəlili eşqinə yekrəngü yekcəhət,
Baxmaz bu aləmin daxı sürxü siyahına.

*****

۸۱

من کلام خلیلی ردیف دیکر[۱]

هر کیم بو فانی دنیاننک آلدنمدی لذاتینه ،

---

۱. مجموعه ح. ، ص. ۳٦٥// مجموعه ج.، ص. ۵۵۲// ق. مجموعه سی نومره ٦۱۵ ، ص. ٤۷۸

دارالبقاده شاه اولوب بندی سعادت آتینه.

Hər kim bu fani dünyanın aldanmadı ləzatına,
Dar-ul-bəqada şah olub, bindi səadət atına.

کیمه کم نظر فلک[۱] دوکدی کشاد مهره‌سین،
دوشدی مداراسز قالب شطرنج دهرنک ماتینه.

Kimə kim, nəzəri-fələk tökdi kuşadı-möhrəsin,
Düşdi, müdarasız, qalıb şətrənci-dəhrin matına.

مانع جناب عزته لذت نفسانیه در،
ای دل هوسدن فارغ اول دوشمه هوی ظلماتینه.

Mani cənabi-izzətə ləzzəti-nəfsaniyyədir,
Ey dil həvəsdən fariğ ol, düşmə həva zülmatına.

چون آشیان وحدتنک مرغ همایون بالسین،
سن آفتاب قل طلب میل ایلمه ذراتینه.

Cün aşiyani-vəhdətin mürği-humayun balisan,
Sən afitabı qıl tələb, meyl eyləmə zərratına.

هر کمده کم وار ذره‌جه دعوی بنلکدن اثر،
بحر صفاته غرق اولور یول بوله بیلمز ذاتینه.

Hər kimdə kim, var zərrəcə dəviyi bənlikdən əsər,
Bəhri-sifata ğərq olur, yol bulabilməz zatına.

ای دل بصیرت چشمنک آچ اریت کیدر تندن سنی[۲]،
کور کم کمنک منظوری سن بق ذاتنک مرآتینه.

Ey dil, bəsīrət çeşmin aç, arıt gedər təndən səni,
Gör kim, kimin mənzurisən, bax zatının miratına.

چون طالب دیداردر حقدن **خلیلی** دمبدم،
نه دوزخندن خوف ایدر نه میل ایدر جناتینه.

Cün talebi-didardir həqdən Xəlili dəmbədəm
Nə dūzəxindən xövf edər, nə meyl edər cənnatına.

*****

[۱]. ج. نراد فلک
[۲]. ج. آچ و کدورتدن آرین

۸۲

یار چون عرض جمال ایلیه بازاره کله[۱]،
قمو سحر اهلی فغان ایلیه و زاره کله.

Yar cün ərzi-camal eyləyə, bazara gələ,
Qamu şəhr əhli fəğan eyləyə vü zara gələ.

صاچی کفرندن اکر رخلری ایمان ایده عرض،
دونیاده قلمیه کافر قمو اقراره کله.

Saçı küfründən əgər rüxları iman edə ərz,
Dünyada qalmaya kafir, qamu iqrara gələ.

قبله سندن یوزننک زاهد اکر دوندره یوز،
سیله دست فلکدن یوزی دیواره کله.

Qıbləsindən üzünün zahid əgər döndərə üz,
Silləyi-dəsti-fələkdən üzi divara gələ.

بلبل دل نیجه فریاد و فغان اتمیه چون،
باقه بو قاش و کوزه و کلرخساره کله.

Bülbüli-dil nece fəryadü fəğan etməyə, cün,
Baxa bu qaşü gözə vü gülruxsara gələ.

دله دیدم یوری زلفنه دولاش دیدی نه در،
کوز کوره کیم درر اول کیم دهن ماره کله.

Dilə dedum: Yüri zülfünə dolaş, dedi, nədir ?
Göz görə kim, durur ol kim dəhəni-mara gələ.

غنچه کر لاف تکلم ایده آغزیله آننک،
عاقبت دست صبادن یقه سی یاره کله.

Ğönçə gər lafi-təkəllüm edə ağzıyla anın,
Aqibət dəsti-səbadan yaxası yara gələ.

اولسه درد ایله **خلیلی** یوزی[۲] شوقندن آننک،
چقمیه جانی همان سویله نفس داره کله.

Ölsə dərd ilə, Xəlili, üzi şövqundan anın,

---

[۱]. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۳۵۱؛ قویون اوغلی مجموعه سی نومره ٦١٦ ، ص. ٤٧٩
[۲]. ک. لبی

Çıxmaya canı hemən, şöylə nəfəs dara gələ.

*****

۸۳

غزل خلیلی ردیف دیکر [۱]

ایا غافل نه کسب ایتدونک بو فانی دارالدنیاده،
که عمری لاده[۲] صرف ایتدونک دکولسن فکر ایللاده.

Əya ğafil, nə kəsb etdin fani dari-dünyada ?
Ki, ömri Lada sərf etdin, dəgilsin fikri-illada.

کوزنک آچ خوابی غفلتدن اوزنی تانی ای مسکین،
نه منزلدن کلورسنک کور نه استرسن بو ماواده.

Gözün aç xabi-ğəflətdən, özüni tanı, ey miskin,
Nə mənzildir gəlirsən, gör nə istərsən bu məvadə.

کل ایمدی رسم تقلیدی حجابندر کیدر سندن،
تماشا ایله نقاش نقوش جمله اشیاده.

Gəl imdi rəsmi-təqlidi hicabındır gedər səndən,
Təmaşa eylə nəqqaşı nüquşi-cümlə əşyada.

وجود مع *سواللـهنک* مجازی کور یقین بلکل،
حقیقی ذاته اول طالب کچور عمروک بوسوداده.

Vücudi *məə-sivəllahın* məcazi gör, yəqin bilgil,
Həqiqi zata ol talib, keçir ömrün bu sevdada.

اکر مشتاق ایسنک حقه وجود فانیه محو[۳] ایت،
کیم ارسه محو اولور لابد وجود قطره دریاده.

Əgər müştaq isən həqqə, vücudi-faniyə məhv et,
Kim, irsə məhv olur labud vücudi-qətrə dəryada.

آنونک کم نور وحدتدن دو چشمن روشن اتدی حق،
نه شوقی[۴] وار بو کثرتده نه خود ذوقی[۵] بو غوغاده.

---

۱. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۲۷؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٤٩
۲. احمق ، ابله؛ آخماقجاسینه *zxmaqcasına*
۳. ج. ترک
٤. ج. شوقی
٥. ج. شوقی

Anun kim, nuri-vəhdətdən du çeşmin rövşən etdi həqq,
Nə şövqi var bu kisrətdə, nə xud zövqi bu ğovğada.

خلیلی غم دکیل سر مسمادن خبر ویرسه،
کم اولن آدمه حقدر معلم علم الاسماده.

Xəlili ğəm dəgil sirri-müsəmmadan xəbər versə,
Kim, olan adəmə həqdir müəllim elmi-əsmada.

*****

۸۴

من کلام خلیلی ردیف دیکر[۱]

خوشدر چمنده بادهٔ کلرنک زرین جام ایله،
ایلا مکر که ایچیلور بیر سرو سیم اندام ایله.

Xoşdur çəməndə badeyi-gülrəng, zərrin cam ilə,
İlla, məgər ki, içilir bir sərvi-siməndam ilə.

جانا جمالوک کعبه‌سین چشمم طواف اتمک دیلر،
بوینمه صالکل زلفنکی کم سعی ایدم ابرام ایله.

Cana camalın Kəəbəsin çeşmim təvaf etmək dilər,
Boynuma salgıl zülfüni kim, səy edəm ibram ilə.

دیدیم که ای دلبر نجه مرغنی صید ایلدیم،
خالیله زلفونک کوسترر اول دانه و بو دام ایله.

Dedim ki, ey dilbər, necə mürğini seyd eylədim,
Xalilə zülfün göstərir ol , danə vü bu dam ilə.

ای فتنه دور قمر سودالو قلدی عالمی،
اول زلف کافر کیش کم پابسته در اسلام ایله.

Ey fitnə, dövri-qəmər sevdalı qıldı aləmi,
Ol zülfi-kafərkiş kim, pabəstədir islam ilə.

سرمست غمزک دمبدم قانن ایچر عاشقلرک،
یعنی دیلر همرنک اوله رندان درد آشام ایله.

Sərməsti-ğəmzən dəmbədəm qanın içər aşiqlərin,
Yəni , dilər həmrəng ola rindani-durdaşam ilə.

---

۱. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۵۲

بن اب چشمم اقدب نار غمنده یانرام،
خاک اولیجق عاشق اومار وصلن هوای خام ایله.

Bən abi-çeşmim axıdıb, nari-ğəmində yanıram,
Xak olıcaq aşiq umar vəslin həvayi-xam ilə.

کجسون بلا و محنت و درد . غمیله تا ابد،
دعوی عشق ایدن کونکل پروای رنک و نام ایله.

Keçsin bəla vü möhnətü dərdü ğəmil ta əbəd,
Dəviyi-eşq eddən könül pərvayi-rəngü nam ilə.

نوش ایله جام جم کبی صاف ایله دل مراتنی،
ای صوفیی پشمینه پوش اولمسه غم انجام ایله.

Nuş eylə cami-Cəm kibi , saf eylə dil meratını,
Ey sufiyi-pəşminə puş, olmasa ğəm əncam ilə.

جانا **خلیلی** یوزینه مه دیدی و کسدی سوزین،
بلدی کم تحریر ایدمز شرحین آنوک اقلام ایله.

Cana, Xəlili, üzünə məh dedi vü kəsdi sözin,
Bildi kim, təhrir edəməz şərhin anun əqlam ilə.

*****

۸۵

غزل[۱]

ای شاه جهان ظلم عیان اتمه اکنده،
اغیاره اُیُب بغرمی قان اتمه اکنده.

Ey şahi-cahan zülmi əyan etməyinəndə
Əğyara uyub, bağrımı qan etməyinəndə.

شول یوزکه دمادم سورلر خاک درکده،
لطف ایت آنی بی نامُ نشان اتمه اکنده.[۲]

Lütf et,anı binamu nişan etməyinəndə.
Şol üzünə dəmadəm sürərlər xaki dərində,

---

[۱]. ف. نوسخه سینده بو غزل "این چوخ" ردیف ایله ثبت اولوبدور// پ.وار ۲٦۷۳ص.۹۹۷// ق. غزل وار٦۱۰ ص.٤۷۵
[۲]. ف. بیت یوخدور.

جوریسه بنم جانمه ای دلبر فتان[۱]،
ایشم دون کون آهُ فغان اتمه اکنده.

İşim dünü gün ahi fəğan etməyinəndə.
Cövr isə bənim canıma,ey dilbəri-fətan,

کوز کوره یوزی قاره رقیبله صفالر[۲]،
ای یاکاغی کل غنچه دهان اتمه اکنده.

Göz görə üzi qara rəqib ilə səfalar,
Ey yanağı gül,ğınçə dahan etməyinəndə.

رحم ایله **خلیلی** جکری خونه حبیبم،
سرکشته و رسوای جهان اتمه اکنده.

Rəhm eylə, Xəlili ciyəri-xuna həbibim,
Sərgəştə vu rüsvayi-cahan etməyinəndə.

****

۸۶

غزل[۳]

ای لبی غنچه نیجه جور اده سین جانمزه،
دخی قانمزمی عجب خونی کوزک قانمزه.

Ey ləbi ğönçə necə cövr edəsin canımıza
Daxı qanmazmı əcəb xunı gözün qanımıza.

نوله لطف ایلیوبن[۴] جمعنه سعی ایلرسک،
زلفک اوجندن اولن حال پریشانمزه.

Nola lütf eyləyübən cəminə səy eylərisən,
Zülfün ucundan olan hali-pərişanımıza.

نه روادر قلووز آه فغان بز دون کون،
سن قلق طتمیسین[۵] ناله و افغانمزه.

Nə rəvadır qılavuz ahi fəğan biz dünü gün,

---

۱. ف. جور ایسه یتر جانومه ای کوزلاری فتان// س. ج.ریسه یتر جانومه ای دلبر فتان
۲. ق. تکلم
۳. ق. غزل وار ٦١٢ ص. ٤٧٦
٤. ب. ایلیه سن
٥. س. قولاغ اورمیه سک

Sən qulaq tutmayısan nalə vü əfğanımıza.

دل یقب جان یقبن طیمدی چون فتنه کُزک،
نچه کوز قاره ادب قصد اده ایمانمزه[۱].

Dil yıxıb, can yıxıban doymadı çün fitnə gözün,
Neçə göz qara edib, qəsd edə imanımıza.

راه عشقکده **خلیلی** نه بلا چکدوکنی،
نظر اتسک بلسین دفتری دیوانمزه.

Rahi-eşqində, Xəlili nə bəka çəkdigini,
Nəzər etsən biləsən dəftəri-divanımıza.

*****

۸۷

غزل[۲]

سرو اُلمی بو قد یا عرعرمی بارک اللـه،
شهد اولمی بو لب یا شکرمی بارک اللـه.

Sərv olamı bu qədd, ya ərərmi, bərakallah,
Şəhd olamı bu ləb, ya şəkərmi, bərakallah

مهر اولمی بو مه[۳] یا ماه چارده می،
یا جمع دلده شمع انوارمی[۴] بارک اللـه[۵].

Mehr olamı bu məh, ya mahi-çardəh mi,
Ya cəmi-dildə şəmii-ənvar mi bərakallah.

بو زلف عنبرینمی یا طرۂ مطرا،
سنبلمی بو پری مشک زمزمی[۶] بارک اللـه.

Bu zülf ənbərmi, ya türrəyi-mütərra,
Sünbülmi bu pəri, müşki-zəmzəmmi, bərakallah.

سلطانمی جهانک بو معدن لطافت،

---

[۱]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
[۲]. ف. بو غزل یوخ و یئرینده باشقا غزل وار// پ.وار ۲۱۳۵ص.۸۰۱
[۳]. پ. صورت
[۴]. ب. یا شمع جمع دلده انورمی
[۵]. س. بیت یوخ
[۶]. ب. مشک ازهرمی // پ. مشک اسفر

اقلیم دلده یاخود سرومی بارک اللـه[۱].

Sultanmi cahanın bu məədəni-lətafət,
İqlimi-dildə, yaxud sərvmi, bərakallah,

جانمی بو جهانوک روحک روانمی یا،
دوری زمانده یاخود دلبرمی بارک اللـه[۲].

Canmı bu cahanın, ruhi-rəvan mi , ya,
Dövri-zamanda, yaxud dilbərmi, bərakallah.

محبوب جانفزامی یا یار پرصفامی،
یا حسن الندە شاه اشهرمی بارک اللـه[۳].

Məbubi-canfəzami, ya yari-pürsəfami,
Ya hüsn elində şahi-əşhərmi, bərakallah.

بلبلی سویلین بو یا طوطی شکرخوار،
یاخود **خلیلی** داعی چاکرمی بارک اللـه[۴].

Bülbüli söyləyən bu, ya tutiyi-şəkərxar,
Yaxud, Xəlili, daiyi çakərmi, bərakallah.

*****

۸۸

من کلام خلیلی و ردیف دیکر[۵]

کر سکا شرح ایلیم خاصیت اسمامزی،
بیله سن سر عروجی *لیله الاسرامزی*.

Gər sana şərh eyləyim xasiiyyəti-əsmamızı,
Biləsin sirrıı -uruci *leylətul-əsramızı*.

بز خدایی بیلمشز علم الیقین عین الیقین،
کوزمشز اشیاده ظاهر خالق اشیامزی.

Biz xudayi bilmişüz elmi-yəqin, eynul-yəqin.
Görmüşüz əşyada zahir xaliqi-əşyamizi.

---

۱. س. بیت یوخ
۲. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
۳. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
٤. بیت ت. نوسخه سینده یوخ.
٥. مجموعه ح.، ص. ٤١٥// ج.، ص. ٥٥٣// ق. مجموعه سی ٧٠٧ ، ص. ٥٤٩

کر فقیروز صورته معنیده سلطانلر بزز،
بنده یوز اما که آزاد ایتمشز مولامزی.

Gər fəqiriz surətə, mənidə sultanlar biziz,
Bəndəyiz, amma ki, azad etmişiz Mövlamızı.

اوج بالادن بزه مسکن جناب قدس ایدی،
چار عناصردن بزه ترک اتدورن ماوامزی[۱].

Ovci-baladan bizə məskən cənabi-quds idi,

Çar ənasirdən bizə tərk etdirən məvamızı.

جدمز روح مجرددر بز اندن طغمشوز،
ناخلف فرزند اولب اونتمشوز آتامزی.

Cəddimiz ruhi-mücərrəddir, biz andan doğmuşuz,
Naxələf fərzənd olub, unutmuşuz atamızı.

بز خدابین اولدغمزدر که هر دم رشک ایدب،
زاهد خودبین ویرر اولدرمکه فتوامزی.

Biz xudabin olduğumuzdur ki, hərdəm rəşk edib,
Zahidi-xüdbin verir öldürməgə fətvamızı.

صورت معنیده حقدن غیری یقدر آراده،
صورته طعن ایلمه فهم اتمدن[۲] معنامزی.

Surətü mənidə həqdən ğeyri yoxdur arada,
Surətə tən eyləmə, fəhm etmədən mənamızı.

رند رسوایز بزه بکزرمی زاهددر دیمک،
بکزدن کورمش دکل بکزر بزم سیمامزی[۳].

Rindu rüsvayız, bizə bənzərmi zahiddir demək ?
Bənzədən, görmüş dəgil, bənzər bizim sīmamızı.

ای **خلیلی** قاب قوسیننک بیاننک ایله کیم،
بولاسین حقدن مقام قربه‌عو ادنامزی.

Ey Xəlili, qabi-qovseynin bəyanın eylə kim,

---

[۱]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۲]. ج. طعن ایلین فهم ایتمدی معنامزی
[۳]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ

Bulasın həqdən maqami-qurbaü ədnamızı.

*****

۸۹

یوری ای قولی یلان دلبر عیار یوری[1]،

بکا یاریم دیمه ایراق یوری هی یار یور.

Yüri, ey qovli yalan, dilbəri-əyyar, yüri,
Bana yarım deme, ıraq yüri, hey yar, yüri.

کلمدنک نیجه دیدیم سکا کل بری کل،

ابسم ابسم یوری کیت کلمه دخی وار یوری.

Gəlmədin, necə dedim sana gəl, bəri gəl,
Əbsəm-əbsəm yüri, get, gəlmə daxı, var yüri.

سن روامی قیلاسن عیش و تماشا دون کون،

بن اولم حسرت ایله زار و دل آزار یوری.

Sən rəvamı qılasan eyşü təmaşa dünü gün,
Bən öləm həsrətilə zaru dilazar, yüri.

چونکی باشم قودغم یولنه بر چوبجه دکل،

یوق یره بس که سلم غیرت ایله عار یوری.

Çünki, başım qoduğum yoluna bir çöpcə dəgil,
Yox yerə bəs ki, salam ğeyrət ilə ar, yüri.

کر **خلیلیه** حبیب ایله صفا ایلمکه،

اولمسه چاره سفر ایلیه ناچار یوری.

Gər Xəliliyə həbib ilə səfa eyləməgə,
Olmasa çarə, səfər eyləyə naçar, yüri.

*****

۹۰

تا کل اوزره سنبلونک عنبرفشانین بغلدی[2]،

روز و شبدن خیمه قوردی سایبانین باغلدی.

Ta gül üzrə sünbülün ənbərfəşanın bağladı,
Rüzü şəbdən xeymə qurdı, sayibanın bağladı.

---

[1] قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۷۱۳ ، ص. ٥٥٤

[2]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٧

لاله خطتنک حسرتندن بغرنه یاندردی داغ،
غنچه آغزوک وصفین اشتدی دهانن باغلدی.

Lalə xəttin həsrətindən bağrına yandırdı dağ,
Ğönçə ağzın vəsfin eşitdi, dəhanın bağladı.

شکرین لعلینی طوطی ایدلی نقاش چین[۱]،
بوزدی نقشین اغزنی راس و میانن باغلدی.

Şəkkərinləlini tuti edəli nəqqaşi-Çin,
Bozdı nəqşini, ağzını, rəsü miyanın bağladı.

تا **خلیلی** نظمین اتدیلر قولاغده کوشوار،
فتحی بازارین بوزب شیخی دکانین باغلدی.

Ta Xəlili nəzmin etdilər qulaqda guşvar,
Fəthi bazarın bozub, Şeyxi, dukanın bağladı.

*****

۹۱

غزل[۲]

دله که[۳] مشکلمش سوکلو یار ایرلغی،
تنده کی حسرتمش روح روان ایرلغی.

Dilə ki, müşkil imiş sevgili yar ayrılığı,
Təndəki həsrət imiş ruhi-rəvan ayrılığı.

سر کویکدن اراغ اغلرسه دلده سرین[۴]،
اغلدر کشیء غربتده مکان ایرلغی.

Səri-küyindən iraq ağlarsa dildə sərin,
Ağladır kişiyi ğurbətdə məkan ayrılığı.

بن بو ایرلغی سندن کوریم دیمزیدم[۵]،,
اقتضا اتدی[۶] بکون دور زمان ایرلغی.

---

[۱]. ج. صورتنک نقشینی تماشا ایده لی نقاش چین
[۲]. ف. غزل یوخ یئرینده قاباقکی غزل وار// س. "غزل دیکر"//پ.وار ۲٦٥٦ص.۹۹۱// ق. غزل وار ۷۰٦ ص. ٥٤٨
[۳]. ق. دیلده نه
[٤]. س. نوله غریب // ق. دلی غریب
[٥]. س. سندن نه کوریم شاه جهان // ق. سندن نه کوره یدم ای پری
[٦]. س. قلدی // ق. مقتضی قلدی

Bən bu ayrılığı səndən görəyim, deməz idim,
İqtiza etdi bugün dövri-zaman ayrılığı.

ایرلقدن نیجه بن اغلمیایم باللـه (کم)،
قولا لایقمدرر خدمت خان ایرلغی.

Ayrılıqdan necə bən ağlamayım, billah kim,
Qula laiqmi durur xidməti-xan ayrılığı.

ای **خلیلی** یوری فرقتده همان اغلی یوری،
سکا عشقنده نصیب اولدی چو یار ایرلغی.

Ey Xəlili, yüri firqətdə həman ağlayarı,
Sana eşqində nəsib oldı çü yar ayrılığı.

*****

۹۲

غزل[۱]

یارب جناب عزتوکا آشنا حقی،
دریای معرفتنده[۲] یوزن آشنا حقی.

Ya rəb cənabi-həzrətinə aşina həqi,
Dəryayi-mərifətində üzən aşina həqi.

عشقک یولنده کریه و سوز نیاز ایچون[۳]،
دیدارکی کورن بصیر و روشنا حقی.

Eşqin yolunda giryəvü suzu niyaz üçün,
Didarını görən bəsirü rövşəna həqi.

انک حقی که مُهبط انوار حقدرر،
یعنی که فخر دو جهان مصطفی حقی.

Anın həqi ki, mühbəti-ənvari-həqq durur,
Yəni ki, fəxri-ducahan, Müstəfa həqi.

ابوبکر صدیق ایچون عمرک عدلی دادنه،
عثمان حیاسی ایچون علی مرتضا حقی.[۴]

---

۱. ف. "غزل در مناجات" // س. "مناجات دیکر"// ق. غزل وار ۷۳٤ ص. ۵۷۰
۲. ق. روظنده
۳. ف. ایله
٤. ت. نوسخه ده بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.

Əbubəkri-sediq üçün, Ömərin ədli, dadına,
Osman həyası üçün, Əliyimürtəza həqi.

نورینچون[۱] که بیر حَسَندر قتل رهز،
بیری حُسین در تیغ زن کربلا حقی.

Nurinçün ki, bir Həsəndür qətili-rəhiz,
Biri Hüseydir, tiğzəni Kərbəla həqi.

عاشقلر اتدوکی دونُ کون آهُ وایچون،
عابدلر اتدوکی عمل بی ریا حقی.

Aşiqlər etdigi dün-gün ahi vah üçün,
Abidlər etdigi əməli-biriya həqi.

شول عشقیچون که عاشقه جان ترک اتدرر[۲]،
یعنی درون دلدن کی صدق صفا حقی.

Şol eşq üçün ki, aşiqə cani tərk etdirir,
Yəni dəruni-dildən key sidqü səfa həqi.

لبیک اورنلرک[۳] عرفاتکده عشقیچون،
زمزم حقینه مروه حقیچون صفا حقی.

Ləbeyk vuranların ərəfatınd eşqiçün,
Zəmzəm həqinə, Mərvə həqiçün Səfa həqi.

یارب غریب خفته لرونک[۴] نالسی ایچون،
یارب شکسته خاطر اولن بینوا حقی[۵]

Yarəb, ğərib xuftərin naləsi üçün,
Yarəb, şikəstə xatir olan binəva həqi.

آنونک حقی که امری ایله بولدی جمله جود،
یعنی که عرش و فرش و زمین و آسمان حقی.[۶]

Anın həqi ki, əmri ilə buldı cümlə cud,
Yəni ki, ərşü fərşü zəminü asiman həqi.

---

۱. ف. نورعلی حقی
۲. ف. مصراع ت. نوسخه سینده یوخ
۳. ف. ایدنلرک
۴. ق. خسته لرونک
۵. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.
۶. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.

آشفته دل **خلیلیه** ورکل مرادنی،
اول حضرتوکه لایق الونن دعا حقی.

Aşüftə-dil Xəliliyə vergil muradını,
Ol həzrətinə layiq olunan dua həqi.

*****

۹۳

غزل[۱]

Çü əşkim müjdeyi-canan gətirdi,	چو اشکم مژدۀ جانان کتوردی،
Sanasan mürdə cismə can gətirdi.	صناسن مرده جسمه جان کتوردی.
Bu dil Yaqubuna Beyt-ul-həzəndən,	بو دل یعقوبینه بیت الحزندن،
Səlami-Yusifi-Kənaan gətirdi.	سلام یوسف کنعان کتوردی.
İrib isa kibi çarum fələkdən,	ایرب عیسی کبی چارم فلکدن،
Bu müşkil dərdimə dərman gətirdi.	بو مشکل دردمه درمان کتوردی.
Zehi qutlu qədəm peyki-xücəstə,	زهی قتلو قدم پیک خجسته،
Ki, sultandan qula ehsan gətirdi.	که سلطان دن قوله احسان کتوردی.
Səba kibi, Xəlili, əndəlibə,	صبا کیبی **خلیلی** عندلیبه،
Nəsimi-ğönçeyi-xəndan gətirdi.	نسیم غنچۀ خندان کتوردی.

*****

۹۴

غزل در شکایت از دنیا[۲]

مسلمانان مرا بختیست کز او،
گر از بحر آب جویم برشود او.
بصحرا گر روم بحر کف خاک،
به بخت من به نرخ زر شود او.
برای سنگ اگر در کوه پویم،

---

[۱]. ف. "آمدن اشک و خبر آوردن"// س. "شعر"// پ. وار ۲۲٦۷ ص. ۸٤۸// ق.غزل وار ۷۰۸ ص. ۵۵۰

[۲]. *Bu əəl ylnı Fransa əlyamasında var*

همه نایاب چون گوهر شود او.
پی آتش به دوزخ گر درآیم،
ز یخ افسرده چون مرمر شود او.
خدا را شکر باید در همه حال،
مبادا که از آن بدتر شود او[1].

[1]. فرانسه ملی کیتابخاناسی، ص.٦٩ (باشقا نوسخه لرده بو شعیر یوخدور)

مستنزاد

غزل (مستزاد)[1]

مست ایلدی سرمست کُزک بلبل جانی،
ای دلبر زیبا.

Məst eylədi sərməst gözün bülbüli-canı,
Ey dilbəri ziba

کم کل یوزکا قرشو قلور آهُ فغانی.
اول واله شیدا.[2] .

Kim, gül üzünə qarşı qılır ahü fəğani.
Ol valehu şeyda

صورتده سنی وه که نه بی مثل یارتمش،
خلاق خلایق.

Surətdə səni vəh ki, nə bimisl yaratmış,
Xəllaqi xəlaiq.

قدک خجل ایلر یورسک سرو روانی.
ای کوزلری شهلا. .

Qəddin xicil eylər, yürüsən sərvi-rəvani.
Ey gözləri şəhla

طوطی طوطقک شربتی[3] وصفن اشتمش،
شکر یر انوکچون،

Tutu dodağın şərrbəti vəsfin eşitmiş,
Şəkkər yer anunçün.

طاوس بُیُک رشکنه ایلرسه جولانی.
ای قامت رعنا.

Tavus boyun rəşkinə eylərsə covlani.
Ey qaməti-rəna.

---

[1]. ب. "مستزاد" // ف. "غزل در مستزاد"// س. "غزل مستزاد و موشحات"*(mütəzzad)*
[2]. ب. چون بلبل شیدا
[3]. ب. وصفنی

فریاد نه ظالمدرر اول غمزلرک کم،
هر لحظه ده بیک بیک،

Fəryad nə zalim durur ol ğəmzələrin kim,
Hər ləhzədə bin-bin.

عاشقلری ناحق دبلر ورمز امانی.
دردا و دریغا.   .

Aşiqləri nahəq dəpələr, verməz amanı.
Dərda vü dəriğa

ای ماه لقا وه نعجب آفت جان سین،
کم کورسه جمالک،

Ey məh ləqa, vəh nə əcəb afəti-cansan,
Kim, görsə camalın.

یولکده قلور ترک سر و هم دو[1] جهانی.
قلمز اکه پروا.

Yolunda qılır tərki sərü, həm du cahanı.
Qılmaz ana.pərva.

عقلن اونوردرسه عجب اولمایه بکلی[2]،
دلخسته **خلیلی**،

Əqlin unudursa, əcəb olmaya bəkülli,
Dilxəstə **Xəlili**.

شولدم که قله خون کزن غمزه نهانی.
جان اتمکه یغما.

Şoldəm ki, qıla xun gözün ğəmzə nihani.
Can etməyə yağma.

---

[1]. ف. سر و جان و جهانی // س. جان و جهانی
[2]. ف. تمامی

مربع غزللر[١]

چو دشدم سندن ایرو ای کزل خان،
Çü düşdüm səndən ayrl, ey gözəl xan,
اشمدُر ناله و فریاد و افغان.
İşimdir naləvü fəryadü əfğan.
اکر بو نوعیله قالرسه هجران،
Əgər bu novilə qalırsa hicran,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

محبّم عاشقم زارم غریبم،
Mühibbəm, aşiqəm, zarəm, ğəribəm,
کلستانندن آزمش عندلیبم.
Gülistanından azmış əndəlibəm.
چو وصلیندن نکارک[٢] بی نصیبم،
Çü vəslindən nigarın binəsibəm,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

جکر هجران الندن پاره پاره،
Ciyər hicran əlindən parə-parə,
دریغا بولمدم دردومه چاره.
Dəriğa bulmadım dərdimə çarə.
الورسم ارمدین اول[٣] کلعذاره،
Ölürsəm irmədən ol gül üzaraə,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

نهان اولالی عینمدن جمالی،
Nihan olalı eynimdən camalı,
خیال اتدی بنی زلف[۴] خیالی.
Xəyal etdi bəni zülfi-xəyalı.
نصیب اولمازسه آخر وصالی،
Nəsib olmaz isə axir visalı,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

---

[١]. ت. غزل یوخ // ف. "غزل در مربع"// س."غزل مربع"//ق."مربع" ٥٣٥، ص.٤٢٠
[٢]. ف. وصالیندن نکاروک
[٣]. س. سن
[٤]. ف. حسنی // س. حسن

نجا کم یندرر ناری فراقی، Necə kim, yandırır nari-fəraqi,
دخی ارتر جمالی اشتیاقی. Daxı artır camalı iştiyaqi.
اکر هجران قلورسه[۱] بیله باقی. Əgər hicran qalırsa beylə baqi,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

الکدن ای فلک افغانُ فریاد، Əlindən ey fələk əfğanü fəryad,
که بر لحظه بنی سن قلمدک شاد. Ki, bir ləhzə bəni sən qılmadın şad.
چون اول حوری پری زاد ایلمز یاد، Çü ol huri-pərizad eyləməz yad,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

فلک ایردی بندن اول جمیلی، Fələk ayırdı bəndən ol cəmili,
جمیل الحسن اول صنع جلیلی. Cəmil-ul-əhsən, ol süni cəlili.
اولیسر[۲] چونکه بو غمدن **خلیلی**، Ölürisər çünki bu ğəmdən Xəlili,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

*****

۲

شعر غریب[۳]

خرمن کلده کورب زلف سمن سای کوکل،
ایلدک[۴] هر شکنی پیچنی بر جای کوکل.
سومه دیدم نیجه کم اسلمدُک های کوکل،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Xərmani-güldə görüb zülfi-səmənsay könül,

---

۱. ف. اکر قالورسه هجران
۲. ف. اکر اولورسه بو غمدن
۳. ب."غزل مربع اینست" // ف. "غزل در بحر مربع" // س. "غزل مربع"// ق."به ربع مربعیات" غزل وار ٤٥٥ ص. ٣٦٤
٤. ب. ایلدی //ف. ایلدی

Eylədin hər şikəni piçini bərcay könül.
Sevə dedim necə kim, isləmədin hay könül,
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

کچدی عمرم دنکون حسرت درد[۱] غمله،
مدعی بغرم قان اتدی بنم درهمله.
سودی کوکلم کورجک[۲] بر کوزلی دیده یله،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل..

Keçdi ömrüm dünügün həsrətü dərdü ğəmilə,
Müddəi bağrım qan etdi bənim dirhəm ilə.
Sevdi könlüm, göricək bir gözəli didə ilə.
Könül, ey vay könül,vay könül, ey vay könül.

نیچکم باشمه غوغای غم شاه کلور،
جامۀ صبر کوکل قدنه کوتاه کلور.
اختیارم یوغکن دلده مدام آه کلور،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Necə kim, başıma ğövğayi-ğəmi-şah gəlir,
Cameyi səbr könül qəddinə kutah gəlir.
İxtiyarım yox ikən dildə müdam ah gəlir,
Könül, ey vay könül,vay könül,ey vay könül.

خیلی وقت اولدیکه یار ایلمدی یار بنی،
اغلرم حسرتله وا منی فریاد بنی.
دلمز بو دل دیوانکم که اولم شاد بنی،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Xeyli vaxt oldı ki, yar eyləmədi yar bəni,
Ağlaram həsrət ilə, va məni, fəryad bəni.
Diləməz bu dili-divanə kim,ki olam şad bəni,
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

آه کم عشق[۳] جمال اتمدی عشاقه حبیب،

---

۱. ب. حسر □ زاری //ف. زار و غمله
۲. ب. سودک ای کرجک // س. یودک ای دل کوریجک//ق. سودک ای دل کوریجک
۳. ف. عرض // س. عرض

بکزر اول لطف کرم کانن منع اتدی رقیب[۱].
کر اُولرسه بو فراقیله **خلیلی** نه غریب،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Ah kim, eşq camal etmədi uşşaqa həbib,
Bənzər ol lütf, kərəm kanin mən etdi rəqib.
Gər ölərsə bu fəraqilə **Xəlili**, nə ğərib,
Könül, ey vay könül,vay könül, ey vay könül.

*****

---

[۱]. ب. کرم ایله برو کل خستلی کر های طبیب.

ترجیع بند

بمناسب حال او ترجیع کفتن عاشق[١]

ای منظر[٢] کایناته مظهر،	Ey mənzəri-kayinata məzhər,
وی مملکت جماله[٣] سرور.	Vey məmləkəti-camala sərvər.
قُتلو قدم و خجسته طالع،	Qutlu qədəmu xucəstə tale,
عیسی نفس و فرشته پیکر.	İsa nəfəsu firiştə peykər.
لطفکدن[٤] ایرر حیاته مرده،	Lütfündən irir həyata mürdə,
شرمنده لبکدن آب کوثر.	Şərməndə ləbindən abi-kövsər.
عشقون لَمعانی ای قمروش،	Eşqin laməani, ey qəmərvəş,
دل لوحنه اولالی[٥] محرر.	Dil lövhünə olalı mühərər.
هجران کیجه سنده بلبل دل[٦]،	Hicran gecəsində bülbüli-dil,
بر نغمه ییله[٧] ترنم ایلر.	Bir nəğmə ilə tərnnüm eylər.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır,
سرمایۀ عمر جاوداندُر.	*Sərmayeyi-ömri-cavdandır.*
ای ساقی کلعذار مهوش،	Ey saqi, gül üzar , məhvəş,
صون جام شرابی اولمه سرکش[٨].	Sun cami-şərabi, olma sərkəş.
بن کم غم عشق دفترندن،	Bən kim, ğəmi-eşq dəftərindən,

---

[١] . ت. ترجیع بند یوخ// ف. "ابتدای ترجیع"// س. "شعر" // حاجی کمال من کلام خلیلی ترجیع بند ردیف او"// جامع النظائز: من کلام خلیلی ترجیع بند ردیف او " نومره ٢٨٥// قویون اوغلی مجموعه سی ٧٤٠ ص. ٥٧٦

[٢] . حاجی کمال: مظهر// جامع النظائر: مظهر

[٣] . س. کماله

[٤] . ج.ک. نطقندن// ف. نطقونکدن

[٥] . ح.ک. جام لوحنه // س. ایده لی

[٦] . ق. بلبل زار

[٧] . ح.ک. بو نغم ایله

[٨] . ف. سرخوش

دل لوحینی قلمشم منقش.	Dil lövhüni qılmışam münəqqə.
اول بکا صون پیالهٔ پر،	Əvvəl bana sun piyaleyi-pur,
کم هجرله اولمشم مشوش.	Kim, hicr ilə olmuşam müşəvvəş.
ماء العنبکدن ایله افشان،	Mahi-ənəbindən eylə əfşan,
کم صچمیه[۱] چرخه آهم آتش.	Kim, saçmaya çərxə ahım atəş.
کر باکه اننمزیسک اوشته،	Gər bana inanmaz isən iştə,
خوش لطفله[۲] در بو شعری دلکش.	Xoş lütfilə dur bu şeiri dilkəş.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır
سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.	*Sərmayeyi-ömri-cavdandır.*
دست غم ادرسه یاقمی چاک[۳]،	Dəsti-ğəm edərsə yaxamı çak,
ترک ایلمزم طپوکی[۴] حاشاک.	Tərk eyləməzəm tapını haşak.
ایلرسه نظر یوزکدن آیرو،	Eylərsə nəzər üzündən ayrı,
اولسون کزومله باشومه خاک. ترجمه دیر	Olsun gözüm ilə başıma xak.
کوزم[۵] یوزکی کورلدن اولدی،	Gözüm üzüni görüldən oldı,
دل صفحه سی غیردن ای جان[۶] پاک.	Dil səhfəsi ğeyridən, ey can pak.
نه شاه سن ای ملک صفت کیم،	Nə şahsən, ey mələk-sifət kim,
باش قور قدمکده شمسُ افلاک.	Baş qor qədəmində şəmsu əflak.
هر نیجه که تفکر ایلدمسه،	Hər necə ki, təfəkkür eylədimsə,
عقلمده بو دکلو اولدی[۷] ادراک.	Əqlimdə bu dənlü oldı idrak.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır

---

۱. ف. سالمیه
۲. ف. بو وجهله
۳. س. کر دست غم یقمی ادرسه چاک
۴. ف. قاپونکی
۵. ح. کون
۶. ف. نقش غیردن پاک//س. غیردن پاک//ح. غیردن پاک
۷. س. ویرور

Sərmayeyi-ömri-cavdandır.	*سرمایۀ عمــر جاوداندُر.*
Ey bülbüli-gülşəni bəlağət,	ای بلبل کلشن بلاغت،
Vey tutiyi məclisi fəsahət.	وی[۱] طوطی مجلس فصاحت.
Söylə ki, şəkər yağır sözündən,	سویلا که شکر یغر سزکدن[۲]،
İnsanda həmin olur kəramət.	انسانده همین اولور[۳] کرامت.
Nə çehrə olur ki, pərtövündən,	نه چهره اولور[۴] که پرتوندن،
Din azğınna irir hidayət.	دین آزغوننه ایرر[۵] هدایت.
Nə ləl durur ki, şərbətindən,	نه لعل درر که شربتندن،
Bir qətrəsidir quluba rahət.	بر قطره‌سیدر قلوبه راحت.
Can ilə dili təfəhhüs etdim,	جانیله دلی تفحص اتدم[۶]،
Verir ikisi daxı şəhadət,	ویرر اکیسی داخی شهادت.
Kim, vəchi-həbib dilsitandır	کیم وجه حبیب دلستاندُر،
Sərmayeyi-ömri-cavdandır	*سرمایۀ عمــر جاوداندُر.*
Can qılca qalarsa dərdu ğəmdən,	جان قلجه قلورسه درد غمدن،
Kəsməzəm ümidim ol sənəmdən.	کسمزم امیدم اول صنمدن.
Neçün ki, nəziri gəlməmişdir,	نیچون که نظیری کلممشدر،
Mövcud olalı cahan ədəmdən.	موجود اولالی جهان عدمدن.
Ol mah-ləqadan umaram kim,	اول ماه لقادن اومرم کیم،
Əfv edə günahımı kərəmdən.	عفو ایده کناهمی کرمدن.
Olursa **Xəlili** vəslə vasil,	اولورسه **خلیلی** وصله واصل،

۱. ف. ای
۲. ف. سویلرسه شکر یاغر لبونکدن// ح. شکر یغه
۳. ف. اوله
۴. ف. نه چهره دور اول // ق. تا چهره
۵. ف. اولور
۶. ق. ایتدررم

رومی اولبن کیچه[1] عجمدن.	Rumi oluban, keçər Əcəmdən.
تصویر اولالی بو نقش عالم،	Təsvir olalı bu nəqşi-aləm,
تحریر اولنن بودر قلمدن.	Təhrir olunan budur qələmdən.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır,
سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.	*Sərmayeyi-ömri-cavdandır.*

---

[1]. ف. کچر

دؤردلوكلــر

اول كه سيمين اللرى عاشقلروک قانيندادير[١]،
كونكلومنک جمعيتى زلف پريشانيندادير.
كوزلرى بير غمزه ده فتح اتدى دل اقليمنى،
قصدى شيمدى بن غريب افتادنونک جانيندادر.

Ol ki, simin əlləri aşiqlərün qanındadır,
Könlümün cəmiyyəti zülfi-pəriçanındadır.
Gözləri bir ğəmzədə fəth etdi dil iqlimini,
Qəsdi şimdi bən ğərib-üftadənin canındadır.

*****

واريک بنم سوديكم النى بوس ايليک،
اول بنم حسبوحالمى قمو ياره سويليک.
عشق اوجندن باشنى غوغايه صالمش سويليک،
خليلى سير اتمكه زندانه كلسين سويليک.

Varın bənim sevdigim əlini bus eyləyin,
Əvvəl bənim həsbu halımı qamu yara söyləyin.
Eşq ucundan başını ğovğaya salmış söyləyin,
Xəlili, seyr etməgə zindan gəlsin söyləyin.

*****

جنون و رنج سوادر ادى عشق،
بلا و درد غوغادر ادى عشق.[٢]
ينار اودلره يانمقدر ادى عشق،
كيشى جاندن اوشنمقدر ادى عشق.[٣]

Cununu rəncu sevdadır, adı eşq,
Bəla vu dərdu ğovğadır, adı eşq.

---

[١]. عاشق چلبى، دستنويس پاريس، .ص.-٢٦٥
[٢]. باشقا نوسخه لرده يوخ ، يالنيز س. ده وار
[٣]. باشقا نوسخه لرده يوخ ، يالنيز س. ده وار

Yanar odlara yanmaqdır, adı eşq,
Kişi candan uşanmaqdır, adı eşq.

*****

بونجکم عشقکده بن فریاد افغان ایلدم،
مرغ جانی هر سحر شوقکده[۱] نالان ایلدم.
کوکلی زلفک کبی غمدن پریشان ایلدم،
بلمزم نولدی کناهم صانسین قان ایلدم.

Bilməzəm noldi günahım sanasın qan eylədim.
Bunca kim, eşqində bən fəryadu əfğan eylədim,
Mürği-cani hər səhər şövqundə nalan eylədim.
Könüli zülfün kibi ğəmdən pərişan eylədim,

****

بنی عالمده سرکردان ایدن دل،
جهانی باشمه زندان ایدن دل[۲].
کوز اوجندن بلایه اُغرین دل[۳]،
بنم بغرم[۴] جفادن طغرین دل.

Bəni aləmdə sərgərdan edən dil,
Cahani başıma zindan edən dil.
Göz ucundan bəlaya uğrayan dil.
Bənim bağrım cəfadan doğrayan dil.

---

۱. . س. عشقکده
۲. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.
۳. ب. سن ٠ردیف "سن"-دیر. // ف. سن
۴. ب. جانم //ف. جانم // س. بنم جانم

پندنامه

قصیدهٔ پندنامه[۱]

درّ مکنون استریسک هر دو عالم تابدار،
قدرهٔ پند صدفوش کل قولاق طوت ای نکار.

Dürri-məknun istərisən hər du aləm tabdar,
Qədreyi pəndi-sədəfvəş gəl qulaq tut, ey nigar.

جان قولاغن طوتدی بربر نکته‌دان عاشقان،
سویله ای دل صادقانه نیلمکدر یخشی کار.

Can qulaqın tutdı bir-bir nüktənadi-aşiqan,
Söylə, ey dil sadiqanə, neyləməkdir yaxşı kar.

بو کذرکاه خانده چون کم دکلسون برقرار،
ای مسافر حاضر ایله زاد و راه کوی یار.

Bu güzərgah xanədə çün kim, dəgilsən bərqərar,
Ey müsafir, hazir eylə zadü rahi küyi-yar.

تکیه‌لنمه دار دیواره بو دهرک ای کوزم،
بو خرابه یوز طوتر اولمز اساس اوستوار.

Təkyələnmə dari-divara bu dəhrin, ey gözüm,
Bu xaraba üz tutar, olmaz əsasi-üstuvar.

پایدار اولمز بو دهره پیره‌زن پر آلمش،
آلنه آلدنمه آنوک ال چکوب مردانه‌وار.

Paydar olmaz bu dəhrə , pirəzən püralımış,
Alına aldanma anun, əl çəkib mərdanəvar.

دولت ذلت بو دهرک راحتی محنتدرر،
مال مال اولدی صقنکم سکرتدر سم فار[۲].

Dövlətü zillət bu dəhrin rahəti möhnət durur,
Malamal oldı, saqın kim, səkrətirdir səmi-far.

تاج و تختی رخت بختی داغدر باد اجل،
چونکه داغتدی سلیمان تختنی بو روزکار.

---

[۱]. بو اثر میللی یازمالار کلکسیونی نومره الف ۱/ ۱۸۰۸ بیر شعیر مجموعه سینده ثبت اولونوبدور.
[۲]. سیچان ، فاره *sıçan*

Tacü təxti, rəxtü bəxti dağıdır badi-əcəl,
Çünki, dağıtdı Süleyman təxtini bu ruzigar.

واسع و روشن سرای ایچره شو کم صغمز بکون،
اولیسردر عاقبت آنک مزاری تنک و طار.

Vaseü rövşən saray içrə şu kim, sığmaz bugün,
Ölisərdir aqibət , anın məzari təngü tar.

نیلسون دانا مزین قصر و فاخر جامهٔ،
چون لباسی آخر کفن اولور اکا مسکن مزار.

Neyləsin dana müzəyyən qəsrü faxir caməyi,
Çün libasi-axir kəfən, olur ana məskən məzar.

عیبکی بیک کز لباسی فخرلن اتسک دثار[1]،
کشف ایدر دست اجل عریان اولورسین شرمسار.

Eybini bin kəz libasi-fəxr ilən etsən dəsar,
Kəşf edər dəsti-əcəl, üryan olursın şərmsar.

هب بو بزم ایچره برابر دور ایدر جام اجل،
فرق اولنمزسن کولاه‌پوش اول کرکسه تاجدار.

Həp bu bəzm içrə bərabər dövr edər cami-əcəl,
Fərq olunmaz, sən kulahpuş ol gərəksə tacdar.

رحلتی آخر بیان ایلر تهی دست پادشاه،
بق بو معنی ده کدا اولدی غنی و شهسوار.

Rehləti-axir bəyan eylər tühi-dəst padşah,
Bax bu mənidə gəda oldı ğəni vü şəhsəvar.

کامرانلق استین کس اولدی مقصودرس،
نامراد اولکیم اولاسین کامران و کامکار.

Kamranıq istəyən kəs oldı məqsudrəs,
Namurad ol kim, olasın kamranü kamkar.

حالنه مانع طوتلمز مطلقا بو مستند،
کر تجلیده تسلی اولسه عدل اوزره نوار.

---

[1]. اوست پالتار ، اورتوک *üst paltar, örtük*

Halına mane tutulmaz mütləqa bu müstənəd,
Gər təcəllidə təsəlla olsa ədl üzrə nə var.

آز اولور شمدی عدالت مستمندده ای امیر،
هرنه اتمک شانکه لایق کوررسک ایله وار.

Az olur şimdi ədalət müstəməndə, ey əmir,
Hər nə etmək şəninə layiq görürsən eylə var.

بلدیلر ماسوا[۱] شرک خفیدر سالکان،
بو سببدن اتدیلر راه فنایی اختیار.

Bildilər masəva şerki-xəfidir salikan,
Bu səbəbdən etdilər rahi-fənayi ixtiyar.

قهر حقدن خوف ایدرسک دینده اول ثابت قدم،
چونکه اشجار اولدی یرده خوف باددن پایدار.

Qəhri-həqdən xovf edərsən dində ol sabitqədəm,
Çünki, əşcar oldı yerdə xovfi-baddan payidar.

حشره[۲] انکار ایلمزسک عدله یوز طوت مبرهن،
چونکه اقرار ایلریسک ایتمه ظلمی زینهار.

Həşrə inkar eyləməzsən ədlə üz tut mübərhən,
Çünki, inkar eylər isən etmə zülmi, zinhar.

حشر و نشری کیمکه انکار ایلرسه دکلسون،
ایکی شاهددر اکا فصل خزانیلن بهار.

Həşrü nəşri kimki, inkar eylər isə dinləsin,
İki şahiddır ana- fəsli xəzan ilən bahar.

کر صوککده یادکار استرسک ای شه عادل اول،
اولمیه عدل ایلمکدن اوزکه اوک صوک یادکار.

Gər sonunda yadgar istər isən, ey şəh adil ol,
Olmaya ədl eyləməkdən özgə ün son yadgar.

حق و باطل اره سین فرق ایله نورُ عقلله،

---

[۱]. أليازمادا ايملاسى سهودير. تصوف سؤزو اللـه دان باشقا جانليلار ، باشقالارى *təsəvvüf sözü* *başqa canlılar*
[۲]. قران دا کلن سؤز حشر و نشر کیمی قیامت ، جزا کونی .

نفس کافر اوزره هر دم صال علی‌وش ذوالفقار.

Həqü batil arasın fərq eylə nurü əql ilə,
Nəfsi-kafir üzrə hərdəm sal Əlivəş Zülfəqar.

یخشی نامی زنده در نوش الروانک عدللـه،
سن روامی مومینکن اولمیاسین نامدار.

Yaxşi nami zindədir Nuşirvanın ədl ilə,
Sən rəvami mümin ikən olmayasan namdar?

کندو یخشی اولمغیچون ظلم ماله میل ایدن،
تیغ جوهر داره اوردی کندوزن جوهر اومار.

Kəndi yaxşı olmaq içün zülmü mala meyl edən,
Tiği-cövhərdara vurdı, kəndözin cövhər umar.

فکر عصیان اتدی ابلیس درتمکدن اولور،
تنده بر یر کر دخی دورتروش اولمقدن قوپار.

Fikri-üsyan etdi iblis, dürtməkdən olur,
Təndə bir yer gər daxı durtərvəş olmaqdan qopar.

بندۀ افتادیه شاهم دیو خور بقمه کیم،
خاکلن یکسان اولور اخر کدا و شهریار.

Bəndəyi-üftadəyə şahım, deyü, xor baxma kim,
Xak ilən yeksan olur axir gəda vü şəhriyar.

مور مسکین و مکس کوکلک دخی انجتمه کیم،
ایرمسون آیینۀ عالم نماک اوزره غبار.

Muri kiskinü məgəs könlün daxı incitmə kim,
İrməsin ayineyi-aləmnəman üzrə ğubar.

طوت زبانک سوز شکندن دیل پریشان اتمه هیچ،
کندوکی سرتا قدم کر شمع‌وش یاندرسه نار.

Tut zəbanın, söz şənindən dil pərişan etmə hiç,
Kəndöni sər ta qədəm gər şəmvəş yandırsa nar.

هر طرفدن نازل اولسه اوستوکه سیل بلا،
طرلغنمه قطره وش نوش ایلیوب مثل بخار.

Hər tərəfdən nazil olsa üstünə seyli-bəla,
Darlığanma, qətrəvəş nuş eyləyib misli-buxar.

طوت طریق حلم طوفان اتسه حاسد ای رئیس،
وقت موج آرام کشتی ثقل لنکردن طوتر.

Tut təriqi-hilm, tufan etsə hasid, ey rəis,
Vaqti-mövc aram kəşti səqli-ləngərdən tutar.

انکسار ایرسه دل آشفته که صبر ایله کیم،
دور الندن جام جمشید ایریدر انکسار.

İnkisar irsə dili-aşüftənə, səbr eylə kim,
Dövr əlindən cami-Cəmşid iridir inkisar.

بر خیال ظل بکزر عالم عبرت نما،
یا سرایا ایچره صورتلر عکسوسی رفتکار.

Bir xiyali-zillə bənzər aləmi-ibrətnuma,
Ya səraya içrə sürətlər aksisi rufətəkar.

نیچه یللر عیش نوش اتسک بقا بر دمجه در،
وارمی فکر ایت هیچ صفاسینه بو دورک اعتبار.

Neçə illər eyşü nuş etsən, bəqa bir dəmcədir,
Varımi fikr et heç səfasına bu dövrün etibar.

بو بقاسز مستندله ماللـه فخر ایلمه،
عارفیسک مسکنتلن فقرلن قل افتخار.

Bu bəqasız müstənədlə malilə fəxr eyləmə,
Arifisən məskənətlən, fəqr ilən qıl iftixar.

خوجنک زینتله فخری کوزینه بکزر ددم،
دوشده مفلس کیدی بر زرین لباس مستعار.

Xocanın zinətlə fəxri gözünə bənzər dedim,
Düşdə müflis geydi bir zərrin libasi-müstəar.

زیوەر و زینتله کرچه خوجه بلمز فخر ایدر،
زین زندن مرد اولنلر اتدیلر غایتله عار.

Zivərü zinətlə gərçi xoca bilməz, fəxr edər,
Zin zəndən mərd olanlar etdilər ğayətdə ar.

دال دنیا هر ایکی کون بر کشیله اوینشور،
مرده لائقمی شو زنکم اتدی نامحرم کنار.

Dalı-dünya hər iki gün bir kişiylə oynaşır,
Mərdə layiqmi şu zən kim, etdi naməhrəm kənar?

بیت ایچندن زن معماوش خروج اتمزسه خواب،
بد زن اولدر کوستره نامحرمه هار و دار[۱].

Beyt içindən zən müəmmavəş xuruc etməzsə xab,
Bədzən oldur göstərə naməhrəmə harü dar.

کلعزاری دهره بلبل کبی دل ویرمه صقن،
چونکه باغ فنا ایچره نه کل قالور نه خار.

Gülüzri-dəhrə bülbül kimi dil vermə saqın,
Çünki, bağı-fəna içrə nə gül qalır, nə xar.

کهنه باغک برک و بارینه مقید دوشمه کیم،
عارفی بی قیده واردی خاردر هر برک بار.

Köhnə bağın bərkü barına müqəyyəd düşmə kim,
Arifi-biqeydə vardı, xardır hər bərk bar.

انمه عصفور اوزره وار شهباز لاهوتی صفت،
چق هوای هوی یاهونک هماسن قل شکار.

Enmə üsfur üzrə, var şahbaz lahuti-sifət,
Çıx həvayi-huyü yahunun, humasın qıl şikar.

موروش راه طمعده دانه‌کشلکدن کورم،
قانعه فهم اتکه یکدر خاک کورمک مثل مار.

Murvəş rahi-təmədə danəkeşlikdən görüm,
Qaneə fəhm et ki, yeydir xak görmək misli-mar.

خضر الندن قانع عطشان اولن منتله کر،
جان ویررسه ایچمیه آب حیاتی خوشکوار.

Xizr əlindən qaneyi- ətşan olan minnətlə, gər,
Can verirsə, içməyə abi-həyatı xoşguvar.

---

[۱]. هار اسکی عرب سؤزو حیاسیز، حیا و دار ائو معناسیندا *həyasızlıq və ev*

کل توکل ایله صنمه قاله سین عریان و آج،
رزقکه اتدی تکفل رازق پروردکار.

Gəl təvəkkül eylə, sanma qalasın üryanü ac,
Rizqinə etdi təkəffül raziqi pərvərdigar.

هر نیه مالک ایسک یولنده بذل ایله انک،
لن تنال البردن کر اولدکسه حقه وار.

Hər nəyə malik isən yolunda bəzl eylə anın,
Lən Tənal Ibərdən gər oldunsa həqqə var.

اختیارن لعل کوهر بخشه جومرد اولدی نام،
اسخیا[۱] قاتنده وارون ایلیندر تار مار.

İxtiyarən ləlü gövhər bəxşə cumərd oldı nam,
Əsxiya qatında varın eyləndir taru mar.

ترک دنیا خاک راه راه افلاکی کچر،
چون سخی بر یرده صیتی چق دیاره ایلر کدار.

Tərki-dünya xaki-rahi-rəhi-əflaki keçər,
Çün səxi bir yerdə seyti çox diyara eylər guzar.

فر همت کاروانی راه عرش اولمشدرر،
پر بلبل نردبان عرعردن سرو چنار.

Fərri-himmət karvanı rahi-ərş olmuş durur,
Pəri-bülbül nərdibani-ərərdən sərvü çinar.

بونده ساکن اهل دل عقباده تاجرلک قلور،
خوجه چیندن تاجری یعنی کزر اخر دیار.

Bunda sakin əhli-dil uqbada tacirlik qılır,
Xoca, Çindən taciri, yəni kəzər axir diyar.

مرد کاسب کیم مشقتدن ایریلنمش الی،
درپودر دوزلنمش نفسه سود لیل و نهار.

Mərdi-kasib kim, məşəqətdən ayrılanmış əli.
Darpudar düzələnmiş nəfsə sud leylu nahar.

---

[۱]. سخی و باغیشلایان آدام *səxavətki, malını bağışlayan*

امدرک اولادی زنادن ابله دل ستاده بلا،
یخشیدر بقل زغلدن یارکشلکده جمار[۱].

Əmdirən övladı zinadan əbləhi-dilsitadə bəla,
Yaxşıdır buxl zəğəldən yarkeşlikdə cəmar.

قول و فعل ایچره خلل اثار نقص دلدرر،
قصرک اولدی نقص چون قیصر قصورندن شعار.

Qövlü fel içrə xələl asar nəqsi-dil durur,
Qəsri oldı nəqs çün Qeysər qusurundan şuar.

سفلۀ منظور ایدنمه خوب رو اولسه دخی،
چشمکه میخ دکمه زردن اولسه خالص عیار.

Sufləyi-mənzur edinmə xubru olsa daxı,
Çeşminə mix digmə zərdən olsa xalis əyar.

کور و کرلک یک دکلمی عاشق غیرت کشه،
روی نادان کوزلمکدن دکلمکدر باستار[۲]

Kuru kərlik yey dəgilmi aşiqi-ğeyrət keşə,
Ruyi-nadan gözləməkdən dinləməkdir bastar.

اهل دنیادن وفا سمدن شفا اوممه صقن،
چون ابوجهل اولممشدر مصطفایه یار غار.

Əhli-dünyadan vəfa, səmdən şəfa umma, saqın,
Çün Əbücəhl olmamışdır Müstafaya yari-ğar.

یار صادق اولدرر کیم اوله هر حالکده یار،
شاذلق وقتنده دلشاد اوله غمده غمکسار.

Yari-sadiq ol durur kim, ola hər halında yar.
Şadlıq vaxtında dilşad ola, ğəmdə ğəmgüsar,

کل کبی هر خاره بوی سبزوکی کشف اتمه وار،
غنجه وش لعل لبک بوم ایلمه صوت هزار.

Gül kibi hər xardan buyi-səbzini kəşf etmə var.

---

۱. خیردا داش ، *xırdaca daş, daş parçası*
۲. قدیم عرب سؤزو فلان *filan*

Ğönçəvəş ləli-ləbin bum eyləmə sovti hizar.

کل انالدن[۱] کیک یوری عجز ایچره دعوی اتمه کیم،
قلدی منصورک بو حالت باشنه دنیای دار.

Gəl ənəldən gen yüri, əcz içrə dəvi etmə kim,
Qıldı Mənsurun bu halət başına dünyayı dar.

قدری بی نقصان دلرسک تازه‌لکده قل عمل،
کم درخت تازه اکسک سیز ویرر عادتده بار.

Qədri-binüqsan dilərsən tazəlikdə qıl əməl,
Kim, dirəxti-tazə əksilsiz verər adətdə bar.

عشق اودی بقمز بنی پیرم دیو باس اتمه کیم،
ناره دوشسه خشک تردن یخشدر طوتمقده ار.

Eşq odı baxmaz bəni pirəm, deyü, bəs etmə kim,
Nara düşsə, xoşkü tərdən yaxşıdır tutmaqda ar.

هرنه عالمده اولورسک عین اولسون هر زمان،
اولسه در نار شدید اولور غایتله خار.

Hər nə aləmdə olursan, eyn olsun hər zaman,
Olsa dər nari-şədid olur ğayətlə xar.

کر مربعلک[۲] دلرسک ایله کامل خذمتی،
خذمت کاملده اولمشدر مربع چار یار.

Gər mərbəlik dilərsən eylə kamil xizməti,
Xizməhi-kamildə olmuşdur mürəbbə çar yar.

مردمک[۳] رسمی دکل پیر اوله ای نور عین،
بق که خودبین اولمیانک یوزلر اوزره یری وار.

Mərdumin rəsmi dəgil pir ola, ey nuri-eyn,
Bax ki, xudbin olmayanın üzlər üstə yeri var.

کوردلر دیدار یارین منتظر عشاقلر،
کورمدی دیدار دارین چکمینلر انتظار.

---

۱. عرب سؤزو منلیکدن *mənlikdən*
۲. اسکی عرب سؤزو ییلاق اوئی *yaz evi*
۳. کؤز قاراسی *göz qarası*

Gördilər didari-yarın müntəzir uşşaqlar,
Görmədi didari-darın çəkməyənlər intizar.

یوز یقیننکدن چورمه دیدۀ بنا کبی،
دُربین اولمه کوزم تا اولمیاسین راشکبار.

Üz yaxınından çevirmə dideyi bina kibi,
Durbin olma gözüm, ta olmayasan rəşkbar.

یار روشن دل کتورسه تاپوسندی پشمه لیم،
نهر پاک اوزره عیبی کلسه خاشاکه هزار.

Yari-rövşən dil gətirsə tapısına pişmə ləim,
Nəhri-pak üzrə eybi gəlsə xaşaka həzar.

عین بین اولدی انک چون طشره دوشدی سر کوزی،
سرکوزی بقمادی عیبه دلده اندن طوتدی دار.

Eynbin oldı anın çün dışra düşdisər gözi,.
Sərgözi baxmadı eybə, dildə andan tutdı dar

هیچ زشتی یوخدرر کم انده خوبی اولمیه،
زنکی شب رنکه بق دندان در شاه وار

Hiç zişti yoxdurur kim, anda xubi olmaya,
Zəngiyi-şəbrəngə bax, dəndani durri-şahvar.

خرقه پوشه بدنظر اتمه صقین دلدنکم اول،
شه درر جاسوس دل چاکر طوننده خور زار.

Xirqəpuşa bədnəzər etmə, saqın dildən kəm ol,
Şəh durur casusi-dil, çakər donunda xarü zar.

هرنه دکلو اهل علم و ذوفنون اولسک دخی،
کندوکی هر بی خرددن کم شمار اولکم شمار.

Hər nə dənlü əhli-elmü züfunun olsan daxı,
Kəndini hər bixirəddən kəm şumar ol, kəm şumar.

علم و زهده تکیه‌لنمک اولدی نورانی حجاب،
غیرسی اصغر حجابک بونلر اولمشدر کبار.

Elmü zühdə təkyəlnmək oldı nurani hicab,
Ğeyrəsi əsğər, hicabın bunlar olmuşdur kübar.

علم شرعیدن کورن هب حق ایچون کورمز دریغ،
منصب و مالیله یعنی کوستر کوستره وضع و وقار.

Elmi-şəridən görən həb həqq üçün görməz dəriğ,
Mənsəbü mal ilə, yəni göstərə vəzö vuqar.

صرف نحویدن مرادی رفع جردر سخته‌نک،
کورسه فقهی و اوصولی حیله ایلر بی شمار.

Sərfi nəhvidən muradı rəfi cərdir saxtanın,
Görsə fiqhi vü usuli hilə eylər bişumar.

ترک اکر منلا اولورسه آدم اولمز هیچ ددی،
مثنوی‌سنده خداوندک بولپدر اشتهار.

Türk əgər mola olursa, adəm olmaz hiç, dedi,
Məsnəvisində xudavəndi bulubdur iştihar.

نقش وارلقدن کچوب قو بحث جز کل فرقنی،
کفت‌کولر از و چوق وارلقدن اولدی انتشار.

Nəqşi varlıqdan keçib, qo bəhsi-cüzu kul fərqini,
Güftü gular azü çox varlıqdan oldı intişar.

علم شرعینک اهمی اولدی اسباب مال،
طوی کلامک حاصلن ای منطقی معذور دار.

Elmi-şərin əhəmmi oldı əsbabi-mal,
Toy kəlamın hasilin, ey məntiqi məzur dar.

میوه‌سز اشجار بکزر چونکه علمی بی عمل،
قل عمل باغک یمش سز اولمسون ای بختیار.

Mivəsiz əşcarə bənzər çünki elmi-biəməl,
Qıl əməl, bağın yemişsız olmasın, ey bəxtiyar.

حشوه سویلر اول منجم ژاژچین اول حکیم،
هر بری تحقیق حاله بولمشدرر اقتدار.

Həşvə söylər ol münəccim jajçin, ol həkim,
Hər biri təhqiq hala bulmamışdır iqtidar.

برکه قج بون جمع ایدوب شیخ بی معرفت،

قهوه‌جیدر صانکه یاخود حقه باز نابکار.

Börkə qaç bün cəm edib, şeyxi-bimərifət,
Qəhvəçidir, sanki, yaxud hüqqəbazi-nabikar.

طالب پژمرده روحه پیر فائضدر حیات،
خضر اودر که ایدر اخضر خوشک اولسه سبزه سار.

Talibi-pəjmürdə ruha piri-faizdir həyat,
Xizr odur ki, edər əxzər xuşək olsa səbəzar.

همتی پیرک خواطر دفعنک درماندر،
سد اسکندر که اولدی دفع یاجوجه حصار.

Himməti-pirin xəvatir dəfinin dərmanidır,
Sədi-İskəndər ki, oldı dəfi Yacuca hisar.

صورت اهل صفاده واردرر چق تیره دل،
اول زن و هندویه بکزر که بورنمش اق ارار.

Sürəti-əhli-səfada var durur çox tirədil,
Ol zənü Hindiya bənzər ki, bürünmüş aq arar.

خرقه پوش اولمغله درویش اولمی هیچ بی خرد،
پشک بیک کز نافه کیسه اولمیه مشک تتار.

Xirqəpuş olmaq ilə dərviş olamı heç bixirəd?
Pəşək bin kəz nafə geysə olmaya müşki tatar.

پوست کیمکدن نه حاصل اولسیدی درد دوست،
نافهٔ صورت نه قلسون اولمدقجه مشکبار.

Pust geyməkdən nə hasil, olsa idi dərdi-dust,
Nafəyə sürət nə qılsın, olmadıqca müşkbar.

دفتر عشاقه قید اولمز محصل حالسز،
روی زرد و اشک آلیلن اولن زار نزار.

Dəftəri-uşşaqa qeyd olmaz mühssil halsız,
ruyi-zərdu əşki al ilən olan zarü nizar.

نفس بد سرکشلکی ترک اتدی صنما قل حذر،
کاف کافردن جدال اولمز او سرکشلک که وار.

Nəfs bəd sərkəşligi tərk etdi sanma, qıl həzər,
Kafi kafərdən cidal olmaz, o sərkəşlik ki, var.

نکتۀ حکمت دیمک نادان اوکنده ای حکیم،
کاه یرینه کاو اوکنده کوهر اتمکدر نثار.

Nükteyi-hikmət demək, nadan önündə, ey həkim,
Kah yerinə kav önündə gövhər etməkdir nisar.

منکر اولان واردات عارفی قلمز قبول،
معجزات انبیایه کافر اتمز اعتبار.

Münkir olan varidati-arifi qılmaz qəbil,
Mücizati-ənbiyaya kafər etməz etibar.

قدر ادنی و بلندی اولدی مقدار هنر،
درده دربان ای اخی بر قصر سلطان پایدار.

Qədri- ədna vü büləndi oldı miqdari-hünər,
Dərdə dərban, ey əxi, bər qəsri-sultan payidar.

نکتۀ ادنی ییرک طالبه کلدی بلند،
نقطه سی ایتدی علی نک قاف قنبره قرار.

Nükteyi-ədnayi yeyrək talibə gəldi bülənd,
Nüqtəsi etdi əlanın Qafi-Qənbərdə qərar.

کامل و ناقص دکل بر فهم معتاده تمام،
پس دکل بر قطع منزلده کیاز بی کیار.

Kamilu naqis dəgil bər fəhmi-mötada tamam,
Pəs dəgil bər qəti münzəldə kiyazi-bikiyar.

لفظ خطدن بی نیاز اولدی ادنی عالمی،
حافظک مصحف دلی استرسه ایلر آشکار.

Ləfzi-xətdən biniyaz oldı ədna aləmi,
Hafizin müshəf dili istərsə eylər aşikar.

نجه دریای نطق ایچره اولور در یتیم،
غوص ایدن ایردی و ایرمز کیمکه جزدیسه کنار.

Nücəyi dəyayi-nutq içrə olur durri-yətim,
Gus edən irdi vü irməz kim ki, cizdısa kinar.

پند تفصل ایلسک ناقابله اولمز مفید،
کمده استعداد اولورسه پس اکا بو اختصار.

Pəndi təfsil eyləsək, naqabilə olmaz müfid,
kimdə istedad olursa, pəs ana bu ixtisar.

سوزلرین یاد ایت حبیبک سوزک تک اولسون سوزک،
آب و روین یار ایدرسک اوله قولک آبدار.

Sözlərin yad et həbibin sözün tək olsun sözün,
Abi ruyin yar edərsən, ola qovlun abdar.

بو قصیده قصر باغ بهشت اولدی معنوی،
کم که بو بیته دخول اتدیسه اولدی رستکار.

Bu qəsidə qəsri-bağı-beheşt oldı mənəvi,
Kim ki, bu beytə duxul etdisə oldı rəstgar.

وصلتک نورینه قلب ایت فرقتک نارک مدد،
ای خلیله آتشی کلزار ایدن آمرزکار.

Vəslətin nuruna qəlb et firqətin narın mədəd,
Ey Xəlilə atəşi gülzar edən amurzigar.

بنده ترغیب و تهدیدن شها معذور طوت،
اولدی چون *عند کرام الناس* مقبول اعتذار.

Bəndəyi tərğibü təhdidən , şəha, məzür tut,
Oldı çün *Əndəl kiram əlnas* məqbul etizar.

خاطر فرخندیه فی الجمله ایلرسه خطور،
بر دعای خیر اومر اخر **خلیلی** خاکسار.

Xatiri-fərxundəyə filcümlə eylərsə xutur,
Bir duayi xeyr umar axir, **Xəlili**, xaksar.

مثنوی

فرقت نامه

هذا کتاب دیوان خلیلی

Xudavənda, kərima, kirdigara,	خداوندا کریما کردکارا[1]،
Rəhima, qadira, pərvərdigara.	رحیما قادرا پروردکارا.
Bənəm bir dərdmənü asi miskin,	بنم بر دردمند و عاصی مسکین،
Ğəribi binəva vü zarü ğəmgin.	غریب بی نوا و زار غمکین.
İşimdir gecə vü gündüz məasi,	اشمدر کیجه و کندوز معاصی،
Bənim bir üzi qara bəndəyi-asi.	بنم بر یوز قارَ بنده عاصی.
Zəbun oldum bir nəfsi-şum əlindən,	زبون اولدم بر نفس شوم الندن،
Şəqiyü sərgəşü məşum əlindən.	شقی و سرکش مشوم الندن.
Bənə tovfiqi-rahın göstəri ver,	بکا توفیق راهین کستری ویر،
Məni nəfsim əlindən qurtarı ver.	بنی نفسم الندن قورتری ویر.
Yaratdın çün məni mayi mənidən,	یرتدن چون منی ماﺉ و منیدن،
Yinə qurtarı ver mayu mənidən.	ینه قورتار ویر ماءُ و منیدن.
Çü sənsən mütləqa əfalə xaliq,	چو سنسین مطلقا افعال خالق،
Bənim əfalım etdir sənə layiq.	بنم افعالم اتدر سکا لایق.
Bəni didardan məhrum qılma,	بنی دیداردن محروم قلمه،
Müşərrəf qıl bəni, məhmum qılma.	مشرف قیل بنی مهموم قلمه.
Dərunum rövşən eylə elm ilə sən,	درونم روشن ایله علمله سن[2]،
Birunum gülşən eylə hilm ilə sən.	بیرونم کلشن ایله حلمله سن.
	ص.۲
Gözümdən xabi-təqlidi iraq et,	کوزمدن خاب تفلید اراغ ایت،
Könüldən nuri-təhqiqi çirağ et.	کوکلدن نور تحقیق چراغ ایت[3].
Dəmi-axirdə imandan ayırma,	دم آخرده ایماندن آیرمه،

---

[1]. ف. بورادان صحیفه دومه سی وار و "درونم" بیتی ایله بالانیر

[2]. ف. نوسخه سی بورادان باشلاییر، اولینده صحیفه دوشمه سی وار.

[3]. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخدور

دلومی ذکر سبحاندن آیرمه.	Dilimi zikri-sübhandan ayırma.
بنی حفظ ایله شیطاندن خدایا،	Məni hifz eylə şeytandan, xudaya,
شو ساعت کم دلم اولمایه کویا[۱].	Şu saat kim, dilim olmaya guya.
نه شیرین سویلمش استاد معنی،	Nə şirin söyləmiş ustadi-məəni,
بو بر بیتی لطیف خوب یعنی.	Bu bir beyti-lətifi xub yəni.
دران ساعت که ما مانیم هویی،	Dər an saət ki, ma manimü huyi,
ز بخشایش فرو مکذار مویی.	Zi bəxşayiş furuməgzar muyi.

در عزم سفر کردن[۲]

الا ای بلبل باغ بلاغت،	Əla ey bülbüli-bağı-bəlağət,
سخن آرای کل نار فصاحت.	Süxən arayi-gülari-fəsahət.
سحر هنکامنک کوینده‌سیسین،	Səhər həngamənın guyəndəsi sən,
شکسته دللرک جوینده سیسین.	Şikəstə dillərin cuyəndəsi sən.
سوزه کل جان دماغینی تر ایله،	Sözə gəl, can dimağını tər eylə,
کوکل آینه سین پرورده[۳] ایله.	Könül ayinəsin pərvərdə eylə.
تفرج قیل بو عالم کلستانن،	Təfərrüc qıl bu aləm gülistanın,
مشرف ایله باغ و بوستانن.	Müşərrəf eylə bağı busitanın.
بوکون سنسین چو بر شوریده بلبل،	Bugün sənsin çü bir şuridə bülbül,
فغان اتمک دلرسنک اشته کَل کُل.	Fəğan etmə, dilərsən iştə gəl gül.

ص.۳۰

سوزندن چون فرح بولر کوکللر،	Sözündən çün fərəh bular könüllər,
شفا بولور قمو کُوینُکلو دللر[۴].	Şəfa bular qamu göynükli dillər.
نیچون[۱] پس اتمیاسن سوزه بنیاد،	Nəçün pəs etmiyəsən sözə bünyad,

---

۱.. ف. بیت سینده یوخ
۲. ب. "در اغاز سخن و اسم کتاب"// ف. "آغاز ده نامه"// س."آغاز سخن و اسم کتاب"
۳. ب. پر زیور// ف. پرزیور // س. پر زیور
۴. ف. فرح بولدی – شفا بولدی

Ki, eşidənlər olalar xürrəmü şad.	(که) اشیدنلر اولالر[2] خرم و شاد.
Sözün nəzmində xərc eylə əməklər,	سوزک نظمنده خرج ایله امکلر،
Ki, ta şirin ola vü pür nəməklər.	که تا شیرین اولا و پر نمکلر.
Bugün sənsin çü söz bəhrində ğəvvas,	بوکون سنسین چو سوز بحرنده غواص،
Çıxargil bizə bir qaç gövhəri-xas.	چقرکل بیزه بیر قچ کوهر خاص.
Ki, ta pür dürr edəlim can dimağın,	که تا پر در ایدالم[3] جان دماغین،
Müəttər qılalım əqlin dimağın.	معطر قیللوم[4] عقلک دماغین.
Gəl imdi söylə, ey mürği-süxəndan,	کل ایمدی (سویله ای) مرغ سخندان،
Sənindir,çünki,söz nəzmində meydan.	سنکدر چونکه سوز نظمنده میدان.
Girib meydanə eylə pəhləvanlıq,	کِرُب میدانَ ایله پهلوانلق،
Hünərlər gösıər, et sahib-qəranlıq.	هنرلر کِستر ایت صاحب قرانلق.
Başına gəldigi sevdayi-eşqi,	باشوکه کِلدوکی سودای عشقی،
Dəmadəm çəkdigin ğövğayi-eşqi.	دمادم چکدوکِوک غوغای عشقی[5].
Kərəm qıl, suznak ol, sözə başla,	کرم قیل سوزناک اول سوزَ بشله،
Nəvasız aşiqiz, nov ruza başla.	نواسوز عاشقوز نو روزَ[6] بشله.
Bəyan et eşqü aşiqdən rəvayət,	بیان ایت عشق عاشقدن روایت،
Eşitdir bizə bir şirin hikayət.	اشتدر بیزه بر شیرین حکایت.
Başına gəldiyin sevdayi-eşqi,	باشونکا کِلدوکین سودای عشقی،
Dəmadəm çəkdiyin ğovğayi-eşqi.	دمادم چکدوکن غوغای عشقی.[7]
Düzət nəzmilə bir şirin kitab et,	دوزت نظم ایله بر شیرین کتاب ایت،
Duasın bən ğəribin müstəcab et.	دعاسن بن غریبک مستجاب ایت.

---

۱. ف. نیشون
۲. ف. که اوله ارخی ینلر
۳. ب. که بر در ایلیالم جان قلاغن ؛ ب. نوسخه سینده سونرادا کلیبدیر//س. پر در ایده وز
۴. ف. ایده لیم // س. قلاوز
۵. ب. بیت ألیازمادا حاشیه ده یازلیبدیر.// ف. ده یوخدور // س. بیت یوخ
۶. ف. انور نوروزه
۷. ت. و ب. ده یوخدور فرانسه نوسخه سیندن الینیبدیر.

Oxunsun, adı **Firqətnamə** densin, — اوقنسون آدی **فرقت نامه** دنسون[۱]،
Qələm kim, yazdı müşkin xamə dönsün.. — قلم (کم) یزدی مشکین خامه دنسون.

ص.۴

Hikayət eylə hicran qissəsindən, — حکایت ایله هجران قصه سندن،
Rəvayət eylə canan ğüssəsindən. — روایت ایله جانان غصه سندن.
Ki, hər kim, oxuya yaxud qıla guş, — که هر کم اقیه یاخود[۲] قله کوش،
Bayılıb əqli başından, ola bihuş. — بایلب[۳] عقل باشندن اوله بیهوش.
Sözi şu rəsmə söylə nazukü tər, — سوزِ شول رسمه سویله نازک تر[۴]،
Kim, eşidənlər deyə Allahu Əkbər. — (کیم) اشیدنلر دیه اللــه اکبر.

آغاز داستان[۵]

Məni biçarəyi-dərvişi-dilriş, — منی[۶] بیچارۀ درویش دلریش،
Ğəribü bikəsü biyarü bixiş. — غریب و بی کس و بی یار و بی خیش[۷].
Vücudi, çərx oxundan yaralanmış, — وجودی چرخ اوخندن یارلنمش،
Ürəyi, hicr odundan paralanmış. — یُراکی هجر اودندن پارەلنمش[۸].
Əcəm mülkündə idim elmə məşğul, — عجم ملکنده ییدُم علمه مشغول،
Oxurdum gah fiqhü gah məqul. — اوقردم کاه فقه و کاه معقول[۹].
Təriqi-zühdi müxtar eyləmişdim, — طریق زهدی مختار ایلمشدم،
Hüzur əhlin bana yar eyləmişdim. — حضور اهلن بکا یار ایلمشدم.

---

۱. ف. اولسون(ردیف اولسون) –دیر.
۲. ف. یاکم
۳. ب. کدب عقلی // ف. داغیلوب
۴. س. سوزی سن سویله نازک و تر
۵. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ-س. نوسخه ده وار.
۶. ب. کل ای // ف. منم // س. بنم بیچاره بیر
۷. ب. نوسخه سینده بورادا "آغاز داستان" باشلیغی وار و شعیرلر ت. نوسخه سینده یوخ// ف. نوسخه سینده فاصله وار عنوان یوخدور. س. مصرع: غریب و بی نوا و زار و غمکین
۸. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخ
۹. ف. اوخردم کاه علم و کاه منقول

Yerim gəh mədrəsə, gah cami idi,	یرم که مدرسه کاه جامعیدی،
Dilimdə nuri-qüdrət lami idi.	دلومده نور قدرت لامعیدی.
Məgər kim, eyləmişdim tərki-ləzzat,	مکر کم ایلمشدم ترک لذات،
Gəhi şüğl eyləridim, gah taat.	کهی شغل ایلریدم کاه طاعات[۱].
Dünü gün elm oxumaq pişəm idi,	دنی کون علم اوقیمق بیشمیدی،
Əməl qılmaq müdam əndişəm idi.	عمل قلمق مدام اندیشمیدی.
Bu vəchilə oxuyub, seyr edirdim,	بو وجه[۲] ایله اوخیوب سیر ایدردم،
Tənü tənha oluban səbr edirdim.	تن تنها الوبن صبر ایدردم.[۳]
Bu növilə güzər qılırkən əyyam,	بو نوعیله کذر قیلورکن ایام،
Biliməzdim nola axir, sərəncam.	بلیمزدم نولا آخر سرانجام.[۴]

در سفر کردن- آغاز داستان [۵]

Məgər bir gün bu çərxi-lacivərdi,	مکر برکون بو چرخ لاجوردی،
Gecənin dəftərimi bükdi, dərdi.	کیجه نک دفترینی بوکدی دردی.
Sabah oldı vü aləm rövşən oldı,	صباح اولدی و عالم روشن اولدی،
Cahan bu şadlığdan gülşən oldı.	جهان بو شادلغدن کلشن اولدی.
Günəş göstərdi taci-zər üfüqdən,	کنش کُستردی تاج زر[۶] افقدن،
Ərusi-bikrvəş çıxdı tutuqdan.	عروس بکروش چقدی تُتقدن.
Utanmaqdan Qəmər geydi niqabın,	اوتَنمُقدن قمر کیدی نقابن،
Götürdi qamu ulduzlar hicanın.	کتوردی[۷] قامو یلدزلر حجابن.

---

[۱]. ف. اوخوردم کاه فقه و کاه طاعات
[۲]. س. نوعیله
[۳]. ب. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ. ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر.
[۴]. بوراياقدر برلین نوسخه سینده آلینیبدیر؛ ت. نوسخه سینده یوخدور.
[۵]. ب. " در کردن و رسیدن بلبل ازنیق"// ف. بوراداان صفحه دوشمه سی وار// س."در سفر کردن و رسیدن به ازنیق"
[۶]. ب. کنش یوزینی کستردی // س. تاجینی
[۷]. ب. کزتدی

Gözətdi hər tərəfdə qulluğun qul,	کوزتدی هر طرفده قوللوغن قول،
Qamu işli işinə oldı məşğul.	قامو اشلو اشینه اولدی مشغول.
Degilən imdi bizə bir şirin hikayət,	دکلک ایمدی بیزه بر شیرین حکایت،
Edəyim bir-bir onı xoş hikayət.	ایده‌یم بر بر اونی خوش حکایت[۱].
Bənim var idi bir yari-ənisim,	بنم واریدی بر یاری انیسوم،
Olurdı künci-xəlvətdə cəlisim.	اولوردی کنج خلوتده جلیسُم.
	ص.۵
Anunla bilə oxurdum ulumi,	انوکله بیله اوقردم علومی،
Gəhi məqül, gəh elmi-nucumi.	کهی معقول که علمی نجومی.
Bir səhər vaxtında ol yari-vəfadar,	بر سحر وقتنده اول یاری وفادار[۲]،
Dedi təhsil olunmaz bunda , ey yar.	دیدی تحصیل اولنمز بُنده ای یار.
Dur imdi ta səfər əzmin qılalım,	طور ایمدی تا سفر عزمن قلالم،
Varalım xoş Ruma vü məşğul olalım.	ورالم خوش[۳] رومه و مشغول اولالم.
Əyər kim, şəhrunuzdə qalarız biz,	اکر کم شهروکزده[۴] قالورز بیز،
Əcəb, gər elm zövqin alarız biz.	عجب کر[۵]علم ذوقین آلورز بیز.
Bizə getmək durur ğayət münasib,	بزه کتمکدرر غایت مناسب،
Xüsusən olavuz yarı müvafiq.	خصوصا اولاوز یاره موافق[۶].
Gəl imdi gedəlim, əylənməgil hiç,	کل ایمدی کیده‌لوم اَکلَنمَکل هیچ،
Mübarəkdir səfər irü gər gec.	مبارکدر سفر کر ایر و کر کیج.
Şü dənlü söylədi ol yari-sadiq,	شو دکلو سویلدی اول یار صادق،
Ki, axir bən ona oldum muvafiq.	که آخر بن اکا اولدم موافق.

---

۱. ت. بیت یوخ // س. بیت یوخ

۲. ب. کلوب وقت سحرده اول وفادار// س. کلوب وقت سحرده اول وفادار

۳. س. یوخ

۴. س. شهرمزده

۵. ب. عجبدر

۶. ب. مصاحب // س. مصاحب

Anun sözinə uydum çünki axir,	انک سوزینه اویدم چونکه آخر،
Şuna irişdi kim, olduq müsafir.	شوکا ایرشدی کم اولدق[۱] مسافر.

در مدح ازنق[۲]

Əgərçi yolda çəkdik xeyli zəhmət,	اکرچه یولده چکدک خیلی زحمت،
İrib bir şəhrə, qəət etdik məsafət.	ایرُب بر شهر قطع ایتدک مسافت.
Necə şəhr ol ki, rahətgahi-candır,	نجه شهر اول که راحتکاه جاندُر،
Kənari səbzəzarü gülüstandır.	کناری سبزه زار کلستاندُر[۳].
	ص.۶
Nola mədh etsəm ol Şirin məqami,	نوله مدح اتسم اول شیرین مقامی،
Ana Darulsəlam aydır səlami.	اکا دارلسلام ایدر سلامی.
Müzəyyən hər tərəfdə mərğzarı,	مزین هر طرفده مرغزاری،
Qılır hər mürğ zari mürğzarı.	قلور هر مُرغزاری مُرغَزاری.
Xüsusən ol ləbi-dəryası anın,	خصوصا اول لب دریاسی آنک،
Fərəh bəxşi durur ruhi-rəvanın.	فرح بخشیدورر روحی روانک.
İçi dopdoludur məhbublardan,	اچی طبطلودر محبوب لردن،
Mələk sima , pərivəş xublardan.	ملک سیما پریوش خوب لردن.
Vəlikən hər birisidir cəfakar,	ولیکن هر بریسی دُر جفاکار،
Qılırlar yarı düşmən, düşməni yar.	قلورلر یار دشمن دشمنی یار.
Könül çün sevdi ol nazik diyarı,	کوکل چون سودی[۴] اول نازک دیاری،
Əlinə verdi anın ixtiyari.	الینه وردی انک اختیاری.
Adın İzniq dirlər ol diyarın,	آدین ازنیق درلر اول دیارک[۵]،

---

۱. ب. اولدم
۲. س. عنوان یوخ
۳. ب. کناری سبزه و سرو رواندر
۴. ب. کوردی // س. چق سودی
۵. ب. ادینی درلر ازنیک اول مقاموک// س مقامک

صناسین عین در دارالسلامک.	Sanasan eynidir Darulsəlamın.
طُتُندُق اول دیاری خوشجه مسکن،	Tutunduq ol diyarı xoşca məskən,
کم اولور عندلیبک یری کلشن.	Kim, olur əndəlibin yeri gülşən.
هماندم بشلدق[۱] تحصیله ای یار،	Həmandəm başladıq təhsilə, ey yar,
نبیلردُک[۲] نُلیسر آخری کار.	Nə bilərdik nölisər axiri-kar.
ولیکن بز[۳] غریب و زار و کریان،	Vəlikən biz ğəribü zarü giryan,
فراق اودینه یاندق[۴] سینه بریان.	Fəraq oduna yandıq sinə büryan.
غرور اتدکجه غربت اودی جانده،	Ğurur etdikcə ğürbət odı canda,
بلینُردُم کناره بوستانده.	Bulunurdum kənarə bustanda.

ص.۷

کهی دریا کنارین سیر ادردم،	Gəhi dərya kənarın seyr edərdim,
کهی اولب تک و تنها کزردم[۵].	Gəhi olub təkü tənha gəzərdim.
کوکل دریاسی ایدجکه تموج،	Könül dəryası etdikcə təməvvüc,
واروب بازاره ایدردم تفرج.	Varıb bazara edərdim təfərrüc.

محبوب را مشاهده کردن[۶]

مکر بر سرو بویلو سیم غبغب[۷]،	Məgər bir sərv-boylu, sim ğəbğəb,
کنش طلعتلو بر شیر شکر[۸] لب.	Günəş tələtli bir şirin şəkərləb.
اوترمش کوچۀ برآزستانده[۹]،	Oturmuş küçəyə bir astanda,
نظیری کلمامش دور زمانده.	Nəziri gəlməmiş dövri-zamanda.

---

۱. ب. بشلدم // س. باشلدم
۲. ب. نه بیلردم نه اولیسر // س. نه بیلردم
۳. ب. بن // س. بن
۴. ب. جفا اودینه ینمش // س. جفا اودینه ینمش
۵. ب. تتی تنها اولوب بی غیر ادردم //س. تتی تنها اولب بی غیر ایدردم
۶. ب. نوسخه سینده عنوان یوخ// س. عنوان یوخ*(Məhbubi görmək)*
۷. س. کلیر بر سرو بویلو سیب غبغب
۸. ب. طلعتلو اما شکرین // س. اما شکرین لب
۹. ب. اوتورمش کوشل بزارتانده // س. اوتورمش کوشۀ بزستانده

Vücudi nur ilə olmuş siriştə,	وجودی نورله اولمش سرشته،
Bəşərdir deməyə qorxar firiştə.	بشردر دیمکا قورقر فرشته[۱].
Dəhani noqteyi-mövhuma bənzər,	دهانی نقطهٔ موهومه بکزر،
Kəlami cövhəri-mənzuma bənzər.	کلامی جوهر منظومه بکزر.
Müzəyyən, sanki tavusi-cinandır,	مزین صانکه طاوس جناندر،
Nə candır, bəlkə məhbubi-cahandır.	نجاندر بلکه محبوب جهاندر.
Gözündən şölədir sehr saçan,	کوزندن شعله در سحر سچان[۲]،
Firiştədir, bu növə olmaz insan.	فرشتدر بو نوعه اولمز انسان.
Səri-küyi-dilin aramgahi,	سر کوی دلک آرامکاهی،
Camalı məzhəri-nuri-ilahi.	جمال مظهر[۳] نوری الهی.
Sözə gəldikcə cismə can bağışlar,	سوزه کلدکجه جسمه جان بغشلر،
Qədimi kafərə iman bağışlar.	قدیمی کافره ایمان بغشلر.
	ص.۸
Qamu gözəllərin sər dəftəridir,	قمو کوزللرک سر دفتریدُر،
Mələkmi, bilməziz yaxud pəridir.	ملک می بلمزز[۴] یاخود پریدُر.
Yürürsə ol pəri, kəbki-dərivar,	یوررسه اول پری کبک دری وار[۵]،
Ayaqlarında uşşqaqın səri var.	ایقلارنده عشاقک سری وار.
Xəmi-əbrusidir mihrabi-canın,	خمی ابروسدر محراب جانک[۶]،
Gözüdür fitnəsi dövri-zamanın.	کوزیدر فتنه‌سی دور زمانک[۷].
Gözi qatında yoxdur Mehrə pərtov,	کوزی[۸] قاتنده یقدر مهر پرتو،

۱. ف. نوسخه سینده بورایا قدر صحیفه دوشمه سی وار.(ازنیق) شهرینین تعریفی یوخ.
۲. ب. کزندن منفعل در // ف. کوزیندن منفعل در // س. کوزندن منفعل در
۳. ب. منظری // ف. منظر // س. منظر
۴. ب. بلمزم // ف. بیلمزم // س. ملکدر بیلمزم
۵. ب. یوررسه اول ملک کبیب دریوار
۶. س. روح روانوک
۷. س. آنر زمانوک
۸. ب. یُزی // ف. یوزی // س. یوزی

Utanır hacibindən ol məhi- nov.	اوتانور حاجبیندن (اول) مه نو.
Bəlacu gözləri sehr afərindir,	بلاجو کوزلری سحر آفرندر،
Dukanı sanasan xuldi-bərindir.	دکانی صانه‌سین خلد و برندر.
Anunçün etmədim ismin müsərrəh,	انوکچون اتمدم اسمن مصرح،
Ki, təsrih edə bu mədhi-müvəşşəh	که تصریح ایده بو مدحی موشح.

در مدح محبوب موشح[1]

مهر اولمی بو مه می عجیب نازً زیبا[2]،
احسنک زهی حسن تبارک و تعالی.

Mehr olamı, bu məhmi, əcib nazü ziba,
Əhsən, zehi hüsni-təbarək və təala.

صورتده نظیری اولمی نوع[3] بشرده،
دیدم اشدب بلبل جان دیدی که لالا.

Surətdə nəziri olamı növi bəşərdə?
Dedim, eşidib bülbüli-can, dedi ki, lala.

طوطی کبی سویلرسه یانار[4] جان دهنندن،
بکزر که اکه مه دایه یدی منی لا لا[5].

Tuti kibi söylərsə yanar can dəhənindən.
Bənzər ki, ana məh daya idi, məni lala.

کسترسه نولا مرده‌لر معجز و عیسی.
فیروزه نه خوش طالع اولوب افقده بکزر اکا[6].

Göstərsə nola mürdələrə möcizü İsa,
Firuzə nə xoş tale olub, ufuqdə bənzər ana.

---

[1]. ت. عنوان و شعر یوخ// ف. " غزل موشح"// س. "مدح موشح"//ق. وار ۱۴ص.۵۶ *(məhbubun mədhi)*
[2]. ف. کهر اولامی بومه نه عجب صورت زیبا// ق. یا رخ زیبا
[3]. س. دور بشرده
[4]. ق. یاغار
[5]. ف. بیت یوخ // س. بیت یوخ// ق. دایه یدی و هر اول لالا
[6]. ق. بکزر اکا یوخ

بکزر دردم یوزنه کل بوینه سروی،
پاک اولسه کلک دامنی سرو المسه یکپا[۱].

Bənzər der idim üzünə gül, boyuna sərvi,
Pak olsa gülün daməni sərv olmasa yekpa.

زلفینوک اکر بر کرهن ایده پریشان،
اول بویه کلب دامه دشه آهوی صحرا.

Zülfünün əyər bir girehin edə pərişan,
Ol buya gəlib dama düşər ahuyi-səhra.

فریاد نه ظالم ایمش اول کوزلری آنونک،
باغدوغجه ایدور عاشقننک اول جانن یغما[۲]

Fəryad nə zalim imiş ol gözləri anun,
Baxdığca edir aşiqinin ol canın yağma.

اول غنجه دهن که کره کلزاره خرامان،
بلبل‌لر اوتب کللر اوله واله و شیدا[۳].

Ol ğönçə dəhən ki, girə gülzara xuraman,
Bülbüllər ötüb, güllər ola valehü şeyda.

زیبا یوزنی زاهد[۴] صدساله کوررسه،
آمنتُ دُیر آتر اوده زنار چلیپا.

Ziba üzüni zahidi-sədsalə görürsə,
Aməntu deyər, atar oda zünarü çəlipa.

اول غمزهٔ کیش نه[۵] مردم کشه دُر کم،
دل یقد و جان یقد جهان ایلدی یغما[۶].

Ol ğəmzə kiş nə mərdümküşdur kim,
Dil yaxdı vü can yaxdı, cahan eylədi yağma.

دولتلو زهی باش کم اوله یولنه قربان،

---

۱. س. دیبا // ق. اولسه یکپا
۲. ب. بیت یوخ// س. بیت یوخ// ق. بیت یوخ
۳. ف. بیت یوخ
۴. س. راهب
۵. س. اول غمزهٔ خنجر کش
۶. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخ.

طالعلو زهی کوز کم ایده آنی[١] تماشا.

Dövləti zehi baş kim, ola yoluna qurban.
Taleli zehi göz kim, edə anı tamaşa.

اندیشه قلوب عقلم[٢] اکی عالمی کزدی،
زلفی کرهین بولدی همان منزل و ماوا.

Əndişə qılıb, əqlim iki aləmi gəzdi,
Zülfi girehin buldı haman mənzilü məva.

عقلن اوتزرسه نعجب غش اولن آدم،
اولدم که بقا کور نه اوله کوزلر شهلا[٣].

Əqlin utuzursa nə əcəb ğəş olan adəm,
Oldəm ki, baxa gör nə ola gözləri şəhla.

مرکز اوللی عالمه بو نقطۀ خالک[٤]،
بولمادی وجود آنجلین احسن اشیا.[٥]

Mərkəz olalı aləmə bu noqteyi-xalın,
Bulmadı vücud ancılayın əhsəni-əşya.

منکرلری فرعون کبی قلمغه عاجز،
زلفی کره‌کزینه کُر نه[٦] معجز موسی.

Münkirləri Firun kibi qılmağa aciz,
Zülfi girehgüzinə gör nə möcizi Musa.

رزاق ازل *نحن و قسمنا* دیدکنده،
همدم[٧] اکا خُلقُ جمال ایلمش اعطا.

Rəzzaqi-əzəl *nəhnu qəsəmna* dediyində,
Həmdəm ana xülqü camal eyləmiş əta.

همدم مکر اولدیدی[٨] صبا زلفنه بر دم،

---

[١]. س. کم انی قله
[٢]. س. کوکل
[٣]. ف. اولدم که باخه ختم ایله اول کوزلری شهلا.
[٤]. ف. نقطۀ خاکی
[٥]. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخ
[٦]. ف. زلفی کرهی دور کورونن معجز موسا // س. کورونن معجز عیسی
[٧]. ف. لطفندن
[٨]. ف. همدم ایدی اول باد صبا

بودر سبب اولدوغنه جان بخش و دل آسا.

Həmdəm məgər oldı idi səba zülfünə bir dəm,
Budur səbəb olduğuna canbəxşü dilasa.

اول لبلری پالودهٔ جان طوطسی کوردی،
باش اورتیه قودیکم اوله آنده شکرخا.

Ol ləbləri paludeyi can tutisi gördi,
Baş ortaya qoydu kim, ola anda şəkərxa.

آغاز ایدجک مدح دلاراکی[۱] **خلیلی**،
چشمی طلو قان اولور باشی طلو سودا[۲].

Ağaz edəcək mədhi-dilaranı Xəlili,
Çeşmi dolu qan olur, başı dolu sevda.

شدن در محبوب را عاشق[۳]

کوزم چون کوردی اول سرو روانی،
کوکل تندن روان اولدی روانی.
چو دریا اولدی کوکلم ایلدی جوش[۴]،
فغانه بشلدم بلبل کیبی خوش.
کیجه کندز ایشم اغلامق اولدی[۵]،
جکر عشق اودینه طغلمق اولدی.
دلمده ذکرک اولدی نیدیم دوست[۶]،
باشم چورندی قنده کیده‌یم دوست[۷].

Gözüm çün gördi ol sərvi rəvani,
Könül təndən rəvan oldı rəvani.
Çü dərya oldı könlüm, eylədi cuş,
Fəğanə başladı bülbül kibi xoş.
Gecə-gündüz işim ağlamaq oldı,
Ciyər eşq oduna dağlamaq oldı.
Dilimdə zikrin oldı, nə deyim dost?
Başım cövründi, qanda gedəyim dost?

ص.۹۰

---

[۱] . ف. آغاز ایدیجک یازماغه بو مدحی خلیلی
[۲] . س. بیت یوخ // بورادا اولان ۵ بیت پدوانه مجموعه سینده موستقل غزل کیم وار۱۹۰۵
[۳] . ب. "دیدن محبوب را و عاشق شدن"// ف." درعجز حال خود کوید"//س."دیدن محبوب و عاشق شدن"
[۴] . ب. چو دریا اوکومه کلد ایلدی جوش
[۵] . ف. کیجه کوندوز همان زار آغلار اولدوم//جکرعشق آتشیله داغلار اولدوم
[۶] . ب. دلمده ذکرم اولدی نیدین دوست// دیلومدن ذکرم اولدی نیده یم دوست
[۷] . ب. درم قمری کبی کم نیدین دوست

Şu rəsmə çıxdı bu dünya gözümdən,	شو رسمه چقدی بو دنیا کوزومدن،
Bekulli naümid oldum özümdən.	بکلی ناامید اولدم اوزومدن.[1]
Qamu elmü ədəbdən ayrı düşdüm,	قامو علم ادبدن ایرو دشتم،
Fəraq olduna yandım, sayrı düşdüm.	فراق اودینه یندم صیرو دشتم.
Fələk əhvdlımı təbdil qıldı,	فلک احوالمی تبدیل قلدی،
Qamu təhsilimi tətil qıldı.	قامو تحصیلمی تعطیل قلدی.
Qanı ol elm, ol zühdi-təzəhud?	قنی اول علم اول زهد تزهد،
Qanı ol zikr, ol taət təhəccud?	قنی اول ذکر (اول) طاعت تهجد[2].
Qanı ol zövqü ol şövqü səfalar?	قنی اول ذوق (و اول) شوقُ صفالر،
Qanı ol yari-cani, parsalar?	قنی اول یار جانی پارسالر[3].
Qanı ol dürlü -dürlü sufilanmaq?	قنی اول درلو درلو صوفلَنمق،
Qanı ol başlar açuban sallanmaq?	قنی اول باشلر آچوبن صلنمق.

مثنوی[4]

Dəriğavu ah dəriğa, ah dəriğa,	دریغا و آه دریغا آه دریغا ،
Ki, düşdüm cümləsindən böylə tənha.	که دُشدم جمله سندن بویله تنها[5].
Bu rəsm ilə qılırdım ahu zari,	بو رسمیله قیلوردم اهُ زاری،
Keçirirdim ğəm ilə ruzgari.	کیچورردم غمیله[6] روزکاری.
Vəlikən müşkil idi bana bu iş,	ولیکن مشکل ایدی بکا بو ایش،
Ki, qandan gəldi başıma bu təşviş.	که قاندن کلدی باشومه بو تشویش.
Bu nov ilə qılırkən fikrü əhval,	بو نوعیله قیلورکن فکر احوال،
Qulağıma bir avaz irdi dərhal.	قولاغمه بر آواز ایردی[1] در حال.

---

[1]. س. بیت یوخ

[2]. ف. نوسخه سینده بو بیت یوخ.

[3]. ف. خانی اول یار صادق مرحیالر.

[4]. برلین نوسخه سینده عنوان یوخدور // س. "مثنوی در حال تحیر"

[5]. ب. دریغا و دریغا و درغا// که دشدم جملسندن ایرلیغا// س. شویله شیدا

[6]. س. آهیله

ص.۱۰

Ki, ey biçarəvü dildadə miskin,	که ای بیچاره و دلداده[۲] مسکین،
Könül ü gözdur edən səni ğəmgin.	کوکل و[۳] کوزدر ایدن سنی غمکین.
Səni anlardır edən şöylə şeyda,	سنی انلردر ایدن شویله[۴] شیدا،
Sana bu dərdi anlar qıldı peyda.	سکا بو دردی انلر قلدی پیدا.
Var anlarınla bağla kin candan,	وار انلرکله بغله کین جاندن،
Yetər bu aləmi doldur fəğandan.	یَتر بو عالمی طولدر فغاندن.

کردن خطاب[۵]

Çü bu avazə andan guşa gəldi,	چو بو آوازه اندن کوشه کلدی،
Könül dəryaya döndi, cuşa gəldi.	کوکل دریایه دندی[۶] جوشه کلدی.
Çü gördüm irdi hatifdən bir avaz,	چو کوردم ایردی هاتفدن بر آواز،
Fəğan edib, suala qıldım ağaz.	فغان ایدوب سواله قلدم آغاز[۷].
Dilə dedim ki, ey könlüm nə oldun?	دله دیدم که ای کوکلوم نه اولدک،
Ki, böylə dobdolu qanilə doldun?	که بویله طوبطولو قانیله طولدک[۸].
Vəya qan olacaq gözüm nə gördün?	و یا قان اولجق کوزم نه کوردک،
Ki, zühdüm xırmanını yelə verdin.	که زهدم خرمنینی ییله ویردک.

دادن جواب[۹]

Təvəccuh edibən, könlümə bilhal,	توجه ایدوبن کوکلومه بالحال،

---

۱. ب. کلدی
۲. ب. درویش
۳. س. کوکلدر
۴. ف. کی اونکلاردر ایدن بیله شیدا
۵. ب. "خطاب کردن بدل و دیده"// ف. عنوان یوخ//س."خطاب کردن به دل و دیده"
۶. ب. کوکل دریاسی اولدم
۷. ب. بیت یوخ // ف. بیت یوخ.// س. بیت یوخ
۸. بو بیت و سونراکی بیت ف. نوسخه سینده سونراکی حیصه ده کلیبدیر.
۹. ب. "جواب دادن بدل دیده" // ف. "خطاب دیده با دل" //س. "خطاب جواب دادن دیده"

Dedim: Fəryad əlindən fariğulbal.	دیدم فریاد الونکدن فارغ البال[۱].
Gözüm, könlüm əlindən dad, fəryad,	کوزم کوکلوم الندن داد فریاد،
Ki, bir ləhzə bulardan olmadım şad.	که بر لحظه بولردن اولمدم شاد.
Dedi:Ey dil bəni sən qılmadın şad,	دیدی ای دل بنی سن قلمدک شاد[۲]،
Kimə qılım əlindən dadu fəryad.	کیمه قیلم الونکدن داد و فریاد[۳].
Çü bu vəchilə gördi sözi bəndə,	چو بو وجهله کوردی سوزی بنده،
Daşıb, dərya kibi cuş etdi təndə.	داشوب دریا کبی جوش اتدی تنده[۴].
Çü göz bu nov ilə gördı xətayi,	چو کوز بو نوعله کردی خطابی،
Rəvan ərz etməyə düzdi cavabı.	روان عرض اتمکه طزدی جوابی.
Bana dedi ki, ey dildari-miskin,	بکا دید که ای دلدار مسکین،
Sözüm dinlə vü etgil bana təhsin.	سوزم دکله و اتکل[۵] بکا تحسین.
	ص.۱۱
Bənəm bir mərdi-aşiq, əhli-didar,	بنم بر مرد عاشق اهل دیدار،
Təfərrucgahım oldı vəchi-dildar.	تفرج‌کاهم اولدی وجه[۶] دلدار.
Bəni bu rəsm ilə qılmaq qəzəb nə?	بنی بو رسمیله قلمق غضب نه،
Vəya bu vəch ilə xişmə səbəb nə?	ویا بو وجهیله خشمه سبب نه.
Məsəldir, gözə yox zindan, demişlər,	مثلدر کوزه یق زندان دیمشلر،
Bu sözi cümləyi-insan demişlər.	بو سوزی جملهٔ انسان[۷] دیمشلر.
Yürü var könlünə eylə nəsihət,	یور وار کوکلوکه[۸] ایله نصیحت،
Kim, andandır sana işbu fəsihət.	کم اندندر سکا اشبو فصیحت.

---

۱. بو بیت باشقا نوسخه لرده یوخدور. ف. نوسخه سیندن الینیبدیر.
۲. س. بیت یوخ
۳. ت. بیت یوخ // ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ
۴. ت. بیت یوخ // ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ
۵. ف. سوزومی دنکله کیل ایت منکا تحسین
۶. ب. چهرهٔ // ف. چهرهٔ // س. چهرهٔ
۷. ب. رندان // ف. رندان
۸. ب. بو سوزی وار کوکلکه

بنوم يقدر كناهم ای وفادار،	Bənim yoxdur günahım, ey vəfadar.
جفالر ايلريسک کوکلوکا وار.	Cəfalar eylərisən, könlünə var.

کردن خطاب[۱]

چو کوز بو وجهیله وردی جوابی،	Çü göz bu vəchilə verdi cavabı,
دنب[۲] دلدن یکا قلدم خطابی.	Dönüb, dildən yana qıldım xitabi.
دیدم ای دل فغانُ آه الکدن،	Dedim: Ey dil, fəğanü ah əlindən,
که دُشتم درده اوش ناکاه الکدن.	Ki, düşdüm dərdə üş nagah əlindən.
بکا سن ایلریمش سن جفانی،	Bana sən eylərimişsən cəfayi,
نه کوردن بویله سودک اول همایی.	Nə gördün böylə sevdin ol humayi?
چو بندن بو سوزی کوش اتدی کوکلم،	Çü bəndən bu sözi guş etdi könlüm,
طاشب دریا کبی جوش اتدی کوکلم.	Daşıb dərya kibi cuş etdi könlüm.
دُونب دیدی کوزما کور نه ادیدک،	Dönüb dedi gözümə: Gör nə etdin?
بو سوزلری بکا کم سن دیر ایدک.	Bu sözləri bana kim, sən dir etdin.

ص.۱۲

خطاب کردن دل به دیده[۳]

دید ای کوز نه اُیدک بکا سنده[۴]،	Dedi: Ey göz, nə uydun bana sən də,
بو سوزلر کیم دیدک[۵] باکه سنده.	Bu sözlər kim, dedin bana sən də.
سنک اوجکدن اولدی آشنالق،	Sənin ucundan oldı aşınalıq,
بکا سندن ارشدی روشنالق.	Bana səndən irişdi rövşənalıq.
یوزینه محبوبک[۶] نیچون بقردُک،	Üzünə məhbubun neçün baxardın?
بنی بو اُدلره نیچون یاقردک[۱].	Bəni bu odlara neçün yaxardın?

---

۱. ب. "خطاب کردن بدیده" // ف." جواب دادن چشم دل را"// س."خطاب کردن به دل"
۲. س. روان
۳. باشقا نوسخه لرده بورادا عنوان یوخ – ف. و س. ده وار
۴. ف. نوسخه سینده بورادا "جواب دادن دل خطاب کردن او.." باشلیغی وار.
۵. ب. درسن // ف. بو بهتان لار که درسن // س. بو سوز کم بکا درسن جمله سنده
۶. ب. اول مهوک // ف. یوزینه اول ماهوک // س. مهوک

Adım dildir bugün, sevdalıyam bən,	آدُم دلدر بکون[۲] سَودابیم بن،
Cahan içində bir rüsvayıyam bən.	جهان اچنده بر رسوابیم بن.
Sənə görünməsə ol xub qamət,	سنکا کورونمسه اول خوب قامت،
Xaçan başıma qopardı qiyamət.	خاچان باشومه قوپردی قیامت[۳].
Kimin yolunda belim baqlasam bərk,	کموک یولنده بیلوم بقلسم برک،
Ölürsəm ğəmdən, anı etməzəm tərk.	اولورسم[۴] غمدن آنی اتمزم ترک[۵].
Ey göz sənin işin baxmaqdır ancaq.	آی کوز (سنک) ایشک بقمقدر انجق،
Bəni bu odlara yaxmaqdır ancaq.	بنی بو اُدلره[۶] یقمقدر انجق[۷].
Adım dildir bugün, sevdalıyam bən,	آدم دلدر بو کون سودابیم بن،
Cahan içində rüsva, divanəyəm bən.	جهان ایچنده رسوا دیوانیم بن[۸].
Əyər sən baxmasan ol dilrubaya,	اکر سن بقمسک اول دلربایه،
Qaçan uğrar idim bən bu bəlaya.	قچان اغراردم بن[۹] بو بلایه[۱۰].
Sənin boynunadır hər nə gunahım,	سنک بوینوکه در هر نه کناهم[۱۱]،
Xüsusən bu kim, artar hərgün ahım.	خصوصا بو کم ارتر هر کون آهم[۱۲].

جواب دادن دیده بدل و ترسانیدن دل را [۱۳]

Göz eşitdi çü könlümdən bu razi,	کوز اشتدی چو کوکلمدن بو رازی،
Dedi: Ey dil sənindir eşqbazi.	دیدی ای دل سنکدر عشق بازی.

---

۱. ب. منی بو ایشلاره نیشه یاخاردنک
۲. ب. آدُم دلدر بنم // دل آیدورر که عجب // س. بنوم
۳. ت. بیت یوخ// ب. بیت یوخ// س. بیت یوخ
۴. ب. الورم
۵. ف. نوسخه سینه بیت یوخ
۶. ب. هجر اودنه
۷. س. بیت یوخ
۸. ب. نوسخه ده یوخدور // ف. ده یوخدور (بیت یوخاریدا گلیبدیر)
۹. ب. قچن بن اوغرییدم
۱۰. س. بیت یوخ
۱۱. ب. هر کون آهم
۱۲. س. بیت یوخ
۱۳. ت. عنوان یوخ // ب. عنوان یوخ// س."مثنوی"

Bənəm bülbül kimi əhli-təmaşa, بنم بلبل کبی اهل تماشا،
Könül vəchinə qaşı zaru şeyda. کوکل وجهینه قرشو زارُ شیدا.
ص.۱۳
Bənim işimdürür didara baxmaq, بنم اشمدرر دیداره باقمق،
Dəgildir su kibi hər yana axmaq. دکلدر صو کبی هر یاکه اقمق.
Bana dirsən ki, sən nəçün baxardın? بکا درسین که سن نیچون بقردک،
Sən ana su kibi nəçün axardın? سن اکا صو کبی نیچون اقردک.
Əgər baxdımsa sən nəçün sevərdin? اکر باغدوم‌سه سن نیچون سوردونک،
Təhəmmül etməyib, nəçün ivərdin? تحمل ایتمیوب نیچون ایوردونک[۱].
Sənin sevgiginə çün baxsam səbəbdir, سنک سوکوکه چون بقسم[۲] سببدر،
Rəqibi netə sevməzsən əcəbdir. رقیبی نیته سومزسین عجبدر.
Nəçün halını bilməzsən , əya dil, نیچون حالوکی بلمزسین ایا دل،
Nə həddin var uzadırsan bana dil. نحدک وار اوزادرسین بکا دل.
Dəlisən, aşiqü rüsvaysən sən, دلوسن عاشقُ رسوای سنسین،
Qərarın yoxdurur, hərcayisən sən. قرارک یقدرر هرجای سنسین.
Kimi sevsən beş-on gün usanarsan, کمی سوسنک بش اون کون اوصانرسین،
Ey miskin, sən səni adam sanırsan. ای مسکین سن سنی ادم صانورسین.
Yeri , var get, bənimlə eyləmə cəng, یری وارکت بنمله ایلمه جنک،
Bilirəm səndə yoxdur nam ilə nəng. بلورم سنده یقدر نامله ننک.
Üşəndirmə bəni, qoy halına var, اوشندرمه بنی قو حالوکه وار،
Vəgər ney, ey dili aşuftəvü zar. وکر نی ای دل آشفته و زار.
Dilərsən baxmayım ol pəriyə, دلرسک بقمیم اول پرییه،
Ki, canın nari-firqətdən əriyə. که جانک نار فرقتدن ارییه.

---

۱. ت. و ب. نوسخه لرنده یوخدور. ف. نوسخه سیندن الینیبدیر.
۲. ب. بقمم بن // ف. ستونک سوکونکا چون باغماغ سبب دور.

Təfərruc qılmayım hüsnü cəmalın,	تفرج قلمیم حسن و جمالین،
Sənə göstərməyim hərgiz xəyalın.	سکا کوسترمیم هرکز خیالین.
Nəzər qılmayım ol çeşmi-siyaha,	نظر قلماییم اول چشم سیاهه،
Səni həmdəm qılam fəryadü aha.	سنی همدم قلم[۱] فریاد و آهه.
	ص.۱۴
Üzümi döndərim gördükdə anı,	یزومی دندرم کردُکده آنی،
Ki, ta sən yaxasan oldlara canı.	که تا سن یاقه‌سین اودلاره جانی.
Əyər bilsən bənimlə yar olurdun,	اکر بلسن بنمله یار اولوردُک،
Qaçan bu vəchilə əğyar olurdun.	قچان بو وجهیله اغیار اولوردُک.
Vəlikən səndə yox insaniyyət hiç,	ولیکن سنده یق اینسانیت هیچ،
Yüri, var get bənimlə olmağıl piç.	یوری وارکت بنمله اولمغل پیچ[۲].

مطلع شدن دل بر دیده[۳]

Çü dil bu sözləri eşitdi gözdən,	چو دل بو سزلری اشتدی[۴] کوزدن،
Qul oldı, göz görə çıxardı sözdən.	قول اولدی کوز کوره چیقردی سوزدک.
Dedi:Ey dil, bənim sözümə baxma,	دیدی ای کوز بنم سوزمه باقمه[۵]،
Bəni eşq oduna inində yaxma.	بنی عشق اودینه ایکنده یاقمه[۶].
Bənəm bir aşiqi-aşuftəvü zar,	بنم بر عاشق آشفته[۷] و زار،
Bəni məcnun edibdir eşqi-dildar.	بنی مجنون ایدبدُر عشقی دلدار.
Çü qılmadı bənimlə bəxt yari,	چو قلمادی بنمله بخت یاری،
Bəkülli saldım əldən ixyiyarı.	بکلی صلدم الدن[۸] اختیاری.

---

[۱]. ب. ادم
[۲]. برلین نوسخه سینده بورادا" مطلع شدن دل بدیده" عنوانی وار.
[۳]. بو عنوان ت. و ب. یوخدور ف. نوسخه سیندن الینیبدیر.
[٤]. ب. ایشتدی بو سوزلار
[٥]. ب. اویمه
[٦]. ب. بنی جور اودنوک ایچینه قویمه // ف.عشق اودینه سن داخی
[٧]. ف. شوریده
[٨]. ب. الدن الدی

Sözümə baxma kim, divanəyəm bən,	سوزمه بقما کم دیوانیم بن،
Yanar eşq oduna, pərvanəyəm bən.	یانر عشق اودینه پروانیم بن.
Əyər sən baxmasan ol gül üzara,	اکر سن بقمسک اول کل عذاره[۱]،
Yanıb canim ğəm odundan qarara.	یانب جانُم غم اودندن قراره[۲].
Əyər üz döndərirsən ol mələkdən,	اکر یوز دُندرَسن اول ملکدن،
Keçə ahım bənim çərxi-fələkdən.	کَچه آهم بنم چرخ فلکدن.
Nəzər qılmasan ol çəşmi-siyaha,	نظر قلمسک اول چشم سیاهه،
Səni həmdəm qılam fəryadü aha.	سنی همدم قلم فریاد و اهه[۳].

ص.۱۵

مثنوی[۴]

Təfərruc qılmazisən xətü xalın,	تفرج قلمزیسک خط و حالن،
Anın bən düşdə görməzəm xəyalın.	آنک بن دُشده کرمَذَم[۵] خیالن.
Dəliyəm , ey gözüm, tut bizi məğrur,	دلویم ای کوزم طت بزی[۶] مغرور،
Dəli olan olur əlbəttə məzur!	دلو اولن اولور البته معذور.
Nə söz kim, deyəsin candan səmiəm,	نَسوز کم دیسین[۷] جاندن سمیعم،
Nə əmrin var isə ana mütiəm.	نه امرک واریسه اکا مطیعم.
Qulunam, etməgil tapından azad,	قلوکم اتمکل طاپکدن[۸] آزاد،
Bana yol göstəri ver, eylə azad.	بکا یول کستری ور ایله آزاد[۹].

داستان[۱۰]

---

۱. ب. دلربایه
۲. قچن بن اوغرییدم بو بلایه
۳. ب. وجودم مُلک هب وارر تباهه // ق. بیت یوخدور
۴. س. بورادا عنوان وار. باشقا نوسخه لرده بورادا عنوان یوخ *(məsnəvi)*
۵. ب. کورمزون (*görməzvən*) // س. کورمزون
۶. ب. بنی //س. ای کوکل دوت بنی
۷. ف. اویرسنک
۸. قاپکدن
۹. ب. ارشاد
۱۰. ف. نوسخه سینده عنوان یوخدور.

چو اوّل سندن اولدی آشنالق، — Çü əvvəl səndən oldı aşınalıq.
هم آخر سندن اولسون روشنالق. — Həm axər səndən olsun rövşənalıq.
بنم سچلو سجومه اتدم اقرار، — Bənim suçlı, suçuma etdim iqrar,
کنه‌کارم کنه‌کارم کنه‌کار. — Günəhkaram, günəhkaram, günəhkar.
همین‌در داخی[۱] سوزدن اُرمزم دم، — Həmindir,daxı sözdən vurmazam dəm,
خدا عالمدرر واللـه اعلم. — Xuda alimdurur, vəllahu ələm.

مثنوی[۲]

دله چونکم کوز اولدی بویله غالب، — Dilə çünkim, göz oldı böylə ğalib,
یقین باللـه[۳] که دلدر دردہ[۴] طالب. — Yəqin billah ki, dildir dərdə talib.
اقیدم انده بو شعر غریبی، — Oxudum onda bu şeiri ğəribi,
دل ایدر *آه من عشق الحبیبی*. — Dil aydir: *Ah min eşqi həbibi*.

ص.۱۶

شعر غریب[۵]

خرمن کلده کورب زلف سمن سای کوکل،
ایلدک[۶] هر شکنی پیچنی بر جای کوکل.

Xərmanı-güldə görüb zülfi-səmənsayi könül,
Eylədin hər şikəni-piçini bərcay könül.

سومه دیدم نیجه کم استمدُک های کوکل،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Sevmə dedim necə kim, istəmədin hay könül.
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

---

[۱]. ف. اوزکه
[۲]. بو عنوان ألیازمادا یوخدور، برلین نوسخه سینده وار// ف. نوسخه سینده یوخ//س.یوخ
[۳]. ف. یقین بیلدوم
[۴]. ب. بویله
[۵]. ب."غزل مربع اینست" // ف. "غزل در بحر مربع" // س. "غزل مربع"// ق."به ربع مربعیات" غزل وار ٤٥٥ ص. ٣٦٤
[۶]. ب. ایلدی //ف. ایلدی

کچدی عمرم دنکون حسرت درد[۱] غمله،
مدعی بغرم قان اتدی بنم درهمله.

Keçdi ömrüm dünügün həsrətü dərdü ğəmilə,
Müddəi bağrımı qan etdi bənim dirhəmilə.

سودی کوکلم کورجک[۲] بر کوزلی دیده یله،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Sevdi könlüm, göricək bir gözəli didə ilə.
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

نیچکم باشمه غوغای غم شاه کلور،
جامۀ صبر کوکل قدنه کوتاه کلور.

Necə kim, başıma ğövğayi-ğəmi-şah gəlir,
Cameyi səbr könül qəddinə kutah gəlir.

اختیارم یوغکن دلده مدام آه کلور،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

İxtiyarım yox ikən dildə müdam ah gəlir,
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

خیلی وقت اولدیکه یار ایلمدی یار بنی،
اغلرم حسرتله وا منی فریاد بنی.

Xeyli vaxt oldı ki, yar eyləmədi yar bəni,
Ağlaram həsrət ilə; va məni, fəryad bəni.

دلمز بو دل دیوانکم که اولم شاد بنی،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Diləməz bu dili-divanə kim ki, olam şad bəni,
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

آه کم عشق[۳] جمال اتمدی عشاقه حبیب،
بکزر اول لطف کرم کانن منع اتدی رقیب[۴]

---

۱. ب. حسر □ زاری //ف. زار و غمله
۲. ب. سودک ای کرجک // س. یودک ای دل کوریجک//ق. سودک ای دل کوریجک
۳. ف. عرض // س. عرض
۴. ب. کرم ایله برو کل خستلی کر های طبیب.

Ah kim, eşq camal etmədi uşşaqa həbib,
Bənzər ol lütf, kərəm kanin mən etdi rəqib.

کر اُولرسه بو فراقیله **خلیلی** نه غریب،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Gər ölərsə bu fəraqilə **Xəlili**, nə ğərib,
Könül, ey vay könül,vay könül, ey vay könül.

ص.۱۷

دلرا خطاب کردن[۱]

Əya dil naləvü fəryad əlindən,	ایا دل ناله و فریاد الکدن،
Əlindən canə gəldim, dad əlindən.	الکدن جانه کلدم داد الکدن.
Bəni aləmdə sərgərdan edən dil,	بنی عالمده سرکردان ایدن دل،
Cahani başıma zindan edən dil.	جهانی باشمه زندان ایدن دل[۲].
Göz ucundan bəlaya uğrayan dil.	کوز اوجندن بلایه اُغرین دل[۳]،
Bənim bağrım cəfadan doğrayan dil.	بنم بغرم[۴] جفادن طغرین دل.
Bəni şuridəvü ğovğayi qıldın,	بنی شوریدهَ و غوغایی[۵] قلدوک،
Cahan içində bir rüsvayı qıldın.	جهان ایچنده بر رسوایی قلدوک[۶].
Nə buldun yari-hərcayi, gözəldən,	نه بُلدُک یار هرجایی کوزلدک،
Ki, kulli ixtiyari verdin əldən.	که کلی اختیاری وردک الدک.
Nə gördün, noldı kim, su kibi oldun,	نکوردک نولدی کم صو کبی اولدک،
Vucudum xərmanin odlara yaxdın,	وجودم خرمنن اودلاره یاقدک[۷].
Əbəs yerə özün öldürdüyün nə?	عبث ییره اوزک اولدردکک نه،
Cahan xalqın sana güldürdüyün nə?	جهان خلقین سکا[۱] کولدردکک نه.

---

۱. برلین نوسخه سینده عنوان "مثنوی بخطاب دل" یازیلبدیر//ف. "شکایت از دل"
۲. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.
۳. ب. سن ۰ردیف "سن"-دیر. // ف. سن
۴. ب. جانم //ف. جانم // س. بنم جانم
۵. ف. سودایی
۶. ت. بیت یوخدور برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.
۷. ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ

Qəmində can verirsən covca sanmaz,	غمنده جان وررسک جَوجَه صنمز،
Cahan mülkün sərasər əvcə sanmaz.	جهان ملکن سراسر اَوجَه[۲] صنمز.
Yuri məhbub həvasilə həvəsdən,	یوری مجبوب هواسیله هوسدن،
Qulaq tut qafil olma bu nəfəsdən.	قولق دوت غافل اولمه بو نفسدن.[۳]
Ki, bən biçarə qaldım cünbüşündən,	که بن بیچاره قَلدوم جنبشکدن،
İrişdim cana bu bitməz işündən,	ارشدم جانه بو بتمز اشوکدن[۴]،
Özün kəndinə kəmdir bilməyincə,	اوزک کدکه کمدر بلمینجه،
Ana layiq müdara qılmayınca.	آکا لایق مدارا قلمینجه[۵].
Özüni bitəkəllüf etdiğin nə,	اوزوکی بی تکلف اتدغک نه،
Quru qovğaya başın çatdığın nə.	قرو غوغایه باشک چتدغک نه[۶].
Ol, ol şahdır ki, dərgahında anın,	اول اول شاهدر که درکاهنده انک،
Nəsibi yox sənin kimi gədanın.	نصیبی یق سنک کبی کدانک[۷].
Nəçün həddin gözətmisən,ey dərviş,	نیچون حدک کوزتمسین ای درویش،
Nə zəhmətdir çəkirsən bunca təşviş.	نه زحمتدر چکرسین بونجه تشویش[۸].
Əlindən dadü fəryad, ey bəla dil,	الکدن داد فریاد ای بلا دل،
Qəmu dərdü bəlaya mübtəla dil.	غم و درد و بلایه مبتلا دل.

ص.۱۸

غزل غیر[۹]

Bəni aşüftəvü şeyda qılan dil,	بنی آشفته و شیدا قلن دل،

---

[۱]. ب. یُزوکا دشمنوک // ف. اوزونکا دشمنی //س. اوزوکه دشمنونک

[۲]. س. پوله

[۳]. ت. یوخ برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر//ف. بری کج بو هواییدن

[۴]. ت. یوخ برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر

[۵]. ب. بیت یوخ// ف. یوخ

[۶]. ب. بیت یوخ// ف. یوخ

[۷]. ب. بیت یوخ// ف. یوخ//س. یوزی تپراغده ای نور پادشاهوک/

[۸]. ب. بیت یوخ// ف. یوخ

[۹]. ب. غزل برلین نوسخه سینده صونراکی صحیفه لرده وار//س. "شعر" یئربه یئردیر//ق. غزل .ار ٤٥٤ ص. ٣٦٤ *(qəzəl)*

Bana bu eşq odun peyda qılan dil.	بکا بو عشق اودن پیدا قلن دل.
Həvəs oduna yaxan canı çün udd,	هوس اودینه یاقن جان چون عود،
Həvayi-aləmi-bala qılan dil.	هوای عالم بالا قلن دل[۱].
Görürsə qanda bir şəmi-camalı,	کوررسه قنده بر شمع[۲] جمالی،
Ana pərvanəvəş pərva qılan dil.	اکا پروانه وش پروا قلن دل.
Axıdıb gözlərimdən qanlı yaşın,	اقیدب کوزلرمدن[۳] قنلو یاشین،
Vucudum ğərqeyi-dərya qılan dil.	وجودم غرقهٔ دریا قلن دل.
Xəlili xəstəyi-aşüftə hali,	**خلیلی** خستهٔ آشفته حالی،
Cahanda bisərü bipa qılan dil.	جهانده بی سر و بی پا قلن دل.

سوال جواب[۴]

Dedim: Ey dil , nə işdir eylədin bu,	دیدم ای دل نه ایشدر ایلدک[۵] بو،
Dedi kim, aşiqəm öldür gərək qu.	دیدی کم عاشقم اولدر کرک قو.
Dedim kim, eşqdən göstər əlamət,	دیدیم کم عشقدن کوستر علامت،
Dedi yetməzmi oldum bən məlamət?	دیدی یتمزمی اُولدم بن ملامت[۶].
Dedim barı görürmi gözün uyxu,	دیدم باری کوررمی کوزک ایقو،
Dedi kim, aşiqəm , öldür gərək qu.	ددی کم عاشقم اولدر کرک قو[۷].
Dedim: necə olursan ondan ayrı?	ددم نیجه اولرسین اندن آیرو،
Dedi: Olmaz xəyalı bəndən ayrı.	ددی اولمز خیال بندن آیرو.[۸]
Dedim: Bu dərdə varmıdır nəhayət?	دیدم بو درده وارمیدر نهایت،

---

۱. ألیازمادا سهوا اولاراق" دود" یازیلیبدیر.
۲. ق. حسنک
۳. ف. کوزلریندن
٤. ت. عنوان یوخدور// ف. "در سوال و جواب کوید"
٥. ف. ایشلادونک
٦. ب. یتمزمی بو اولدوک ملامت // ف. یتمز بو کولدوم
۷. ب.ددیکیم اویمامقدر بکا خو//ف.دیدی کیم اویوماماغدور منکا خو//س.دیدی کیم اویوماماغدورمنکا خو
۸. ف. بو بیت یوخ

Dedi: Ölməkdən artıq yox rəvayət.	دیدی اولمکدن ارتوق یوق روایت[۱].
Dedim: Ey xəstə. Halın nolıcaqdır?	ددم ای خسته حالوک نولجقدر،
Dedi: Təqdir nə isə olacaqdır.	دیدی تقدیر نییسه اولجقدر[۲].
Dedim: Görsən camalın, nə verirdin?	ددم کورسک جمالن نه ویریدک،
Dedi: Ol günə irseydim göreydin.	دیدی اول کونه ارسیدم کوریدک.
Dedim: Var əqlini dəvşir, ey dərviş,	ددم وار عقلکی دَوشُر[۳] ای درویش،
Dedi: Biganə sözdür səndən, ey xiş.	دیدی بیگانه سزدر سندن ای خویش[۴].
Dedim: Səndən bu sözlər key əcəbdir,	دیدم سندن بو سزلر کَی عجبدر،
Dedi: Səndən əcəbdən buləcəbdir.	دیدی سندن عجبدن بوالعجب در.

ص.۱۹

Dedim: Kim, sözlərində mahəsəl yox,	دیدم کم سزلرکده ماحصل[۵] یق،
Dedi: Andandırır kim, yanmışam çox.	ددی اندندرر کم یانمشم چق.
Dedim dilə dəlisən, kəs sözüni,	ددم دله دلوسین[۶] کس سزوکی،
Dedi: Nolaydı gər görsən özüni.	ددی نولیدی کر کورسک اوزوکی[۷].

مثنوی[۸]

Çü bildim, dil qəza damına düşmüş,	چو بلدم[۹] دل قضا دامنه دشمش،
Bəla arıları başına uşmuş.	بلا آرولری باشینه اوشمش[۱۰].
Yəqin bildim ki, könlüm getmiş əldən,	یقین بیلدوم که کونکلوم کتمیش الدن،
Pur olmuş başı sevdayi-gözəldən.	پر اولمیش باشی سودای کوزل دن[۱].

---

۱. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور. سونراکی مثنویده وار.
۲. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.
۳. ف. دیرشور
٤. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.
٥. ف. حاصلی
٦. ب. ددم ای دل
۷. ب. دیدی باکا که بر کورسک اوزوکی
۸. ت. عنوان یوخ// ف برلین نوسخه سیندن الینیبدیر//س. اولکی شعره بیرلشیب
۹. ف. کوردوم
۱۰. ب.: چو کردم دل بلا دامینه دشدی// بلا آرولری باشومه اوشدی

Cahanın karü barından usanmış,	جهانک کار بارندن اوصنمش،
Dəlirmiş, göz görə odlara yanmış.	دلورمش کوز کوره اودلاره ینمش.[۲]
Təcəlli qılmış ana ruyi-məhbub,	تجلی قلمش اکا روی محبوب،
Dimağını tər etmiş buyi-məhbub.	دماغینی تر اتمش[۳] بوی محبوب.
Nəzər bər ənbərin gisuya salmış,	نظر بر عنبرین کیسویه صَلمش،
Kilimin namu nəngi suya salmış.	کلیمین نام ننکی صویه صلمش.[۴]
Haman aləmdə dildarına qalmış,	همان عالمده دلدارینه قَلمش،
Deməz yarın, bugün yarına qalmış.	دیمز یارک بکون یارینه قَلمش.[۵]
Oda yaxmış təkəlluf pişəsini,	اودا یقمش تکلف پیشه سنی،
Ki, çalmış daşa ğeyrət şişəsini.	که چالمش طاشه غیرت شیشه سینی.[۶]
Dedim: Bu dərdə varmıdır nəhayət?	ددم بو درده وارمی در نهایت،
Dedi: Ölməkdən artıq yox rəvayət.	دیدی اولمکدن ارتق یق روایت.[۷]
Dilərmiş dilbərin sevdalarından,	دلرمش دلبرک سودالرندن،
Cahanın əl yumuş ğovğalarından.	جهانک ال یومش غوغالرندن.[۸]
Gəzər aləmdə məhbubini gözlər,	کزر عالمده محبوبینی کوزلار،
Dilu candan sözi xubini gözlər.	دل و جاندن سوزی خوبینی کوزلار.[۹]
Gəzər aləmdə məhbubini istər,	کزر عالمده محبوبنی استر،
Dilu canı sevib, xubini istər.	دلو جانی سوب خوبینی استر.[۱۰]
Xiyalında visali-dost daim,	خیالنده وصالی[۱۱] دوست دآیم،

---

۱. بو بیت ت. . ب. نوسخه لرینده یوخ.
۲. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور.
۳. ب. اررمش // ف. ایرشمیش
٤. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.
٥. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخدور.
٦. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور// ف. براخمیش // س. بوراخمیش داشه
۷. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ، س. الینیبدیر . قاباغکی مثنویده بو بیت وار
۸. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخدور
۹. بیت ت. یوخ// ب. یوخ// س. یوخ
۱۰. بیت ب. یوخ// س. یوخ
۱۱. س. خیال

Fəraqlnda visali-dost daim.	فراقنده وصالی دوست دایم[۱].
Cəmi kəndiligindən kəndi getmiş,	جمیع[۲] کندولکدن کندو کتمش،
Qomuş əqli, məqami-eşqə yetmiş.	قومش عقلی مقامی عشقه یتمش.[۳]
Cahan mülkün verirsən aylıq olmaz,	جهان ملکن وررسک ایلغ المز،
Vəgər kəncu xəzayin bulsa olmaz.	وکر کنج و خزاین بلسا المز[۴].
Yəqin bildim ki, getmiş könlüm əldən,	یقین بلدم که کتمش کوکلم الدن،
Bəkulli əl-ayaq qaldı əməldən.	بکلی ال آیق قلدی عملدن[۵].
Müsəvvər nəqşi dilbər gözlərində,	مصور نقشی دلبر کوزلرینده،
Bulunur can səfasi sözlərində.	بولونور جان صفاسی سوزلرینده[۶].
Cuda olmuş bəkulli əqlidən dil,	جدا اولمیش بکلی عقلدن دل،
Həzər qılmış dəlilu nəqlidən dil.	حذر قلمیش دلیل و نقل دن دل[۷].
Çü gördüm dildə bu vəchilədir hal,	چو کوردم دلده بو وجه ایله دور حال،
Bu şeiri oxudum dərdilə dərhal.	بو شعری اوخیدوم دردیله در حال.[۸]

مثنوی مناجات[۹]

Dönüb qıldım təzərü padişaha,	دنب[۱۰] قلدم تضرع پادشاهه،
Allahi-aləmə, püştü pənaha.	آللـه عالمه پشتُ پناهه[۱۱].

ص.۲۰

Dedim: Ey aləmin pərvərdigari,	دیدم ای عالمک پروردکاری،

---

[۱]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور// ف. جمال دوست
[۲]. ف. بکلی // س. بکلی
[۳]. بیت ت. یوخد
[۴]. بیت ب. یوخ// ف. پوله آلمز- پوله آلمز/ س. یوخ
[۵]. بیت ب. یوخ
[۶]. بو بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخ
[۷]. بو بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخ
[۸]. ب. بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخ
[۹]. ت. عنوان یوخدور، یرلین نوسخه سیندن آلینیبدیر//ف."مناجات"//س."مناجات"
[۱۰]. س. دوشوب
[۱۱]. ف. بیت یوخدور.

عنایت قل الم طوت ویر قراری[۱].	İnayət qıl, əlim tut, ver qərari.
سنوک لطفوک اکر اولمایه رهبر،	Sənin lütfün əyər olmaya rəhbər,
قچن دلدار اولیسر بکا دلبر.[۲]	Qaçan dildar olısar bana dilbər.
بنم نم وار[۳] قمو اشلر سنوکدر،	Bənim nəm var, qamu işlər sənindir.
بو یولده جمله جنبشلر سنکدر.[۴]	Bu yolda cümlə cünbüşlər sənindir.
قامو افعالمه خالق سن[۵] ای حق،	Qamu əfalima xaliqsən, ey həqq,
که سنسین فاعلی مختاره مطلق.	Ki, sənsin faili muxtarı mütləq.
کرم سندن کریما کردکارا،	Kərəm səndən, kərima kirdigara,
رحیما قادرا پروردکارا.	Rəhima, qadira, pərvərdigara.
بنوم بو شرحه شرحه سینمه باق،	Bənim bu şurhə-şurhə sinə bax,
بنی هجران اودنه حذله باق[۶].	Bəni hicran oduna həzilə bax.
که یاقلماغه هرکز طاقتم یق،	Ki, yaxılmağa hərgiz taqətim yox,
یاقلمیشم فراق اودینه چقچق.	Yaxılmışam fəraq oduna çox-çox.
بلُم کتمشدرر عقلم طاغلمش،	Bilim getmiş durur, əqlim dağılmış,
بلادن جانم[۷] استنه طاغ اولمش.	Bəladan canım üstünə dağ olmuş.
آغولر یُدمشم هجران الندن،	Aqular yudmuşam hicran əlindən,
مدد شول[۸] بیوفا جانان الندن.	Mədəd şul bivəfa canan əlindən.
فرحشاد اولمدین اول یوزی خرشید،	Fərəhşad olmadan ol üzi xurşid,
بنی وصلی کلندن قلدی نومید.	Bəni vəsli-gülündən qıldı nümid.
دهانم اتمدن شیرین ز بیداد،	Dəhanım etmədən şirin zi bidad,

۱. ب. عنایت قل بکا یار ایله یاری//ف. عنایت قیل منکا یار ایله یاری//س. بکایار ایله یاری

۲. بیت ت. یوخ

۳. س. بنوم غمدر

۴. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.

۵. ب. احوالمه توفیق ور

۶. ب. بنی جور جفا اودینه طب یاق // ف. منی آنجاخ جفا اودینه یاخ//س.بنی جور وجفا اودینه طب یق

۷. ف. داغوم // س. جفادن جانوم

۸. ب. اول // س. اول

بنی اولدرمک استر همچو فرهاد[۱]. | Bəni öldürmək istər həmçü Fərhad.
که مجنون ایلدی چق بکا میلی، | Ki, məcnun eylədi çox bana meyli,
چاغرم[۲] هر سحر تا لیل لیلی. | Çaqıram hər səhər ta leyl, Leyli.
وفاسزدر اکرچه خوش پریدر، | Vəfasızdır, əgərçi xoş pəridir,
جمالینه دلو جان مشتریدر. | Camalına dilu can müştəridir.

ص.۲۱

مثنوی[۳]

بو رسمیله مناجات ایلریدم، | Bu rəsm ilə münacar eylər idim,
الها[۴] عرض حاجات ایلریدم. | İlaha ərzi-hacət eylər idim.
ولیکن ایلدکجه ذکر و احوال، | Vəlikən eylədikcə zikrü əhval,
اولوردم عشق شاه[۵] اوکنده پامال. | Olurdum eşqi-şah önundə pamal.
اوقردم اوش بو شعری نالییله، | Oxurdum uş bu şeiri nalə ilə,
کوزم مرجان بولردی[۶] ژالییله. | Gözüm mərcan bulardı jalə ilə.

بیت[۷]

پرتو عشق اولدی تا کم روشنای کوکلمک،
اولد درد و محنت غم آشناسی کوکلمک.

Pərtövi-eşq oldı ta kim, rövşənayi könlümün,
Oldı dərdü möhnətü ğəm aşinası könlümün.

چونکه دل تختنده قرد خیمهٔ[۸] سلطان عشق،
طکمی[۹] مرفوع اولسه طوبیدن لواسی کوکلمک.

---

[۱]. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخدور
[۲]. ف. دیلومده // س. چاغرور
[۳]. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور. برلین نوسخه سیندن الینیبدیر//ف.عنوان یوخ
[۴]. ف. آنکا من
[۵]. ب. شاه عشق
[۶]. ب.: دکردی // ف. یاشلر توکردی
[۷]. برلین نوسخه سینده "غزل" // ف. "غزل" //س. "غزل" *(qəzəl)*
[۸]. ب. خیمه سن // ف. خیمه سین // س. خیمه سن
[۹]. ف. حکمی

Çünki, dil təxtində qurdı xeyməyi sultani-eşq,
Tənmi mərfu olsa tubadan ləvası könlümün.

وار امیدم کم بولم صحرای محنتدن[۱] خلاص،
سروری[۲] عشق اولدی چونکم رهنماسی کوکلمک.

Var ümidim kim, bulam səhrayi-möhnətdən xilas,
Sərvəri eşq oldı çünkim, rəhnəması könlümün.

قسمتم روز ازلده دردمش بکزر نصیب،
اول سببدن در که بولنمز[۳] دواسی کوکلمک.

Qismətim ruzi-əzəldə dərdimiş bənzər nəsib.
Ol səbəbdəndir ki, bulunmaz dəvası könlümün.

کر **خلیلم** بن بو یلده باشٌ جان وریسم کرک[۴]،
لاجرم چون اولمامشدر مبتلاسی کوکلمک.

Gər Xəliliyəm bən, bu yolda baş-can versəm gərək,
Lacirəm, çün olmamışdır mübtılası könlümün.

تمامه سخن[۵]

مکر بر کون که روز خرمیدی،	Məgər bir gün ki, ruzi-xurrəm idi,
مبارک ساعتی قُتلو دمیدی.	Mübarək saəti, qutlu dəm idi.

ص.۲۲

کلوب قاتمه[۶] بر یار جوانی،	Gəlib qatıma bir yari cavanı,
سلام وردی[۷] و اوتوردی روانی.	Salam verdi vü oturdı rəvani.
نظر قلدی بنوم حالمنی کوردی،	Nəzər qıldı, bənim halımnı gördi,
تحیر برمغن آغزینه اوردی.	Təhəyyür barmağın ağzına vurdi.

---

[۱]. ف. هجران غمندن من
[۲]. ب. پرتوی // ف. پرتو عشق اولدی ینه // س. پرتوی
[۳]. ب. یق دردا // ف. بولمنزدر
[٤]. ف. کر خلیلی یم بو یولده جان ویرم شکرانه من
[۵]. ب. "آمدن جوانبش با" // ف."آمدن رفتن و پرسیدن احوال"// س."آمدن و جویدن و پرسیدن"
[٦]. ب. ارب سر وقتمه // ف. سر وقتمه // س. ایروبسر وقتمه
[۷]. ب. سلام اتدی // ف. سلام اتدی

Məgər gördi bəni bir binəvayəm,	مکر کوردی بنی بر بینوایم[۱]،
Ğəmu dərdu bəlaya mübtəlayəm.	غم و درد و بلایه مبتلایم.
Təfərruc qıldı andan baxdı çeşmə,	تفرج قلدی اندن بقدی چشمه،
Görəndə kim, qan axır manəndi-çeşmə.	کورند کم قان اقر[۲] ماند چشمه.
Üzümi gördi qan ilə boyanmış,	یوزمی کوردی قانیله بوینمش،
Vücudum gördi hicr oduna yanmış.	وجودم کوردی هجر اودینه ینمش.
Belimi gördi ğəm qılmış iki qat,	بلومی کوردی غم قلمش ایکی قات،
Bəni bir baydaq eşq eyləmiş mat.	بنی بر بیدق عشق ایلمش مات.

جوان حال ما پرسیدن[۳]

Bana dedi: Nədir halın, ey dərviş,	بکا دیدی ندر حالک[۴] ای درویش،
Nəçün oldun belə zaru dilriş.	نیچون اولدک[۵] بیله زارُ دلریش.
Nədəndir, ilətini söylə rövşən,	ندندر علتوکــی سویله روشن،
Nola, şayəd əlac edəm sana bən.	نوله شاید علاج ایدم سکا بن.
Gəl imdi eyləgil dərdini təqrir,	کل ایمدی ایله‌کیل دردونکی تقریر،
Ki, şayəd eyləyim dərdinə tədbir.	که شاید ایلیم دردونکا تدبیر.[۶]
Yaraşmaz sənə böylə yanmaq, sən ğəribə,	یراشمز سن بویله ینمق سن غریبه،
Əyər bimar isən, gəlgil təbibə.	اکر بیمار ایسک ککل طبیبه.

آمدن جوان و خبر پرسیدن[۷]

Dedim ki, mərhəba, ey yari-cani,	دیدم که مرحبا ای یار جانی،

---

[۱]. ف. منی کم پر نوایم
[۲]. ب. کورر کیم قانله // ف. کورر کیم
[۳]. ت. نوان یوخدور// ف. عنوان یوخ // س. عنوان یوخ
[۴]. ف. منکا حالوک ندور دیدی
[۵]. ب. که نیچون // ف. نه کوردونک بله اولورنک // س. یا نیچون بیله اولدک
[۶]. ت. بیت یوخ// ب. یوخ //س. یوخ.
[۷]. ت. عنوان یوخ// ف. "جواب دادن عاشق"// س."جواب دادن به سوال"

Qudumundur bənim ruhum rəvanı,	قدوم‌کدر بنم روحم روانی.
Təbib olmaz bənim halımdan agah,	طبیب اولمز بنم حالمدن آکاه،
Əlac edə məgər lütfündən allah.	علاج ایده مکر لطفندن اللـه.
	ص.۲۳
Bənim dərdim biğayət çoxdur, ey yar,	بنم دردم بغایت چوقدر ای یار،
Əlaci kimsənin etməz bana kar.	علاجی کیمسنک اتمز بکا کار.
Biri budur ki, könlüm getdi əldən,	بری بودر که کوکلم کتدی[۱] الدن،
Bikülli əl-ayaq getdi əməldən.	بکلی ال ایق کتدی[۲] عملدن.
Birisi daxı bu kim, görməzəm xab,	بریسی داخی بو کم کورمزم خاب،
Ağudan acıraqdır içdigim ab.	اغودن اجرقدر اچدکم آب.[۳]
Budur bir illətim kim, yatmazam hiç,	بودر بر علتم کم یاتمزم هیچ،
Qılıram ahu fərya ir əyər geç.	قلورم آه و فریاد ایر اکر کیج.
Sayırsam dərdimə yoxdur nəhayət,	صایرسم دردمه یوقدر نهایت،
Bənim müşkil durur halım biğayət.	بنم مشکلدرر حالم بغایت.

آکاهی شدن از حال و اقدام کردن رسالت[۴]

Dönüb dedi ki, ey yari-vəfadar,	دنب دیدی که ای یار وفادار،
Bana məlum durur bu cümlə guftar.	بکا معلوم درر بو جمله کفتار.
Dilində eşq narından yaxılmış,	دلکده[5] عشق نارندن یاقلمش،
Məhəbbət ipi boynuna taxılmış.	محبت ایپی بوینوکه طاقلمش.
Əsir etmiş səni bir sərv-qamət,	اسیر اتمش سنی بر سرو قامت،
Anunçün başına qopmuş qiyamət.	انوکچون باشکا قپمش قیامت.

---

۱. س. کتدی کوکلم
۲. ب. قلدی
۳. بو بیت تو نوسخه سینده یوخدور.
۴. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ یالنیز س. نوسخه سینده وار
۵. ف. وجودونک //س. وجودونک

چو درد عشقه اولمش سن کرفتار،	Çü dərdi-eşqə olmuşsan giriftar,
قلورسن[۱] ناله و فریاد ناچار.	Qılırsan nalə vü fəryad naçar.
ولیکن اوش بو فریادله بتمز،	Vəlikən uş bu fəryadilə bitməz,
بتر آهنله فریادیله[۲] بتمز.	Bitər ahilə, fəryadilə bitməz.
کرکدر ساکه بر سوز اهلی سرداش،	Gərəkdir sana bir söz əhli, sirdaş,
که سرّی جانده طوته قالمیه[۳] فاش.	Ki, sirri canda tuta, qılmaya faş.

ص.۲۴

اکر همت قلورسک وارین[۴] بن،	Əyər himmət qılırsan varayın bən,
ایقلارین اپوب یلواره ین[۵] بن.	Ayaqların öpüb, yalvarayın bən.
یولکده باشمی اینایم[۶] ای یار،	Yolunda başımı oynayım , ey yar,
اکر اولوریسک بکا وفادار.	Əgər olur isən bana vəfadar.
سزم شاید اولا قاتنده مقبول،	Sözüm şayəd ola qatında məqbul,
که سنی یازوز[۷] قللوغنه قول.	Ki, səni yazavuz qulluğuna qul.
بو رسمیله ارشمزیسه[۸] یاره،	Bu rəsmilə irişməz isə yara,
ایده وز[۹] داخی درلو درلو چاره.	Edəvüz daxı dürlü-dürlü çara.

مثنوی[۱۰]

چو بو سوزلار دیدی[۱۱] اول جوان مرد،	Çü bu sözləri dedi ol cavan mərd,

---

۱. ف. ایده رسن //س. قلورسن ناله لر بلبل بکی زار
۲. س. بیتر اهلیله هر یاد ایله
۳. ب. دوتا اتمیا // ف. دوته اتمیه
۴. ف. دوترسک واریم
۵. ف. سال واریم // س. الین اوپب داخی یلواریم
۶. ف. یولونکده باش و جان اویناديم
۷. ف. پسین عرض ایده یم
۸. ب. اکر بو رسمله ارمزسک
۹. ف. ایده لوم / س. قلاوز
۱۰. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ یتالنیز س. ده وار *(məsnəvi)*
۱۱. ب. چو کشف اتدی بو رازی// ف. چو کشف ایتدی بو رازی اول جوانمرد// س. چو کشف اتدی بو راز اول جوانمرد

Könüldə şölə vurdı atəşi-dərd.	کوکلده شعله وردی آتش درد.
Haman, biixtiyar olub, yıxıldım,	همان بی‌اختیار اولب[۱] یقلدم،
Fəğanu nalə vu fəryad qıldım.	فغان و ناله و فریاد قلدم.
Dedim gər olur isə çara səndən,	دیدم کر اولوریسه چاره سندن،
Ğulam olmaya yeyrək sana bəndən.	غلام اولمایه یکرک سکا بندن.
Əyər bu işdə bana yar olasın,	اکر بو اشده بکا یار اولاسین،
İki aləmdə bərxurdar olasın.	اکی عالمده برخوردار اولاسین.

نصیحت دادن بجوان[۲]

Əla ey rahti-ruhü rəvanım,	الا ای راحت روح روانوم،
Fəda olsun sənin yolunda canım.	فدا اولسون سنک یولکده جانم.
Dəhanın nütqi-İsadan dəm urdı,	دهانک نطلق عیسادن دم اوردی،
Bu könlüm yarasına mərhəm urdı.	بو کوکلم یارسینه مرهم اوردی.
Sevindi canım ol şirin xəbərdən,	سوندی جانم اول شیرین خبردن،
Nişani-mərhəmət buldum nəzədərn.	نشان مرحمت بُلدم نظردن.

ص.۲۵

Kərəm qıl, ey gülər üzlü həbibim,	کرم قیل ای کولر[۳] یوزلو حبیبم،
Dəva qıl dərdimə, sənsin təbibim.	دوا قیل دردمه سنسین طبیبم.
Yeri var, ol qəmər-çöhrə həbibə,	یری وار اول قمر چهره حبیبه،
Müəlla həzrətə, ol dil-fəribə.	معلا حضرته اول دل فریبه.[۴]
Qədəm rəncidə qıl, dildara vargil,	قدم رنجیده قل دلداره وارکل،
Cəfasi çox, vəfasız yara vargil.	جفاسی چوق وفاسوز یاره وارکل.[۵]

---

[۱]. ب. اولدم
[۲]. ت. عنوان یوخدور//ف."نصیحت کردن رفیق را و فرستادن برسالت"// س." نصیحت دادن وفرستادن به رسالت"
[۳]. ف. قمر // س. کل یوزلو
[۴]. بیت ت. یوخ// ب. یوخ/ س. بیت یوخ
[۵]. ف. تماشا قیلماغه دیداره وارکل

Bənim halım anun qatında söylə,	بنم حالم انک قاتنده سیله،
Bəni lütfü kərəm xuyilə töylə.	بنی لطفُ کرم خوییله طُیله.
Varıb qapıya xaki-rahın öpgil,	واروب قاپویه خاک راهن اوپکل،
İcazə ilə üz sürüb dərgahin öpgil.	اجازله[1] یوز سورب درکاهن اوپکل.
İcazət verməyincə kərəmə, zinhar,	اجازت ورمینجه کرمه زنهار،
Məbada incinib, xəşm edə ol yar.	مبادا انجنب خشم ایده[2] اول یار.
Qaçan kim, girəsən qatına anın,	قچان کم کیره سن[3] قاتینه انک،
Əyər qalır isə əqlin, rəvanın.	اکر قالورسه عقلک[4] روانک.
Nəzər eylə, pəs andan ol pəriyə,	نظر ایله پس اندن اول پرییه،
Gör anın kibi varmı bir pəriyə.	کور آنک کبی وارمی بر پرییه.
Önündə səcdələr qılıb, qoğıl baş,	اوکنده سجده لر قیلوب[5] قوغل باش،
Dua eylə , degil kim, sana çox yaş.	دعا ایله[6] دکل کم سکا چق یاش.
Ədəb saxla, sözi lütf ilə söylə,	ادب سقله سوزی لطفیله سویله،
Nə dənlü mərhəmət var isə eylə.	ندکلو مرحمت[7] واریسه ایله.
Degil: Ey xosrovi-xubani-aləm,	دکل ای خسرو خوبان عالم،
Cahan təndir, tapındır cani-aləm.	جهان تندر طپکدر[8] جان عالم.
Dirəlüm olsun, ey məhbubu, dilbər,	درلوم[9] اولسون ای محبوب دلبر،
Camalın gülsitani-tazə vu tər.	جمالک کلستان تازه و تر.
	ص.۲۶
Xəzani irməsin hüsnün bahari,	خزانی ارمسون حسنک بهاری،

---

[1]. ب. پس اندن // ف. پس آندن //س. پس اندن
[2]. ب. مبادا خشم ادب انجیه
[3]. س. ایره سن
[4]. ف. هوش // س. روحون
[5]. ب. ایدب
[6]. س. دعا قل
[7]. س. مسکنت
[8]. ف. اوزون سن
[9]. ب. دمادم // ف. همیشه اولکیل ای پاکیزه //س. دمادم

Gülər tutsun Xuda sən gülüzari.	کلر[۱] طتسون خدا سن کلعذاری.
Tapına kim, yavuz sanırsa, ey şah,	طپوکه[۲] کم یاوز صانورسه ای شاه،
Ani qəhr eyləsin, lütfündən Allah !	آنی قهر ایلسون لطفندن اللـه.

تشبیهات[۳]

Nigara bir ğəribi-xəstə vardır,	نکارا بر غریبُ خسته واردر،
Səri-zülfünlə boynı bəstə vardır.	سر زلفکله بوینی بسته واردر.
Siyəh xalın kibidir halı anın,	سیه خالک کبیدر حالی آنک،
Rəhi-eşqində məşhuri-cahanın.	ره عشقکده مشهوری جهانک.
Təni qaşın kibi barik olubdur,	تنی قاشنک[۴] کیبی باریک اولپدر،
İşi hər dəm fəğanü zar olubdur.	ایشی هر دم فغانُ زار اولپدر.[۵]
Qara zülfün kibi hali pərişan,	قرا زلفک کبی حالی پریشان،
Yedigi dərdü ğəmdir, içdigi qan,	یدوکی دردُ غمدر اچدکی قان.
Camalın kibi rövşəndir zəmiri.	جمالک کبی روشندر ضمیری،
Ayaxdan düşdi, yoxdur dəstgiri,	ایقدن دشدی یقدر دستکیری.
Miyanın kibi ğəm barik edibdir.	میانک کیبی غم باریک ادُبدر،
Cahanı çeşminə tarik edibdir.	جهانی چشمنه تاریک ادُبدر.
Ləbin tək sözləridir şəkkəramiz,	لبک تک سوزلریدر شکر آمیز،
Səri-zülfün kibi şeri dilaviz.	سر زلفک کبی شعری دلاویز.[۶]
Dəhanın kibi könli dar olubdur,	دهانک کبی کوکلی دار اولپدر،
Ğəribü aşiqü biyar olubdur.	غریب عاشق و بی یار اولپدر.
Anı şol rəsmə eşqin eyləmiş piç,	آنی شول رسمه عشقک[۱] ایلمش پیچ،

---

۱. ف. امن دوتسون
۲. ق. سنکا
۳. ت. عنوان یوخ // ف. "تشبیه تسویه"// س. "مثنوی"
۴. ب. چشموک // ف. چشمونک
۵. س. بیت یوخ
۶. س. بیت یوخ

Yəqin qılmış ki, cismin eyləyə hiç. یقین قلمش که جسمین ایلیه هیچ.
Fəraqın oduna yanmış, yaxılmış, فراقک اودینه یانمش یاقلمش،
Ğəribü xəstədir, könli yaxılmış. غریب[۲] و خسته در کوکلی یقلمش.
Edinmişdir sənin mədhinə adət, ادنمشدر سننک مدحکله عادت،
Müridindir, gətirmişdir iradət. مریدکدر کَتورمشدر ارادت.

ص.۲۷

Qapında, ey sənəm, qul olmaq istər, قپکده[۳] ای صنم قول اولمق ایستر،
Məgər səy ilə məqbul olmaq istər. مکر[۴] سعییله مقبول اولمق استر.
Dur imdi gir yola, ey yari-sadiq, طور ایمدی کر یوله[۵] ای یار صادق،
Xuda edə qamu işin muvafiq. خدا ایده قمو ایشک موافق.
Var ol dərgaha üz sur, xidmət eylə, وار اول درکاهه یوز سور خدمت ایله،
Mənim canıma, canım minnət eylə. منم جانومه جانوم منت ایله.[۶]
Duruş , bu dərdə tədbir edə, görgil, دُرُش بو درده تدبیر ایده کورکل،
Kəlamın beylə təqrir edə, görgil. کلامک بیله تقریر ایده کورکل.

رفتن جوان برسالت[۷]

Eşitdi çünki, bu sözi ol vəfadar, اشتدی چونکه بو سوزی[۸] اول وفادار،
Durub, girdi yola bər əzmi-dildar. طورب کردی یوله بر عزم دلدار.
İrişdi çünki yarın qapısına, ارشدی چونکه یارک قاپوسینه،
Ğulam kibi ol durdı tapısına. غلام کبی (اول) طُردی طاپوسینه.
Yerinə cümlə ərkanın yetirdi, یرینه جمله ارکانن یتردی[۱]،

---

[۱]. ب. آنی عشقونک شو رسمه // س. انی عشقوک شو رسمه
[۲]. ف. فقیر
[۳]. س. طاپوکده
[۴]. ف. شها
[۵]. ب. یوله کر // س. کر یوله
[۶]. ب بیت ت. یوخ// ب. یوخ // س. بیت یوخ
[۷]. ت. نوان یوخ// س."رفتن جوان برسالت"
[۸]. ف. بو سوزی چون ایشتدی

ندکلو واریسه حذمت یتوردی.	Nə dənlü var isə, xidmət yetirdi.
اجازت استدی یارک قتینه،	İcazət istədi yarın qatına,
که تا عرض ایده سوزن حضرتنه.	Ki, ta ərz edə sözün həzrətinə.
چو وردلر اجازت کردی کُردی،	Çü verdilər icazət, girdi gördi,
نکارینی کوزب ییره یوز[۲] اُردی.	Nigarini görüb, yerə üz vurdı.
خاچان کیم کوردی اول شاه جهانی،	Xaçan kim, gördi ol şahi-cahanı,
فغان ایدوب روان اولدی روانی.[۳]	Fəğan edib, rəvan oldı rəvani.
برزدن عقلی یایندی[۴] باشندن،	Bir azdan əqli yayındı başından,
دلی طوتلدی قلدی جنبشندن.	Dili tutuldı, qaldı cünbüşindən.
نکارین چون بو حالی کوردی کُلدی،	Nigarın çün bu halı gördi, güldi,
رسولک حال(نی) نیدوکین بلدی[۵].	Rəsulun halını, nedügini bildi.

مثنوی[۶]

سو سپدردی یوزینه[۷] اول دلارام،	Su səpdirdi üzünə, ol dilaram,
دشردی عقلنی چون[۸] بولدی آرام.	Düşürdi əqlini, çün buldı aram.

ص.۲۸

طورب اعزازله ویردی سلامی،	Durub ezaz ilə verdi səlami,
یوز اوردی یره عرض اتدی پیامی.	Yüz vurdı yerə, ərz etdi pəyami.
اشتدوکی کلامی جمله بر بر،	Eşitdigi kəlami cümlə, bir-bir,
نکارینک (هم) اوکنده قلدی تقریر.	Nigarın həm önündə qıldı təqrir.
پس اندن صکره ایدب سوزله ساز،	Pəs andan sonra edib suzilə saz,

---

۱. ب. کتوردی
۲. ب. نکارینی همان یوز بیره // ف. نکار اوکنده یوزین بیره //س. نکارینی همن یوز یره
۳. بیت ت. یوخ// ب. یوخ// س. یوخ
۴. ف. برزدم عقلی یایلدی //س. برز دم
۵. بیت ت. یوخ// س. رسولک حالی نولدی عینی بیلدی
۶. ت. عنوان یوخ// ف. عنوان یوخ // س. "تشبیهات"
۷. ب. صو سپدردی هماندم
۸. ب. دشردی چونکه عقلن // س. داشدی چونکی عقلن

Düzətdi bu müxəmməs şeri ağaz.

دزتدی بو مخمس شعری آغاز.

غزل مخمس[۱]

ای کنش طلعت قمر بهجت حبیبی کلعذار،
وی پری پیکر ملک منظر صنوبر بویلو یار.

Ey günəş tələt, qəmər behcət həbibi gülüzar,
Vey pəri-peykər, mələk mənzər sənubər boylu yar.

سرورا سن شول پری حسنکه[۲] دوری روزکار،
حسنی دوران اچره یوسفدن قُمُشدر یادکار.

Sərvəra, sən şol pəri hüsn ki, dövri-ruzigar,
Hüsni-dövran içrə Yusifdən qomuşdur yadigar.

ای یوزی جنت طداغکدر شراب سلسبیل،
غنچه‌وش لعلوکه جان اولسون فدا قانم سبیل.

Ey yüzi cənnət dodğındır şərabi-səlsəbil,
Ğönçəvəş ləlinə can olsun fəda qaim səbil.

آب کوثردر طداغک شربتندن شرمسار،
کم نلر چکمشدر هجرکده اول لیل نهار[۳].

Abi-kövsərdir dodağın şərbətindən şərmsar,
Kim, nələr çəkmişdir hicrində ol leylü nəhar.

بوکمالیله که حق ورمش سکا حسن جمیل،
عاشق دل خستنک حالن صُرب قدرنی بیل.

Bu kamalilə ki, həqq vermiş sana hüsni-cəmil,
Aşiqi-dil xəstənin halın sorub, qədrini bil.

بونجکم عشقکده بن فریاد افغان ایلدم،
مرغ جانی هر سحر شوقکده[۱] نالان ایلدم.

---

[۱]. ب. "در مدح محبوب یا مخمس"// ف."غزل در مخمس کوید" //س." شعر مخمس در مدح محبوب". // بو غزل ق. مجموعه سینده وار

[۲]. ب. سرورا سن شول رخی کلسن که // ف. سن شول پری رخ سن که//س. سرورا سن شول پری رخ سن که بو دور زمان

[۳]. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور//س. بیت بیر مصراعی یوخ

Bunca kim, eşqində bən fəryadü əfğan eylədim,
Mürği-cani hər səhər şövqündə nalan eylədim.

کوکلی زلفک کبی غمدن پریشان ایلدم،
بلمزم نولدی کناهم صانسین قان ایلدم.

Könüli zülfün kibi ğəmdən pərişan eylədim,
Bilməzəm noldi günahım sanasın qan eylədim.

ص.۲۹

کم بنی جورکله هر دم اغلدرسین زارُ زار،
غر اولما حسنکا دنیا[۲] دکلدر برقرار.

Kim, bəni cövrünlə hər dəm ağladırsan zar-zar,
Ğürrə olma hüsnünə, dünya dəgildir bərqərar.

صورتک لوحده مشکین سنبلک دل باغدر،
چشم مستنک جان عشاقه امانسیز یاغدر.

Surətin lövhündə müşkin sünbülün dil bağıdır,
Çeşmi-məstin cani-uşşaqa amansız yağdırır.

آب کوثردر دوداغک شربتدر شرمسار،
کم نلر چکمشدرر هجرنکده اول لیل نهار.

Abi kövsədir dodağın, şərbətdir şərmsar,
Kim, nələr çəkmişdirir hicrində ol leylü nəhar.

کویک ای دلبر بو دل مرغینه جنت باغدر،
کچدی جورک حدن ای ظالم ترحم چاغدر.

Kuyun, ey dilbər bu dil mürğuna cənnət bağıdır,
Keçdi cövrün həddən, ey zalim tərrəhüm çağıdır.

تا که صلمشدر جدا سندن بنی[۳] دور فلک،
نالم اشتدی فلکده بنی زار اغلر ملک.

Ta ki salmışdır cuda səndən bəni dövri-fələk,
Naləm eşitdi fələkdə bəni, zar ağlar mələk.

---

۱. . س. عشقکده
۲. ب. غره اولمه حسننه کم
۳. ب. تا که صلمش در بنی سندن جدا// س. قلمش در جدا سندن بنی چرخ فلک

عارضکده ای قمو دورنده شول دلبروَمک[1]،
اُولدُرر اولن **خلیلی** نک کوزنده مردمک.

Arizində ey qamu dövründə şol dilbərimin,
Öldürü olan **Xəlilinin** gözündə mərdumun.

تمامه سخن[2]

Çü bu sözlərdən ol yar oldı agah,	چو بو سوزلردن اول یار اولدی آکاه،
Bəğayət xəşmə gəldi ol gözəl şah.	بغایت خشمه کلدی اول کوزل شاه.
Dedi : Ey bihəya, unutmadınmı ?	ددی ای بیحیا اونتمدکمی،
Nə gəldi başına, bilinmədinmi ?	نکلدوکن باشوکه بلمدکمی[3].
Səni qatıma qoydum bitəkəllüf,	سنی قاتمه قودم بی‌تکلف[4]،
Nə sözdür kim, edirsən bitəkəllüf ?	نسوزدر کم ایدرسین[5] بی‌تکلف.

ص.۳۰

Nə qədri var anun kim, yad edərsin?	نه قدری وار انوک کم یاد ادرسین،
Qulundur deyübən, fəryad edərsin?	قلوکدر دیوبن فریاد ادرسین.
Nə həddi var qulun sultan qatında,	نه حدی وار قولک سلطان قتنده،
Nə qədri var canın, canan qatında,	نقدری[6] وار جانک جانان قاتنده.
Nəçün ol binəva həddini bilməz ?	نیچون اول بی نوا حدنی[7] بیلمز،
Məgər Məcnundur, əhvalını bilməz ?	مکر مجنون در احوالنی[8] بیلمز.
Nəçün söylər sözi həddindən artıq?	نیچون[9] سیلر سوزین حدندن ارتق،

---

۱. س. عارضکده ای کونش طاعتلو اول مشکین بنک
۲. ب. "خشم کردن محبوب برسالت"//ف."آکاه شدن محبوب و خشم کردن"// س."خشم کردن محبوب به رسول را"
۳. ب. صنمدکمی // س. صانمادوکمی
۴. ب. بی توقف // ف. بو بیت یوخدور.
۵. ب. نه سوزدر بو که درسن
۶. س. نه جانی
۷. ب. بی حیا حالین // ف. بی حیا حالینی // س. بی وفا حالنی
۸. ف. افعالینی // س. افعالنی
۹. ب. نیا // ف. نیه // س. نیه

Donı uzun biçər qəddindən artıq.	طونی[۱] اوزون بچر قدندن ارتق.
Bənəm şahi-cahan, ol bir gədadır,	بنم شاه جهان[۲] اول بر کدادر،
Gəda şahi gözətmək nə rəvadır?	کدا شاهی کوزتمک نه روادر.
Bugün kim, hüsn meydanı bənimdir,	بکون کم حسن میدانی بنمدر،
Əlimdə topü covgani bənimdir.	المده طوپُ چوکانی[۳] بنمدر.
Müəzzəm şəhriyaram hüsn elində,	معظم[۴] شهریارم حسن آلنده،
Adımdır söylənən xalqın dilində.	آدمدر سویلنن خلقک دلنده.
Bənim qatımda sultanlar gərəkdır,	بنم قاتمده سلطانلر کرکدر،
Camalım görməyə canlar gərəkdir.	جمالم کورمکا جانلر[۵] کرکدر.
Nə həddi var gədayi-rusiyahın,	نه حدی وار کدای روسیاهک،
Ki, daim vəslin istər padiahın.	که دایم وصلین استر پادشاهک.
Əcəb fikri muhal etmiş zi miskin,	عجب فکری محال اتمش زی مسکین،
Özüni xəstə hal etmiş zi miskin.	اوزینی خسته حال اتمش زی مسکین.
Degil, var ol ğəribi-binəvayə,	دکل وار اول غریب بی نوایه،
İnən yeltəməsin badi-həvayə.	اکن[۶] یلتنمسون بادی هوایه.
Dimağından bu sevdayi çıxarsın,	دماغندن بو سودایی چقرسون،
Gözi qanan yetər toprağa qarsın.	کوزی قانن یتر طپراغه قرسون.[۷]
Nə mümkundur anunla yar olam bən?	نه ممکندر انوکله یار اولم بن،
Məgər biğeyrətu biar olam bən.	مکر بی غیرت و بی عار اولم بن.[۸]
Kişiyə durmaq, oturmaq gərəkdir,	کشییه طرمق اوتورمق کرکدر،

---

۱. ف. دونین // س. اوزون بچر طوونک قدیندن ارتق
۲. س. بنم بر شاه جان
۳. ف. طوب و هم چوکان // س. طوب وار چوکان
۴. ف. بو کون
۵. ف. خانلر
۶. ف. داخی
۷. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور// س. کوزی یاشنی طپراغه قرسون
۸. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور

Vəli, öz layiq ilə yeyrəkdir.	ولی اوز لایقیله ییکرکدر.[۱]

ص.۳۱

Nə xoş demişdir ol ustadi-haziq,	نخوش دیمشدرر (اول) استاد حاذق،
Bu sözi, bu sözün nəzminə layiq.	بو سوزی[۲] بو سوزک نظمینه لایق.
Kunəd həmcins ba həmcins pərvaz,	کند هم جنس با هم جنس پرواز،
Kəbutər ba kəbuyər, baz ba baz.	کبوتر با کبوتر باز با باز.
Yeri var bu xəbərdən eylə agah,	یری وار بو خبردن ایله آکاه،
Ki, həddin gözləyib, olmaya gumrah.	که حدین کوزلوب[۳] اولمایه کمراه.[۴]

مردود شدن رسول آمد بعاشق[۵]

Rəsulun sözi çün olmadı məqbul,	رسولک سوزی چون[۶] اولمادی مقبول،
Dönüb, tutdı yinə bəndən yana yol.	دنب طتدی ینه[۷] بندن یکا یول.
Gəlib gördi bəni müstəğrəği xun,	کلب کوردی بنی مستغرق خون،
Şikəstə xatirü məğbunü məhzun.	شکسته خاطرُ مغبون محزون.
Xəbər verdi bana eşitdigindən,	خبر ویردی بکا اشتدوکندن،
Nigar anunla nə iş etdigindən.	نکار[۸] انکله نه ایش اتدوکندن.
Dedi vü könlümi qıldı müşəvvəş,	دیدی و کوکلمی قلدی مشوش،
Ana xişm etdigin yari-pərivəş.	اکا خشم اتدوکین یار پری‌وش[۹].
Xəbər verdi nigarın sözlərindən,	خبر ویردی نکارین سوزلاریندن[۱۰]،

---

۱. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور
۲. ب. بیتی // ف. بیتی// س. بیتی
۳. ب. که حدندن کچوب
۴. س. بیت یوخ
۵. ت. عنوان یوخ//ف. "آمدن رسول و خبر او"// س. "مردود شدن رسول و آمدن عشق"
۶. ب. چون سوزی // ف. چون سوزی // س. چن سوزی
۷. ب. دنب دوتدی کرو // س. دنب طوتدی کیرو
۸. ف. حبیب
۹. ف. بو مسرع اول کلیر و قمروش
۱۰. . ت. یوخ// ب. بیت یوخ// س. بیت یوخ

آغدوب قانلو یاش کوزلایندن.	Axıdıb qanlı yaşın gözlərindən.

مثنوی[١]

چو اولدم مطلع حال رسوله،	Çü oldum müttəli hali-rəsula,
دیدکم ای خدا[٢] حالوم ناوله.	Dedi kim, ey xuda, halım nə ola?
نه تدبیر ایلیم دلداره یارب،	Nə tədbir eyləyim dildara yarəb ?,
نه وجهله ایریشم یاره یارب.	Nə vəchilə irişim yara, yarəb ?

ص.٣٢

نه ایدم نیلیم بیچاره قَلدم،	Nə edim, neyləyim biçarə qaldım,
غریبُ عاشقُ[٣] آواره قلدم.	Ğəribü aşiqü avarə qaldım.
بکنمز بنی بندن عاری واردر،	Bəgənməz bəni, bəndən arı vardır,
دریغا بندن اوزکه یاری واردر[٤].	Dəriğa, bəndən özgə yarı vardır.
المدن کلمسه باری کیده بلسم،	Əlimdən gəlməsə, barı gedə bilsəm,
وفاسوزدر آنی ترک ایده بلسم.	Vəfasızdır anı tərk edə bilsəm.
کوکل ورمز ارادت کتمکه هیچ،	Könül verməz iradət getməyə hiç,
قرا زلفی قلبدر یوللرم پیچ.	Qara xülfi qılıbdır yollarım piç.
بکا اتدم چار[٥] اختیارم اترمق،	Bana etdim çarə , ixtiyarım oturmaq,
یقلمش جانه هر دمده اود اورمق[٦].	Yıxılmış cana hər dəmdə od vurmaq.
ولی هر نچکم زار اغلریدوم،	Vəli hər neçə kim, zar ağlar idim,
بو شعریله جکرلر طغلریدم.	Bu şeir ilə ciyərlər dağlar idim.

غزل موزون[٧]

---

[١]. ت. عنوان یوخدور. باشقا نوسخه لرده بو عنوان وار *(məsnəvi)*
[٢]. ف. دیدوم ای حق منم
[٣]. ب. غریب و خسته و // ف. عاشق و بیچاره
[٤]. ف. بیت یوخ
[٥]. ب. بناچار اختیار اتدم //ف. به ناچار اختیار ایتدوم اقامت// س. به نچار اختیار اتدم اوترمق
[٦]. ف. دوتوب عشقونک یولنده استقامت
[٧]. ف. "غزل" // س."غزل"// ن. ده وار ٢٥٨٦ ص. ١٤٣٠// پ. ده وار ٢٢٣٦س.٨٣٧// ق. غزل وار ص. ٣٤٥// ج. مجموعه سی ص. ٥٥٧

جانمی یاندرد جانا نار هجرانک سنُک،
صبرم[۱] یغمایه ویردی چشم فتانک سنُک.

Canımı yandırdı cana nari-hicranın sənin,
Səbrimi yağmaya verdi çeşmi-fətanın sənin.

خاطر مجموع می آشفته قلدک ای صنم[۲]،
تا که دشدی بوینمه زلف پریشانک سنک.

Xatiri-məcmuimi aşuftə qıldın, ey sənəm,
Taki, düşdi boynuma zülfi-pərişanın sənin.

کجه تسبیحم جمالک ذکردر وردُم شها،
صبحدم یاد ایلرم قدی خرامانک[۳] سنک.

Gecə təsbihim camalın zikridi, verdim şəha,
Sübhdəm yad eylərəm qəddi-xuramanın sənin.

آیاغوکه دم بدم یوزمی صالمغه سبب،
بو که شاید دوغنه یوزمه دامانونک سنک.[۴]

Aayağına dəmbədəm üzümi salmağa səbəb,
Bu ki, şayəd toxuna üzümə damanın sənin.

نیلرم شول[۵] جسمی جانا اولمیه یولکده خاک،
نیلرم شول[۶] جانیکم اولمایه قربانک سنک.

Neylərəm şol cismi cana, olmaya yolunda xak,
Neylərəm şol canı kim, olmaya qurbanın sənin.

اولدی خم قدم ضعیف اولدی وجودم نالد ″،
انجکم یاد ایلرم قدی خرامانک سنک[۷].

Oldı xəm qəddim, zəif oldı vücudum nalədən,
Onca kim, yad eylərəm qəddi xuramanın sənin.

---

۱. س. کوکلمی // نظمی: عقلمی
۲. ب. ای پری // ف. ای پری // س. قلدونک // ن. ای پری//پ. ای پری// ق. ای پری
۳. ب. لعل در افشانک //ف. زلف در افشانوک//ن. لعل درافشانوک//پ.درافشانک//ج. لعل درافشانوک
۴. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ، یالنیز س. ده وار//نظمی. یوزومی سوردوکم بو کم // نظمی:نوله شویله طوقنه // ج. مجموعه سینده بیت یوخ
۵. ج. اول
۶. ج. یا نیدم اول
۷. بیت ب. یوخ // س. بیت یوخ // نظمی بیت یوخ// ج. بیت یوخ

ص.۳۳

چون **خلیلیی** شها سن اولدررسن[۱] ظلمیله،
باری تیز طوت جون بودر آیین ارکاننک[۲] سنک

Çün **Xəliliyi** şəha sən öldürüsən zulmilə,
Barı tez tut, çün budur ayinü ərkanın sənin.

مطلع[۳]

Məgər bir gün bu şəmsi-cahantab,	مکر بر کون بو شمس[۴] جهان تاب،
Ğurur etdi vü dərhal ol deyü tab.	غرور اتدی و درحال اولدیو تاب[۵].
Qəmər sultan kibi oturdı təxtə,	قمر سلطان کیبی اتردی تخته،
Kəvakib cümlə şadan oldı bəxtə.	کواکب جمله شادان اولدی بخته[۶].
Fələk şəkli yinə göstərdi zeyni,	فلک شکلی ینه کستردی زینی،
Əgərçi yox idi arada eyni.	اکرچه یوغدی آراده[۷] عینی.
Cahan əğyardan olmuşdı xali,	جهان اغیاردن اولمشدی خالی،
Qılıb səyyarələr ərzi-camalı.	قلب[۸] سیاره لر عرض جمالی.
Yinə ol gecə ol yari-ənisum,	ینه اول کیجه اول یار انیسوم،
Gəlib olmuşdı xəlvətdə cəlisim.	کلب اولمشدی خلوتده[۹] جلیسم.
Bənim gördi yinə aşüftə halım,	بنم کوردی ینه آشفته حالم،
Biğayət həddən aşdı infialım.	بغایت حدن اشدی[۱۰] انفعالم.

---

۱. ب. اولدررسر سن // نظمی: عاقبت
۲. ج. آیین قربانِنک
۳. ت. عنوان یازیلماییب یئری بوش قالیب// ف. "یاز امدن رفیق و ندبیر نامه"// س." باز آمدن جواب و نامه نوشتن به رسالت"
۴. ب. خرشید
۵. ب. اولد ناتاب // ف. ایتدی نایاب // س. بیت یوخ
۶. ف. وقته
۷. ف. اورتاده
۸. ب. قلور
۹. ف. خلوتده اولمشدی // س. اول ایدی کنج
۱۰. ب. آشمش // ف. آشمیش

Dedi:Ey xəstə dil, biçarə aşiq, — ددی ای خسته دل بیچاره[۱] عاشق،
Nedim kim, talein olmaz muvafiq. — نیدم[۲] کم طالعک اولمز[۳] موافق.
Dedi:Ey xəstə, halın nolacaqdır? — دیدی ای خسته حالونک نولەجغدور،
Edəli şol işi kim, olacaqdır. — ایدەلو شول ایش کیم اولەجغدور.[۴]
Bənim səyim sənin haqqında çoxdur, — بنم سعیم سنک حقکده چقدر،
Dəriğa, dilbərin insafi yoxdur. — دریغا دلبرک انصافی یقدر.
Yinə gəl bir daxı tədbir edəlim, — ینه کل بر دخی تدبیر ایدالوم،
İkimiz fikr edib, dilbir edəlim. — ایکیمز فکر ایدب دل بیر ایدەلم[۵].
Yazalım sözi mişkin xamə ilə, — یزالم سوزی مشکین خامه ییله،
Nigara göndərəlim namə ilə. — نکارا کندەرلوم نامه ییله.

ص.۳۴

Çü bilə çəkdigi eşqində ol yar, — چو بویله چکدوکی عشقنده اول یار،
Görüb, rəhm edə şayəd ol vəfadar. — کرب رحم ایده شاید اول وفادار[۶].
Vəgərnə, niçəyə dək böylə ey can, — وکرنی[۷] نیچیه دک بویله ای جان،
Qalasın nalə vü fəryadu əfğan. — قلاسین[۸] ناله و فریاد و افغان.
Yaraşmaz sana böylə əpsəm olmaq, — یارشمز سکا بویله[۹] اپسم اولمق،
Həmişə həmdəmi -dərdü ğəm olmaq. — همیشه همدمی درد و غم[۱۰] اولمق.
Əlinə xamə al, təhrirə başla, — الوکه خامه ال تحریره بشله،
Çü bülbül sözə gəl, təqirirə başla. — چو بلبل سوزه کل تقریره باشله.

---

۱. ب. ای خسته حالوک نوله
۲. س. ندر
۳. ب. کلمز // ف. یازئغلر سنکا ای بیچاره // س. کلمز
۴. ف. بیت یوخ // ت. بیت یوخ // ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ
۵. ب. ال بر ادالم
۶. ب. که رحم ایدب اولا یار وفادار// ف. مکر کیم رحم ایدوب اوله وفادار//س. بیت یوخ
۷. ف. ولیکن
۸. ف. ایده سن
۹. ف. سمکا لایق دکولدرور
۱۰. ف. غم و درد و بلایه همدم // س. درد و غمله همدم

صفت نامه[۱]

Bu sözi çünki, dedi ol vəfadar,	بو سوزی چونکه دیدی اول وفادار،
Əlimə xamə aldım, ağladım zar.	الومه خامه الدم اغلدم زار.
Ciyər qanı rəvan oldı gözümdən,	جکر قانی روان اولدی کوزمدن،
Yazıyı qan ilə yazdım sözümdən.	یازویی قانیله یازدم سوزمدن.
Qamu əhvalımı məktuba yazdım,	قامو احوالمی مکتوبه یازدم،
Məhəbbət naməyi məhbuba yazdım.	محبت نامهٔ محبوبه یازدم.
Oxudum işbu şeiri həsrət ilə,	اقیدم اشبو شعری حسرتیله،
Bəla vü dərdü ahü möhnət ilə.	بلا و درد آه و محنتله.[۲]

شعر نوشتن بر یار[۳]

Bu şeri kim, şahi-xubana yazıram,	بو شعری کم[۴] شاه خوبانه یازرم،
Hicr atəşinə həsrət ilə yana yazıram.	هجر آتشینه حسرتیله یانه یازرم.
Dərdü fərağü möhnət tənim şərhidir bukim,	دردُ فراق محنت تنم[۵] شرحدر بو کم،
Ol şəhriyaru xosrovi-xubana yazıram.	اول شهریار خسرو خوبانه یازرم.

ص.۳۵

Dərvişəmü fəğirü miskinü dərdməndəm,	درویشم و فقیرُ مسکینُ دردمندم[۶]،
Murəm ki, vəsfi-halı Süleymana yazıram.	مورم که وصف حالی سلیمانه یازرم.
Yəqubi-xəstə halını bin suzü ahilə,	یعقوب خسته حالنی بیک سوز آهله،
Misrin əzizi Yusifi-Kənana yazıram.	مصرک عزیزی یوسف کنعانه یازرم.
Qılma Xəlili nalə vü fəryad çox kim,uş,	قلمه **خلیلی** ناله و فریاد چوق کم اوش،

---

۱. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور// س. عنوان یوخ
۲. س. بیت یوخ
۳. ب. "غزل" // ف. "غزل"// س. "غزل"// پروانه ده ۱۳۷۰ ص. ۵۳۲// ق. غزل وار ۴۸۸ ص.۳۸۸
۴. ب. بو رقعه کم اول // ف. بو رقغهٔ که اول شه خوبانه // س. بو رقعهٔ کم//پ: رقعه که
۵. ف. محنت و غم شرحی در // س. غم // پ. غم
۶. ب. درویشم و فقیرم و مسکین دردمند// ف. درویشم و فقیر و دل ریش و دردمند//پ. درویشم و فقیرم و مسکین

Bülbül hikayətin gülüstana yazırm.	بلبل حکایتینی کلستانه یازرم.

نصیحت کردن بنامه[۱]

Dedim: Ey nameyi-fərxundə əxtər,	ددم[۲] ای نامۀ فرخنده اختر،
Çü sənsin ol humayi-ənbərin pər.	چو سنسین اول[۳] همای عنبرین پر.
Birunun məzhəri lütfu məlahət,	برونک مظهری لطف ملاحت،
Dərunun məxzəni nuri-səadət.	درونک مخزنی نور سعادت.
Qamu nütqün fəsih, amma zəbansuz,	قامو نطقک فصیح اما زبانسوز،
Sözüni ərz edərsin tərcümansız.	سوزکی عرض ادرسن ترجمانسوز.
Nəkim, seyd əhli var şahbazı sənsin,	نکم صید اهل وار شهبازِ سنسن،
Qamu dərd əhlinin həmrahi sənsin.	قامو درد اهلنک همراهی[۴] سنسین.
Tapında hər nə kim, ola əmanət,	طپکده هر نکم اوله امانت،
Verirsin sahibinə bixiyanət.	ویررسین صاحبینه بی خیانت.
Qamu aşiqlərin sənsin rəsuli,	قامو عاشقلرک سنسین رسولی،
Kərəm qıl, xürrəm eylə biz məluli.	کرم قیل خرم ایله بز[۵] ملولی.
Bənim halım var ol dildara ərz et,	بنم حالم وار اول دلداره عرض ایت،
Ürəkdə yara vuran yara ərz et.	یورکده[۶] یاره اورن یاره عرض ایت.
Vəlikən, əllərin öpdükdə yarın,	ولیکن[۷] اللرین اوپدکده یارک،
Salamımnı irir bən biqərarın.	سلامینی ایرر[۸] بن بی‌قرارک.
	ص.۳۶
Dedgil: Bir aşiqi aşüftə vardır,	دکل بر عاشق آشفته واردر،

---

۱. ت. عنوان یوخ // ف. "نصیحت کردن نامه را و فرستادن"// س. "نصیحت کردن به نامه"
۲. س. دیدی
۳. س. که سنسن بو
۴. ب. همراز // ف. همرازی // س. همراز
۵. ب. بن // ف. من //س. بن
۶. ف. جکردن // س. یورکه
۷. ف. همانکه
۸. ف. یتور // س. دکور

Gözün tək bəxti daim xüftə vardır.	کزک تک بختی دایم خوفته واردر.
Qara zülfün kibidir , biqərar ol,	قرا زلفک کبیدر بی قرار اول،
Bəla ilə keçirir ruzigar ol.	بلاییله کیچورر روزکار[۱] اول.
Dəhanın kibidir, diltəng daim,	دهانک کبیدر دلتنک دایم،
Durubdur eşqinin yolunda qaim.	طوربدر عشقکک یولنده قایم.
Qaşın qovsi kibi olmuş iki qat,	قاشک قوسی کبی اولمش اکه قات،
Keçib aləmdən, etmiş tərki-ləzzat.	کچوب عالمدن اتمش ترک لذات[۲].
Ləbin kibi şəkkər yağar sözündən,	لبک کبی شکر یاغر سوزندن،
Dişin kibi dürər tökər gözündən,	دشک کبی درر دوکر کوزندن.
Camalın kibidir könli münəvvər,	جمالک کبیدر کوکلی منور،
Qara xalın kibi halı mükəddər.	قرا خالک[۳] کبی حالی مکدر.
Ləbin kibi sözidir rahəti-ruh,	لبک[۴] کبی سوزیدر راحت روح،
Dərunində möhəbbət babi məftuh.	درونده محبت بابی[۵] مفتوح.
Dilində zikri daim adınızdur,	دلنده ذکری دایم (آد)کوزدر[۶]،
Ki, sən Şirinsən ol Fərhadınızdur.	که سن[۷]شیرین‌سین اول فرهادُکوزدر.
Ğərib aşiqü biçarə düşmüş,	غریب و عاشق و بیچاره دشمش،
Fəraqından yaxılmış nara düşmüş.	فراقندن یقلمش ناره دشمش.[۸]
Rəvamidir ki, ey şahi-zəmanə,	روامیدر که ای شاه زمانه،
Anı qoymayasan bu astanə ?	آنی قومایسین[۹] بو آستانه.
Əgər çoxdur qulun qulluğa laiq,	اکر چوقدرر قلوک قوللوغه لایق،

---

۱. ب. بلاکیله شهیر روزکار
۲. س. آنی بر بیدق عشق ایلدی مات
۳. ب. زلفک
٤. ف. دوداغونک
٥. ب. یار
٦. ب. دایم آدُکزدر //ف. دایم آدونکوزدور
۷. ف. سیز // سیز شیرین سیز اول
۸. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.
۹. ف. قویماسیز

ولی یوقدر یولکده بویله صادق.[1]
Vəli yoxdur yolunda böylə sadiq.

اکر طتسقدرر جاهکده خشدر،
Əgər dustaq durur çahında xoşdur,

قولکدر چونکه درکاهکده خشدر.
Qulundur çünki, dərgahında xoşdur.

ص.۳۷

طور ای نامه قدم رنجیده قلغل،
Dur, ey namə, qədəm rəncidə qılğıl,

وار اول یاره سوزک سنجیده قلغل.
Var ol yara, sözün səncidə qılğıl.

اوقی بو شعری یاره[2] یانه یانه،
Oxu bu şeiri yara yanə-yanə,

پس اندن دونوبن[3] اول‌غل روانه.
Pəs andan dönübən olğıl rəvanə.

غزل (مستزاد)[4]

مست ایلدی سرمست کُزک بلبل جانی،
Məst eylədi sərməst gözün bülbüli-canı,

ای دلبر زیبا.
Ey dilbəri zibaş

کم کل یوزکا قرشو قلور آهُ فغانی.
Kim, gül üzünə qarşı qılır ahü fəğani.

اول واله شیدا.[5]
Ol valehü şeyda.

صورتده سنی وه که نه بی مثل یارتمش،
Surətdə səni vəh ki, nə bimisl yaratmış,

خلاق خلایق.
Xəllaqi xəlaiq.

قدک خجل ایلر یورسک سرو روانی.
Qəddin xicil eylər, yürüsən sərvi-rəvani.

ای کوزلری شهلا.
Ey gözləri şəhla.

طوطی طوطقک شربتی[6] وصفنِ اشتمش،

---

[1]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور
[2]. ف. اوخی بو مستزادی
[3]. ب. کیرو دون // س. دونه کل
[4]. ب. "مستزاد" // ف. "غزل در مستزاد"// س. "غزل مستزاد و موشحات"*(mütəzzad)*
[5]. ب. چون بلبل شیدا
[6]. ب. وصفنی

Tuti dodağın şərbəti vəsfini eşitmiş,
Şəkkər yer anunçün. شکر یر انوکچون،
طاوس بُیُک رشکنه ایلر جولانی.
Tavus boyun rəşkinə eylər covlani.
Ey qaməti-rəna. ای قامت رعنا.
فریاد نه ظالمدرر اول غمزلرک کم،
Fəryad nə zalim durur ol ğəmzələrin kim,
Hər ləhzədə bin-bin. هر لحظه ده بیک بیک،
عاشقلری ناحق دبلر ورمز امانی.
Aşiqləri nahəq dəpələr, verməz amanı.
Dərda vu dəriğa. دردا و دریغا.
ای ماه لقا وه نعجب آفت جان سین،
Ey mah liqa, vəh nə əcəb afəti-cansan,
Kim, görsə camalın. کم کورسه جمالک،
یولکده قلور ترک سر و هم دو[۱] جهانی.
Yolunda qılır tərki sərü, həm du cahanı.
Qılmaz ana.pərva. قلمز اکه پروا.
عقلن اونوردرسه عجب اولمایه بکلی[۲]،
Əqlin unudursa, əcəb olmaya bikülli,
Dilxəstə **Xəlili**. دلخسته **خلیلی**،
شولدم که قله خون کزن غمزه نهانی.
Şoldəm ki, qıla xun gözün ğəmzə nihani.
Can etməyə yağma. جان اتمکه یغما.

ص.۳۸

روان شدن نامه[۳]

---

۱. ف. سر و جان و جهانی // س. جان و جهانی
۲. ف. تمامی
۳. ب. "روان شدن نامه برسالت"// ف. "رفتن نامه برسالت"// س."روان شدن نامه برسالت"

Çü namə açdı pərü-bali-mürəssə,	چو نامه اچدی پرٌ بال[۱] مرصع،
Ərusi-bikrvəş üzünir məqənə.	عروس بکروش یوزنر[۲] مقنع.
Gəlib irişdi dərgahına yarın,	کلب ارشدی درکآهینه یارک،
Qəmər çöhrə həbibi-ruzigarın.	قمر چهره حبیب روزکارک.[۳]
Umar kim, verə dəstur ol pərirüx,	اومر کم ویره دستور اول پری رخ،
Girüb şətrənci-eşqə oynada rüx.	کرُب شطرنج عشقه اوینده[۴] رخ.
Olıcaq müttəli şah ol xəbərdən,	اولیجق مطلع شاه اول خبردن،
Dedi dəsturdur rahi-nəzərdən.	ددی دستوردر[۵] رآهی نظردن.
Görüb çün namə, öpdi əllərini,	کرُب چون نامه اپدی اللرینی،
Rəvan etdi fəsahət dillərini.	روان ایتدی فصاحت دللرینی.
Pəs andan hər nə kim, olmuşdı təhrir,	پس اندن هرنکم اولمشدی تحریر،
Nigarın önündə qıldı təqrir.	نکارینک اوکنده قلدی تقریر.

رسیدن نامه بمحبوب و خشم کردن[۶]

Bu sözi ol şəkkər ləb qıldı çün guş,	بو سوزی اول شکرلب قلدی چون کوش[۷]،
Bəğayət xəşmə gəldi, eylədi cuş,	بغایت خشمه کلدی ایلدی جوش.
Dedi: Ey name piçidə sən sin,	ددی ای نامه پیچیده سن سین،
Əgərçi peyki-həzrət didə sən sin.	اکرچه پیک حضرت دیده سن سین.
Həyasizsan, biğayət biədəbsən,	حیاسزسین بغایت بی ادب سین،
Əcayib sözlərin var, buləcəbsən.	عجایب سزلرک وار بوالعجبسین.
Dilək birisi iki üzlüsən sən,	دلک بریسی[۱] اکه یوزلوسن سن،

[۱]. ب. بال و پر
[۲]. ب. یوزنده
[۳]. ب. قمر طلعت حبیب کلعذارک // ف. کلعذرک // س. قمر طلعت
[۴]. ب. اوینیه // ف. اوینایه با
[۵]. س. ورر
[۶]. ت. عنوان یوخ // ف. "عتاب کردن محبوب"//س."شنیدن محبوب خبر رسول خشم کردن"
[۷]. ف. جون اول شکرلب اولدی بو سوزه کوش

Çü dil kibi ulu sözlüsən sən.	چو دل کبی[۲] اولو سُزلوسین سن.
Nə söz kim, söyləyələr sana anı,	نسوز کم سیلیالر ساکه آنی،
Verirsin cümlə xalqa rayigani.	ویررسین جمله خلقه[۳] رایکانی.
	ص.۳۹
Anunçün iki üzün qaralarlar,	انوکچون ایکی یوزک قارلرلر،
Ğəzəb vaxtında səni paralarlar	غضب وقتنده سنی پاره لرلر.
Kişi kim, kəndi sirrin eylədi faş,	کشی کم کندو سرٌن ایلدی[۴] فاش،
Qaçan ayrıqlar ilə ola sirrdaş.	قچن ایرقلریله اوله سرداش.
Nə həddi var ol andıgın gədanın,	نحد وار اول اکدوغک[۵] کدانک،
Ki, həmraz ola bən padişahın.	که همراز اوله بن پادشاهُک.
Gəda şahın olarmı həmnişini?	کدا شاهک اولرمی همنشینی،
Mələk olarmi hiç divin qərini.	ملک اولرمی هیچ[۶] دیوک قرینی.
Düşərmi buncılayın məhliqaya,	دوشرمی بَنجلاین مه لقایه،
Ki, həmsöhbət olayın bir gəyada.	که هم صحبت اولایم[۷] بر کدایه.
Zehi miskin daxı bu sevdada imiş,	زهی مسکین دخی[۸] بو سودادَه یمش،
Xəyal xam ilə ğovğada imiş.	خیالی خامله غوغاده یمش.
Çıxarmamış başından bu havayi,	چقرمامش باشندن بو هوایی،
Qəzaya gör necə vermiş rizayi.	قضایه کُر نجه ورمش رضایی.
Yeri var ol pərişan halə söylə,	یری وار اول پریشان حاله سیله،
Degil kim, necə əfğan edə böylə.	دکل کم نیچه افغان[۹] ایده بیله.

---

۱. ب. دلک بر لیک // ف. دیلنک بیر لیک
۲. ب. وجودک کیچی // ف. وجودین کیچی // س. وجودک کیچی
۳. ب. خلقه شویله
٤. ف. ایلیه
٥. ف. دیدوکنک
٦. ب. هیچ اولرمی // ف. هیچ اولامی
۷. س. درالم
۸. ف. کور که
۹. ب. فکر // ف. فریاد

Nə fikr eylər, bəni yar olamı der,	نه فکر ایلر بنی یار اُلمی دیر،
Qoyub namusi, biar olamaı der.	قیوب ناموسی بی عار اولمی دیر.
Degil kim, ummasın vəslim gülün hiç,,	دکل کم اوممسون وصلم کلن هیچ[۱]،
Anın yoxdur nəsibi ir, əgər geç.	آنک یقدر نصیبی ایر اکر کیج.
Əgər yolumda canın eyləyə tərk,	اکر یولمده جانن ایلیه ترک،
Bənim vəslim gülündən bulmaya bərg.	بنم وصلم کُلندن بولمیه برک.

ص.۴۰

Bənəm çün padişahi-həft kişvər,	بنم چون پادشاهی هفت کشور،
Gəda ilə qaçan olam bərabər.	کداییله قچان اولم برابر[۲].
Degil kim, durmasın şəhrimdə ayruq,	دکل کم[۳] درمسون شهرمده اَیرُق،
Görünməsin gözümdə bunda ayruq.	کورنماسون کوزمده بونده آیرق.
Vəgər nə sürdürürəm çaru naçaq,	وکرنی سوردورورم چارُ ناچار،
Olur biizzətu bihörmətü xar.	الور بی عزت و بی حرمت و خوار.

آمدن نامۀ محبوب[۴]

Çü namə gördi riğbətsizliyini,	چو نامه کوردی رغبت‌سزلکینی،
Həqiru xari-ixxətsizliyini.	حقیرُ خور عزت‌سزلکینی.
Darılıb bir yerə, piçidə oldı,	دَرلب بر یره پیچیده اولدی،
Biğayət incinib, rəncidə oldı.	بغایت انجنب رنجیده اولدی.
Dönüb gəldi, bana dedi ki, ey yar,	دنب[۵] کلدی بکا دیدیکه ای یار،
Sənin üzündən ol məhbub bizar.	سنک یوزکدن اول محبوب بیزار.
Pəs andan macərayi cümlə bir-bir,	پس اندن ماجرایی جمله بربر،

---

[۱]. ف. وصالومی دیکل که اومماسون هیچ
[۲]. ب. قچن اولم کداییله برابر
[۳]. ف. دیدی که
[۴]. برلین "باز آمدن نامه از طرف محبوب ناامید"// ف." بازکشتن نامه و خبر آوردن"// س. "باز آمدن نامه از محبوب نا امید"
[۵]. س. طورب

Önümdə qıldı xoş vəch ilə təqrir. اوکومده قلدی خوش وجهله تقریر[۱].

مثنوی[۲]

Çü namə sözlərini eylədim guş, چو نامه سوزلرینی ایلدیم کوش،
Yinə divanə oldum, qalmadı huş. ینه دیوانه اولدم قلمدی هوش.
Yinə ahilə əfğan pişə qıldım, ینه آهیله افغان پیشه قلدُم،
Səfər qılmaqlığı əndişə qıldım. سفر قلمغلغی[۳] اندیشه قلدُم.
Qaçan bir işə məşuq edə iqdam, قاچن بر ایشه معشوق ایده اقدام،
Gərəldir aşiq olmaq hökmünə ram. کرکدر عاشق اولمق حکمنه رام.

ص.۴۱

Çü sordı bən ğulamın ol şəhənşah, چو سوردی بن غلامن اول شهنشاه،
Çıxıb dutdum rəvani guşeyi-rah. چقب دتدم[۴] روانی کوشۀ رآه.
Bu şeiri oxuyub, əfğan edirdim, بو شعری اوقیب افغان ادردم،
Gözüm yaşıyla yolı qan edirdim. کوزم یاشیله یولی قان ادردم.

غزل[۵]

دلربالر انجنب دردا که بندان[۶] سُردلر،
آه کم[۷] آیردلر جانی بدندن سُردلر.

Dilrubalar incinib, dərda ki, bəndən sürdülər,
Ah kim, ayırdılar cani bədəndən sürdülər.

هی نه فتانلردر اول بی رحم دلبرلر مکر[۸]،

---

۱. س. بو وجهله اوکنمده قلدی تقریر
۲. ت. عنوان یوخ // س."مثنوی در سفر کردن"*(məsnəvi)*
۳. ف. قیلماغ لغه
۴. ب. اتدم
۵. س. "شعر"// پ. وار ۲۲٤۰ ص. ۸۳۹ // ق. وار ۱٦۳ ص. ۱٦۷*(qəzəl)*
۶. ف. موندان
۷. ب. ای دریغا
۸. ب. کرک // ف. کورونک // س. کورنک

اولا اولدردلر جوریله اندن سُردلر.

Hay, nə fətanlərdir ol birəhm dilbərlər məgər,
Əvvəla öldürdülər cövrilə andan sürdülər.

ای جکرقان یان ای کوکل فریاد زار ایلکم،
ای کوزم قان اغلکم وجه حسندن سُردلر[۱].

Ey ciyər qan, yan ey könül, fəryadu zar eylə kim,
Ey gözüm qan ağla kim, vəchi-həsəndən sürdülər.

بلبل شوریده ام بلسم کناهم نلدم[۲]،
موسمی کلده بنی صحن چمندن سُردلر.

Bülbüli-şuridəyəm bilsəm günahım, neylədim,
Mövsimi güldə bəni səhni çəməndən sürdülər.

یانیم هجرانله نار جهنمدن بتر هجر اودینه،
چون بنی ناحق یره جنت[۳] وطندن سُردلر.

yanayım hicranilə nari-cəhənəmdən bətər hicr oduna,
Çün bəni nahəq yerə cənnət vətəndən sürdülər.

خار هجرانله بغرم طغلیم بلبل کبی،
چونکه وصل کوکل دکل وجه سمندن سُردلر[۴].

Xari-hicranilə bağrım dağlatım bülbül kibi,
Çünki, vəsli gül dəgil vəchi-səməndən sürdülər.

دیدم ای دلبر **خلیلی** ایلدی عزم سفر،
دیدی نیلر بونده اول آنی قچندن سردلر.

Dedim:Ey dilbər, **Xəlili** eylədi əzmi-səfər,
Dedi neylər bunda ol, anı qaçandan sürdülər.

مثنوی[۵]

ص.۴۲

---

۱. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور.
۲. ب. نلدکم // ف. بیلمن کناهم نولدی کیم // ق. کم ندر
۳. ف. حب// پ. بیت یوخ
۴. بیت ب. یوخ // س. چونکی وصلی کلدی نورور سمننن سردولر//پ. بیت یوخ
۵. ت. عنوان یوخ

خلاص اولنجه بو نظم کوهردن، | Xəlas olunca bu nəzmi-govhərdən,
بو زیبا شعری جوش اتدی جکردن[۱]. | Bu ziba şeiri cuş etdi ciyərdən.

غزل[۲]

ایلدم عزم سفر ای شاه خوبان الوداع،
اوش بنی ایردی سندک چرخ دوران الوداع.

Eylədim əzmi-səfər, ey şahi-xuban əlvida,
Uş bəni ayırdı səndən çərxi-dövran əlvida!

چون وصالک دامنینه سعیله ارمز الُم[۳]،
اختیار اتدم سفر یرتُب کریبان الوداع.[۴]

Çün visalın daməninə səy ilə irməz əlim,
İxtiyar etdim səfər, yırtıb gəriban əlvida!

صنمه کم ایرلورم صاغم اسن سندن شها،
کیدرم دل خون اولب خاطر پریشان الوداع[۵].

Sanma kim, ayrılıram, sağam, əsən səndən şəha,
Gedirəm dil xun olub, xatir pərişan əlvida!

دردمندیکم لبکدر[۶] دردمه اَمسم ددم.
ددک[۷] اپسم اتمدک دردمه درمان الوداع.

Dərdməndinəm, ləbindir dərdimə əmsəm dedim,
Dedin: Əpsəm, etmədin dərdimə dərman əlvida!

خاکسار اولدم ینه هجران اودینه (ای) دریغ،
اولمدی ارشمکا وصلوکه امکان الوداع.

Xaksar oldum yinə hicran oduna, ey dəriğ,
Olmadı irişməgə, vəslinə imkan əlvida!

---

۱. بو بیت ألیازمادا قرمزی رنکله یازیلیب و غزله دخیلسیز کورونور.
۲. س. "غزل" *(qəzəl)*
۳. ب. و ف. اوش منی آیردی سندن چرخ دوران الوداع
۴. بو بیت ت. یوخ //ف . یوخ
۵. ب. یوخ// ف. یوخ
۶. ف. دردمند اولدم لبونکدن
۷. ف. دیدم // س. چونکه امسم قلمدنک

ایشوکونکده نیجه بر فریاد ایدم زاری قلم،
یا کوزومدن نیجه بیر ایدم دُر افشان الوداع[۱].

Eşigində necə bir fəryad edim, zari qılım,
Ya gözümdən necə bir edim durr əfşan əlvida!

کتدی شهرندن **خلیلی** خسته ای نامهربان،
دل پر از خون دیده پر نم[۲] زارُ کریان الوداع.

Getdi şəhrindən **Xəlili** xəstə, ey namehiban,
Dil pur əz xun, didə pur nəm, zaru giryan əlvida!

صفت راه رسیدن باسطنبول[۳]

Gedirdim, yola düşüb yana,-yana,	کدردم یوله دُشب یانه یانه،
Gözümdən dürr axıdıb dana-dana.	کُزمدن دُر آقیدب دانه دانه.
bir iki gün ki, çəkdim möhnəti-rah,	بر ایکه کون که چکدم محنتُ راه[۴]،
İnayət irişib, rah oldı kutah.	عنایت ایرشب[۵] رآه اولدی کوتاه.

ص.۴۳

Ləbi dəryaya irdim çün kəminə,	لبی دریایه اردم چون[۶] کمینه،
Arıb badi-səbavəş bir səfinə.	ارب باد صباوش بر سفینه.[۷]
Qəzaya çünki, vermişdim rizayi,	قضایه چونکه ویرمشدم رضایی،
Girib dəryaya, yad etdim xudayi.	کرب دریایه یاد اتدم خدایی.
Çü keştiban düzətdi badbani,	چو کشتیبان دزتدی بادبانی،
Rəvanə oldı bu kəşti rəvani.	روانه اولدی بو کشتی روانی.
İki gün daxı dərya seyrin etdim,	اکی کون داخی دریا سیرین اتدم،

---

۱. ت. و ب. نوسخه سینده بیت یوخ
۲. ب. دلبرا از خون دیده
۳. ب. صفت راه و رسیدن باستنبول// س. صفت راه و رسیدن به استنبول
۴. ف. زحمت
۵. س. عنایت اردی چون
۶. س. بن
۷. بو بیت و بوردان سونرا کلن بیتلر ت. نوسخه سینده یوخدور//ف. کیدر

Üçünci gündə İstanbula yetdim.	اوچنجی کونده استنبوله یتدم.
Təmaşa eylədim ol şəhir içini,	تماشا ایلدم اول شهر اچینی،
Dedim kim, Ruma gəlmiş şəhri-Çini.	ددم کم رومه کلمش شهر چینی.
İçi dobdolu bağü gülsitandır,	اچی طوبطولو باغُ کلستاندر،
Ləbi dəryası rahətbəxşi candır.	لبی دریاسی راحت بخش جاندر.
Xüsusən ol binalar kim, yapılmış,	خصوصا اول بنالر کم یپلمش،
Anun lütfilə canü dil qapılmış.	انوک لطفیله جان و دل قپلمش.
Qamun səqfü divarı müzəhhəb,	قمونک سقف دیواری مذهب،
Cəmii-şəhri mərmərdən mürəttəb.	جمیع[1] شهری مرمردن مرتب.
Nəyə baxsan görərsən nəqşi çini,	نیا بقسک کُرُرسین نقش چینی،
Ki, hərfin yazımaz nəqaşi Çini.	که حرفن یازمز نقاش چینی.
Əgərçi , cümlə bağı gülşən idi,	اکرچه جمله باغی کلشنیدی،
Çü yar anda dəgildir, külxən idi.	چو یار انده دکلدر[2] کلخنیدی.
Bu biçara anda edindim məqami,	بو بیچاره[3] انده ایدندم مقامی،
Yaxıldım hicr ilə bir il tamami.	یقلدم هجرله بر یل تمامی.[4]
Dili-miskinə gərçi cəbr edirdim,	دلی مسکینه کرچه جبر[5] ادردم،
Yanıb hicran oduna, səbr edirdim.	ینب هجران اودینه صبر ادردم.[6]

خطاب کردن محبوب در خواب خوش[7]

Pəs andan dedin, ey gül üzlü şahım,	پس اندن دیدم ای کل یزلو شاهم[8]

---

[1]. ف. بکلی // س. دوکلی
[2]. ف. دکلدی
[3]. ف. بناچار // س. به ناچار
[4]. ف. کونکلدن یاره ویروردم سلامی
[5]. ف. جور
[6]. بورایا قدر ت. نوسخه سینده یوخدور.
[7]. ت. عنوان یوخ // ف. بئله دیر// س. "خطاب کردن در حال تحیر"
[8]. برلین و ف. نوسخه لرینده بو شعیر آخیره قدر یوخدور.

ملازم[۱] مسندم پشت و پناهم.	Mülazim, məsnədim, puştü pənahım.
جهان ایچنده جانم آشناسی،	Cahan içində canım aşinası,
جهان کورر کوزمک روشناسی.[۲]	Cahan görər gözümün rövşənasi.

ص.۴۳

یوزی کل لبلری شکرستانوم،	Üzü gül, ləbləri şəkkərsitanım,
حبیبم یعنی جان اچنده جانم.[۳]	Həbibim yəni can içində canım.
غم و دل تختنه سلطان ادن یار،	Ğəmu dil təxtinə sultan edən yar,
بنی عالمده سرکردان ایدن یار.[۴]	Bəni aləmdə sərgərdan edən yar.
نه سحر اتدک بکا ای سرو آزاد،	Nə sihr etdin bana, ey sərvi-azad,
که بر لحظه غمکدن اولمدم شاد.[۵]	Ki, bir ləhzə ğəmindən olmadım şad?
ندانه سچدی خالک مرغ جانه،	Nə danə saçdı xalın mürği-cana,
که قاپوکی ایدندم آشیانه.[۶]	Ki, qapını edindim aşiyana.
کُرونلمدن کزومه زلف خالک،	Görünülmədən gözümə zülfü xalın,
بنی غمدن خیال اتدی خیالک.[۷]	Bəni ğəmdən xəyal etdi xəyalın.
قرا زلفک اوللدن بوینمه پیچ،	Qara zülfün olalıdan boynuma piç,
وجودم غمدن اوله هیچدن هیچ.[۸]	Vücudum ğəmdən ola, hiçdən hiç.
سنک عشقکده بن دیوانه اولدم،	Sənin eşqində bən divanə oldum,
جمالک شمعنه پروانه اولدم.[۹]	Camalın şəminə pərvanə oldum.
جمالوکه اوللی کوزلرم طوش،	Camalına olalı gözlərim tuş,
یرورم وآله حیران مدهوش.[۱]	Yürürəm valehü heyranü mədhuş.

---

[۱]. ف. بلادر //س. ملاد و
[۲]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۳]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۴]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۵]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۶]. ب. یوخ // ف. یوخ// س. یوخ
[۷]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۸]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۹]. ب. یوخ // ف. یوخ

نه صوچ اتدم بن ای سرو روانیم،	Nə suç etdim bən, ey sərvi-rəvanım,
که یانر فرقتک نارنده جانم.[2]	Ki, yanar firqətin narında canım.
دلرم شویله کم طاغ اسوکوکمدر،	Dilərəm şöylə kim, dağ əskikimdir,
همین زنجیرله باغ اکسوکومدر[3].	Həmin zəncirilə bağ əksikimdir.
جهانی قو که بن جاندن اوصندم،	Cahani qo ki, bən candan usandım,
حبیبوم صنما کم سندن اوشندوم[4].	Həbibim, sanma kim, səndən uşandım.
ولیکن ای کوزللر پادشاهی،	Vəlikən, ey gözəllər padişahi,
قولونم حالومه قل کل نکاهی.[5]	Qulunam, halıma qılğil nigahi.
جمالوک ایلسوک کی کی تجلی،	Camalın eyləsin key-key təcəlli,
بو خاطر بر نفس بلسون تسلی.[6]	Bu xatir bir nəfəs bulsun təsəlli.
کاهیسر سکا عاشق در المک،	Gəhisər sana aşiqdir ilmək.
کنه کارم بنم کارمدر اولمک.[7]	Günəh karam, bənim karimdir ölmək.
بنی لطفکله ای سلطانم اولدر،	Bəni lütfünlə, ey sultanım öldür,
بتر خلقی جهانی باکه کُلدر.[8]	Bətər, xalqi cahanı bana güldür.

ص.۴۴

وکرنی سنسزین اولمز درلمک،	Vəgənə, sənsizin olmaz dirilmək,
بو وجهیله درلمکدن یک اولمک.[9]	Bu vəch ilə dirilməkdən yey ölmək.
کل ای محبوب دل آرام جانم،	Gəl, ey məhbubi-dil, arami-canım,
کوکل شهرنده کی دولتلو جانم.[10]	Könül şəhrindəki dövlətli canım.

---

[1] . ب. یوخ // ف. یوخ
[2] . ب. یوخ // ف. یوخ
[3] . باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[4] . باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[5] . باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[6] . باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[7] . ب. یوخ // ف. یوخ
[8] . ب. یوخ // ف. یوخ
[9] . ب. یوخ // ف. یوخ// س. بو رسمیله
[10] . ب. یوخ // ف. یوخ //س. خانم

Kərəm qıl, bəni qulluğa qəbul et, | کرم قیل بنی قوللوغه قبول ایت،
Cahanda azad ilən sana qul et. | جهانده آزادیکن ساکه قول ایت.
Cahan xalqı durur qapında bəndə, | جهان خلقیدرر قاپکده بنده،
Dilərəm sana bən də olam bəndə. | دلرم ساکه بنده اولم بنده.[۱]
Unutma bən ğəribi, ey qəmərvəş, | اونتمه بن غریبی ای قمروش،
İnən aşiqlarına olma sərkəş. | ایکن عاشقلروکه اولمه سرکش.[۲]
Tərəhhüm eyləgil, ey yari-məhvəş, | ترحم ایلکل ای یار مهوش،
İnən aşiqlarına olma sərkəş. | ایکن عاشقلروکه اولمه سرکش.[۳]
Günahım noldı, neçün xəşm edərsin? | کناهم نولدی نیچون خشم ادرسین،
Görüb, görməzlənirsən, ha gedərsin? | کورب کورمزلنورسنک ها کیدرسین.[۴]
Məgər kim,ar edirsən bəndən, ey dost, | مکر کم عار ادرسن بندن ای دوست،
Dəgildir az bu işlər səndən, ey dost. | دکولدر از بو ایشلر سندن ای دوست.[۵]
Çün, ey birəhm bəndən ar edirsən, | چون ای بیرحم بندن عار ادرسنک،
Nəçün firqətun ilə zar edirsən ? | نیچون فرقتونله زار ایدرسنک.[۶]
Könül şad etməgi asan görürsən? | کوکل شاد ایتمکی اسان کورورسک،
Fərağı könlünə yeksan görürsən. | فراغی کوکلونه یکسان کورورسک.[۷]
Dəgilsən aşiqin halından agah, | دکولسک عاشقوک حالندن آکاه،
İnəndə ğafil olma, ey gözəl şah. | ایکنده غافل اولمه ای کزل شاه.[۸]
Həbibim sanma asan eşq işini, | حبیبم صانمه اسان عشق ایشنی،
Edər hər qanda olsa eşq işini. | ایدر هر قنده اولسه عشق ایشنی.[۹]

---

۱. ب. یوخ // ف. یوخ// س. آتوکچون بنده اولدم ساکا بنده
۲. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۳. ب. یوخ // ف. یوخ
٤. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
٥. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
٦. باشقا نوسخه لرده یوخ، یالنیز س. ده وار
۷. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۸. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۹. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار

جنون و رنج سوادر ادی عشق،
Cününü rəncü sevdadır, adı eşq,

بلا و درد غوغادر ادی عشق.[۱]
Bəla vü dərdü ğovğadır, adı eşq.

ینار اودلره یانمقدر ادی عشق،
Yanar odlara yanmaqdır, adı eşq,

کیشی جاندن اوشنمقدر ادی عشق.[۲]
Kişi candan uşanmaqdır, adı eşq.

چیقلمز عشقله باشه باشه باش،
Çıxılmaz eşq ilə başa başa baş,

اکر عشق اوغرایه تاشه تاشه تاش.[۳]
Əgər eşqəuğraya taşa taşa taş.

ایا محبوب عالم داد الندن،
Əya məhbubi-aləm, dad əlindən,

کیمه وارم قیلام فریاد الندن.[۴]
Kimə varım, qılam fəryad əlindən?

نیچون فریادم ایشتمزلنیرسنک،
Nəçün fəryadım eşitməzlənirsən?

بیلورسک حالومی بیلمزلنیرسنک.[۵]
Bilirsən halımı bilməzlənirsən.

باکا چونکم کوز اوجیله باقردوک،
Bana çünkim, göz ucilə baxırdın,

نیچون جوریله جانومی یقاردوک.[۶]
Nəçün cövrilə canımı yaxırdın ?

سوزندن صزلروم ای سرو آزاد،
Sözündən sızlıram, ey sərvi-azad,

بلش مشکن اخر اوله سن یاد.[۷]
Biliş müşkin axır olasan yad.

خدا کوسترمسون اول ساعتی هیچ،
Xuda göstərməsin ol saəti hiç,

که سن بندن یوزنی ادسنک پیچ.[۸]
Ki, sən bəndən üzüni edəsən piç.

چو عشقوک کزلمش‌سک جان اچنده،
Çü eşqin gizləmişşən can içində,

قوموشم باشومی میدان اچنده.[۹]
Qomuşam başımı meydan içində.

حبیبوم یا وصالونکه ایرم بن[۱۰]،
Həbibim, ya vəslinə irəm bən,

---

۱. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۲. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۳. باشقا نوسخه لرده یوخ، یالنیز س. ده وار
۴. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۵. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۶. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۷. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۸. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۹. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۱۰. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار

یاخود یولنه باشومی ورم بن.	Yaxud, yoluna başımı verəm bən.
اکر تقریر اسه یولنده اولمک،	Əgər təqrir isə yolunda ölmək,
نه اغلمق کرک انکا نه کولمک.[۱]	Nə aqlamaq gərək ana, nə gülmək.
کشی کورر نه اولسه باشده یازو،	Kişi görər nə olsa başda yazu,
آنه هیچ اصی قلمز زور بازو.[۲]	Ana hiç ussi qılmaz zuri-bazu.
که قلمز بویله خرم نوبهارک،	Ki, qalmaz böylə xürrəm novbaharın,
خزان واردر آخر روزکارک.[۳]	Xəzan vardır axir ruzigarın.

غریب کردن در عشق غربت[۴]

مکر بر کون که صبر اردی کماله،	Məgər bir gün ki, səbr irdi kamalə,
بو کوکلم عندلیب قلدی ناله.[۵]	Bu könlüm əndəlibi qıldı nalə.
ینه یاد اتدی بلبل کلستانن،	Yinə yad etdi bülbül gülstanın,
تماشا قلمغ[۶] استر بوستانن.	Tamaşa qılmaq istər bustanın.
ترنم قلدی آهنک نواده[۷]،	Tərənnüm qıldı ahəngi- Nəvada,
دلر سیر ایلیه راهی[۸] هواده.	Dilər seyr eyləyə rahi-havadə.
بغایت جاننه کار اتدی غربت،	Biğayət canına kar etdi ğurbət,
پر و بالک یقدی نار حسرت.	Pəru balını yaxdı nari-həsrət.
بو شعری بشلدی آوازه قلدی،	Bu şeiri başladı, avaza qıldı,
ینه جانوک دماغن تازه قلدی.	Yinə canın, dimağın tazə qıldı.

مربع غزل[۹]

۱. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۲. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۳. ب. یوخ // ف. یوخ
٤. ت. عنوان و شعیریوخ// ف."غرور کردن عشق درغربت"//س. "زرکردن عشق در غربت"
٥. س. کوکل بشلدی قیلدی آه وناله
٦. ف. ایتمک // س. تفرج ایتمک
٧. ف. ردیف "نوادن//هوادن"
٨. س. باد هوادن
٩. ت. غزل یوخ // ف. "غزل در مربع"// س."غزل مربع"//ق."مربع" ٥٣٥، ص.٤٢٠

Çü düşdüm səndən ayrl, ey gözəl xan, چو دشدم سندن ایرو ای کزل خان،
İşimdir naləvü fəryadü əfğan. اشمدُر ناله و فریاد و افغان.
Əgər bu novilə qalırsa hicran, اکر بو نوعیله قالرسه هجران،
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.
Mühibbəm, aşiqəm, zarəm, ğəribəm, محبّم عاشقم زارم غریبم،
Gülistanından azmış əndəlibəm. کلستانندن آزمش عندلیبم.
Çü vəslindən nigarın binəsibəm, چو وصلیندن نکارک[1] بی نصیبم،
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.
Ciyər hicran əlindən parə-parə, جکر هجران الندن پاره پاره،
Dəriğa bulmadım dərdimə çarə. دریغا بولمدم دردومه چاره.
Ölürsəm irmədən ol gülüzaraə, الورسم ارمدین اول[2] کلعذاره،
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.
Nihan olalı eynimdən camalı, نهان اولالی عینمدن جمالی،
Xəyal etdi bəni zülfi-xəyalı. خیال اتدی بنی زلف[3] خیالی.
Nəsib olmaz isə axir visalı, نصیب اولمازسه آخر وصالی،
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.
Necə kim, yandırır nari-fəraqi, نجا کم یندرر ناری فراقی،
Daxı artır camalı iştiyaqi. دخی ارتر جمالی اشتیاقی.
Əgər hicran qalırsa böylə baqi, اکر هجران قلورسه[4] بیله باقی.

---

۱. ف. وصالیندن نکاروک
۲. س. سن
۳. ف. حسنی // س. حسن
۴. ف. اکر قالورسه هجران

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

الکدن ای فلک افغانُ فریاد،
Əlindən ey fələk əfğanü fəryad,

که بر لحظه بنی سن قلمدک شاد.
Ki, bir ləhzə bəni sən qılmadın şad.

چون اول حوری پری زاد ایلمز یاد،
Çü ol huri-pərizad eyləməz yad,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

فلک ایردی بندن اول جمیلی،
Fələk ayırdı bəndən ol cəmili,

جمیل الحسن اول صنع جلیلی.
Cəmilül-əhsən, ol süni cəlili.

اولیسر[1] چونکه بو غمدن **خلیلی،**
Ölisər çünki bu ğəmdən **Xəlili**,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

صفت شب در خواب دیدن و محبوب را مکالمه[2]

کونش چون تخت ارضه عزم قلدی،
Günəş çün təxti-ərzə əzm qıldı,

قمر شاهانه بر خوش بزم قلدی.
Qəmər şahanə bir xoş bəzm qıldı.

کتردی جمله یلدزلر نقابن[3]،
Götürdi cümlə ulduzlar niqabın,

کجه یوزندن الدیلر نقابن[4].
Gecə üzündən aldılar niqabın.

جهان چیقردی[5] نورانی قباسن،
Cahan çıxardı nurani qəbasın,

ینه کیردلر ظلمت عباسین[6].
Yinə geydilər zülmət əbasın.

بزنمیشیدی افلاکوک جمالی،
Bəzənmiş idi əflakın camalı,

جهان اغیاردن اولمشدی خالی.
Cahan əğyardan olmuşdi xalı.

---

[1]. ف. اکر اولورسه بو غمدن
[2]. ت. عنوان و شعیرلری یوخ//ف. عنوان یوخ// س."صفت خا دیدن محبوب"
[3]. س. حجابن
[4]. ف. حجابین
[5]. ف. چیخارمیش ایدی
[6]. ف. زمین کیمشدی ظلمانی عباسین

Məgər ol gecə Qədrin gecəsiydi,	مکر اول کیجه قدرک کیجه سیدی[1]
Nə deyim, qədri anun necəsiydi.	نه دییم قدر انوک نیجه سیدی.
Oturub hücrədə sərgəştə vu zar,	اوتورب حجرده سرکشته و زار،
Ğəribü bikəsü bixişü biyar.	غریب و بی کس و بی خویش بی یار[2].
Xəyali-yar ilə xəlvətdə idim,	خیالی یارله خلوتده ییدم،
Yanıb hicr oduna, möhnətdə idim.	ینُب هجر اودنه محنتده ییدم.
Ciyər qanı rəvan idi gözümdən,	جکر قانی روانیدی کزمدن،
Bükülli naümid oldum özümdən.	بکلی نا امید اولدم اوزومدن.
Gözümə xabi-ğiflət ğalib idi,	کزومه خواب غفلت[3] غالبیدی،
Məgər dil, dilrubayə talib idi.	مکر[4] دل دلربایه طالبیدی.
Görürəm kim, gəlir ol cani-canan,	کرورم کم کلور اول جان جانان[5]،
Əlində bir qədəh pur abi-heyvan.	النده بر قدح پر آب حیوان.
Bana aydır ki, ey dilxəstəvü zar,	بکا ایدر که ای دلخسته و زار،
Dəvasız dərd ilə dərmandə, bimar.	دواسز دردله درمانده بیمار.
Necə bir edəsin ahu fəğani,	نچه بر ایده سن آه و فغانی،
Yaxasın nar eşqə cismü canı.	یقاسن نار عشقه جسم و جانی.
Nədir məqsudun işbu ağlamaqdan,	ندُر مقصودک اشبو[6] آغلمقدن،
Ciyər hicran oduna dağlamaqdan.	جکر هجران اودینا طغلمقدن.

سوال جواب[7]

Dedim: Aləmdə məqsudum camalın,	ددم عالمنده مقصودم جمالک،

---

[1]. ف. مکر اول قدر کیمی کیجه ایدی// نه دیم وصفیت کیم نیجه ایدی
[2]. ف. بی کس و بی بار و غمخوار
[3]. ف. دولت
[4]. ف. ینه
[5]. ف. که کلدی کوردوم اول سلطان خوبان
[6]. ف. اوش
[7]. ت. عنوان و شعیرلری یوخ// ف. عنوان یوخ// س. عنوان یوخ

Dedi: Miskin xəyalındır xəyalın.	ددی مسکین خیالکدر خیالک.
Dedim: Qapında bir qulam kəminə,	ددم قاپوکده بر قولم کمینه،
Dedi: Qapımda qulların kəmi nə ?	ددی قاپمده قولارک کمینه.
Dedin: Dərvişinəm lillah, billah,	ددم درویشوکم للـه باللـه،
Dedi: Dərviş isən var əftəhullah.	ددی درویش اسک وار افتح اللـه.
Dedim kim, dərdiməndəm, çarə qılğil,	دیدم کم دردمندم چاره قلغل[۱]،
Dedi: Var, kəndözin avara qılğil.	ددی وار کندزک آواره قلغل[۲].
Dedim:Qoyub səni, getmək nə mümkin,	دیدم قویب سنی کتمک نه ممکن،
Dedi: Bəndən vəfa etmək nə mümkin.	ددی بندن وفا اتمک نه ممکن.
Dedim kim, damənin qomazam əldən,	ددم کم دامنک قومازم الدن،
Dedi: Xuf eylə miskin, acı dildən.	ددی خوف ایله مسکین آچی دلدن.

خطاب کردن محبوب[۳]

Dedim: Ölməkdən artıq xud ölüm yox,	دیدوم اولمکدن آرتوغ خود الوم یوخ،
Dedi: firqətdən ölmək yeydurur çox.	دیدی فرقت دن اولمک یکدرر چوخ[۴].
Dedim:Bu sözlərimə qılma inkar,	دیدیم بو سوزلارومه قلمه انکار،
Dedi: Sözdən xəbərdar ol, xəbərdar.	دیدی سوزدن خبردار اول خبردار[۵]
Pəs andan dedi, ey biçarə aşiq,	پس اندن دیدی ای بیچاره عاشق،
Əgər eşqində isən beylə sadiq,	اکر عشقونده ایسن بیله صادق[۶].
Əlimdən al bu camı, eyləgil nuş,	الومدن آل بو جامی ایله کیل نوش،
Cahan qayğıların qılgil fəramuş.	جهان قایغولرین قلکل فراموش.[۷]

---

۱. س. چاره سندن
۲. س. آواره سندن
۳. ف. عنوان یوخدور// س. عنوان یوخ
۴. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ// س. دیدی یک آمی دیرلکدن اولم چق
۵. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ
۶. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ// س. پاک صادق
۷. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ

یوری سین[۱] ایله کیل بر شعری انشا،	Yüri, sən eyləgil bir şeir inşa,
ایشتدرر بیزه بیر ترجیع غرا.[۲]	Eşitdirir bizə bir tərcii ğərra.

مثنوی[۳]

اشتدوم بو سزی چون اول ملکدن،	Eşitdim bu sözi çün ol mələkdən,
کلاهم یوجه قلدردم فلکدن.	Kulahım uca qaldırdım fələkdən.
کونول آشفته اولدی کلدی وجده،	Könül aşüftə oldı, gəldi vəcdə,
همادندم ایلدم اوکنده سجده.	Həman dəm eylədim önündə səcdə.
الینی اوپدم اچدم اول قدحدک،	Əlini öpdüm, içdim ol qədəhdən,
بدیهی شعره باشلدم فرحدک.	Bədiha şeirə başladım fərəhdən.
صلق ساعتده نظم ایتدم بو شعری،	Salaq saətdə nəzm etdim bu şeiri,
اشیدنلر دیدی یا لیله السری.	Eşidənlər dedi: *Ya leylətülsirri*.

و بمناسب حال او ترجیع کفتن عاشق[۴]

ای منظر کایناته مظهر،	Ey mənzəri-kayinata məzhər,
وی مملکت جماله[۵] سرور.	Vey məmləkəti-camala sərvər.
قُتلو قدم و خجسته طالع،	Qutlu qədəmü xöcəstə tale,
عیسی نفس و فرشته پیکر.	İsa nəfəsu firiştə peykər.
لطفکدن[۶] ایرر حیاته مرده،	Lütfündən irir həyata mürdə,
شرمنده لبکدن آب کوثر.	Şərməndə ləbindən abi-kövsər.
عشقون لَمعانی ای قمروش،	Eşqin laməani, ey qəmərvəş,
دل لوحنه اولالی[۱] محرر.	Dil lövhünə olalı mühərər.

---

۱. س. بو یومنی
۲. بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخدور.
۳. مثنوی باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وارو
۴. ت. ترجیع بند یوخ// ف. "ابتدای ترجیع" // س. "شعر" // قویون اوغلی مجموعه سی ۷٤۰ ص. ٥۷٦
٥. س. کماله
٦. ف. نطقونکدن

هجران کیجه سنده بلبل دل[2]،	Hicran gecəsində bülbüli-dil,
بر نغمه ییله ترنم ایلر.	Bir nəğmə ilə tərnnüm eylər.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır,
سرمـایـهٔ عمـر جـاوداندُر.	Sərmayeyi-ömri-cavdandır.

ای ساقی کلعذار مهوش،	Ey saqi, gülüzar, məhvəş,
صون جام شرابی اولمه سرکش[3].	Sun cami-şərabi, olma sərkəş.
بن کم غم عشق دفترندن،	Bən kim, ğəmi-eşq dəftərindən,
دل لوحینی قلمشم منقش.	Dil lövhini qılmışam münəqqə.
اول بکا صون پیالهٔ پر،	Əvvəl bana sun piyaleyi-pur,
کم هجرله اولمشم مشوش.	Kim, hicr ilə olmuşam müşəvvəş.
ماء العنبکدن ایله افشان،	Mahi-ənəbindən eylə əfşan,
کم صچمیه[4] چرخه آهم آتش.	Kim, saçmaya çərxə ahım atəş.
کر باکه اننمزیسک اشته،	Gər bana inanmaz isən iştə,
خوش لطفله[5]در بو شعری دلکش.	Xoş lütfilədur bu şeiri dilkəş.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır
سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.	Sərmayeyi-ömri-cavdandır.

دست غم ادرسه یاقمی چاک[6]،	Dəsti-ğəm edərsə yaxamı çak,
ترک ایلمزم طپوکی[7] حاشاک.	Tərk eyləməzəm tapını haşak.
ایلرسه نظر یوزکدن آیرو،	Eylərsə nəzər üzündən ayrı,
اولسون کزومله باشومه خاک.	Olsun gözüm ilə başıma xak.

---

۱. س. ایده لی
۲. ق. بلبل زار
۳. ف. سرخوش
۴. ف. سالمیه
۵. ف. بو وجهله
۶. س. کر دست غم یقمی ادرسه چاک
۷. ف. قاپونکی

کوزم یوزکی کورلدن اولدی،	Gözüm üzüni görüldən oldı,
دل صحفه سی غیردن ای جان[۱] پاک.	Dil səhfəsi ğeyridən, ey can pak.
نه شاه سن ای ملک صفت کیم،	Nə şahsən, ey mələk-sifət kim,
باش قور قده مکده شمسُ افلاک.	Baş qor qədəmində şəmsu əflak.
هر نیچه که تفکر ایلدمسه،	Hər necə ki, təfəkkür eylədimsə,
عقلمده بو دکلو اولدی[۲] ادراک.	Əqlimdə bu dənlü oldı idrak.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır
سرمایۀ عمـر جاوداندُر.	Sərmayeyi-ömri-cavdandır.
ای بلبل کلشن بلاغت،	Ey bülbüli-gülşəni bəlağət,
وی[۳] طوطی مجلس فصاحت.	Vey tutiyi məclisi fəsahət.
سویلا که شکر یغر سزکدن[۴]،	Söylə ki, şəkər yağır sözündən,
انسانده همین اولور[۵] کرامت.	İnsanda həmin olur kəramət.
نه چهره اولور[۶] که پرتوندن،	Nə çehrə olur ki, pərtövündən,
دین آزغوننه ایرر[۷] هدایت.	Din azğınna irir hidayət.
نه لعل درر که شربتندن،	Nə ləl durur ki, şərbətindən,
بر قطره سدر قلوبه راحت.	Bir qətrəsidir quluba rahət.
جانیله دلی تفحص اتدم[۸]،	Can ilə dili təfəhhüs etdim,
ویرر اکیسی داخی شهادت.	Verir ikisi daxı şəhadət,
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır
سرمایۀ عمـر جاوداندُر.	Sərmayeyi-ömri-cavdandır

---

۱. ف. دل صفحه سی نقش غیردن پاک//س. دل صحفه سی غیردن پاک
۲. س. ویرور
۳. ف. ای
۴. ف. سویلرسه شکر یاغر لبونکدن
۵. ف. اوله
۶. ف. نه چهره دور اول // ق. تا چهره
۷. ف. اولور
۸. ق. ایتدررم

Can qılca qalarsa dərdü ğəmdən,	جان قلجه قلورسه درد غمدن،
Kəsməzəm ümidim ol sənəmdən.	کسمزم امیدم اول صنمدن.
Neçün ki, nəziri gəlməmişdir,	نیچون که نظیری کلممشدر،
Mövcud olalı cahan ədəmdən.	موجود اولالی جهان عدمدن.
Ol mah-liqadan umaram kim,	اول ماه لقادن اومرم کیم،
Əfv edə günahımı kərəmdən.	عفو ایده کناهمی کرمدن.
Olursa **Xəlili** vəslə vasil,	اولورسه **خلیلی** وصله واصل،
Rumi oluban, keçər Əcəmdən.	رومی اولبن کیچه[۱] عجمدن.
Təsvir olalı bu nəqşi-aləm,	تصویر اولالی بو نقش عالم،
Təhrir olunan budur qələmdən.	تحریر اولنن بودر قلمدن.
Kim, vəchi-həbib dilsitandır,	کیم وجه حبیب دلستاندُر،
Sərmayeyi-ömri-cavdandır.	سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.

غایب شدن عاشق[۲]

Çü bu tərcii ol məhbub eşitdi,	چو بو ترجیعی اول محبوب اشتدی،
Dedi şabaş, çox təhsinlər etdi.	ددی شاباش چق تحسنلر اتدی.
Fərəhnak oldı ol dilbər sözümdən,	فرحناک اولدی اول دلبر سُزمدن،
Yaşım kibi rəvan oldı gözümdən.	یاشم کبی روان اولدی کوزمدن.
Mələk kibi həman dəm napədid yar,	ملک کبی هماندم نابدید یار،
Olub-getdi qatımdan ol cəfakar.	اولب کتدی قاتمدن اول جفاکار[۳].
Mələk kibi həman dəm ol pərivəş,	ملک کبی هماندم اول پری‌وش،
Çü oldı ğaib, vurdi canə atəş.	چون اولدی غایب اوردی جانه آتش.[۴]

---

۱. ف. کچر
۲. ف."غایب شدن محبوب و نوحه کردن عاشق" //س. "غایب شدن محبوب و نومیدشدن عاشق"
۳. ف. بیت یوخ
۴. بیت ب. و ت. نوسخه لرده یوخ، ف. و س. ده وار

Çün gördüm getdi ol yari-şəkəi ləb,	چو کردم کتدی اول یار شکر لب[۱]،
Həman dəm titrədim, tutmuş kibi təb.	هماندم دتردم طتمش کبی تب[۲].

ص.۴۵

Rəmidə olub, uyxudan oyandım,	رمیده اولب ایخودن اویاندم،
Pəri ruxsarımı yanımda sandım.	پری رخسارمی[۳] یانمده صاندم.
Durub-gördüm, nə yar vardır,nə əğyar,	طورب کُردم نه یار واردر[۴] نه اغیار،
Fəğana başladım, bülbül kibi zar.	فغانه بشلدم بلبل کبی زار.
Yinə dəryası eşqin cuşa gəldi,	ینه دریاسی عشقُک جوشه کلدی،
Bəla mövci başımdan aşa gəldi.	بلا موجی باشمدن آشه کلدی.
Ciyər qanı gözümdən axar oldı,	جکر قانی کوزمدن اقر اولدی،
Fərağ odı ürəklər yaxar oldı.	فراغ اودی یورکلر یقر اولدی.[۵]
Yinə bülbül kibi gəldim fəğana,	ینه بلبل کبی کلدُم فغانه،
Tərənnüm eylər oldum yana-yana.	ترنم ایلر اولدوم[۶] یانه یانه.
Visalın gülbüni çün yad edərdim,	وصالینک کلبنی چون یاد ادردم،
Rəvan bülbül kibi fəryad edərdim.	روان[۷] بلبل کبی فریاد ایدردم.
Təhəyyürdən ki, bilməzdim özümi,	تحیردن که بلمزدم اوزومی،
Dəli kibi dağıdırdım sözümi.	دلو کیبی طاغیدردم سوزومی[۸].
Ğəribü aşiqü biyarlığımı,	غریبُ عاشق بی یارلیغومی،
Bəla vü möhnət ilə zarilığımı.	بلا و محنت (ایله) زاری لغومی.
Anardım, zari qılıb, ağlar idim,	اکاردوم زاری قلوب اغلریدم،

---

۱. س. یار جفاکار

۲. سو دتمش کبی نار

۳. ف. پری رخ یارمی //س. فغان و ناله فریاده بویندم.

۴. ف. نه یارم وار

۵. باشقا نوسخه لرده یوخف یالنیز س. ده وار

۶. ف. نوا آهنکین ایتدوم // س. نوا آهنکین ایتدم

۷. ف. همان // س. همان

۸. ف. اوزومی

جکر هجر آتشینه طاغلریدم. Ciyər hicr atəşinə dağlar idim.

بو شعری اقوریدم حسرتیله، Bu şeiri oxur idim həsrət ilə,

هزاران سوز و آه و محنتیله[۱]. Həzaran suzu ahü möhnət ilə.

غزل[۲]

تا که سندن ایرویم ایشمدر ای یار آغلمق،
بلبل شوریده وش افغان ایدوب یار[۳] اغلمق.

Ta ki səndən ayrıyam işimdir, ey yar ağlamaq,
Bülbüli şüridəvəş əfğan edib yar ağlamaq.

ص.۴۶

چون کلر[۴] یوزک کورب کلمک نصیب اولمز بکا،
پس اشمدر ای شکرلب چارُ ناچار آغلمق.

Çün gülər üzün görüb, gülmək nəsib olmaz bana,
Pəs işimdir, ey şəkərləb çarü naçar ağlamaq.

شولقدر یاقدی فراقک ناری (ای) جان جانمی[۵]،
کم بکا خشم ایلیب هردمده و زار اغلمق[۶].

Şolqədər yaxdı fərağın narı, ey can canımı,
Kim, bana xəşm eyləyib, hər dəmdə vü zar ağlamaq.

ای حبیبوم لطف ایدب انصاف قل[۷] انصافسز،
خرمُ شادان اولب[۸] اغیارله یار اغلمق.

Ey həbibim, lütf edib, insaf qıl, insafsız,
Xürrəmü şadan olub, əğyar ilə yar ağlamaq.

ای **خلیلی** دمبدم دردُ فراقِ یارله،

---

۱. ف. فرقت ایله // س. بلا و درد و آه محنتله
۲. س. "شعر"// پ. وار ۲۲٤٤ ص. ۸٤۰ // ق. غزل وار ۳۹۵ ص. ۳۲٤
۳. ف. زار// پ. زار
٤. ف. کلی
۵. . س. باغرمی
٦. ف. کیم منکا رحم ایلیوب هر دم ده آغلار آغلامغ// س. کیم بنکا رحم ایلیوب هردمده اغلر اغلمق
۷. ف. انصافه کل // سو ایت انصافومی
۸. س. اوله اغیار بن زار اغلمق

اغلغل اوکرتدی چون چرخ ستمکار[1] اغلمق.

Ey **Xəlili**, dəmbədəm dərdü fərağì yar ilə
Ağlağıl, öyrətdi çün çərxi-sitəmkar ağıamaq.

غزل تمامت سخن[2]

اقیدقجه داخی آرتردی آهم،	Axıdıqca daxı, artırdı ahım,
چقردی کوکلره دود سیاهم.	Çıxardı göklərə dudi-siyahım.
بلمزدم نه قیلب نیده سینی،	Biləməzdim nə qılıb, nedəsini,
باشم آلوب نه یکا[3] کیده سینی.	Başım alıb nə yana gedəsini.
تحیرده قالوب سرکشته و زار،	Təhəyyürdə qalıb sərgəştə vu zar,
یانردم فرقتک اودینه هر بار.	Yanardım firqətin oduna hər bar.
ایدردوم آه و فریاد و فغانی[4]،	Edərdim ahü fəryadu fəğani,
چیخردی کوکلره آهم دخانی.	Çıxardı göklərə ahım duxani.
قلوردم آه و فریاد ایرلقدن،	Qılırdım ahü fəryad ayrılıqdan,
ادردم دمبدم زار ایرلقدن.[5]	Edərdim dəmbədəm zar ayrılıqdan.
بو شعری ایلریدم[6] دلده تکرار،	Bu şeiri eylər idim dildə təkrar,
قلوردم ناله و فریاد ناچار.	Qılırdım nalə vü fəryad naçar.

غزل[7]

دله که[8] مشکلمش سوکلو یار ایرلغی،
تنده کی حسرتمش روح روان ایرلغی.

---

[1]. س. غدار
[2]. ف. "مثنوی"
[3]. ف. نه یره // س. نه یره
[4]. ت. ب. س. بیت یوخ ، ف. آلینیبدیر
[5]. ف. بیت یوخ.
[6]. س. ایدریدیم// ایدردیم
[7]. ف. غزل یوخ یئرینده قاباقکی غزل وار// س. "غزل دیکر"//پ.وار ۲٦٥٦ص. ۹۹۱// ق. غزل وار ۷۰٦ ص. ٥٤٨
[8]. ق. دیلده نه

Dilə ki, müşkil imiş sevgili yar ayrılığı,
Təndəki həsrət imiş ruhi-rəvan ayrılığı.

سر کویکدن اراغ اغلرسه دلده سرین[۱]،
اغلدر کشیء غربتده مکان ایرلغی.

Səri-kuyindən iraq ağlarsa dildə sərin,
Ağladır kişiyi ğurbətdə məkan ayrılığı.

بن بو ایرلغی سندن کوریم دیمزیدم[۲]،
اقتضا اتدی[۳] بکون دور زمان ایرلغی.

Bən bu ayrılığı səndən görəyim, deməz idim,
İqtiza etdi bugün dövri-zaman ayrılığı.

ایرلقدن نیجه بن اغلمیایم باللـه (کم)،
قولا لایقمدرر خدمت خان ایرلغی.

Ayrılıqdan necə bən ağlamayım, billah kim,
Qula layiqmi durur xidməti-xan ayrılığı.

ای **خلیلی** یوری فرقتده همان اغلی یوری،
سکا عشقنده نصیب اولدی چو یار ایرلغی.

Ey **Xəlili**, yüri firqətdən həman ağlayarı,
Sana eşqində nəsib oldı çü yar ayrılığı.

مناجات[۴]

Çü gördüm kimsədən bana mədəd yox,	چو کوردم کمسدن بکا مدد یق،
Yanar hicran oduna ürəyim çox.	یانر هجران اودینه یورکم چق.[۵]
Dedim kim, ey xudayi pakü sübhan,	دیدم کم ای خدای پاک و سبحان،
İnayət qıl bənim dərdimə dərman.	عنایت قیل بنوم دردمه درمان،
Sana layiq əməl yox bunda, ey həq,	سکا لایق عمل یق بونده ای حق،

---

۱. س. نوله غریب // ق. دلی غریب
۲. س. سندن نه کوریم شاه جهان // ق. سندن نه کوره یدم ای پری
۳. س. قلدی // ق. مقتضی قلدی
۴. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ یالنیز س. ده وار
۵. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز س. ده وار

Ğəribəm, ey xudaya , haluma bax.	غریبم ای خدایا[۱] حالومه بق.
Bilirəm halımı; əmala süstəm,	بلورم حالمی اعماله سُستم،
Vəlikən etiqadımda dürüstəm.	ولیکن اعتقادُمده درستم.
Dilimdə hər nəfəs bihüdə sözlər,	دلمده هر نفس بیهوده سوزلر،
Gözüm hər yandan məhbubi gözlər.	کوزم هر یاکدن محبوبی کوزلر.
Əgər olmaz isə səndən inayət,	اکر اولماز ایسه سندن عنایت،
Mənim halım mükəddərdür bəğayət.	منم حالوم مکدر دور بغایت.[۲]
Əgər cümlə ixtiyarım getdi əldən,	اکر جمله[۳] اختیارم کتدی الدن،
Haman Məcnun kibi qaldım əməldən.	همان مجنون کبی قَلدم[۴] عملدن.
Bana bir pürfüsun əfsun edibdir,	بکا بر پرفسون افسون ایدپدر،
Alıbdır əqlimi Məcnun edibdir.	الپدر عقلی مجنون ایدپدر.

ص.۴۸

İnayət eylə, ey fətah, barı,	عنایت ایله ای فتاحُ باری،
Bana yar eylə ol gül üzlü yarı.	بکا یار ایله اول کول یوزلو یاری.
Ki, eşqindən anun biçarə qaldım,	که عشقندن انک بیچاره قالدم،
Tərəhhüm qılmadı, yalvara qaldım.	ترحم قلمدی یلواره قالدم.
Anın qəlbinə sən rəhm eylə ilqa,	انک قلبینه سن رحم ایله القا،
Ki, bən dərvişə edə vəsl ita.	که بن درویشه ایده وصل[۵] اعطا.
Gedər könüldən anun kibrü kini,	کیدر کوکلندن انک کبر و کینی،
Ki, qulluğuna layiq görə bəni.	که قوللوغنه لایق کوره بنی.
Vəgər nə, ol huma üsfura baxmaz,	وکرنه اول هما عصفوره باقمز،
Süleyman mənzələtdir, mura baxmaz.	سلیمان منزلتدر[۱] موره باقمز.

---

۱. ف. ای خدا سن
۲. ت. نوسخه سینده بیت یوخ، ف.-دن آلینیب
۳. س. دوکلی
۴. ف. مجنون الوب قالدوم // س. بکلی ال ایق قلدی عملدن
۵. ف. وصلین ایده // س. وصلوک ایده

Dilərəm səndən, ey ğəffari-aləm,
Ki, bəni eyləyəsin yara həmdəm.

دیلارم سندن ای غفاری[۲] عالم،
که بنی ایلیاسن یاره همدم.

غزل[۳]

یارب جناب عزتوکا آشنا حقی،
دریای معرفتنده[۴] یوزن آشنا حقی.

Ya rəb cənabi-həzrətinə aşina həqqi,
Dəryayi-mərifətində üzən aşina həqqi

عشقک یولنده کریه و سوز نیاز ایچون[۵]،
دیدارکی کورن بصیر و روشنا حقی.

Eşqin yolunda giryəvu suzu niyaz üçün,
Didarını görən bəsiru rövşəna həqqi.

انک حقی که مُهبط انوار حقدرر،
یعنی که فخر دو جهان مصطفی حقی.

Anın həqqi ki, mühbəti-ənvari-həqq durur,
Yəni ki, fəxri ducahan, Müstəfa həqqi.

ابوبکر صدیق ایچون عمرک عدلی دادنه،
عثمان حیاسی ایچون علی مرتضا حقی.[۶]

Əbubəkri-sediq üçün, Ömərin ədli,dadına,
Osman həyası üçün,Əliyimürtəza həqqi.

ص.۴۹

نورینچون[۷] که بیر حَسَندر قتل رهز،
بیری حُسین در تیغ زن کربلا حقی.

Nurinçün ki, bir Həsəndür qətili rəhiz,

---

۱. ف. زمان دور // س. منزلیندن
۲. ف. فتاح // س. فتاح
۳. ف. "غزل در مناجات" // س. "مناجات دیکر"// ق. غزل وار ۷۳٤ ص. ۵۷۰
٤. ق. روظنده
۵. ف. ایله
٦. ت. نوسخه ده بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.
۷. ف. نورعلی حقی

Biri Hüseydir, tiğzəni Kərbəla həqqi.

عاشقلر اتدوکی دونُ کون آهٌ وایچون،

عابدلر اتدوکی عمل بی ریا حقی.

Aşiqlər etdigi dün-gün ahi vah üçün,
Abidlər etdigi əməli-biriya həqqi.

شول عشقیچون که عاشقه جان ترک اتدرر[۱]،

یعنی درون دلدن کی صدق صفا حقی.

Şol eşq üçün ki, aşiqə cani tərl etdirir,
Yəni dəruni-dildən key sidqu səfa həqqi.

لبیک اورنلرک[۲] عرفاتکده عشقیچون،

زمزم حقینه مروه حقیچون صفا حقی.

Ləbeyk vuranların ərəfatınd eşqiçün,
Zəmzəm həqqinə,mərvə həqqiçün Səfa həqqi.

یارب غریب خفته لرونک[۳] نالسی ایچون،

یارب شکسته خاطر اولن بینوا حقی[۴]

Yarəb, ğərib xuftərin naləsi üçün,
Yarəb, şikəstə xatir olan binəva həqqi.

آنونک حقی که امری ایله بولدی جمله جود،

یعنی که عرش و فرش و زمین و آسمان حقی.[۵]

Anın həqqi ki, əmri ilə buldı cümlə cud,
Yəni ki, ərşu fərşu zəminu asiman həqqi.

آشفته دل **خلیلیه** ورکل مرادنی،

اول حضرتوکه لایق الونن دعا حقی.

Aşüftə-dil **Xəliliyə** vergil muradını,
Ol həzrətinə laiq olunan dua həqqi.

---

۱. ف. مصراع ت. نوسخه سینده یوخ
۲. ف. ایدنلرک
۳. ق. خسته لرونک
۴. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.
۵. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.

مثنوی[۱]

Məgər bir gecə kim, zar ağlar idim,	مکر بر کیجه کم[۲] زار اغلریدم،
Ciyər hicr atəşinə dağlar idim.	جکر هجر آتشنه[۳] داغلریدم.
Gözüm yaşı rəvan idi gözümdən,	کوزم یاشی[۴] روان ایدی کوزمدن،
Mələklər suznak idi sözümdən.	ملکلر سوزناک ایدی سُزمدن.
Oturmuşdum ğəribü dil-şikəstə,	اترمشدم غریب و دل شکسته،
Bəla vü dərdu hicran ilə xəstə.	بلا و درد هجرآنله خسته.
Həbibim firğətindən zarü ğəmgin,	حبیبوم فرقتندن[۵] زار و غمکین،
Ğəribü aşiqü dildadə, miskin.	غریب و عاشق و دل داده مسکین.[۶]
Axırdı gözlərimdən qanlı yaşım,	اقردی کوزلرمدن قانلو یاشوم،
Şikəstə xatirü sevdalı başım.	شکسته خاطر و سودالو باشم.
Haram olmuş idi gözümdən uyxu,	حرام اولمشدی کوزمدن ایخو،
Yaşımdan damənim dolmuşdu lölü.	یاشمدن دامنوم طلمشدی لولو.

صفت اشک[۷]

Dedim yaşıma kim, ey qürrətul-eyn,	دیدم یاشمه کم ای قره العین،
Üzə səndən iri arayişi-zeyn.	یوزه سندن ایرَر آرایشُ زین.

ص۵۰

Kərəm qıl, etməgil qaşın bana piç,	کرم قل اتمکل[۸] قاشوک بکا پیچ،
Əsildən qılıram, gəlməz xəta hiç.	اصلدن قیلورم کلمز خطا هیچ.
Nəzər qıl halıma, ey nuri-didəm,	نظر قل حالمه ای نور دیدم،

---

۱. ت. عنوان یوخ ،سطر فاصیله سی وار// س. "رسالت فرشته دن اسکره"
۲. ف. من
۳. ف. اودینه
۴. س. جکر قانی
۵. س. حسرتندن
۶. ت. ب. بیت یوخ ف. نوسخه سیندن یازیلیبدیر.
۷. ت. نوسخه سینده عنوان یوخ ف.-دن آلینیبدیر//س."به رسالت فرستادن اشک"
۸. ف. ایلمه //س. ایلمه

Ki, sənsin çeşm içrə pərvəridəm.	که سنسین چشم اچره پروریدم[۱].
Rəvan olğıl gözümdən danə-danə,	روان اولغل کوزمدن دانه دانه،
Yarın yoluna düşgil yanə-yanə.	یارک یولینه دوشکل[۲] یانه یانه.
Bəni qurtar bu hicran möhnətindən,	بنی قُرتَر بو هجران محنتندن،
Xilas et cani-canan firğıtindən.	خلاص ایت جانی جانان فرقتندن.
Çü varıb ayağında qoyasın baş,	چو واریب آیغنده قویاسین باش،
Bənim sirrim anun qatında qıl faş.	بنم سرّم آنک قاتنده قل فاش.
Ola kim, edəsin dərdimə dərman,	اولا کم[۳] ایده سین دردمه درمان،
Dur imdi, gir yola, ey cani-canan.	طور ایمدی کر یوله ای جان جانان.
Vəlikən, iricək dərgahı- yara,	ولیکن ایریجک درکاه یاره،
Mələk surətli, həbibi-gülüzara.	ملک صورتلو حبیب کلعذاره.[۴]
Vəlikən, oxugıl bu şeiri ğərra,	ولیکن اقغل بو[۵] شعری غرا،
Ki, eşidib bülbüli-can ola şeyda.	که اشدُب[۶] بلبل جان اوله شیدا.

غزل[۷]

ای ملک سیرتلو دلبر وی ملک صورتلو[۸] یار،
شرم ایدر طوبی بویکدن سروُ شمشادُ چنار.

Ey mələk sirətli dilbər, vey mələk surətli yar,
Şərm edər tuba boyundan sərvü şimşadu çinar.

عالم ارواح زلفنک معطر قلدی دل[۹]،

---

۱. ف. که دیدم ایچره سن سن پروریده
۲. ف. دوریش یارنک یولینه // س. کوینه وارغل
۳. ف. که شاید
٤. ت. بیت یوخ ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر
٥. ف. اوخوکیل سوز ایله // س. اوقغل سوزله بو
٦. ف. ایشیده // س. ایشدب بلبل جان
۷. س. "شعر" // غزل نظمی ده نظیره کیمی وار ۸۹٦ ص.٥٦٦// پ.وار ۲۲٦۲ ص.۸٤۷ // ق. وار ۱٦۲ ص. ۱٦٦ *(qəzəl)*
۸. ف. ملک صورتلو- پری سیرتلو// نظمی: پری سیرتلو
۹. نظمی: قیلالی

کاسد اولمشدر ختنده مشک اهوی تاتار.

Aləmi-ərvah zülfün müəttər qıldı dil,
Kasid olmuşdur Xütəndə müşki-ahuyi Tatar,

کلستان اچنده عرض عارض اتمش سه مکر،
کم کل اندن شرم ایدب کلشنده طتمشدر قرار[۱].

Gülüstan içində ərzi-ariz etmişə məgər,
Kim, gül andan şərm edib, gülşəndə tutmuşdur qərar.

پرتوندن بولدی کوندز اوزونک ایدنلیغی
کیجه لر هم توتدی زلفنک قرالیغندن قرار.[۲]

Pətövündən buldı gündüz üzünun aydınlığı,
Gecələr həm tuddı zülfün qaralığından qərar.

مظهر انوار قدرت سن نه شک کیم دم بدم،
سویلمک وقتنده شیرین لبلرونکدن جان یغار.[۳]

Məzhəri-ənvari-qüdrətsən, nə şək kim, dəmbədəm,
Söyləmək vaxtında şirin ləblərindən can yaxar.

خط و خالندن اولوبدور شرمسار ای صنع رب[۴]،
نسخ و توقیع و رقاع و ثلث و ریحان و غبار.[۵]

Xətu xalından olubdur şərmsar, ey söni-rəb,
Nəsxü Töqivü Ruqaü Sülsü Reyhanü Ğubar.

ص.۵۱

عاشق دیرینه ام ای منبع لطف و کرم،
لطف قل هر دم اله ورمز بو دوران جبار.[۶]

Aşiqi-dirinəyəm, ey mənbəi lütfü kərəm,
Lütf qıl, hər dəm ələ verməz bu dövrani-cəbar.

درج کوهرده چو درج اتدم **خلیلی**[۱] نظمنی،

---

۱. ف. بتمش کنار // نظمی کنار
۲. ب. یوخ // پ. بیت یوخ
۳. ت. بیت یوخ ، ف. دن آلینیدیر
٤. س. حق // نظمی : ای لطف رب // ق. حق
۵. ت. بیت یوخ ، ف. دن آلینیدیر
٦. س. بیت یوخ // ن. بیت یوخ// پ. بیت یوخ // ق. اله کیرمز بو دور روزکار

سن کنش طلعتلنک مهرنده قلدم یادکار.

Dürrci-gövhərdə çü dərc etdim, **Xəlili** nəzmini,
Sən günəş tələtlinin mehrində qıldım yadigar.

جواب سخن[2]

Çü yaşım müttəli oldı sözümdən,	چو یاشم مطلع اولدی سوزمدن،
Həman saət rəvan oldı gözümdən.	همان ساعت روان اولدی کوزمدن.
Varıb, qapısına yarın, üz vurdı,	وارب قاپوسنه یارک یوز اوردی،
Ğulamı kibi dərgahında durdı.	غلامی کبی[3] درکاهنده طوردی.
Xəbər bildirdilər şahi-zəminə,	خبر بلدردلر شاهی زمینه،
Ki, dərgahına gəldi bir kəminə.	که درکاهوکه کلدی[4] بر کمینه.
Camalı-şəhriyarı görmək istər,	جمال شهریاری کورمک استر،
Rəsuləm der, xəbərlər vermək istər.	رسولم در خبرلر ورمک استر.
İcazət olur isə , ey şəkərləb,	اجازت اولوریسه ای شکر لب،
Girib, şərh eyləsin sözün mürəttəb.	کرب شرح ایلسون سزن[5] مرتب.
Həzaran lütfilə, ey yari-cani,	هزاران لطفله ای[6] یار جانی،
Dedi: Gəlsin, görəlim kimdir anı.	ددی کلسون کرالم کمدر آنی[7].

اجازت یافتن استاد[8]

Pəri-rüxdən icazət buldı çün yaş,	پری رخدن اجازت بولدی چون یاش،
Girib, dərhal ayağına qodı baş.	کرب در حال[9] ایاغنه قُدی باش.

---

۱. ف. چو درج ایتدوم خلیلی
۲. ت. عنوان یوخ ف. نوسخه سینده وار// س. "روان شدن اشک برسالت"
۳. س. بکی
٤. ف. کلوب در
٥. ف. سزی
٦. ف. نازیله اول
۷. ف. کوره لوم دیدی کمدور کلسون آنی
۸. ف. "رفتن اشک برسالت"// س. "اجازت یافتن اشک به محبوب"
۹. ف. درکاهینه

Dedi kim, ey diyari-hüsnə xosrov,	دیدکم ای دیار حسنه خسرو،
Camalından irər xurşidə pərtov.	جمالکدن ایرر خرشید پرتو.
	ص.۵۲
Həmişə dövlət ilə müstədam ol,	همیشه دولتیله مستدام اول،
Səfa vü işrət ilə şadkam ol.	صفا و عشرتیله شادکام اول.
Nigara, bir ğəribi-xəstədil var,	نکارا بر غریب خسته دل وار،
Ğəmi-eşqinlə olmuşdur giriftar.	غم عشقکله اولمشدر کرفتار.
Sənin ol bəndəyi-dirinin, ey dust,	سنک اول بندۀ دیرینک ای دوست،
Haman qalmış, əriyib kəmigu pust.	همان قلمش اریوب کموکو پوست[۱].
Gecə-gündüz işidir nalə vü ah,	کیجه کندُز ایشدر ناله و آه،
Ana rəhm eyləgil, ey söni-allah.	اکا رحم ایلکل ای صنع اللـه.
Əlin alğıl, kərəm qıl ol fəqirin,	الن آلغل[۲] کرم قل اول فقیرک،
Xuda olsun həmişə dəstgirin.	خدا اولسون همیشه دستکیرک.
Qulundur, ey sənəm, qapında xoşdur,	قولکدر ای صنم قاپکده خوشدر[۳]،
Duacıdır şəha, tapında xoşdur.	دعاجیدر شها طاپکده خوشدر.
Rəvamıdır əya xurşid- çöhrə,	روامیدر ایا خورشید چهره،
Ki, dərviş bulmaya qapında bəhrə.	که درویش بولمیه[۴] قاپکده بهره.
Nola, həqq verdi isə sana camalı,	نوله حق وردیسه سکا جمالی،
İnən xar eyləmə sahib camalı.	ایکن[۵] خور ایلمه صاحب جمالی.
Günəş kim, nuri-əzəmdir adı,	کنش کم نور اعظمدررر آدی،
Anun bu rəsm ilədir ədlü dadı.	آنوک بو رسمیله در عدلُ دادی.
Ki, zərdən verəcək dünyaya zivər,	که زردک ویرجک دنیایه زیور،

---

۱. ف. اریمش قالمیش آنده سونکوک و پوست
۲. ف. دوتکل
۳. س. خوش دت//خوش دت
٤. ف. آلمیه //س. اولمیه
٥. ف. یوکوش

Görür dərviş ilə şahi bərabər.	کورر درویشله شاهی برابر.
Nə suç etmişdir ol biçarə aşiq,	نه صوچ اتمشدر اول بیچاره عاشق ،
Ki, görməzmisən anı qulluğa layiq.	که کورمزسین آنی قوللوغه لایق.
	ص.۵۳
Məgəe bir kəz ki, andan ar edirsən,	مکر بر کز[۱] که اندن عار ایدرسین،
Anunçün firqət ilə zar edirsən?	آنوکیچون فرقتله زار ایدرسین.
Və yaxud, müddəi vardır atada,	و یاخود مدعی واردر آراده،
Qoçaz kim, irə uşşaqi murada.	قومز کیم ایره عشاقی مراده.
Vəgər nə, səndə isə bu cudalıq,	وکر نی سنده یسه بو جدالق،
Nolaydı olmayaydı aşinalıq.	نولیدی اولمییدی آشنالق.
Gəl ey kani-kərəm, əhli-səadət,	کل ای کان کرم اهل سعادت،
Ğərib incitməgi edinmə adət.	غریب انجتمکی ایدنمه عادت.
Ğəribin ahına duymaz çü ahın,	غریبک آهنه دویمز چو آهین،
Həzər eylə, ğəribin alma ahın.	حذر ایله غریبک آلمه آهین.
Ki, daim gözi yaşlıdır ğəribin,	که دایم کوزی یاشلودر غریبک،
Cəfadan bağrı başlıdır qəribin.	جفادن[۲] بغری بشلودر غریبک.
Əgərçi, yox ğəribin aşinası,	اکرچه یق غریبک آشناسی،
Vəlikən, müstəcab olar duası.	ولیکن مستجاب اولر دعاسی.
Kərəm qıl, müddəi sözünə uyma,	کرم قل مدعی سوزینه اویمه،
Ğəribin, aşiqin canına qıyma.	غریبُ عاشقک جاننه قیمه[۳].
Şəfəqət eyləgil şahım gədaya,	شفقت ایلکل شاهم کدایه،
Ğəribi incitməgil, baxğıl xudaya.	غریبی انجتمکل بقغل خدایه.[۴]

---

۱. ف. موکا بکزر
۲. ف. بلادن
۳. ف. قانینه درمه
۴. ف. بیت یوخدور

کدانک اولیجق شاهم کمالی،
نظرکاهی اولور شاهلر جمالی.
رقیبک سوزلرین اشتمه شاهم،
ایکن[۱] ظلم سکا ایش اتمه شاهم.

Gədanın olıcaq şahım kamalı,
Nəzərgahi olur şahlar camalı.
Rəqibin sözlərin eşitmə şahım,
İnən zülm sana, iş etmə şahım.

ص.۵۴

چو سنسین حسن الینک پادشاهی،
حذر قیل بوینکا یغمه کناهی.
رواسی یقدر ای سلطان خوبان،
که ایدرسین[۲] قوللروکی زار کریان.

Çü sənsin hüsn elinin padişahı,
Həzər qıl, boynuna yığma günahı.
Rəvası yoxdur, ey sultani-xuban,
Ki, edirsin qullarını zarü giryan.

غزل[۳]

ای شاه جهان ظلم عیان اتمه اَکِندَه،
اغیاره اُیُب بغرمی قان اتمه اَکِندَه.

Ey şahi-cahan zülmi əyan etmə inəndə,
Əğyara uyub, bağrımı qan etmə inəndə.

شول یوزکه دمادم سورلر خاک درکده،
لطف ایت آنی بی نامُ نشان اتمه اَکِندَه.[۴]

Şol üz ki, dəmadəm sürərlər xaki dərində,
Lütf et, anı binamu nişan etmə inəndə.

جوریسه بنم جانمه ای دلبر فتان[۵]،
ایشم دون کون آهُ فغان اتمه اَکِندَه.

Cövr isə bənim canıma, ey dilbəri-fətan,
İşim dünü gün ahü fəğan etmə inəndə.

---

۱. ف. یوکوش
۲. ف. کایده سین
۳. ف. نوسخه سینده بو غزل "این چوخ" ردیف ایله ثبت اولوبدور// پ.وار ۲٦٧٣ص.۹۹۷// ق. غزل وار ٦١٠ ص.٤٧٥
٤. ف. بیت یوخدور.
٥. ف. جور ایسه یتر جانومه ای کوزلاری فتان// س. ج.ریسه یتر جانومه ای دلبر فتان

کوز کوره یوزی قاره رقیبله صفالر[۱]،
ای یاکاغی کل غنچه‌دهان اتمه اَکِندَه.

Göz görə üzi qara rəqib ilə səfalar,
Ey yanağı gül, ğönçə dahan etnə inəndə.

رحم ایله **خلیلی** جکری خونه حبیبم،
سرکشته و رسوای جهان اتمه اَکِندَه.

Rəhm eylə, **Xəlili** ciyəri-xuna həbibim,
Sərgəştə vü rüsvayi-cahan etmə inəndə.

مقبول شدن[۲]

Çü yaşımdan xəbərdar oldı dildar,	چو یاشمدن خبردار اولدی دلدار،
Dedi: xoş dəldin, ey yari-vəfada.	ددی خوش کلدک ای یار وفادار.
Qədəmindən dilə irdi səfalar,	قدومکدن دله اردی صفالر،
Sana olsun həzaran mərəbalar.	سکا اولسون هزاران مرحبالر.

ص.۵۵

Bilirəm səni, mərdumzadəsən sən,	بیلورم سنی مردم زاده سن سن،
Cahanda gövhərü şəhzadəsən sən.	جهانده کوهر و شاه زاده[۳] سن سن.
Kişi kim, etməyə bir əslə izzət,	کیشی کم اتمیه بر اصله عزت،
Çəkər dərdü bəla vü rəncü möhnət.	چکر درد و بلا و رنج و محنت.[۴]
Səni edinməyən özünə sirrdaş,	سنی ایدنمین اوزینه سرداش،
Qamu sirri olur aləmlərə faş.	قامو سری اولور عالملره فاش[۵].
Səni rədd eyləmək biməsləhətdir,	سنی رد ایلمک بی مصلحتدر،
Səni cövr eyləyən bimərhəmətdir.	سنی جور ایلن[۶] بی مرحمت در.

---

۱. ق. تکلم
۲. ف. "مقبول شدن اشک" // س. "مقبول شدن اشک"
۳. ف. کوهر آزاده
۴. بیت ت. یوخ
۵. ف. سنونک کیمی کرک سوز اصلی شاباش
۶. س. ایلمک

سنک سوزک بکا کار ایتدی ای یاش[۱]،	Sənin sözün bana kar etdi, ey yaş,
سنک کبی کرک سوز اهلی شاباش.	Sənin kibi gərək söz əhli şabaş.
سوزکدک جانمه سوز اولدی ظاهر،	Sözündən canıma söz oldı zahir,
شفقت کوزی سکا اولدی ناظر.	Şəfqət gözi sana oldı nazir.
یوری وار مژده استه اول کدادن،	Yüri, var müjdə istə ol gədadan,
سلام ایله[۲] آکا بن مه لقادن.	Salam eylə ana bən məhliqadan.
دکل کم ایرسردر[۳] ساکه مکتوب،	Degil kim, irisərdir sana məktub,
فرحناک اولکم اولدک یار مطلوب.	Fərəhnak ol kim, oldun yari-mətlub.
قجنکم اوله واصل[۴] ساکه نامه،	Qaçan kim, ola vasil sana namə,
قپومه یوز سُرو کلسون[۵] سلامه.	Qapıma üz sürü gəlsin səlamə.

آمدن اشک و مژده خواستن[۶]

چو یاشم کوری یارک سوزلرینی،	Çü yaşım göri yarın sözlərini,
دنب شاد ایده کُلدی کوزلرینی.	Dönüb, şad edə güldi gözlərini.
کلب کوردی بنی آشفته و زار،	Gəlib gördi bəni aşüftə vü zar,
غریب بی کس و بی خویش و بی یار.	Ğəribü bikəsü bixişü biyar.
اوتورمش شیله نه زنده نه مرده،	Oturmuş şöylə, nə zində, nə mürdə,
همان مجنون اولب قالمش[۷] فسرده.	Haman məcnun olub, qalmış fisürdə.

ص.۵۶

بکا دیدکه ورکل مژدکانی،	Bana dedi ki, vergil müjdəgani,
بَلوردِی یاردَن شفقت نشانی.	Bilirdi yardan şəfqət nişani.

---

۱. ف. بیت یوخ
۲. س. ایتکل
۳. ف. ایره جکدور
۴. س. واصل اوله
۵. س. سورویو کل
۶. ت. عنوان یوخ//ف. " مثنوی"//س."آمدن اشک و مژده فرستادن"
۷. ف. مجنون کیمی اولدم // س. همان مجنون بکی شویله فسرده

İrisərdir sana yaxında məktub,	اریسردر سکا یاقنده مکتوب،
Səni dəvət qılır qulluğa məhbub.	سنی دعوت قلور قلوغه محبوب.
Qayırma kim, sana rəhm etdi yarın,	قایرما کم سکا رحم اتدی یارک،
Bəhəmdullah ki, xeyrə döndi karın.	بحمدالله (که) خیره دندی کارک.

مثنوی[۱]

Çü dərdimə dəva buldı bu sözdən,	چو دردمه دوا بولدی بو سزدن[۲]،
Qovdum ezaz ilə yaşımı gözdən.	قودُم اعزازله یاشومی کوزدن.
Fərəhdən gəh düşərdim, gəh durardım,	فرحدن که دوشَردُم که طورردم،
Üzüm, başım ayağına vurardım	یوزم[۳] باشوم آیاغینه اورردم.
Sevinməkdən ki, bilməzdim özümi,	سونمکدن[۴] که بیلمزدم اوزومی،
Baxardım yola, yummazdım gözümi.	باقردم یوله یوممزدم کوزومی.
Ki, bir gün irə məktubi-dilaram,	که برکون ایره مکتوب دل آرام،
Anı görüb, qıla canü dil aram.	آنی کورب قیله جان و دل آرام.
Bu şeiri oxuyub xəndan olurdum,	بو شعری اوخیوب خندان اولوردم،
Ümidi vəslinə şadan olurdum.	امیدی وصلینه شادان اولوردم.

غزل[۵]

Çü əşkim müjdeyi-canan gətirdi,	چو اشکم مژدۀ جانان کتوردی،
Sanasan mürdə cismə can gətirdi.	صناسن مرده جسمه جان کتوردی.
Bu dil Yaqubuna Beytul-həzəndən,	بو دل یعقوبینه بیت الحزندن،
Səlami-Yusifi-Kənaan gətirdi.	سلام یوسف کنعان کتوردی.

---

۱. ت. عنوان یوخ ، ب. دن آلینیبدیر// س. یوخ*(məsnəvi)*
۲. ف. دوا چون دردومه بولدم بو سوزده//قودوم اعزازیله باشومی کوزده
۳. ف. کوزوم
٤. س. سونجمدن
٥. ف. " آمدن اشک و خبر آوردن"// س. "شعر"// پ. وار ۲۲٦۷ ص. ۸٤۸// ق. غزل وار ۷۰۸ ص. ٥٥۰

ص.۵۷

İrib İsa kibi çarum fələkdən,	ایرب عیسی کبی چارم فلکدن،
Bu müşkil dərdimə dərman gətirdi.	بو مشکل دردمه درمان کتوردی.
Zehi qutlu qədəm peyki-xücəstə,	زهی قتلو قدم پیک خجسته،
Ki, sultandan qula ehsan gətirdi.	که سلطان دن قوله احسان کتوردی.
Səba kibi, **Xəlili**, əndəlibə,	صبا کیبی **خلیلی** عندلیبه،
Nəsimi-ğönçeyi-xəndan gətirdi.	نسیم غنچۀ خندان کتوردی.

آمدن رسول از محبوب نامه[۱]

Məgər bir sübh bu ayineyi-zər,	مکر بر صبح بو آیینۀ زر،
Ələm çəkdi, cahana oldı zivər	علم چکدی جهانه اولدی[۲] زیور.
Fələk başına vurdl taci-mürəssə,	فلک باشینه اوردی[۳] تاج مرصع،
Döşəndi ərşə dibayi-müləmmə.	دوشندی ارشه[۴] دیبای ملمع.
Qəmər tərkini vurmuşdı mu nişanın?	قمر ترکنی اورمشدی مو نشاننک،
Ki, olmuşdı təriqi-kəhkəşanın.	کیم اولمشدی طریق کهکشانک.
Bahar əyyani idi, ruzi-Novruz,	بهار ایامیدی روزی نوروز،
Səadət yarıdı vü bəxti piruz.	سعادت یاردیو بخت پیروز[۵].
Dili tatlı, zəmiri rövşənü pak,	دلی طتلو ضمیری روشن پاک،
Sözündən canu dil olur fərəhnak.	سوزندن جان دل اولور فرحناک.
Mubarək tale vü fərxundə əxtər,	مبارک طالع و فرخنده اختر،
Səadət ana yar, bəxti piruz.	سعادت اکا یارٌ بخت پیروز.
Ki, nəgah irdi bir peyki-xücəstə,	که ناکاه اردی بر پیک خجسته،

---

۱. ف. "آمدن رسول و نامه آوردن"//س."آمدن رسول از محبوب نامه آمدن"
۲. ب. وردی // ف. ویردی //س. مردی
۳. ب. اورنمشدی فلک // ف. تاج اوردی // س. اورنمشدی فلک
٤. ب. زمین کیمیشدی // ف. زمین اورتوندی// س. زمین کیمشئی
٥. ف. یار ایدی و بخت فیروز

Bəli sadiq, səfa yolunda bəstə.	بلی صدق صفا یولنده بسته.[١]
	ص.۵۸
Vurunmuş başına izzət kulahi,	اورنمش باشنه عزت کلاهی،
Əlində namə tutmuş padişahi.	النده نامه طتمش پادشاهی.
Çü gördi bən fəqiri-dərməndi,	چو کوردی بن فقیر دردمندی،
Ğəribu binəva vu müstəməndi.	غریب بی نوا و مستمندی.
Salam etdi vü sundı naməsini,	سلام اتدی و صندی نامه سنی،
Könül çak etdi səbrin caməsini.	کوکل چاک[٢] اتدی صبرک جامه سنی.
Qaçan kim, gördi məktubi-həbibi,	قچن کم کوردی مکتوب حبیبی،
Fəğandan mat qaldı əndəlibi.	فغاندن مات قیلدی عندلیبی.
Dimağa irdi çünkim, buyi-lalə,	دماغه ایردی چونکم بوی لاله،
Rəvan Yaqub kibi qıldım nalə.	روان یعقوب کبی قلدم ناله[٣].
Çü anladı qatında nami-Leyli,	چو آنکلدی قتنده نام لیلی،
Gözündən tökdi Məcnun kibi seyli.	کوزندن توکدی مجنون کبی سیلی.
Əlimə çün sunuldı nameyi-yar,	الومه چون صُنلدی نامۀ یار،
Bir az dəm firqət edib, ağlaram zar.	بر ازدم فرقت ایدب اغلرم[۴] زار.
Pəs andan öpdüm u başıma vurdum,	پس آندن اوپدم و باشمه اوردم،
Rəvani üzümə, gözümə sürdüm.	روانی یوزمه کوزمه سُردوم.
Hezar ezaz ilə möhrini açdım,	هزار اعزازله مهرینی آچدم،
Gözümdən gövhəri-dürr danə saçdım.	کوزمدن کوهر[۵] دردانه صچدم.
Bu qorxudan ki, çeşmim etməyə yaş,	بو قورخودن که چشمم اتمیه یاش،
Öpüb, canımda qodum, ey qarındaş.	اوپب جانمده[١] قودم ای قرنداش.

---

١. ف. بیت یوخ
٢. ف. صیر
٣. ف. بوی کلاله// قلدی ناله //س. همان یعقوب وار ایلدی ناله
٤. ف. فرقت ایله ایلدوم // س. بز دم دقت ایدب
٥. ف. اوستینه

Nəzər qıldım, çü gördüm xətti-yarı,	نظر قلدم چو کوردم خطی یاری،
Üz vurdum səcdəyə biixtiyari.	یوز اوردم سجدیه بی اختیاری.

ص.۵۹

Dedim: Bu canım ol canana qurban,	دیدم بو جانم اول جانان[۲] قربان،
Ki, yazmışdır bu rəsmə xətti-Reyhan.	که یازمشدر بو رسمه خط ریحان[۳].
Oxudum öpə-öpə, yana-yana,	اوقدم اوپه اوپه یانه یانه،
Gəhi başımda qodum, gah cana.	کهی باشمده قودم کاه جانه[۴].
Bunı yazmış ki, ey biçarə aşiq,	بونی یازمش که ای بیچاره عاشق،
Çü durmadım eşqin yolunda sadiq.	چو طرُمادُم عشقک[۵] یولنده صادق.
Bəlaya çün kim, etdin can sipər sən,	بلایه چنکم اتدن[۶] جان سپر سن،
Yetər fəryad edib, ğurbətdə əglən.	یتر فریاد ایدب غربتده اکلن.
Qulumsan, qapıma gəl xidmət eylə,	قلوم سن قاپومه کل خذمت ایله،
Yetər ahü fəğanü nalə eylə.	یتر آه و فغان و ناله ایله[۷].

مثنوی[۸]

Dil oldı çünki, bu söxlərdən agah,	دل اولدی چونکه بو سزلردن آکاه،
Həman dəm eylədim dərdilə bir ah.	هماندم ایلدم دردیله بر آه.
Dedim: Yarəb, xəyalımmı durur bu ?	دیدم یارب خیالممی درر بو،
Vəya zahirdə halımmı durur bu?	و یا ظاهرده حالممی درر بو.
Kim, irişdi bana dürlü fərəhlər,	کم ارشدی بکا درلو فرحلر،
Dil ilə candan ayrıldı fərəhlər ?.	دلیله جاندن ایرلدی فَرَحلر.

---

۱. س. قاتمده
۲. ف. انکشته // س. انکشته
۳. ریحان بورادا ایکی معنالی هم خط نوعی و هم ریحان عطری معناسیندادیر.
۴. س. یانه
۵. ف. چو دوردونک عشقومونک
۶. ف. بلاسینه آنونک چون
۷. ف. یتر حالونکا زحمت ایله // س. یتر جانونه مسکین زحمت ایله
۸. ت. عنوان یوخ ، برلین دن کوتوروبلدور//س."خلاصه سخن"

Səfdan yad qıldım kəndözimi,	صفادن یاد قلدم کندوزمی،
Seçəməzdim gecədən gündüzümi.	سچامازدم کجادن کندوزمی.
Biraz vaxt edəmədim kəndimi zəbt,	برز واقت ایده مادم کندمی[۱] ضبط،
Dilim söylərdi, leykən cümlə birəbt.	دلم سیلر(دی) لیکن جمله بی ربط.
Birazdan sonra kim, əqlim dirildi,	برزدن صکره کم عقلم درلدی،
Sanasan mürdəyi-cismim dirildi.	صناسین مردۀ جسمم درلدی[۲].

ص.۶۰

Çün irdi buyi vəslət dilrubadan,	چون اردی[۳] بوی وصلت دلربادن،
Oxudum anda bu şeiri səfadan.	اقیدم آنده بو شعری صفادن.

شعر خوب[۴]

Bəhəmdillah ki, hicran oldı axir,	بحمداللـه که هجران اولدی آخر،
Cəfa vü cövri-cnan oldı axır.	جفا و جور جانان اولدی آخر.
Yinə vəslin sarayi oldı abad,	ینه وصلن سرای[۵] اولدی آباد،
Məqami-hicr viran oldı axır.	مقام هجر ویران اولدی آخر.
İrişdi fürsəti-eyşü səfanın,	ارشدی فرصت عیشُ صفانک،
Zamani-ahü əfğan oldı axır.	زمان آه و افغان اولدی آخر.
Könül şəhrində duran ləşkəri-ğəm,	کوکُل شهرنده طورَن لشکر غم،
Bu şadidən pərişan oldı axır.	بو شادیذن پریشان اولدِ آخر.
Xəlili müstəməndin, dərdməndin,	**خلیلی** مستمندک دردمندک،
Bugün dərdinə dərman oldı axır.	بو کون دردینه درمان اولدی آخر.

---

۱. ف. بزدن ایده مدوم اوزومی
۲. س. صناسن مرده جسمه جان ورلدی
۳. ف. کلدی
۴. ف. " غزل"/ س. "شعر"// پ. وار ۲٦٧٩ ص. ۹۹۹// ق. غزل وار ۱۷۵ ص. ۱۷۵ *(qəzəl)*
۵. ف. بناسی اولدی

رفتن عاشق بطرف محبوب

İrişdi çün pəri-ruxdən bu namə,	ایرشدی چون پری رخدن بو نامه،
Məələqlər vurub həmçün həmamə.	معلقلر اوروب همچون[۱] حمامه.
Rəvan oldum, edib əzmi-nigarın,	روان اولدم ایدوب عزم نکارین،
Dedim: Ey ivirən yarına yarın !	دیدم ای ایورن[۲] یارینه یارین.
Müyəssər qıl bana vəsli-həbibi,	میسر قل بکا وصل حبیبی،
Dəva qıl dərdimə, sənsən təbibi.	دوا قیل دردمه سن سن طبیبی.

ص.۶۱

Ki, mən bir dərdmənəm, zaru giryan,	که من بر دردمندم زار و کریان،
Fəraq oduna yanıb, zarü sinə büryan.	فراق اودینه یانوب زار و[۳] سینه بریان.
Ğəribü aşiqü dilxəstə, miskin,	غریب و عاشق دلخسته مسکین،
Şikəstə xatirü məhzunü ğəmgin.	شکسته خاطر و محزونٌ غمکین.
Çü səbrim yaxasın eşq eylədi çak,	چو صبرم یاقسین عشق ایلدی چاک[۴]،
Rəvani yola girdim çüstü çalak.	روانی یوله کیردم چست و چالاک.
Qaçan kim, padişahdan ola dəvət,	قچنکم پادشه دن اوله دعوت،
Qula vacib durur əlbət itaət.	قوله واجبدرر البت اطاعت[۵].
Pəs andan sonra edərdim həzar ah,	پس اندن صنکره ایدردم[۶] هزار آه،
Bu şeiri eyləmişdim munisi-rah.	بو شعری ایلمشدم[۷] مونس راه.

غزل[۸]

---

۱. ف. مثل
۲. ف. ای حق ایرور // س. ای حق ایرور
۳. ف. یانمیش // س. یانمش
٤. س. چو صبرم یقاسینی ایلدم چاک
٥. ت. سوزون اوستونده اجابت یازیلیبدیر// ف. اجازت// س. اجابت
٦. ف. قیلدوم
۷. ف. ایتمش ایدوم
۸. س. "شعر" //پ. وار ۲۲۷۱ ص. ۸۵۰ // ق. غزل وار ۱۷۳ ص. ۱۷۵

کوکل که عزم ایدب اول یار مهربانه کیدر،
صفا و عشرت و ذوق آتشیله یاره[۱] کیدر.

Könül ki, əzm edib ol yari-mehribana gedər,
Səfa vü işrətü zövq atəşilə yara gedər.

(خیلی) زمانیدی که ایراق دشمشدی کلشندن،
بو عندلیب کوکل سیر ایدوب مکانه[۲] کیدر.

Xeyli zamn idi ki, iraq düşmüşdi gülşəndən,
Bu əndəlibi-könül seyr edib məkana gedər.

یاقلمشدی جفا دوزخنه محنت عشق،
تفرج ایلمکه کلشن جنانه کیدر.[۳]

Yaxılmışdı cəfa duzəxinə möhnəti-eşq,
Təfərrüc eyləməgə gülşəni-cinana gedər.

شکر کم ایردی غلامنه پادشه خبری،
زیارت ایلمکه خاک آستانه کیدر.

Şükr kim, irdi ğulamına padişah xəbəri,
Ziyarət eyləməgə xaki-asitana gedər.

دوتلمشدی جفا دوزخنه محنتله،
تفرج ایلمکه کلشن جانه کیدر.[۴]

Tutulmuş idi cəfa düzəxinə möhnətilə,
Təfərrüc eyləməgə gülşəni-cana gedər.

خلیلی غربته دشمشدی خیلی مدتدی،
عنایت ایردی ینه خاک آستانه[۵] کیدر.

Xəlili ğurbətə dümüşdi, xeyli müddəti,
İnayət irdi, yinə xaki-asitanə gedər.

ص.۶۲

---

[۱]. ف. صفا و عیش و حضور آتشینه یانسه // س. آتشینه یانه // ق. آتش ایله یانه
[۲]. ف. کونکل بیله کلستانه // س. کوکل ینه کلستانه // ق. کلستانه کیدر
[۳]. س. بیت یوخ // ق. عنایت ایردی ینه سیر ایدب مکانه کیدر
[۴]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ ، س.- دن الینیدیر// پ. بیت یوخ
[۵]. ف. ینه سیر ایدوب مکانه // س. سیر ایدب مکانه//ق. که جذب دوست اولوب ینه وطنه کیدر

رسیدن بدیار محبوب و بیوفایی او[۱]

Umardım yardan vəslət səfasın,	امردم یاردن وصلت صفاسین،
Çəkərdim lacirəm rahın cəfasın.	چکردم لاجرم راهک جفاسن.
İrişdim çünki axır oldı yara,	ارشدم[۲] چونکه آخر اولدی یاره،
Dili-biçarə talib oldı yara.	دل بیچاره طالب اولدی یاره.
Üz vura , seyr edib bazara vardım,	یوز اوره سیر ادب بازاره وردم،
Ki, yəni dəstbusi-yara vardım.	که یعنی دست بوس یاره واردم.
Çü gördüm ol nigari-bivəfayi,	چو کوردم اول نکاری بی وفایی،
Özünə eyləmiş adət cəfayi.	اوزینه ایلمش عادت جفایی.
Üzün döndərdi bəndən ol cəfakar,	یوزین دندردی بندن اول جفاکار[۳]،
Uyub əğyara, olmuş yara əğyar.	اُیُب اغیاره اولمش یاره اغیار.
Umardım ol vəfasız dilrubadan,	اومردم اول وفاسز دل ربادن،
Ki, canım qurtara dərdü bəladan.	که جانم قرتره[۴] دردُ بلادن.
İvərdim verməyə yolunda canı,	اوَردم ورمکه یولنده جانی،
Necə can, bəlkə bu iki cahanı.	نیجه جان بلکه بو اکی[۵] جهانی.
Çü gəldim, gördüm ol namehriban dost,	چو کلدم کوردم[۶] اول نامهربان دوست،
Bənimlə düşmən olmuş, düşmənə dost.	بنمله دشمن اولمش دشمنه دوست[۷].
Üzünə baxdığımca baş edər piç,	یوزینه باقدغمجه باش ادر پیچ،
Sanasan bən ğəribi görməmiş hiç.	صناسین بن غریبی کورممش هیچ.
Rəqibi eyləmiş kəndüyə məhrəm,	رقیبی ایلمش کندویه محرم،

---

۱. ب. "رسیدن یار محبوب وفاسازد محبوب را" //ف."رسیدن عاشق بدیدار محبوب و بیوفایی او"// س."رسیدن اشک به دیار محبوب را و بیوفایی"
۲. ف. ایرشدوک
۳. ف. ستم کار // س. ستمکار
۴. ف. که قورتاره منی
۵. ف. جانیله
۶. ف. کلوب کوردم که
۷. ف. منم لن دشمن اولمیش غیره جان دوست

ادنمش بر قرا یوزلویی همدم. | Edinmiş bir qara üzlüyü həmdəm.

ص.۶۳

ادر[۱] انوکیله ذوقُ صفایی، | Edər anun ilə zövqü səfayi,
قلور جانمه بک درلو جفایی. | Qılır canıma bin dürlü cəfayi.
قاچر کورسه بنی اول خوب عالم، | Qaçar , görsə bəni ol xubi-aləm,
آنک کیبی که قاچر دیودن[۲] آدم. | Anın kibi ki, qaçar divdən adəm.
چو کوردم بو[۳] جفایی اول پریدن، | Çü gördüm bu cəfayi ol pəridən,
امیذ اوزدم[۴] حیاسز سرسریدن. | Ümid üzdüm həyasız sərsəridən.
اوخودم اوشبو شعر اغلیورق، | Oxudum işbi şeiri ağlayaraq,
فراق اودینه جانم[۵] طاغلیورق. | Fəraq oduna canım dağlayaraq.

غزل[۶]

کوردکده بندن اول مه نامهربان قچر،
تندن بو غیرتیله وداع اتدی جان قچر.

Gördükdə bəndən ol məhi-namehriban qaçar,
Təndən bu ğeyrətlə vida etdi can qaçar.

بلسم کناهی که ندن[۷] خشم ایدر بکا،
که آشکاره یوز چوررکه نهان قچر.

Bilsəm günahi ki, nədən xəşm edər bana,
Gəh aşkara üz çevirir, gəh nihan qaçar.

اویمش رقیب روسیه ای دریغ کم،
یوزینی کورمیم دیو بندن روان قچر[۸].

---

١. ف. قلور
٢. ف. شونونک کیمی که دیودن قاچه
٣. ف. کوریجک بو جفایی
٤. س. امید کسدم
٥. ف. باغروم //س. چکر
٦. پ. غزل وار ٢٢٧٥ ص. ٨٥١ // ق. وار ١٦٤ ص. ١٦٨ *(qəzəl)*
٧. س. کناهمی نیچون// پ. کناهم نیچون // ق. کناهم نیچون
٨. ف. یوزینی دوندرور بنی کورکج نهان قاچر

Uymuş rəqib rusiyəhə, ey dəriğ kim,
Üzüni görməyim deyü, bəndən rəvan qaçar.

هر[١] دم که کورم آنی رقیبله سُیلشر،
جانم کلور دهانومه تندن روان قچر.

Hər dəm ki, görəm anı rəqibilə söyləşir,
Canım gəlir dəhanıma, təndən rəvan qaçar.

سندن **خلیلی**(کرچه) قچر اول جفالو یار،
کوکلومه لیک[٢] شیله کلور کم یلان قچر

Səndən **Xəlili**, gərçi qaçar ol cəfalı yar,
Könlümə, leyk, şöylə gəlir kim, yalan qaçar.

ص.۶۴

خطاب کردن[٣]

Dedi kim, ey vəfsız dilruba çox,	دیدکم ای وفاسوز دلربا چق،
Aya biganə kibi aşina çox.	آیا بیکانه کیبی آشنا چق.
Yolunda beylə kim, çəkdim vəfayi,	یولکنده بیله[٤] کم چکدم وفایی،
Dəriğa , görmədim bir mərhəbayi.	دریغا کورمدم بر مرحبایی.
Ki, cövr ilə yaxasın bən ğəribi,	که جوریله یقاسن بن غریبی،
Edinəsin sana məhrəm rəqibi.	ادیناسن سکا محرم[٥] رقیبی.
Yüri, hey bivəfa yar, eyləmi olur,	یور هی بیوفا یار ایلمی اولور،
Sizin eldərdə adət böyləmi olur?	سزک ایلرده عادت بویلمی اولور.
Rəvasi varmıdır, ey gülüzarım,	رواسی وامیدر ای کلعذارم،
Günəş kibi bənim hərcayi yarım.	کنش کبی بنم هر جای یارم.
Ki, bən çəkmiş ikən hicrində rənci,	که بن جکمشیکن[٦] هجرنکده رنجی،

---

[١]. ف. اول // س. الدم
[٢]. ف. یار
[٣]. ب. "خطاب کردن محبوب" // ف."خطاب بمحبوب در بیوفایی"// س."خطاب کردن محبوب"
[٤]. ب. نیجه // ف. مونجه // س.بونجه
[٥]. س. همدم
[٦].ف. چکمیش اولام

نصیب اوله رقیبه وصلی کنجی.	Nəsib ola rəqibə vəsli-gənci.
دریغا کم یغمش سنده انصاف،	Dəriğa kim, yox imiş səndə insaf,
بو بن مسکینه قلبک اولمدی صاف.	Bu bən miskinə qəlbin olmadı saf.
عجایب بیوفایمش سن ای دوست[١]،	Əcayib bivəfa imişsən, ey dost,
جفاده منتهایمش سن ای دوست.	Cəfada müntəha imişsən, ey dost.
نظیرک کلمامش[٢] هر جایلقده،	Nəzirin gəlməmiş hərcayılıqda,
مثالک یوغمش خودرایلقده[٣].	Misalın yox imiş xudrəylıqda.

غزل[۴]

یوری هی بی وفا یار اپسم اپسم،	yüri, hey bivəfa yar əpsəm-əpsəm,
بنی سیلتمه زنهار اپسم اپسم.	Bəni söylətmə, zinhar əpsəm-əpsəm.
بکا[5] سندن وفا کلمک نه ممکن،	Bana səndən vəfa gəlmək, nə mümkin,
وار ای یار جفاکار اپسم اپسم.	Var, ey yari-cəfakar əpsəm-əpsəm.

ص.۶۵

اکر سویلریسم ای فتان غمکدن،	Əgər söylərsəm, ey fətan ğəmdən,
ملک(لر) کوکده اغلر اپسم اپسم.	Mələklər gökdə ağlar əpsəm-əpsəm.
ایراق اولالی حسنک کلشنندن،	İraq olalı hüsnün gülşənindən,
دلبدور باغرمی خار اپسم اپسم.[۶]	Dəlbdir bağrımı xar əpsəm-əpsəm.
بنکا دیردونک وفالو یارونکم بن[٧]،	Bana derdün vəfalı yarınam bən,
یلانجی یار و اغیار اپسم اپسم.	Yalancı, yarı- əğyar əpsəm-əpsəm.
وارب یار اولدک اغیار ایله ای یار،	Varıb yar oldun əğyar ilə, ey yar,

---

١. ب. یار
٢. ف. یوخ ایمش
٣. ف. هرجایلغده
٤. پ. غزل وار ٢٦٨٤ ص. ١٠٠١ // ق. غزل وار ٤٨٧ ص. ٣٨٧
٥. ف. منکا
٦. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ پروانه مجموعه سیندن آلینیبدیر//ق. بیت یوخ
٧. س. دیدو سنی وفالو نیلرم بن

Qılıb aşiqlərin zar əpsəm-əpsəm.	قیلب عاشقلرک زار اپسم اپسم.[۱]
İnən incitməgil şahın ğəribəm,	ایکن انجیتمه کل شاهوک غریبوم،
Bəni qo halıma, var əpsəm-əpsəm.	بنی قو حالومه وار اپسم اپسم.[۲]
Xəlili həsrətindən düşdi bimar,	**خلیلی** حسرتنکدن دشدی بیمار،
Bulunmaz dərdə timar əpsəm-əpsəm.	بُلُنمز دردە تیمار اپسم اپسم.

خلاصه سخن[۳]

Tamam olunca bu əbyati-şirin,	تمام اولنجه بو ابیات شیرین،
Bi şeiri könlüm etdi bana təlqin.	بو شعری کونکلم اتدی بکا[۴] تلقین.

غزل[۵]

Ey dost, nə bivəfa imişsən,	ای دوست نه بی وفایمش سن،
Başdan-ayağa cəfa imişsən.	باشدن اياغه جفایمش سن.
Əhdində vəfa bulunmaz imiş,	عهدکده وفا بُلنمزیمش،
Yalan ilə müntəha imişsən.	یالانلـه منتهایمش سن.
Mislin yox imiş yalancılıqda,	مثلک یوغمش یالنجقلقده،
Allah ki, nə binəva imişsən.	اللـه که نه[۶] بی نوایمش سن.
Biganəsin aşinalarından,	بیکانه سین آشنالرکدن،
Biganə ilə aşina imişsən.	بیکانیله آشنایمش سن.
Qəddin həvəsin edər, **Xəlili**,	قدک هوسین ایدُر **خلیلی**،
Baladə əcəb bəla imişsən.	بالاده عجب بلایمش سن.

ص.۶۶

---

۱. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.
۲. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.
۳. ف. عنوان یوخ// س. عنوان یوخ
۴. س. جانه
۵. ف. عنوان یوخدور *(qəzəl)*
۶. س. واللـه زهی

خطاب محبوب[۱]

Yüri, ey bivəfa, hərcayi adət,	یری هی بی وفا هرجای عادت،
Şəfəqətsiz nigari bimürüvvət.	شفقت سوز نکاری بی مروت.
Günahım noldı, ey məhbub dilbər,	کناهم نلدی ای محبوب دلبر،
Bəni bir cılfa görməzsin bərabər?	بنی بر جلفه[۲] کورمزسین برابر.
Biğayət ğürrəsin hüsnü camala,	بغایت غره سین حسن جماله،
Ki, şey deyməzsin əshabi-kamala.	که شی دیمزسن اصحاب کماله.
Nə yerdə var isə bir cilf-cahil,	نه یرده وارسه بر جلف جاهل،
Sanırsan mərifətdə anı kamil.	صانوریسن معرفتده آنی کامل.
Əya fətani-aləm dad əlindən,	ایا فتان عالم داد الوکدن،
Gəğanü naləvü fəryad əlindən.	فغان و ناله و فریاد الوکدن.[۳]
Bana cövru cəfadır daim işin,	بکا جور و جفادر دایم ایشک،
Rəqibi-rusiyəhdır daim eşin.	رقیب روسیه در دایم ایشک.[۴]
Nigara, möhkəm işdir eşq-bazi,	نکارا محکم ایشدر عشق بازی،
Sağıngıl kim, dəgildir eşq bazi.	سقنغل کم دکلدرعشق بازی،[۵]
Əgər yox isə xufun bən gədadən,	اکر یوغیسه خوفنک بن کدادن،
Həbibə ehtiraz etgil, xudadən.	حبیبا احتراز اتکل[۶] خدادن.
Ğəribəm, nola vardurur Allahım,	غریبم[۷] نوله واردرر آلهم،
Ana zahir durur bu suzu ahım.	اکا ظاهردرر بو سوز[۸] آهم.
Nə gəttansın ki, ey yari-cəfkar,	نه فتانسین که[۹] ای یار جفاکار،

---

۱. ب. "نصحیت" // ف. "مثنوی"
۲. ب. جلفجه
۳. ت. بیت یوخ // ف. کیمه وارم قلم فریاد //س. که وارم قلم فریاد الندن
۴. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ // ف. منکا دایم جفا و جور
۵. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ // ف. صقین بیل کیم
۶. ب. جبیبم// ف. ایله
۷. ف. غریب ایسم
۸. ف. ظاهردرر یوز درلو
۹. ف. نه سانورسن سن

Bu rəsmə kim, sən etdin yarı əğyar	بو رسمه کیم سن اتدن یار اغیار.[۱]
Sana qalırmı, ey sultani-zalım,	سکا قالورمی ای سلطان ظالم[۲]،
Həzər qıl, boynuma qılma məzalim.	حذر قیل بوینونکه قیلمه[۳] مظالم.
Ki, həqq alır ğəribəm, intiqamım,	که حق آلور غریبم انتقامم،
Günahım noldı, almazsan səlamım?	کناهم نولدی آلمزسن سلامم.
Uyub bir divi-məlunun sözünə,	اویوب بر دیو ملعوننک سوزینه،
Nəçün baxmazsın insanın üzünə?	نیچون[۴] بقمزسین انسانک یوزینه.
Mələksən, divə həmrah olduğun nə?	ملک سن دیوه همراه اولدغک نه[۵]،
Anun tək, sən də gümrah olduğun nə?	انوک تک سنده کمراه اولدغک نه[۶].
Kimin kim, ola yoldaşı qazançı ,	کمنک کم اوله یولداشی قزنجی،
Haman üzi qaralığıdır qazancı.	همان یوز قاره لیغیدر قزنجی.[۷]
	ص.۶۷
Nə buldun ol qara üzlüdə barı,	نه بولدک اول قرا یوزلوده باری،
Ki, verdin əllərinə ixtiyarı?	که ویردک اللرینه اختیاری.
Nə oldı arada, bunca məhəbbət?	ناولدی آرده بونجه محبت،
Yelə verdi yolunda bunca zəhmət.	یِلَه وردی یولُکدَه بونجه زحمت.
Qanı insafü ədlin, qanda getdi?	قنی انصاف عدلک قنده کتدی[۸]،
Sana biçarə aşiq barı netdi ?	سکا بیچاره عاشق باری نتدی.
Kim, anı nari-hicr ilə yaxarsın,	کم آنی نار هجریله یاقرسین،
Rəqibin şəkli-nəhsinə baxarsın.	رقیبک شکل نحسینه[۹] بقرسین.

---

۱. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخ
۲. ب. قلیسرمی سکا ای شاه ظالم
۳. ب. یغما // ف. یازوغ سن بو سزنکله قلمه مظالم
۴. ف. نیشونک
۵. ف. اولمه شاهم// اولمه شاهم (ردیف)
۶. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ
۷. ف. کیشی کیم یولداشی اوله قازانجی//همیشه یوز قرایی دور قازانجی
۸. ف. خانی انصافونک و لطفونک که کیتدی
۹. ف. نحس شکلینه

Rəvamıdır ölə ol həsrət ilə,	روامیدر اولا اول حسرتیله،
Tutasan sən rəqibi izzət ilə?	دوتاسن سن رقیبی عزتیله.[۱]
Nigara noldı bunca eşq-bazi,	نکارا نولدی بونجه عشق بازی،
Həqiqi yol durur axır, nə məcazi.	حقیقی یولدورر آخر (نه) مجازی.
Məgər qəlbin sənin daşdandır, ey yar,	مکر قلبک سنک طاشدندر ای یار،
Sana fəryadü ahım eyləməz kar?	سکا فریاد و آهم ایلمز کار.
Əcəb budur ki, bən çəkdim cəfayi,	عجب بودر که بن چکدم جفایی،
Sən eylərsən rəqibimə vəfayi.	سن ایلرسن رقیبومه وفایی[۲].
Suçumı bildir, andan qıl cəfayi,	صچومی بلدر اندن قیل جزایی،
Əgər suç isə sevmək sən humayi.	اکر صوچیسه سومک سن همایی.[۳]
Yalan dedim, haçan sevdim səni yar?	یالان دیدوم خاچان سودوم سنی یار،
Kərəm eylə, məni incitmə, zinhyar.	کرم ایله منی اینجتمه زینهار.[۴]
Xata dedim, səni devdim dedimsə ?	خطا دیدم (سنی) سودم دیدمسه،
Dilimlə kəndi eybim söylədimsə ?	دلمله کندو عیبم سویلدمسه.
Sözümdən döndüm,ey namehriban dost,	سزمدن دندم ای نامهربان دوست،
Bugün səndən qılıran dərxast.	بکون سندن قلورم درخواست.[۵]
Usandım səndən, ey namehribanım,	اوصندم سندن ای نامهربانم،
Var, ey könli sınıq, qovli yalanım.	وار ای کوکلی صنیق قولی یلانم.[۶]
Bəni aşiq sanıb, qılma cövri,	بنی عاشق صانوب قیلمه جوری،
Ki, cövrünlə irişdi eşq dövri.	که جورنکله ایرشدی[۷] عشق دوری.
Bən əskidim, yeni aşiq tutandın?	بن اسکیدم یکی عاشق دوتندک،

---

۱. بیت تو نوسخه سینده یوخ.
۲. ف. اکر سوچیسه سومک سن همایی
۳. بیت ت. یوخدور.
۴. ف. بیت یوخ
۵. ف. بیت یوخ
۶. بیت ت. یوخ
۷. ف. کچدی (مصراعلار یئربه یئردیر)

انی عشقکده صادق اوله صندک.[۱]	Anı eşqində sadiq ola sandın?
ولیکن دکله بندن بر نصیحت،	Vəlikən, dinlə bəndən bir nəsihət,
دلرسین اولمییا اخر فضیحت.	Dilərsin olmaya axır fəzihət.
ص.۶۸	
اکنده صدقیله آکا[۲] اننمه،	İnəndə sidq ilə ana inanma,
آنی یولکده صادق اوله صنمه.	Anı yolunda sadiq ola, sanma.
یوزنیک قاره سی ویرر شهادت،	Üzünün qarası verir şəhadət,
کم اندن کلمییسردر صداقت.	Kim, andan gəlməyisərdir sədaqət.
اننمه اول پلید و بی حیایه،	İnanma ol pəlidü bihəyaya,
صقنغل[۳] کم عدودر مصطفایه.	Sağıngıl, kim, ədudur Müstəfaya.
اوننک جانینه حق ویرسون بلایی،	Onun canına həqq versin bəlayi,
چوخ اولسون دردی بلماسون[۴] دوایی.	Çox olsun dərdi, bulmasın dəvayi.
سپر اولسون قضا اوخینه هردم،	Sipər olsun qəza oxuna hər dəm,
دواسز درده دوشسون بولمسون ام.	Dəvasız dərdə düşsün, bulmasın əm.
نیجه که استر بنی فرقتده محزون،	Necə ki, istər bəni firqətdə məhzun,
کُراین[۵] آنی جاندن اوله مغبون.	Görəyin anı candan ola məğbun.
خدا قرترمسون بر لحظه[۶] غمدن،	Xuda qurtarmasın bir ləhzə ğəmdən,
اولپ آیریلمسون دردی شکمدن.	Ölüb, ayrılmasın dərdi-şimdən.
کلومی بندن ایرو ایستر اول خوار،	Gülümi bəndən ayrı istər ol xar,
کورایم کیم اورالر[۷] جانینه نار.	Görəyim kim, vuralar canına nar.
امیدم وار چکالر آنی داره،	Ümidim var çəkələr anı darə,

---

۱. بیت ت. یوخدور.
۲. ف. رقیبه حان و کونکل دن
۳. ف. عذر ایت
۴. ف. اولماسون
۵. ف. کورایم // س. کوره یم
۶. ف. غصیله // س. انی الومدن
۷. ف. دیلارم که ایره اوز //س. دیلرم کم اوررلر

دلرم[۱] اوله تیزده پاره پاره.	Dilərəm ola tez də parə-parə.
قضا اندکجه کوکدن یر یوزینه،	Qəza endikcə gökdən yer üzünə,
کمسینایه دکل الا اوزینه.	Kimsəyinə dəgil, illa özünə.
الندن اول پلیدن[۲] داد فریاد،	Əlindən ol pəlidin dadü fəryad,
که اولمادم انوک مکرندن آزاد.	Kim, olmadım anun məkrindən azad.

ص.۶۹

غزل[۳]

یارمی بندن جدا ایلدی[۴] جذام اولسون رقیب،
بو بلاییله جهانده شادکام اولسون رقیب.

Yarımı bəndən cuda eylədi, cuzam olsun rəqib,
Bu bəla ilə cahanda şadkam olsun rəqib.

اولمسون اما که غمدن[۵] بولماسون بر دم نجات،
دردی اشکم[۶] چکمکیچون مستدام اوسون رقیب.

Ölməsin, amma ki, ğəmdən bulmasın bir dəm nicat,
Dərdi işkəm çəkmək üçün müstədam olsun rəqib.

عمر اولدقچه بلادن قورتولب شاد اولمسون.
عاقبت بر دار اولب رسوای[۷] عام اولسون رقیب.

Ömrü olduqca bəladan qurtulub şad olmasın,
Aqibət bərdar olub, rüsvayi-am olsun rəqib.

ارمیه[۸] حقدن مراده هرکز [۹] اول منّاع خیر،
کورمسون راحمت یُوزی دایم بی حیا[۱۰] اولسون رقیب.

---

۱. ف. کورم که // س. یاخود ایدلر انی
۲. ف. رقیبونک
۳. ف. "غزل در تعریف رقیب" // پ. غزل وار ۲٦۹۱ ص. ۱۰۰٤//ق.وار ۲۸ ص. ٦۹
٤. ف. قلدی // س. قلدی//ق. قلدی
٥. ف. غمدن امانی // س. اولمسون اوله که هرکز بولمسون غمدن نجات
٦. س. درد و محنت
۷. ب. رسوای اولب بر دار
۸. ق. ارمسون
۹. ب. ارمسون هرکز مراده حقدن // ف. ایرمسون حق دن مراده هرکز // پ. هرکز ازمسون
۱۰. ب. کورمسون راحت یزن عینی خنام//ف. کورمسون راحت یوزین دایم //س.خنام//ق. عینی ختام

İrməyə həqdən murada həgiz ol mənnai xeyr,
Görməsin rahət, üzi daim bihəya olsun rəqib.

لشکری شیطانه امر اولدقده دوزخدن ینکا،
آنده سنجاق و علم چکسون بنام اولسون رقیب.

Ləşkəri şeytana əmr olduğda duzəxdən yana,
Anda sancaqü ələm çəksin, bənam olsun rəqib.

ارمسون مقصودنه نمرودوش مردود اولوب،
درد هجران ایله جان ویرن مدام اولسون رقیب[1]

İrməsin məqsuduna, Nəmrudvəş mərdud olub,
Dərdi jicran ilə can verən müdam olsun rəqib.

چون تمام اتدک[2] **خلیلی** صحبتن دیدارله،
سال ماه و هفته عمرک تمام اولسون رقیب.

Çün tamam etdin, **Xəlili**, söhbətin didar ilə,
Salü mahü həftəyi -önrün tamam olsun rəqib.

شکایت از دوران[3]

Əla ey bülbüli-bustani-məni,	الا ای بلبل بستان معنی،
Sənindir, çün bugün, meydani-məni.	سنک در چون بکون میدان معنی.
Yinə söylə, müşərrəf qıl cahanı	ینه سیله مشرف قیل جهانی،
Nəzər eylə bu dövrani, zamani.	نظر ایله بو دورانی زمانی.
Ki, necə pürfusunü bivəfadır,	که نیجه پُر فسون و بی وفادر،
İşi aşiqlərə cövrü cəfadır.	ایشی عاشقلره جور و جفادر.

ص.۷۰

Biğayət zalimü bidaddır bu,	بغایت ظالم و بی داددر بو[4]،
Cəfa qılmaqda key ustaddır bu.	جفا قلمقده کی استاددر بو.

---

[1]. بیت ت. و ب. ده یوخ// ف. ده وار
[2]. ف. چون تمام اولدی خلیلی صحبتی دیدار ایله
[3]. ف. "مثنوی"
[4]. ب. اول// ف. غدتردور اول// س. بیت یوخ

اکرچه کورُنُور ظاهرده[۱] کلشن،	Əgərçi, görünür zahirdə gülşən,
ولی معنیده کلخن یکدر آندن.	Vəli mənidə külxən yeydir andan.
کمک یوزینه کلسه بر اکه دم،	Kimin üzünə gülsə bir ana dəm,
کتورر کوکلینه یلاریله غم.[۲]	Gətirər könlünə illər ilə ğəm.
بنی بر نیجه ساعت[۳] ایلدی شاد،	Bəni bir neçə saət eylədi şad,
کور آخرده نیجه اتدردی فریاد.	Gör, axırda necə etdirdi fəryad.
بکا اول طَاطدُردی[۴] اول شهد وصلت،	Bana ol datdırdı əvvəl şəhdi-vəslət,
دنب ایچردی آخر زهر فرقت.	Dönüb, içirdi axır zəhri-firqət.
المدن الدی یاری دلستانی،	Əlimdən aldı yari-dilsitani,
نجا اغیاره یار اتدی کور آنی.[۵]	Necə əğyara yar etdi , gör anı.
بکا چکدردی جوریله بلایی،	Bana çəkdirdi cövr ilə bəlayi,
رقیبه سُردُرُر ذوق و صفایی.	Rəqibə sürdürür zövqu səfayi.
فغان آه[۶] بو چرخ کج رفتار الندن،	Fəğanü ah bu çərxi-kəcrəftar əlindən,
مدد اول بی وفا دلدار الندن.	Mədəd ol bivəfa dildar əlindən.
کم اول آیردی بنی دلربادن،	Kim, ol ayırdı bəni dilrubadan,
بو یقدی جانمی نار بلادن.	Bu yaxdı canımı nari-bəladan.

مثنوی[۷]

چو کوردم اولدی یار اغیاره یارم،	Çü gördüm oldı yar əğyara yarım,
جفا حدن اشردی روزکارم.	Cəfa həddən aşırdı ruzigarım.
بنی ترک اتدی یار اویدی[۱] رقیبه،	Bəni tərk etdi yar , uydı rəqibə,

---

۱. س. صورتده
۲. ب. یوخ // ت. ده یوخ// ف. کتورور ایل لر ایله کونکلنه غم
۳. ب. نیچه کون کم // س. کونلر
۴. س. یدردی
۵. بیت ت. نوسخه ده یوخ.
۶. ب. فغان بو چرخ کژ
۷. ف. "درصفت نا امیدی کوید"

نه دکلو سیلدُمسه اول حبیبه.
Nə dənli söylədimsə ol həbibə.

ص.۷۱

غرض آکلادی جمله سزلرمدن،
Ğərəz anladı cümlə sözlərimdən,

اقتدی قنلو یاشی[۲] کوزلرمدن.
Axındı qanlı yaşım gözlərimdən.

نیجه کم جد و جهد اتدمسه یاره،
Necə kim, ciddü cəhd etdimsə yara,

جفا ترک اتمکه اولمادی چاره.
Cəfa tərk etmədi, olmadı çara.

چون اولدم نا امید اول بی وفادن،
Çün oldum naümid ol bivəfadan,

بلاکش دردی[۳] قورتردم جفادن.
Bəlakeş dərdi qurtadım cəfadan.

کُوزین اتدم ینه عزلت[۴] مقامن،
Güzin etdim yinə üzlət məqamın,

خذا آله غریبک انتقامین.
Xuda ala ğəribin intiqamın.

الومدن نسنه کلمز چار و ناچار،
Əlimdən nəsnə gəlməz çarü naçar,

اوتورب طالعمدن اغلدم زار.[۵]
Oturub taleimdən ağlaram zar.

اکرچه درد هجری نوش ایدردم،
Əgərçi dərdi-hicri nuş edərdim,

اوقیب اشبو شعری جوش ایدردم.
Oxuyub işbi şeiri cuş edərdim.

غزل[۶]

اولمدم یاریله چون همدم الُمدن نکلور،
کزلرم یاش اقیدر هردم المدن نکلور.

Olmadım yarilə çün həmdəm, əlimdən nə gəlir,
Gözlərim yaş axıdır hər dəm, əlimdən nə gəlir.

نحس طالع چو بنم اولدی نیدم بن[۷] نیدین،
اولدروریسه بنی بو غم المدن نکلور[۱]

---

۱. ب. اولدی //س. اولدی
۲. س. یاشم
۳. ب. جانی // ف. که یعنی ترک ایتمکه// س. که یعنی جانی
۴. ب. وصلت
۵. بیت ت. نوسخه ده یوخ
۶. س. "شعر"// پ. غزل وار ۲۲۸۴ ص. ۸۵۴ // ق. غزل وار ۱٦٦ ص. ۱٦۹
۷. ب. نه دییم

Nəhs tale çü bənim oldı nedim bən, nedəyim,
Öldürür isə bəni bu ğəm, əlimdən nə gəlir.

دمش اول یار (کم) الندن نه کلور اولدررم،
طغرو دیمش بو کلامی[۲] هم المدن نکلور.

Demiş ol yar, əlindən nə gəlir, öldürürəm,
Doğru demiş bu kəlami həm, əlimdən nə gəlir.

عشق بازاره صلب بی سرو بی پا قلدی بنی،
قومز الدن چو چکر یاقم المدن نکلور[۳].

Eşq bazara salıb, bisərü bipa qıldı bəni,
Qomaz əldən, çü çəkər yaxam, əlimdən nə gəlir.

واقع اولدر که دمشدر هم المدن نکلور[۴].

Vaqe oldur ki, demişdir həm, əlimdən nə gəlir.

بنی کویینه بجد کلمه دیو اوغریجق،
ایت رقیب ایدرسه ور هم المدن نکلور[۵]

Bəni kuyuna becəd gəlmə deyü uğrayacaq,
İt rəqib ayıdırsa var, həm, əlimdən dnə gəlir.

دوستلر در که **خلیلی** نیجه بر اغلیه سخت[۶]،
ندیم اولمزم اپسم چون المدن نکلور.

Dostlar der ki, **Xəlili** necə bir ağlaya səxt,
Nə deyim, olmazam əpsəm çün, əlimdən nə gəlir.

صفت بهار[۷]

ص.۷۲

مکر کم ایلمشدم صبر پیشه، | Məgər kim, eyləmişdim səbr pişə,

---

[۱]. ف. بیت یوخ
[۲]. ب. واقع اولدر که دمشدر
[۳]. س. بیت یوخ // ق. بیت یوخ
[۴]. ف. بیت یوخ
[۵]. بیت ت. نوسخه سینده یوق.
[۶]. ب. و ف. دوستلر ایدر که خلیلی نیجه فرید اده سن//نیدین اولیمزم (اولمایر) اپسم المدن // س. بو خلیلی اکر اولدرسه جورونک ستموک//حکم للـهه نیدلم باری المدن نه کلور // ق. فریاد ادسین
[۷]. ب. "مثنوی" // ف. "مثنوی"// س."مثنوی"

Cəfalar eylər idim qəlbi-rişə.	جفالر ایلریدم قلب ریشه.
Ki, səbr ilə bulam dərdimə dərman,	که صبریله بولم دردمه[۱] درمان،
Tərəhhüm eyləyə ol cani-canan.	ترحم ایلیه اول جان جانان.
Bu rəsm ilə keçirirdim zamanı,	بو رسمیله کچورردم زمانی،
Qılırdım dəm bədəm ahü fəğanı.	قلوردم دمبدم آه و فغانی.[۲]
Dəgil kim, iridir sana məktub,	دکل کم ایریدر ساکه مکتوب،
Fərəhnak ol ki, oldun yara mətlub.	فرحناک اول که اولدک یاره مطلوب.[۳]
Qaçan kim, vasil ola ana namə,	قچن کم واصل اوله اکه نامه،
Qapuma üz sürüyü gəl sərlamə.	قپومه یوز سرییو کل سلامه.[۴]

آمدن صبا[۵]

Məgər bir gün ki, irdi sünhdən dəm,	مکر بر کون که اردی صبحدن[۶] دم،
Cahan ola bu dəmdən şadü xürrəm.	جهان اوله[۷] بو دمدن شاد خرم.
Zəminin cümlə əmvatı dirildi,	زمینُک جمله اموات درلدی،
Sanasan Suri-İsrafil vuruldi.	صناسین صور اسرافیل اورلدی.
Bahar əyamı oldı, vaxtı məqbul,	بهار ایام اولدی وقت مقبول[۸]،
Cahan xalqı səfaya oldı məşğul.	جهان خلقی صفایه اولدی مشغول.
Yinə yer geydi yaşıl xalatını,	ینه یر کیدی یاشل خلعتنی،
Gülüstan buldı fərşi-zinətini.	کلستان بولدی فرشی زینتینی[۹].
Açıldı hər tərəfdən lalə vü gül,	آچلدی هر طرفدن لاله و کل،

۱. ف. که تا صبریله بولام دردہ درمان
۲. ت. نوسخه ده یوخ // ف. ایدوردوم
۳. ت. نوسخه ده یوخ // ف. بیت یوخ
۴. ت. نوسخه ده یوخ // ف. بیت یوخ
۵. ب. "صفت بهار غره در عشق"//ف."صفت بهار و غرور عشق"//س. و غرور کردن عشق"
۶. ب. صبحدم // ف. صبحدم
۷. ب. اولدی
۸. ب. بهار ایامییدی وقت نوروز// جهان خلقی صفاده اولدی دپدز
۹. ف. الوان کسوتینی

فغانه بشلدی بغلرده بلبل.	Fəğana başladı bağlarda bülbül.
دل اوزتدی که مداح اوله سوسن،	Dil uzatdı ki, məddah ola süsən,
جان باغینه[۱] دتدی تازه کلشن.	Can bağına döndi tazə gülşən.
ص.۷۳	
بو بن درویش دلریش شکسته،	Bu bən dərvişi-dilrişi-şikəstə,
بلا زنجیرنله[۲] بوینی بسته.	Bəla zəncir ilə boyuni bəstə.
غریبُ عاشقُ بی یاردم بن،	Ğəribü aşiqü biyar idim bən,
آکوب احوالمی اغلریدم بن.	Anıb əhvalımı ağlar idim bən.
قلوردی[۳] هر کشی یاریله صحبت،	Qılırdı hər kişi yarilə söhbət.
بنی هردم یقردی نار حسرت.[۴]	Bəni hər dəm yaxırdı nari-həsrət.
اکرچه صبره ویرمشدم رضایی،	Əgərçi səbrə vermişdim rizayi,
چکردک[۵] محنتُ درد و بلایی.	Çəkərdim möhnətü dərdü bəlayi.
بو موسمده که طشدن بتدی کللر،	Bu mövsimdə ki, daşdan bitdi güllər,
نیجه صبر ایلسون آشفته دیللر.	Necə səbr eyləsin aşüftə dillər?
بهار ایامی کم اولو درلدُر،	Bahar əyyamı kim, ölü dirildir,
بو دم[۶] جوش اتمین آدَم دکُلدر.	Bu dəm cuş etməyən adəm dəgildir.
ینه جوش ایلدی سودا بخاری،	Yinə cuş eylədi sevda buxarı,
ینه دل وردی الدن اختیاری.	Yinə dil verdi əldən ixtiyarı.
علم چکدی ینه سرلشکر عشق،	Ələm çəkdi yinə sərləşkəri-eşq,
ینه معمور اولدی کشور عشق.[۷]	Yinə məmur oldı kişvəri-eşq.
غرور اتدی ینه سوداسی عشقک[۱]،	Ğurur etdi yinə sevdası eşqin,

---

۱. ب. جهان هپ باغه // ف. جهان باغینی// جنان باغینه
۲. ب. زنجیر برله//س. غریب و درد و هجرانله بسته
۳. ف. ایدوردی
٤. بیت ب. نوسخه سینده یوخ.
٥. ب. چکردم //ف. چکردوم// س. جکردم
٦. ف. بو کون
۷. بیت ت. و ب. ده یوخ

Yinə mövc eylədi dəryası eşqin.	ینه موج ایلدی دریاسی عشقک.
Yinə eşq etdi səbrim yaxasın çak,	ینه عشق اتدی صبرم یاقسین چاک،
Bəni sərgəştə qıldı çüstü çalak.	بنی سرکشته قلدی چست و چالاک.
Birunum yaxdı dərdi həsrət ilə,	بیرونم یاقدی دردی حسرتیله،
Dərunum yaxdı nari-ğeyrət ilə.	درونم یاقدی ناری غیرتیله.

ص.۷۴

خطاب کردن عشق[۲]

Xitab etdi bana güyəndeyi-eşq,	خطاب اتدی بکا کویندهٔ عشق،
Könüllər gərm edən cuyəndeyi-eşq.	کوکللر کرم ایدن[۳] جویندهٔ عشق.
Zəbani-hal ilə dedi ki, dərviş,	زبان حاللـه دیدیکه درویش،
Ğəribü dərdməndü zarü dilriş.	غریب و دردمند و زار و دلریش.
Rəvami sən qılasan nalə vü ah,	روامی سن قلاسن ناله و آه،
Rəqib ilə müsahib ola ol mah.	رقیبله مصاحب اوله اول ماه.
Nə oldun? Ğeyrətinə noldı barı,	نه اولدن غیرتوکه نولدی باری،
Qodun əğyar ilə yar oldı yarı.	قُدُک اغیارله یار اولدی یاری.
Nəçün oynatmadın yolunda başı?	نیچون اویناتمدک یولنده باشی،
Niyə qodun yürür yar ilə naşi.	نیه قودک یورُر[۴] یاریله تاشی.

مثنوی در تاثیر عشق[۵]

Bu sözlərdən ciyərlər paralandı,	بو سوزلردن جکرلر پارەلندی،
Bu dil zəxmi yenidən yaralandı.	بو دل زخمی یکیدن یارەلندی.
Qodum səbrin təriqin, ey qarındaş,	قُدُم صبرین[۱] طریقین ای قرنداش،

---

۱. ب. ایکنجی مصراع: علم چکدی ینه غوغاسی عشقوک// ف. بیت یوخ

۲. ب. "خطاب کردن عشق بلسان حال"// ف. "خطاب کردن بر عشق"//س."خطاب کردن عشق به اشک"

۳. ب. ایدر // ف. اهل کرم

۴. ف. ندن قویدونک کزر //س. قدک کم یارله یار اولدی ناشی

۵. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور // ف. نوسخه سینده یوخ

Bu yolda canı tərk edib, qodum baş.	بو یولده[۲] جان ترک ایدب قُدُم باش.
Bu söz aləmdə xud məşhur olubdur,	بو سوز عالمده خود[۳] مشهور اولپدر،
Bu mənidən dimağ-can dolubdur.	بو معنیدن دماغ جان[۴] طلُپدر.
Ki, hər kim, uğraya cövrü cəfaya,	که هر کم اوغرایه جورُ جفایه[۵]،
Bəlakiş canın uğratsa bəlaya.	بلاکش جانن اغرتسه بلایه.
Anun dərmani səbr ilə səfərdir,	انک درمانی صبریله سفردور،
Bulardan keçsə, axır tərki-sərdir.	بولردن کچسه آخر ترک[۶] سردر.
Verib bu canı, görsəm dilsitani,	ویروب بو جانی کُرسم[۷] دلستانی،
Bilirəm nola bu ömri-cavdani.,	بلورم نوله (بو) عمری جاودانی.
Çü bulmadım dəva səbrü səfərdən,	چو بولمادم دوا صبر و سفردن،
Ümidvaram ki, bulam tərki-sərdən.	امیدم وار که بولم ترک سردن.[۸]

ص.۷۵

Anadan doğan lazim olısardır,	انادن دوغن لازم[۹] اولیسردر،
Müqəddər hər nə isə olısardır.	مقدر هر نییسه اولیسردر.

مثنوی[۱۰]

Çü bu tədbiri qıldım dildə möhkəm,	چو بو تدبیری قلدم دلده محکم،
Ümidim bu kim, olam yara həmdəm.	امیدم بو کم اولم یاره همدم.
Dedim kim, göndərəyin yara peyğam,	دیدم کم کندراین[۱۱] یاره پیغام،

---

۱. ف. صبروم
۲. ب. یولنده
۳. ب. کی // ف. خود عالمه
۴. ف. دماغ و دل
۵. ب. اوغرسه درد و بلایه
۶. ب. دردسر //ف. دردسردر
۷. ب. ورب جانی الورسم
۸. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۹. ب. البتده // ف. البته //س. البت
۱۰. عنوان ت. نوسخه سینده یوخ // ف. "جستن رسول را بار دیکر" //س."مثنوی در رسول"
۱۱. س. کنده رایم

Yinə halımdan edəm ana elam.	ینه حالمدن ایدم آکا[۱] اعلام.
Ki, şayəd cövrdən usanmış ola,	که شاید جوردن اوصنمش اوله،
Həcər könli biraz yumşanmış ola.	حجر کوکلی (برز) یومشنمش اوله.
Vəlikən, fikr edirdim daim anı,	ولیکن فکر ادردم دایم آنی،
Kim, olamı bənimlə yar canı?	کم اولامی بنمله یار جانی.[۲]
Vəlikən, firk edirdim anı əksər,	ولیکن فکر ادردم آنی اکثر،
Ki, yara kim ola bəndən xəbərbər.	که یاره کم اوله بندن خبربر[۳].

آمدن صبا و اقدام برسالت[۴]

Məgər birgün səhər vaxtında nəgah,	مکر بر کون سحر وقتنده ناکاه،
Səba olmuş bənim halımdan agah.	صبا اولمش بنوم حالمدن آکاه.
İrişdi cismə canım kibi ol,	ارشدی جسمه جانم کبی اول،
Bulundı dərdimə dərman kibi ol.	بولندی دردومه درمان بکی اول.
Bana dedi ki, ey aşüftə aşiq,	بکا دیدیکی ای آشفته عاشق،
Olarsan bən rəsul olmağa layiq.	اولرسم بن رسول اولماغه لایق.
Varıb, ərz edəyin halını yara,	وارب عرض ایده ین حالوکی یاره[۵]،
Ola kim, buluna dərdinə çara.	اولا کم بولنه دردوکه چاره.

نصیحت دادن صبا را وفرستادن[۶]

Dedim: Lsrf eylə, ey badi-səba gəl,	دیدم لطف ایله ای باد صبا کل،
Qamu biganə dersən , aşina gəl.	قامو بیکانه دُرسن[۷] اشنا کل.

---

[۱]. ب. یاره // وارب حالمدن ایده انکا اعلام
[۲]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ // ف. که کیم اوله منم لن
[۳]. ف. دیم که یاره وار مندن خبربر// س. که یاره کم اوله بندن خبربر
[٤]. ت. عنوان یوخ // ف. "اقدام نمودن صبا برسالت"// س. "نصیحت دادن صبا را"
[٥]. ف. واروب حالوکی عرض ایدم نکاره
[٦]. ف. "نصیحت دادن بر رسول و فرستادن:
[٧]. ف. بیکانه وش // ف. همیشه خرم اول کورمه ملالت

ص.۷۶

سنک اشکدر دایم رسالت،	Sənin işindirir daim rəsalət,
که سن سین خلق لطافت.[۱]	Ki, sənsin xaliqi lətafət.
نظیرک یقدرر اهل قدمده،	Nəzirin yox durur əhli-qədəmdə,
جهان سیر ایدرسین اکی[۲] دمده.	Cahani seyr edirsən anı dəmdə.
دهانن غنچه نک پیدا ادنسن،	Dəhanın ğönçə tək peyda edən sən,
همیشه بلبلی شیدا ادنسن.[۳]	Həmişə bülbüli şeyda edən sən.
اورُرسن نرکسک باشه افسر،	Vurursan nərgisin başına əfsər,
ورُرسین باغله بستانه زیور.	Verirsən bağ ilə bostana zivər.
قلورسن هر قخولرله کیاهی،	Qılırsan hər qoxularla kiyahı,
اوررسن لالیه لعلین کلاهی.[۴]	Vurursan laləyə ləlin kulahi.
کلستانه سنک ذاتک ویرر فر،	Gülüstana sənin zatın verir fər,
دماغی جان نسیمکدن معطر.	Dimağı can nəsimindən müəttər.
بنم حالومه لطف ایله نظر قیل،	Bənim halımı lütf eylə nəzər qıl,
کرم قیل یار کوینه کذر قیل.	Kərəm qıl yar kuyinə güzər qıl.
وارب درکاهینه یوز سورکل اوّل،	Varıb dərgahına, üz sürgil əvvəl,
اجازت ویروریسه اُپسین ال.[۵]	İcazət verir isə, öpəsin əl.
دیکل ای حسن الینک شهریاری،	Dedgil: Ey hüsn elinin şəhriyarı,
کوکل آرام جانکدر قراری.[۶]	Könül arami- canındır qərarı.
جانندن اوصنن باشدن قیرمز،	Canından usanan başdan qayırmaz,
بشن ترک ایلین طشدن قیرمز.[۷]	Başın tərk eyləyən daşdan qayırmaz.

---

۱. ب. بیت یوخ// س. که سنسن منبع لطف و سخاوت
۲. ف. حالی
۳. ت. بیت یوخ // ف. سحرکه بلبلی
۴. ت. نوسخه سینده یوخ // ف. خوش قوخولر
۵. ف. اپیکل اول
۶. ف. دکیل ارام جانم سن قراری// ب. کوکل آرامی و جانوک قراری
۷. ت. نوسخه سینده بیت یوخ // ب. بیت یوخ

چو بن قومیشم باشمی آراده [۱] ،	Çü bən qomuşam başımı arada,
یا جان ویرسم یاخود ایرم مراده.	Ya can versəm, yaxud irəm murada.
نکارین کنش طلعت قمر رو،	Nigarın, günəş tələt, qəmər ru,
جفاپیشه جفا عادت جفا خو.[۲]	Cəfa pişə, cəfa adət, cəfa xu.
رقیب اوله روامی ساکه مقرون،	Rəqib ola, rəvamı sana məqrun,
اوله عاشق بو غیرتدک[۳] جکرخون.	Ola aşiq bu ğeyrətdən ciyərxun?
قلاسن سن رقیبله صفالر،	Qılasan sən rəqib ilə səfalar,
چکه[۴] عاشقلرک جورُ جفالر.	Çəkə aşiqlərin cövrü cəfalar.
رقیبه داخی لطف ایله جفا قیل،	Rəqibə daxı lütf eylə cəfa qıl,
ویاخود عاشقه داخی وفا قیل.	Və yaxud aşiqə daxı vəfa qıl.
ندندر اول اوله قاتکده[۵] مقبول،	Nədəndir ol ola qatında məqbul,
بو اوله خذمتکدن شیله معزول.[۶]	Bu ola xidmətindən şöylə məzul.
رقیبه سن اولاسن یار همدم،	Rəqibə sən olasan yarı-həmdəm,
دوکه عاشق کوزندن یاش هر دم.	Tökə aşiq gözündən yaş hər dəm?
چون ای بی رحم عاشق اولدررسین،	Çün , ey birəhm aşiq öldürürsən,
رقیبی یاری نیچون کلدررسین.	Rəqibi yarı, neçün güldürürsən?

ص.۷۷

اکرچه یاره عزتلر یراشور،	Əgərçi yara izzətlər yaraşır,
رقیبه درلو محنت لر یراشور.	Rəqibə dürlü möhnətlər yaraşır.
سنک دردکده ای یار جفاکار[۷]،	Sənin dərdində, ey yari-cəfakar,
قو کم اولسون برابر یار اغیار[۱].	Qo kim, olsun bərabər yara əğyar.

---

[۱]. ت. بیت یوخ// ب.بیت یوخ// س. باشومی قومیشم // ف. چو من باشومی قومیشم آراده
[۲].. ت. نوسخه سینده یوخ
[۳]. ف. غربتده
[۴]. ف. چکر// س. چکر
[۵]. ب. قاپوکده// ف. قاپونکده معزور
[۶]. ف. رقیب اوله قاتنده شویله معزور
[۷]. س. وفادار

Bu kim, yar ola dərdu həsrətilə,	بو کم[2] یار اوله دردُ حسرتیله،
Keçə əğyar eyşu işrətilə.	کیچه اغیار عیشُ عشرتیله.
Bu məzhəb, ey sənəm bir yerdə yoxdur,	بو مذهب ای صنم بر یرده[3] یوقدر،
Necə din, bəlkə heç ayində yoxdur.	نیجه دین بلک هیچ آینده یقدر.
Gəl imdi, ey günəş surətli dilbər,	کل ایمدی ای کنش صورتلو دلبر،
Qo kim, əğyarı yar olsun bərabər.	قو کم اغیاری یار اولسون برابر.
İnən məğrur olmağıl kim, camalın,	اکن مغرور اولماغل (کم) جمالک،
Zəvalı vardırır axır hər kamalın.	زوالی واردرر آخر[4] (هر) کمالک.
Cahanın çün bəqa karı dəgildir,	جهانک چون بقا کاری دکلدر،
Bu fani dünyada barı dəgildir.	بو فانی دنیاده باری دکلدر.
Necə bir ağladırsan aşiqi zar,	نیجه بر آغلدرسین عاشقی زار،
Biraz müddət qo kim, ağlasın əğyar.	بر از مدت قو کم اغلاسون[5] اغیار.
Dilək səndən budur kim, *ya həbibi*,	دلک سندن بودر کیم[6] یا حبیبی،
Qapından dur edəsən it rəqibi.	قپوکدن دور ایده‌سین ایت کبی رقیبی[7].
Vəgər nə, qan olar dərgahınızda,	وکر نی قان اولر درکاهکزده،
Qomuşam baş yerə xud rahınızda.	قومیشم باش یره خوذ راهکزده.
Dur imdi, ey səba sən yara doğru,	دور ایمدی ای صبا سن[8] یاره طغرو،
Degil əhvalımı ol yara doğru.	دکل احوالمی اول دلداره[9] طغرو.

ص.۷۸

Əlindən gəldigini cəhd eylə varə,	الکدن کلدکینی جهد ایله واره،

---

١. ف. قو کیم اغیاره یار اولسون برابر
٢. ب. نه در
٣. ب. دینده //س. دین ده
٤. ب. زوالی واردر آخر هر
٥. ب. اغلایه
٦. ب. دلک بودر که سندن
٧. ب. قپکدن در اداسن ایت رقیبی
٨. ب. وار
٩. ب. دیدار

Məgər kim, sürdürürsən əğyarı yarə. مکر کیم سردرسین اغیاری یاره[1].

روان شدن صبا به رسالت و دادن خبر[2]

Ey badi-səba, halımı dildara xəbər ver, ای باد صبا حالمی دلداره خبر ویر،
Ürəkdəki yaram qatıdır,yara xəbər ver. یورکده کی یارم قتی در یاره خبر ویر.
Hicrində gözüm kövkəbinin qalmadı nuri, هجرنده کوزم کوکه بنک قلمدی نوری،
Ol mehri-cahn,mahi-pürənvara xəbər ver. اول مهر جهان مه پرانواره خبر ویر.
Bən çakirini eyləyə didarına məhrum, بن چاکرنی ایلیه دیدارنه محرم،
Əğyarı nədən yar edənə, vara xəbər ver. اغیاری ندن یار ایدنه واره خبر ویر.
Təlx oldu dəhanım ğəmi-hicranıla hər dəm, تلخ اولدی دهانم غم هجرانله هردم،
Ol ləli-ləbi şəhdi şəkərbata xəbər ver. اول لعلی لبی شهدی شکرباره خبر ویر.
Dərdilə yanıb, öldı vu can verdi Xəlili, دردیله ینوب اولدی و جان ویردی خلیلی،
Rəhm edə məgər ol büti-rənaya xəbər ver. رحم ایده مکر اول بتی رعنایه خبر ویر.

رفتن صبا و معزول کردن رقیب[3]

Səba çünkim, söz aldı bən gədadan, صبا چونکم سوز آلدی بن کدادن،
Rəvan oldı yola rahi həvadan. روان اولدی یولا رآه هوادن.[4]
İrişdi çünki, yarın həzrətinə, ارشدِ چونکه یارک حضرتینه،
Sözün ərz etdi cümlə xidmətinə. سوزین عرض اتدی جمله خذمتنه.
Çü agah oldı ol dilbər xəbərdən, چو آکاه اولدی اول دلبر[5] خبردن،
Təkəllüm etmədi xeyr ilə şərdən. تکلم اتمدی خیریله شردن.
Bu sözlərdən məgər kim, ibrət aldı, بو سزلردن مکر کم عبرت الدی،

---

[1] . ب. الکدن کلدکن جهد ایلکل وار// اولا کم ایت رقیبی سورن اول یار
[2] . ب. غزل باشقا نوسخه لرده یوخ و یالنیز س.-ده وار// حاجی کمال،نومره ۴۸۳.
[3] . ت. نوسخه سینده عنوان یوخ / /س."رفتن صبا معزول شدن رقیب"
[4] . ف. نوسخه سینده بیت یوخ
[5] . ب. بو خبردن

Biraz dəm fikr dəryasına daldı.	براز دم فکر دریاسینه طلدی.
Başın qaldırdı, çün qıldı nigahi,	باشین قلدردی چون قلدی نکاهی،
Sözün dedi rəqibi rusiyahi.	سُرک دیدی رقیبی روسیاهی.
Bu məlunun ucundan rəhətim yox,	بو ملعونک اوجندن راحتم یق،
Bunuçün düşmən oldum xalq ilə çox.	بُنکچون[۱] دشمن اولدم خلقیله چق.
Nə xeyr irişdi bundan bana axır,	نه خیر ایرشدی بوندن باکه آخر[۲]،
Çapıl şəklində, yoxdur xeyri zhir.	چَپل شکلنده یوقدر خیری ظاهر.[۳]
Denüz kim, durmasın qapımda ayrıq,	دکوز کم[۴] طرمسون قاپمده ایرق،
Görünməsin gözümə, bunda ayrıq.	کُرنماسون کوزومه بونده ایرق.
Vəgər nə, ol pəlidi öldürürvən,	وکر نی اول پلیدی اولدررون[۵]،
Cahan xalqını ana güldürürvən.	جهان خلقنی اکا کُلدررون.

مثنوی[۶]

Pəs andan dedi: Ey peyki səhərgah,	پس آندن دیدی ای پیک سحرکاه،
Yüri, var ol fəqirə eylə agah.	یوری وار اول فقیره[۷] ایله آکاه.
De kim, şeytan cənnətdən sürürldı,	دیکم شیطان جنتدن سُرُلدی،
Həqir oldı vu izzətdən sürüldi.	حقیر اولدی و[۸] عزتدن سُرُلدی.[۹]

ص.۷۹

Şikayət etməsin ayrıq fələkdən,	شکایت اتمسون ایرق فلکدن،
Ki, üş ayırdılar divi mələkdən.	که اوش ایردلر دیوی ملکدن.[۱]

---

۱. ب. انکچون // ف. مونونکچون// س. انونکچون
۲. ف. نه خیر ایش اوله موندن منکا آخر
۳. ت. بیت یوخ // ف. چپل شکلندن آنونک خیری ظاهر
٤. ب. دک امدی // ف. کورونمسون منکا طاپونکده آیرق
٥. ف. اولدورورم//کولدورورم
٦. ف. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر// س.عنوان یوخ
۷. ف. فقیری //س. غریبی
۸. ب. حقیر خور و
۹. ف. بیت یوخ

Daxı çox etməsin fəryadü ahı,	دخی چوق اتمسون فریاد آهی،
Ki, sürdüm üş qatımdan rusiyahi.	که سُردم اوش قتمدن[۲] روسیاهی.[۳]
Anın məqsudi onı sürmək idi,	آنک مقصود انی سُرمکیدی،
Sürüldügüni gözi görmək idi.	سُرُلدوکنی کوزی[۴] کورمکیدی.[۵]
Çü gördi gözrəilə sürdüm anı,	چو کوردی کوزلریله سُرُدم انی[۶]،
Bilirməz bunda üş namü nişani.	بلورمز بونده اوش نامُ نشانی.
Degil kim, deməsin bana cəfakar,	دکل کیم دیمسون باکا جفاکار،
Vəfa qıldım, desin adım vəfadar.	وفا قلدم دسون آدُم وفادار.
Rəqibi sürdügüm eyni vəfadır,	رقیبی سردکم عینی وفادر،
Əgər vəslim umarsa, nə rəvadır.	اکر وصلم اومرسه نه روادر[۷].
Olurdı eylə həm vəslimə şadan,	اُولُردی ایله هم وصلومه شادان،
Vəlikən, incidir təən ilə nadan.	ولیکن انجیدر طعنیله نادان[۸].
Anun təənin götürməkdə nə müşkil?	انوک طعنن کتورمکده نه مشکل،
Anun səəyin yetirməkdə nə müşkil?	انوک سعیین یتورمکده نه مشکل.[۹]
Götürməzin çü el təənini, ey yar,	کتورمزبن جو ایل[۱۰] طعنینی ای یار،
Yetürürəyin anın səyini naçar.	یتوروربن[۱۱] آنک سعینی ناچار.

آمدن صبا از رسالت و خبر دادن[۱۲]

---

۱. ف. بیت یوخ
۲. بو رقیب
۳. فو بیت یوخ
٤. ب. کزی سورلدکینی// س. کوزی سورلدکنی
٥. ف. بیت یوخ
٦. ف. کوزونکله چونکه کوردونک سوردوم آنی
۷. س. سزادر
۸. ب. دشمان
۹. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ برلیندن الینیبدیر.
۱۰. ب. کتورمزون الوک // ف. ایلونک طعنینی// س. کتورمزون الوک
۱۱. ب. یتوررون (*yetürürvən*)// ف. یتورورم//س. یتورورون
۱۲. بو عنوان ت. یوخدور برلیندن آلینیبدیر// ف. "آمدن صبا و خبر آوردن"

Səba gördi ki, bu vəch ilə güftar,	صبا کردیکی بو وجهله کفتار[۱]،
Dönüb, gəldi bana dedi ki, ey yar.	دنب کلدی بکا دیدیکه[۲] ای یار.
Rəqibi sürdü ol dilbər qatından,	رقیبی سُرُدی اول دلبر قاتندن،
Mələk ayırdı divi həzrətindən.	ملک آیردی دیوی[۳] حضرتندن.
Rəqibi sürdü kim, eyni vəfadır,	رقیبی سُردکم عین وفادر،
Deməsiz, de, bana əhli-cəfadır.	دماسوز دی[۴] بکا اهل جفادر.
Vəfadan gər muradi vəslətimsə,	وفادن کر مرادی وصلتمسه،
Anunla eyşü nuşü söhbətimsə.	انکله عیش و نوش و صحبتمسه.[۵]

ص.۸۰

Nə mümkin bu, qaçan olacaqdır,	نه ممکندر بو قاچن اولجقدر،
Qaçan bu işə imkan olacaqdır.	قچان بو ایشه امکان اولجقدر.
Elin tənin götürməzindir ol yar,	الک طعنن کتورمزین[۶] در اول یار،
Bitiriyim anun səyini naçar.	بتورورُم[۷] آنُک سعینی ناچار.

مثنوی[۸]

Bu sözi çünkim, işitdim səbadan,	بو سوزی چنکم اشتدم[۹] صبادن،
Biraz cuş eylədim badi-həvadan.	برز جوش[۱۰] ایلدم باد هوادن.
Rəqibin əzlinə xəndan olurdum,	رقیبک عزلینه خندان اولوردم،
Nigarın sözünə giryan olurdum.	نکارک سوزینه کریان اولرُدم.

---

۱. ب. صبا کوردی چو بو وجهیله در حال// ف. صبا چون کوردی بو وجهیله کفتار
۲. ف. کلدی منکا ایدور که // س. در که ای یار
۳. س. فرشته ویو ایردی
۴. ب. دماسون کم // س. دمسون تک
۵. ت. بیت نوسخه سینده یوخ
۶. ب. کترمزون (*götürməzvən*)//ف. کتورمزم ایلونک طعنینی ای یار//س. کترمزون
۷. ب. یتوررون (*yetürürvən*)// ف. ایتوردزم// س. یتوررون
۸. ت. عنوان یوخ. ب. و ف. نوسخه سیندن آلینیب//س."شنیدن خبر صبا را و تفکر حالرا"
۹. ف. سوز آلدم چون بو وجهیله صبادن
۱۰. ب. خوف

Gəhi xəndan oldurdum ol tərəfdən,	کهی خندان[۱] اولوردم اول طرفدن،
Gəhi giryan olurdum bu tərəfdən.	کهی کریان اولردم بو طرفدن.[۲]
Vəlikən, ol cəfakarın pəyamı,	ولیکن اول جفاکارک پیامی،
Ciyər xun etdi, qət etdi kəlamı.	جکر خون اتدی قطع اتدی کلامی.[۳]
Yəqin oldı bu sözdən bana hasil,	یقین اولدی بو سزدن بکا حاصل،
Kim, ol dilbər dəgil uşşaqa mail.	کم اول دلبر دکل عشاقه مایل.
Haman yox yerə imiş çəkdiyim dərd,	همان یق یره ایمش جکدوکم درد،
Dögərmişəm haman bər ahəni sərd.	دُکرمیشم همان بر آهنی سرد.
Gərəkdir kişiyə əlbət sitarə,	کرکدر کیشیه البت[۴] ستاره،
Vəgər nə, ciddu cəhdilə nə çarə.	وکر نی جدُ جهدیله نه چاره.
Əgər kim, cəhdilə əl versə məqsud,	اکر کیم جهدله ال ورسه مقصود،
Xəlili olmaz idi beylə mərdud.	**خلیلی** اولمزدی[۵] بیله مردود.
Qaçan kim, olmaya təqdiri-sünhan,	قچنکم اولمیا تقدیر سبحان،
Necə doğru gələ tədbiri-insan.	نجه طغرو کله[۶] تدبیر انسان؟

مثنوی[۷]

ص.۸۱

Çü gördüm ol vəfasızdan mədəd yox,	چو کوردم اول وفاسزدن مدد یق،
Cəfasına anın həddilə ədəd yox.	جفاسینه انک حدله عدد یق.
Vəfasız qopdı bu dövri-zamandan,	وفاسز قپدی بو دوری زماندن،
Bikülli keçdim ol namehribandan.	بکلی کجدم اول نامهرباندن.[۱]

---

[۱]. س. حیران

[۲]. بیت ب. نوسخه سینده یوخ

[۳]. ف. جکرخون ایلیوب کسدوم کلامی

[۴]. ب. کرک کیشییه البتده ستاره

[۵]. ب. اولمییدی// ف. خلیلی قالمییدی بیله محجوب

[۶]. ف. خلافنجه اولور

[۷]. ت. عنوان یوخ ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر//س. عنوان یوخ

Necə bir səbr ilə möhnət çəkim bən,	نیجه بر صبریله محنت چکم بن،
Səfər edib, vəya ğurbət çəkəm bən.	سفر ایدب ویا غربت چکم بن.
Çü bildim kim, anı yoxdur baxası,	چو بیلدم کیم آنی یوخدور بقاسی،
Neşündür çəkdiyin cövrü cəfası.	نیشون دور چکدوکوم جور و جفاسی.[۲]
Gərəkdir kişi bir kişi göz etmək,	کرکدر کیشی بیر کیشی کوز اتمک،
Ne bilir ola olacaqı dur etmək.	که بیلور اوله اولجق دور اتمک.[۳]
Mana nə assı pəs qayğı yeməkdən,	منکا نه آصی پس قایغو یمکدن،
Çü keçmiş ola ol nanu nəməkdən.	چو کچمیش اوله اول نان و نمکدن.[۴]
Haman iş ana qılmışdır qarındaş,	همان ایش اکه قلمشدُر قرنداش،
Ki, bu yolda könüldən eyləyim baş.	که بو یولده کُنلدن ایلیم[۵] باش.
Qaçan kim, cana edər eşq odı kar,	قچنکم جانه ایدر عشق[۶] اودی کار،
Bir olmazmı kişidə yaru əğyar.	بر اولمزمی کشیده یار و اغیار.[۷]
Biçaq irişdigi dəm ustixana,	بچق ارشدکی دم اُستخانه،
Kişi qıymazmı yəni cismu cana.	کشی قیمازمی[۸] (یعنی) جسمُ جانه.
Şu kim, üsanmış ola bu cahandan,	شو کم اوصنمش اوله بو جهاندن[۹]،
Əcəbmidir keçərsə cismü candan.	عجبمیدر کیچرسه جسم و جاندن.
Cahanı qo ki, bən candan usandım,	جهانی قو که بن جاندن اوصندم،
Anınçün cövri-canandan usandım.	آنوکیچون جور جاناندن اوصندم.
Kişi görər nə olsa başda yazu,	کیشی کورر نه اولسه باشده یازو،

---

۱. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ ب. و ف. ده وار
۲. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ.
۳. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ.
۴. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ.
۵. ب. اوینیم // ف. اویندم
۶. ف. جور
۷. بیت ت. نوسخه سینده یوخ برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.
۸. ب. قاییره می جسمیله
۹. ب. اولا جسم و جاندن

Anı heç assı etməz zuri-bazu.	انه هیچ آصّی اتمز[۱] زور بازو.
Bir iş kim, anı təqrir edə təqdir,	بر[۲] اش کم انی تقریر ایده تقدیر،
Olur naçar ol iş, ana nə tədbir.	اولور ناچار اول ایش آکه نتدبیر.
Əgər təqdir isə , bu kim, öləm bən,	اکر تقدیرسه بو کم اولم بن،
Nə tədbir ana kim, naçar olam bən.	نتدبیر آکه کم ناچار[۳] اُلم بن.
Vəgər nə, vəslət oldıysa müqəddər,	وکر نی وصلت اولدیسه مقدر،
Zəruridir ki, olısar müyəssər.	ضروریدر که اولیسر میسر.
Vəlikən, işbu çərxi-kəc rəvəndə,	ولیکن اشبو چرخ کج[۴] رونده،
Qılır bir neçə gün uşşaqa xəndə.	قلور[۵] بر نجه کون عشاقه خنده.
	ص.۸۲
Dəgildir xud ikidən halı xalı,	دکلدر خود اکیدن حالی خالی،
Ya can verəm, yaxud görəm camalı.	یا[۶] جان ویرم یاخود کورم جمالی.
İlahi, sən camal eylə müyəssər,	الاهی سن جمال ایله میسر،
Ki, xətm ola sözüm, vəllahu əkbər.	که ختم اوله سُزم واللـه اکبر.

شکایت کردن از طالع[۷]

Gəlin, ey nəzm əlfazın düzənlər,	کلونک ای نظم الفاظین دوزنلر،
Girib dəryayi-mənidə üzənlər.	کیروب دریای معنیده[۸] یوزنلر.
Xəbir olun bu sözdən, key xəbərdir,	خبیر اولونک بو سوزدن کی خبردور،
Mütəvvəl mənidir, söz müxtəsərdir.	مطول معنی‌دور سوز مختصردور.
Şikayətdir, əgərçi taleimdən,	شکایت دور اکرچه طالعم دن،

---

۱. س. قلمز
۲. ب. نه ایش کم انی تقدیر ایده تقریر
۳. ف. زنده
۴. ب. کژ // ف. تخت کج
۵. س. ایدر
۶. ب. که
۷. بو عنوان و شعیرلری باشقا نوسخه لرده یوخ
۸. س. معنی دنیزنده

Hikayətdir bəyan vaqiəmdən.	حکایت دور بیان واقعمدن.
Xudaye bivəzirü şahi-aləm,	خدای بی وزیر و شاه عالم،
Ana de bişərik, əllahu ələm.	آنکا دی بی شریک اللــه و اعلم.
Əgərçi sözlərim düzlü yaratmış,	اکرچه سوزلروم دوزلو یاراتمیش،
Vəli bir nəhs üldüzlü yaratmış.	ولی بیر نحس یولدوزلو یارتمیش.
Anadan doğmalı şad olmadım mən,	آنادن دوغالی شاد اولمدوم من،
Bəla vü ğəmdən azad olmadım mən.	بلا و غم دن ازاد اولمدوم من.
Bədən tərkib olalı abü gildən,	بدن ترکیب اولالی آب و کلدن،
Firağət bulamadım dərdi-dildən.	فراغت بوله مدوم درد دلدن.
Məgər kim, taleyimdır nəhsi-əkbər,	مکر کیم طالعم دور نحس اکبر،
Ki, bir dəm səəd ilə olmaz bərabər.	که بیر دم سعدیله اولمز برابر.
Fələk atar yabana , kuya hər suy,	فلک آتار یبانه کوی هر سوی،
Zi mənzil ta ni mənzil, kuy ta luy.	ز منزل تا به منزل کوی تا کوی.
Gəhi dər bəndu gahi vər buni çah,	کهی دربند و کاهی در بن چاه،
Gəhi dər həbsu gahi bər səri-rah.	کهی در حبس و کاهی بر سر راه.
Gəhi ğurbətdə gahi həzərdə,	کهی غربتده و کاهی حضرده،
Gəhi külxəndə vu gahi səfərdə.	کهی کلخنده و کاهی سفرده.
Gəhi üryan yürürəm, gəh qəbapuş,	کهی عریان یوررم که قبا پوش،
Gəhi dərviş oluram, gəh əbapuş.	کهی درویش اولورم که عبا پوش.[1]
Fələkdən sililər yedim üzümdə,	فلک دن سیلی لر ییدوم یوزومده،
Səfasi qalmadı dünya gözümdə.	صفاسی قالمدی دنیا کوزومده.
Cahana gəldim, amma gülmədim mən,	جهانه کلدوم اما کلمدوم من،
Sitarəmdir, səadət bulmadım mən.	ستارم در سعادت بولمدوم من.
Günüm keçdi firaqilə dəriğa,	کونوم کچدی فراقیله دریغا،

[1]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ، س. ــدن الینیبدیر.

یاخلدوم اشتیاق ایله دریغا.	Yaxıldım iştiyaq ilə dəriğa.
نه خوش دیمش‌دور استاد سخن چین،	Nə xoş demişdir ustadi-süxənçin,
کر استاد اولمغ ایسترسن سخن چین.	Gər ustad olmaq istərsən, süxən çin.

شکایت از دنیا[۱]

مسلمانان مرا بختیست کز او،	کر از بحر آب جـویم بر شود او.
بصحرا کر روم بحر کف خاک،	به بخت من به نرخ زر شود او.
برای سنک اکر در کـوه پویم،	همه نایاب چون کوهر شود او.
پی آتش به دوزخ کر درآیـم،	ز یخ افسرده چون مرمر شود او.
خدا را شکر باید در همه حال،	مبادا که از آن بـدتـر شود او.

شکایت از دوران[۲]

کل ای جان کلشننک مدح خوانی،	Gəl, ey can gülşənin mədhxani,
رموز سرٌ عشقک نکته دانی.	Rumuzi-sirri-eşqin nüktədani.
نظر ایله بو چرخک کردشنه،	Nəzər eylə bu çərxin gərdişinə,
که اهل معرفتله جنبشی نه.	Ki, əhli-mərifətlə cünbüşi nə.
شولر کیم کامل انسان دکُللر[۳]،	Şolar kim, kamil insan dəgillər,
فلک فعلیله نالان طُرٌرلر.	Fələk felii ilə nalan dururlar.
اولنلر هپ کمالاتیله موصوف،	Olanlar həp kamalat ilə mövsuf,
اولبلردر قامو دردله معروف.	Olublardır qamu dərd ilə məruf.
الیفی بلمیندر بوتیدن[۴]،	Əlifi bilməyəndir bunı edən,
کمال اهلنه دایم طعنه ادن.[۵]	Kamal əhlinə daim təənə edən.

---

[۱]. باشقا نوسخه لرده اولمایان بو غزل فارسجادیر.
[۲]. ت. نسخه سینده عنوان یوخ ، فرانسه و برلیندن آلینیبدیر.
[۳]. ب. دررلر //ف. اولارکیم کامل انسان درورلر//س. دررلر
[٤]. ف. بی دنی دن // س. بیلمین باییله تیدن
[٥]. ب. بیت یوخدور // ف. کمال اهلنه اولدور

شولر کیم کُل مَکه لایق[۱] دکللر،	Şolar kim, gülməyə layiq dəgillər,
دمادم خرمُ شادان اولرلر.	Dəmadəm xürrəmu şadan olurlar.
ولی انلر کم اهلیدر کمالک،	Vəli, anlar kim, əhlidir kamalın,
کور نجه منبعی اولمش ملالک[۲]	Gör necə mənbəi olmuş məlalın.
آمانی[۳] یقدرر بو چرخ دونک،	Amanı yox duru bu çərxi-dunun,
طتب بوینین بورر دایم[۴] زبونک.	Tutub, boynun burur daim zəbunun.
قاتنده بردرر اهلیه[۵] جاهل،	Qatında bir durur əhlilə cahil,
کورر هر ناقصی فعلنده کامل.	Görür hər naqisi felində kamil.

ص.۸۳

کمی کم کُلدرر بر کون تمامی،	Kimi kim, güldürür birgün tamamı,
دنوبن آغلادر بر ییل مدامی[۶].	Dönübən ağladır bir il müdami.
کمی کم ایلیه بر لحظه خندان،	Kimi lim, eyləyə bir ləhzə xəndan,
ایدر بر نیچه ییلر[۷] آنی کریان.	Edər bir nrçə illər anı giryan.
آنک فعلینده سلطانلر زبوندر،	Anın felində sultanlar zəbundur,
شفقت سوزدرر دنیاسی دوندر.	Şəfəqətsiz durur, dünyası dundur.
کور اندن نیجه وردی جان شیرین،	Gör andan neçə verdi cani-Şirin,
اوزین[۸] قتل ایلدی فرهاد مسکین.	Özin qətl eylədi Fəhadi-miskin.
هم اندن لیلی نچون دل شکسته،	Həm andan Leyli nəçün dilşikəstə,
اولب چکدی بلا مجنون خسته.	Ölüb, çəkdi bəla Məcnuni-xəstə.
هم اندندر ینه اول[۱] آه فریاد،	Həm andandır yinə ol ahü fəryad,

---

۱. ب. کم عارف انسانلر
۲. ب. نجا کور منبعی اولش کمالوک//ف. نیجه کور منبعی اولمش ملالوک//س. نیجه کور منبع اولمش ملالک
۳. ب. تمیزی //ف. تمیزی //س. تمیزی
٤. ب. دنب بوینن بورر هر دم
٥. ف. جهل ایله
٦. ب. تمامی
٧. ف. دم لر
٨. س. نیجه

Ki, Xurşidi çün edərdi Fərəhşad.	که خورشیدیچون ایدری[۲] فرحشاد.
Həm andandır ki, oldı qana ğərqə,	هم اندندر که اولدی قانه غرقه،
Ğəmi Gülşah üçün biçarə Vərqə.	غمی کلشاه ایچون[۳] بیچاره ورقه.
Həm andandır ki, eşqi xoş Pəridən,	هم اندندر که عشقی خوش پریدن،
Tökər qan didehayi Müştəridən.	دوکر قان دیدهای مشتریدن.[۴]
Bəni həm neçə illər etdi giryan,	بنی هم نیچه یللر اتدی[۵] کریان،
Dəriğa etmədi bir ləhzə xəndan.	دریغا اتمدی بر لحظه خندان.
Nə bən, bəlkə cəmii əhli-aləm,	نه بن بلکه جمیعی اهل عالم،
Çəkər dünya ucundan möhnətü ğəm.	چکر دنیا اوجندن محنتُ غم.
Vəfa ummaq bu çərxi-bivəfadan,	وفا اوممق بو چرخی بی وفادن،
Bəsər ummaq durur çeşmi-umadan.	بصر اومقدرر چشم عمادن.

در بیان تربیت نام بمحبوب[۶]

Gəl, ey can gülsütanın sən kəibi,	کل ای جان کلسنانک سن کُعیبی،
Yinə kəşf eyləgil əsrari-ğeybi.	ینه کشف ایلکل اسراری غیبی.

ص.۸۴

Sözə başla, çü hingami-süxəndür,	سوزه باشله چو هنکام سخن دُر،
Ki, sən ğəvvasi-mənisən süxən dürr.	که سن غواص معنیسن سخن دُر.
Yinə xoş buy ilə doldurdı dimağı,	ینه خوش بویله طلدردی دماغی[۷]،
Müşərrəf eyləgil büstanü bağı.	مشرف ایلکل بستانٌ باغی[۸].
Necə bir qissəyi-hicran edəsin,	نیجه بر قصۀ هجران ایدرسین،

---

۱. ب. بو //ف. بو
۲. ب. ایلردی
۳. ب. کلشاهده
۴. ت. بیت یوخ ب. -دن الینیبدیر.//ف. جکر خون اخدی چشم مشتریدن//س. اخار قان
۵. ف. قیلدی
۶. ت.نوسه سینده عنوان یوخ نرلین ده وار// ف."در صفت حال خود کوید"
۷. س. جهانی
۸. ب. اشبو زمانی

Çü bülbül nalə vü əfğan edərsin.	چو بلبل[1] ناله و افغان ایدرسین.
Gəl imdi eylə vəslətdən rəvayət,	کل ایمدی ایله وصلتدن روایت،
Ki, ta xətm ola bu şirin hikayət.	که تا ختم اوله[2] بو شیرین حکایت.
Məgər ol dəm ki, bu yari-qəmərvəş,	مکر اولدم که بو[3] یار قمروش،
Ğəribü qşiqə olmuşdı sərkəş.	غریبُ عاشقه اولمشدی سرکش.
Rəqibi sürmüş idi həzrətindən,	رقیبی سورمشیدی حضرتندن،
Firiştə divi ayırmışdı qatından.	فرشته دیوی ایرمشیدی قاتندن.
Vəlikən aşiqi-dilxəstəyə həm,	ولیکن عاشقی دلخستیه هم،
Cəfa bünyadını qılmışdı möhkəm.	جفا بنیادنی قلمشدی محکم.
Deməzdi kim, rəqib oldı çü məzul,	دیمزدیکم رقیب اولدی چو معزول،
Gərək aşiq ola qatımda məqbul.	کرک عاشق اوله قاتمده مقبول[4].
Cəfa babını qılmışdi guşadə,	جفا بابینی فلمیشدی کشاده[5]،
Vəfa rəsmi bilirməzdi azadə.	وفا رسمی بلورمزدی آزاده.
Tərəhhüm yollarını baqlamışdı,	ترحم یوللرینی بقلمشدی،
Ciyərlər hicr oduna dağlamışdı.	جکرلر هجر اودینه طغلمشدی.
Yürürdi xoş, fərağət aləmində,	یورردی[6] خوش فراغت عالمنده،
Dəgildi hiç aşiqlər ğəmində.	دکلدی هیچ عاشقلر[7] غمنده.
Vəlikən bən ğəribu bisitarə,	ولیکن بن غریبُ بی ستاره،
Olurdum həmnişin əfğanü zarə.	اولردم همنشین افغانُ زاره.
	ص.۸۵
Bu fikr ilə olurdum valehü dəng,	بو فکریله اولوردم والهُ دنک،

---

[1]. ف. که چون نی
[2]. . س. اشتدور بیزه
[3]. ب. اول // ف. شولدم که اول
[4]. بیت ب. نوسخه سینده یوخ
[5]. . بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ
[6]. ف. کزردی
[7]. ف. عارفلر

Ki, ol məhbub şuxu dilbərü şəng.	که اول محبوب شوخی دلبر شنک.[1]
Rəqibin ömrüni çün eylədi kəm,	رقیبک عمرنی چون ایلدی کم[2]،
Nəçün uşşaqa ol olmaya həmdəm.	نیچون عشاقه اول اولمایه همدم.[3]
Məgər kim, var ola mətai əbtər,	مکر کیم وار اوله متاع ابتر،
Ki, daim yarı yardan ayrı istər.	که دایم یاری یاردن آیرو استر.[4]
Əgər ki, yox isə bu xeyrə mane,	اکر که یوخیسه بو خیره مانع،
Nə üçün şəmsi-hüsn olmaya tale.	نه ایچون شمس حسن اولمایه طالع.[5]

صفت نامه فرستادن[6]

Bu rəsm ilə qılırdım sözə ağaz,	بو رسمیله قلوردم سوزه آغاز[7] ،
Ki,nəgah irdi hatifdən bir avaz.	که ناکه اردی هاتفدن بر اواز.
Ki, ey dövran əlindən ağlayan zar,	که ای دوران الندن اغلین زار،
Xəlili, səxtədil, bixiş, biyar.	**خلیلی** خسته دل بی خویش بی یار.
Nəcə bir edənsən ğəmdən şikayət,	نیجه بر ایده سین غمدن شکایت،
Qılasan dərdi-hivrandann hikayət.	قلاسین دردی هجراندن حکایت[8].
Yinə alğıl əlinə xameyi sən,	ینه الغل الوکه خامۀ سن،
Yinə təhrir eylə naməyi sən.	ینه تحریر ایله نامۀ سن.
Bəyan et halını ol bivəfaya,	بیان ایت حالکی اول بی وفایه،
Ki, şayəd qəsd edə tərki-cəfaya.	که شاید قصد ایده ترک جفایه.
Vəgər nə, nə çağadək böylə məhzun,	وکر نی نه چاغه دک بویله محزون[9]،

---

[1]. ب. بیت یوخ
[2]. ف. رقیبونک جونکه قیلدی عمرینی کم
[3]. ب. بیت یوخ // ف. نهان دور اولمدی عشاقه همدم
[4]. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ
[5]. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ
[6]. عنوان ت. و ب. -ده یوخ ، ف. –دن الینیبدیر//س."مثنوی"
[7]. ب. سوزله ساز //س. سوزله ساز
[8]. ف. روایت //س. ایده سن
[9]. ب. وکرنی نیچپادک بیله ای جان

Olasın dərdi-həsrətdən ciyər xun. اولاسین درد حسرتندن[۱] جکرخون.

صورت نامه[۲]

Çü qıldım bu kəlamı cümlə əsfa, چو قلدم بو کلامی جمله اصفا[۳]،
Düzətdim xamə, qıldım namə inşa. دزتدم خامه قلدم نامه انشا.
Bunı yazdım ki, ey sərvi-rəvanım, بونی[۴] یازدم که ای سرو روانم،
Muradi könlümün, cismimdə canım. مرادی کوکلمک جسممده جانم.[۵]
Çü sənsən hüsn elinin padşahi, چو سنسین حسن الینک پادشاهی،
Qulunam, halıma qılğıl nigahi. قولوکم حالمه قلغل نکاهی.

ص.۸۶

Necə bir bağrımı qan edəsin sən, نیجه بر بغرمی قان ایده‌سن سین،
Bana düşmənlərim şad edəsin sən. بکا دشمنلرم شاد ایده سن سین[۶].
Nəhayət yoxmudur hicrana, ey dost, نهایت یوقمدر هجرانه ای دوست،
Gözün qımazam, içib qana, ey dost. کزوک قنمزم ایچب قانه ای دوست[۷].
Nəcə bir zülmi-bidad edəsin sən, نچا بر ظلم بی داد ایده سن سن،
Bənim düşmənlərim şad edəsin sən. بنم دشمنلرم شاد ایده سن سن.[۸]
Əgər hicran isə irdi kamala, اکر هجرانسه اردی کماله،
Bənəm ğəmdən üş döndüm hilala. بنم[۹] غمدن اوش دندم هلاله.
Məgər öldürmək ola qəsdin, ey yar, مکر اولدرمک اوله قصدک ای یار،
Vəgər nə, canıma cövr eylədi kar. وکر نی جانمه جور ایلدی کار.

---

۱. ب. حسرتله
۲. ت. نوان یوخ برلین ده وار// ف. "صفت نامه"//س."صورت نامه برسالت"
۳. ب. بن کلامی بونده اخفا //س. بن ده عشقه
۴. ف. مونی
۵. بوراداان سونرا فرانسه نوسخه سی ناقصدیر و سحثفه لری یوخ.
۶. ب. اشومی دن کون افغان ایده سن سن//س. چو بلبل بنی نالان ایده سن سن
۷. ت. بیت یوخ//س. نیجه بر اغلدرسک کولدر ای دوست
۸. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
۹. ب. بنیسم

Əgər suçum var isə, öldür ey dost, اکر صوچم واریسه اولدر ای دوست،
Necə bir ağladırsan, güldür ey dost.. نیجه بر اغلدرسین کُلدر ای دوست.
Bilirsən kim, cahanın yox sübatı, بلورسن کم جهانک یق ثباتی،
İnən çox etmə şahım suyatı. اکن چوق اتمه شاهم سّیاتی.
Camalına inəndə olma mğrur, جمالوکه اکنده اولما مغرور،
Bəni cövrü cəfadan qılma məqhur. بنی جورُ جفادن قلما مقهور.

غزل[1]

ای لبی غنچه نیجه جور اده سین جانمزه،
دخی قانمزمی عجب خونی کوزک قانمزه.

Ey ləbi ğönçə necə cövr edəsin canımıza
Daxı qanmazmı əcəb xunı gözün qanımıza.

نوله لطف ایلیوبن[2] جمعنه سعی ایلرسک،
زلفک اوجندن اولن حال پریشانمزه.

Nola lütf eyləyübən cəminə səy eylərisən,
Zülfün ucundan olam hali-pərişanımıza.

نه روادر قلووز آه فغان بز دون کون،
سن قلق طتمیسین[3] ناله و افغانمزه.

Nə rəvadır qılavuz ahü fəğan biz dünü gün,
Sən qulaq tutmayısan nalə vü əfğanımıza.

دل یقب جان یقبن طیمدی چون فتنه کُزک،
نچه کوز قاره ادب قصد اده ایمانمزه[4].

Dil yıxıb, can yıxıban doymadı çün fitnə gözün,
Neçə göz qara edib, qəsd edə imanımıza.

راه عشقکده **خلیلی** نه بلا چکدوکنی،

---

[1]. ق. غزل وار ٦١٢ ص. ٤٧٦
[2]. ب. ایلیه سن
[3]. س. قولاغ اورمیه سک
[4]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ

نظر اتسک بلسین دفتری دیوانمزه.

Rahi-eşqində, **Xəlili** nə bəla çəkdigini,
Nəzər etsən biləsən dəftəri-divanımıza.

ص.۸۷

جست رسول بغير بستادن نامه[۱]

Çü bu vəchilə yazdım naməyi bən,	چو بو وجهيله[۲] يازدم نامهٔ بن،
Əlimdən yerə saldım xaməyi bən.	المدن ييره صالدم[۳] خامهٔ بن.
Dedim kim, bəndən ola yara qasid?	ديدم کم بندن اوله ياره قاصد،
Ki, varıb ərz edə yara məqasid.	که وارب عرض ايده ياره[۴] مقاصد.
Bu işdə kim bana yar ola ya rəb?	بو اشده کم بکا يار اوله يارب،
Bənimlə yari-dildar ola ya rəb?	بنمله يارِ دلدار اوله يارب.
Dil aydır: Ey cəfa oduna yanmış,	دل ايدُر ای جفا اودينه ينمش،
Cahanın karu barından usanmış.	جهانک کارُبارندن اوصنمش.
Yinə sən ol rəsuli ol çələbin,	ينه سن اول رسول اول چلبک[۵]،
Gülə xoşdur gəğani əndəlibin.	کُله خشدر فغانی عندليبک.
Səni bilməz həbibin, ey bəlalı,	سنی بلمز حبيبک ای بلالو،
Ki, üzünə bilə deyü, çəjmə qayğı.	که يوزکا[۶] بيله ديو چکمه قيغو.
Səni bu surətə qoymuş bu dövran,	سنی بو صورته قويمش بو دوران،
Uşatma, bu baxanlar deməz insan.	اوشتمه[۷] بو بقنلر ديمز انسان.
Üzünün rəngi dönmüş zəfirana,	يوزکک رنکی دنمش زعفرانه،
Gözünün bənzəmiş yaşları qana.	کُزوکک بکزمش يشلاری قانه.

---

۱. ت. نوسخه سينده عنوان يوخدور برلين ده وار
۲. ب. رسميله //س. رسميله
۳. س. ييره صالدم المدن
٤. ب. اکا // س. انه
٥. ب. حبيبوک //س. حبيبک
٦. ب. اوشنمه //س. اوشنمه
٧. ب. که يوزوکه

Ciyər yaxmışsan, ey miskin cəfadan,	جکر یقمش سن ای مسکین جفادن،
Kamana bənzəmi qəddin bəladan.	کمانه بکزمش قدک بلادن.
Yüri, var naləni ərz et, uşanma,	یُری وار تالکی عرض ایت اوشنمه،
Səni bu surət ilə böylə sanma.	سنی بو صورتله بویله صنمه.
Ki, şayəd dərdinə bir mərhəm ola,	که شاید دردکا بر مرهم اوله،
Ğəmindən necə bir çeşmin nəm ola.	غمندن نیجه بر چشمک نم اوله.

ص.۸۸

روان شدن عاشق برسالت[۱]

Çü dil bu vəch ilə verdi nəsihət,	چو دل بو وجهله[۲] وردی نصیحت،
Qəbul etdim, nə olursa fəzihət.	قبول اتدم نه اولورسه فضیحت.
Əlimdə namə döndüm qasidanə,	المده نامه دتدم[۳] قاصیدانه،
Yarın yoluna girdim aşiqanə.	یارک[۴] یولینه کردم عاشقانه.
Varıb dərgahına, qıldım zəmin bus,	وارب درکاهنه قلدم زمین بوس،
Umaram kim, olam qatında munis.	امارم کم (اولام) قاتنده مونس[۵].
Dedim kim, şahdan varisə dəstur,	دیدم کم شاهدن واریسه دستور،
Rəsulam, üş əlimdə namə məsrur.	رسولم اوش المده نامه مسطور[۶].
Çü şahi qıldılar bəndən xəbərdar,	چو شاهی[۷] قلدلر بَندن خبردار،
Dedi: Gəlsin, görəlm nə xəbər var.	ددی کلسون کُرالوم نه خبر وار.

دیدن محبوب[۸]

Çü girdim, gördüm ol namehribanı,	چو کِردم کوردم[۹] اول نامهربانی،

---

۱. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور برلین دن آلنیبدیر.
۲. س. رسمیله
۳. ف. آلدم
۴. ف. روانی// س. کرب یارنک یولینه
۵. ب. اومارم اولمیم قاتنده مایوس// ف. اومارم اولمیم قاتنده مایوس
۶. ب. مستور//ف. مستور
۷. ف. چو یاری قلدیلر مندن خبردار//دیدی کلسون کوریم نه خبر وار
۸. ب. "دیدن محبوب و عرض کردن عشق"//س."دیدن محبوب و غرورکردن عشق"
۹. ف. کیروب کوردوم جون

Pəri-peykəq, həbibi-dilsitani.	پری پیکر[۱] حبیب دلستانی.
Başıma çıxdı sevdanın buxarı,	باشومه چقدی سودانک بخاری،
Üz vurdum payına biixtiyari.	یوز اوردم پاینه[۲] بی اختیاری.
Rəvan oldı rəvani əqlim başımdan,	روان اولدی روانی[۳] عقلم باشمدن،
Tutuşdı şövq odı içim daşımdan.	طتشدی شوق[۴] اودی ایچم طشمدن.
Tutub səbrim yaxasın, eylədim çak,	طوتب صبرم[۵] یقاسین ایلدم چاک،
Başıma payi-rahından qodum xak.	باشمه پای[۶] راهندن قُدم خاک.
Möhəbbət bəhri daşıb gəldi vəchə,	محبت بحری طاشوب[۷] کلدی وجه،
Cahan gözümə gəlməz, oldı covcə.	جهان کوزمه[۸] کَلمَز اولدی جوجه.

ص.۸۹

Buraxdım namusi, namilə ari,	برقدم ناموسی نامیله[۹] عاری،
Lisanıma bu sözlər oldı cari.	لسانومه بو سزلر اولدی جاری.
Ki, irdim şəməə, bir pərvanəyəm bən,	که اردم[۱۰] شمعه بر پروانیم بن،
Qoyun kim, yanayım bən, yanayım bən.	قیک[۱۱] کم یانیم بن بانیم بن.
Təbibə irdim, əlhəq dərdməndəm,	طبیبه اردم الحق دردمندم،
Bəhəmdillah ki, buldı dərdimə əm.	بحمداللــه که بولدی دردمه ام[۱۲].
Mühibbəm, aşiqğm, zarəm, ğəribəm,	محبم عاشقم زارم غریبم،
Gülə irmiş, yaxılmış əndəlibəm.	کله ارمش[۱۳] یقلمش عندلیبم.

---

[۱]. ف. ملک صورت
[۲]. ف. سحده
[۳]. س. همان
[۴]. ف. عشق
[۵]. ب. صبرک
[۶]. ب. خاک // ف. خاک پایندن
[۷]. ف. جوشوب
[۸]. ف. چشمومه
[۹]. ب. برقدم نام و ناموسی و // ف. برخدم نامیله ناموس و
[۱۰]. ب. ارشدم //س.یتشدم
[۱۱]. ب. قوکز //س. قوکز
[۱۲]. ب. مه اردی دردمه ام
[۱۳]. ب. فراقندن

خلاصه سخن[۱]

Çü gördi halımı ol sərv-qamət,	چو کُردی حالمی اول سرو قامت،
Əcəbdir, dedi, qasiddə əlamət.	عجبدر دیدی قاصیدده علامت.
Rəsula bənzəməz, bu aşiq ancaq,	رسوله بکزمز بو عاشق انجق،
Rəhi-eşqimdə yari-sadiq ancaq.	ره عشمده یاری صادق انجق.
Üzünə su səpin, əqli dərilsin,	یوزینه صو سپک عقلی درلسون،
Əgər ölü isə, daxı dirilsin.	اکر اولدییسه[۲] دخی درلسون.
Su səpdilər, həmandəm huşa gəldim,	صو سپدلر هماندم هوشه کلدم،
Bu şeiri nəğmə edib, cuşa gəldim.	بو شعری نغمه ایدب جوشه کلدم.

غزل[۳]

سرو اُلمی بو قد یا عرعرمی بارک اللـه،
شهد اولمی بو لب یا شکرمی بارک اللـه.

Sərv olamı bu qədd, ya ərərmi, bərakallah,
Şəhd olamı bu ləb, ya şəkərmi, bərakallah

ص.۹۰

مهر اولمی بو مه[۴] یا ماه چارده می،
یا جمع دلده شمع انوارمی[۵] بارک اللـه[۶].

Mehr olamı bu məh, ya mahi-çardəh mi,
Ya cəmi-dildə şəmii-ənvar mi bərakallah.

بو زلف عنبرینمی یا طرهٔ مطرا،
سنبلمی بو پری مشک زمزمی[۷] بارک اللـه.

---

۱. ب. "مثنوی" // ف. عنوان یوخ//س."تعجب کردن محبوب رسولرا"
۲. ف. اولمیش ایسه
۳. ف. بو غزل یوخ و یئرینده باشقا غزل وار// پ.وار ۲۱۳۵ص.۸۰۱
۴. پ. صورت
۵. ب. یا شمع جمع دلده انورمی
۶. س. بیت یوخ
۷. ب. مشک ازهرمی // پ. مشک اسفر

Bu zülf ənbərmi, ya türrəyi-mütərra,
Sünbülmi bu pəri, müşki-zəmzəmmi, bərakallah.

سلطانمی جهانک بو معدن لطافت،
اقلیم دلده یاخود سرومی بارک اللـه[۱].

Sultanmi cahanın bu məədəni-lətafət,
İqlimi-dildə, yaxud sərvmi, bərakallah,

جانمی بو جهانوک روحک روانمی یا،
دوری زمانده یاخود دلبرمی بارک اللـه[۲].

Canmı bu cahanın, ruhi-rəvan mi , ya,
Dövri-zamanda, yaxud dilbəmi, bərakallah.

محبوب جانفزامی یا یار پرصفامی،
یا حسن النده شاه اشهرمی بارک اللـه[۳].

Məbubi-canfəza mi, ya yari-pürsəfa mi,
Ya hüsn elində şahi-əşhərmi, bərakallah.

بلبلی سویلین بو یا طوطی شکرخوار،
یاخود **خلیلی** داعی چاکرمی بارک اللـه[۴].

Bülbüli söyləyən bu, ya tutiyi-şəkərxar,
Yaxud, Xəlili, daiyi çakərmi, bərakallah.

خطاب کردن با محبوب[۵]

پس اندن دیدی[۶] ای محبوب جانی،	Pəs andan dedi: Ey məhbubi-cani,
جهان کلزارینک سرو روانی[۷].	Cahan gülzarının sərvi-rəvani.
جمالک کلستانی خرم اولسون[۸]،	Camalın gülüstani xürrəm olsun,

---

۱. س. بیت یوخ
۲. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
۳. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
٤. بیت ت. نوسخه سینده یوخ.
٥. ت. نوسخه سینده عنوان یوخ برلین
٦. ب. دیدم ای محبوب دلبر
۷. ب. سرو سمن بر
۸. ف. آلیازماسیندا بوراداان سونرا یوخ ، صحیفه دومه سی وار

Həmişə düşmənin ömri kəm olsun.	همیشه دشمنک عمری کم اولسون.
Yavuz gün görməgil hərgiz cahanda,	یاوز کون کورمکل[۱] هرکز جهانده،
Yoluna can fida olsun cahanda.	یولوکه جان فدا اولسون جهانده.
Bugün sən hüsn elinin sərvərisən,	بکون سن حسن الینک سروری سن،
Mələk surətlilər sərdəftərisən.	ملک صورتلولر[۲] سردفتریسن.
Rəvamıdır ki, ey sultani-xuban,	روامیدر که ای سلطان خوبان،
Ola aşiqlərin giryanü büryan.	اوله عاشقلرک کریان بریان.
Cəgaya yox durur hərgiz nəhayət?	جفایه یقدرر هرکز نهایت،
Kimə varıb qılam səndən şikayət ?	کمه وارب قلم سندن شکایت.
Ki, səndən ayrı yoxdur padişahım,	که سندن ایرو یقدر پادشاهم،
Üzün ayinədir hər dəm nigahım.	یوزک آینه در هردم[۳] نکاهم.
Əgər var isə bu icrana payan,	اکر واریسه بو هجرانه پایان،
Dəmidir, ey sənəm, etdirmə əfğan.	دمیدر ای صنم اتدرمه افغان.

ص.۹۱

Vəgər kim, yoxsa dərmanın bu dərdə,	وکر کم یوغسه درمانن بو درده[۴]،
Qo kim, barı verəyin can bu dərdə.	قو کم باری ویراین جان بو درده.
Ki, səndən areı sağ olmaq,nə mümkin?	که سندن ایرو صاغ اولمق نه‌ممکن،
Tapından bən iraq olmaq,nə mümkin?	طپکدن بن اراغ اولمق نه ممکن.[۵]
Ğəribəm, ey həbibim, alma ahım,	غریبم ای حبیبم المه آهم،
Qalar boynunda, olur həm, günhım.	قالور بوینکده اولور هم کناهم.

خطاب محبوب[۶]

---

۱. ب. یوز کوز کورمسون// س. کورمسون
۲. ب. صورتلرک
۳. ب. هرکز
۴. ب. وکرنی یوغسه بو درده درمان// قوکز باری بو دردده ویرین جان
۵. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
۶. برلین نوسخه سی "شفقت و مهربانی کردن عاشقرا"..س."سوال کردن عاشق به معشوق"

Çü bu sözlərdən ol yari-qəmərvəş,	چو بو سزلردن اول یاری قمر وش،
Eşitdi, rəhm edib, olmadı sərkəş.	اشتدی رحم ایدب اولمادی سرکش.
Dedi:Çün, gəldin, ey biçarə dərviş,	دیدی چون کلدک ای بیچاره درویش[1]،
Fəraq oduna yanmış zarü dilriş.	فراق اودینه یانمش زار دلریش.
Fərasət çeşmi ilə baxdə vü gördi,	فراست چشمله باقدی و کوری،
Nədir halın, ey miskin, dedi, sordı.	نه‌در حالک ای مسکین دیی صُردی.
Nədir bu surət, bu halə məəni ?	ندر بو صورتُ بو حاله معنی،
Səni bilməyələr sandı kimı yəni?	سنی بلمایلر صندکمی یعنی.
Cəfadan bənzər oldı, taqətin taq,	جفادن بکزر اولدی طاقتنک طاق،
Dəli canını yaxdı mari-əşvaq.	دلو جانوکی یقدی مار اشواق.[2]
Ki, tərk etdin təriqi-səbrü naçar,	که ترک اتدک طریق صبر[3] ناچار،
Keçib dünyadan, oldun talibi-yar.	کیچوب دنیادن اولدک طالب یار.
Yolumda qılmadın səyini, təqsir,	یولمده قلمدک سعیوکی تقصیر،
Nədir məqsudun, eylə bana təqrir.	ندر مقصودک ایله باکه تقریر.

مرحمت خواستن از محبوب[4]

Dedim kim, ey gözəllər şəhriyarı,	دیدم کم ای کوزللر شهریاری،
Cahanın canu cananın qərarı.	جهانک جان و جانک قراری.

ص.۹۲

Çü sirrim sana oldı aşikara,	چو سرّم ساکه اولدی آشکارا،
Qulunam, ey sənəm halıma gör ha.	قلوکم ای صنم حالومه کور ه(ا)[5].
Ğəribəm, dərdi-hicran ilə xəstə,	غریبم درد هجرانیله خسته،

---

[1]. س. عاشق//عاشق
[2]. بیت ب. نوسخه سینده یوخ
[3]. ب. زهد
[4]. ت. عنوان یوخ//س. "جواب دادن عاشق به محبوب"
[5]. ب. بوبین حال مرا بهری خدا را// س. بیت یوخ

Qulunam, ey sənəm şikəstə, bəstə.	قلوکم ای صنم شکسته بسته.
Ğəmi-eşqin bəni zar eyləmişdir,	غمی عشقک بنی زار ایلمشدر،
Cahanı başıma dar eyləmişdi.	جهانی باشومه طار ایلمشدر.
Bəni rədd etmədi, ey sərvi-rəvanım,	بنی رد اتمدی ای سرو روانم،
Qəbul eylə ki, olam qapında xanim.	قبول ایلا که اولم قاپکده خانُم.[۱]
Dəriğ etmə camalın bən qulundan,	دریغ اتمه جمالک بن قلوکدن،
Yaşırma, gül yanağın bülbülündən.	یاشرما کل یکاغک بلبلکدن.
Dilərəm səndən, ey sultani-xuban,	دلارم سندن ای سلطان خوبان،
Olam üzünə qarşı şadu xəndan.	اولم یوزوکه قرشو شاد خندان.[۲]

ترحم کردن دلبر برای عاشق[۳]

Həzaran lütf ilə ol yarı-dilcu,	هزاران لطفیله اول یار دلجو،
Dedi: Cövr axır oldı, çəkmə qayğu.	ددی جور آخر اولدی چکمه قیغو.
Tükəndi, qalmadı əyyami-firqət,	دکندی قلمدی ایام فرقت،
İrişdi, xürrəm ol həngami-fürsət.	ارشدی خرم اول هنکام وصلت.
Qayırma kim, vəfanın irdi dövri,	قایرما کم وفانک اردی دوری،
Yazıqdır, necə edək sənə cövri.	یزقدر نیجه ایدک[۴] سکا جوری.
Visalə vədəmiz fərdaya olsun,	وصاله وعده مز فردایه اولسون،
Təvəqi söhbəti səhraya olsun.	توقف صحبتی صحرایه اولسون.

حیات یافتن از کفتار محبوب[۵]

Çü bu vəchilə döndi ol səmənbər,	چو بو وجهله دُکدِی اول سمن بر،

---

۱. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ.
۲. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ.
۳. ب. "بشارت دادن محبوب عاشق را"//س."سوال کردن محبوب به عاشق و وعده دادن"
٤. ب. ایدم // س. ایدم
۵. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور برلین دن الینیبدیر// س."مثنوی".

دِلِنده طوطیی ارواحنه شکر.	Dilində tutiyi-ərvahına şəkkər.
فرحدن قودم اياغنده باشم[١]،	Fərəhdən qodum ayağında başım,
اقتدم کوزلرمدن قانلو یاشم.	Axıtdım gözlərimdən qanlı yaşım.

ص.٩٣

اولویکن درلدم آدم اولدم،	Ölü ikə dirildim, adəm oldum,
صناسین پادشاه عالم اولدم.	Sanasan padşahi-aləm oldum.
ولی دل صحبت صحرایه کویمز،	Vəli, dil söhbəti-səhraya küyməz,
صفادن جان ورر فردایه کویمز.	Səfadan can verər, fərdaya küyməz.
الندن[٢] نکلور ناکام و ناچار،	Əlindən nə gəlir nakamü naçar,
بقوب فردایه قلدی کوزلری[٣] چار.	Baxıb fərdaya, qıldı gözləri çar.

رفتن عاشق[٤]

ینه چون آفتاب عالم افروز،	Yinə çün aftabi-aləm əfruz,
نقاب الدی یوزندن اولدی نوروز.	Niqab aldı üzündən , oldı nov ruz.
زر انعام ایلدی زرین سپردن،	Zər ənam eylədi zərrin sipərdən,
جهان یوزینه زیور وردی زردن.	Cahan üzünə zivər verdi zərdən.
جهانک خلق جمله پیر و برنا،	Cahanın xalqı cümə pirü bürna,
قامو اشلو اشینه اولدی جویا.	Qamu işli işinə oldı cuya.
بنی درویش دلریش شکسته،	Bəni dərvişi-silrişi-şikəstə,
غریبُ عاشقُ مسکینُ خسته.	Ğəribü açiqü miskinü xəstə.
تفرج ایدرک صحرایه چقدم،	Təfərrüc edərək səhraya çıxdım,
ارشدم وعدۀ فردایه چقدم.	İrişdim, vədəyi-fərdaya çıxdım.
بقب یولاره چشمم ایلدم چار،	Baxıb yollara, çeşmim eylədim çar,

---

١. ب. باشی// یاشی
٢. ب. المدن
٣. ب. قلدم کوزلرم
٤. برلین "مثنوی"//س."رفتن عاشق به صحرا"

Çü bülbül sözə gəldim, eylədim zar. — چو بلبل سوزه کلدم ایلدم زار[۱].

مثنوی[۲]

Bizdən ol nigari-lalə fuxsara, — برزدن اول نکار لاله رخسار،
Göründi şöylə kim, mahi-dəhi çar. — کرندی شیله کم ماه دهی چار.
Gəlir ol şah iki həmrah önüncə, — کلور اول شاه اکی همراه اوکنجه،
Bulut kibi yürürlər mah önüncə. — بلوت کیبی یُرورلر ماه اوکنجه.
Dərunum doldı zövqilə səfadan, — درونم طولدی ذوقیله صفادن،
Münəvvər eylədi nuri-Müstəfadan. — منور ایلدی نوری مصطفادن.
Bədiha eylədim bu şeiri ağaz, — بدیهی ایلدم بو شعری آغاز،
Çü bülbül sözə gəldim, eylədim saz. — چو بلبل سوزه کلدم ایلدم ساز.

ص.۹۴

غزل[۳]

لطفله (شول) قرشودن کل یوزلو یارمدر کلن،
کوکلمک شهرنده یعنی شهریارمدر کلن.

Lütfilə şol qarşıdan gül üzlü yarımdır gələn,
Könlümün şəhrində , yəni şəhriyaımdır gələn.

عندلیب جانه جوریله جفا قلدوغنه[۴]،
عذر[۵] ایدب رآه وفادن کلعذارمدر کلن.

Əndəlibi-cana cövrilə cəfa qıldığına,
Üzr edib, rahi-vəfadan gül üzarımdır gələn.

اول کمال حسنله دور زمانک یوسفی،
بوی زلف مشک آهوی نکارمدر[۶] کلن.

---

۱. ب. بو شعری ایدریدم دلده تکرار//س. بو شعری ایلریدم دلده تکرار
۲. س. "پیدا شدن محبوب از دوران"
۳. ق. غزل وار ٥٤٢ ص. ٤٢٦ // جامع المعانی مجموعه سینده ص. ٥٥٧
۴. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
۵. س. لطف
۶. ب. آهوی تتارمدر // ج. اول دل و جانم امیدی یارغارمدر کلن

Ol kamali-hüsn ilə dövri-zamanın Yusifi,
Buyi-zülfi müşki, ahuyi-nigarımdır gələn.

اول مغول چین کوزلری آهوی شیرافکن کلیر،
بوی مشک و زلف روی ای نشانمدر کلن[۱].

Ol Müğül, Çin gözləri ahuyi-şirəfkən gəlir,
Buyi-müşkü zülfi-ruyi ay nişanımdır gələn.

لعل جان بخشندن اول بخش ایلین جانسزلره،
یعنی اول عیسی نفسلو اختیارمدر کلن[۲].

Ləli canbəxşindən ol bəxş eyləyən cansızlara,
Yəni ol İsa nəfəsli ixtiyarımdır gələn.

جلوهٔ طاوس اولن[۳] سرو قباپوشمدر اول،
سویلمکدن[۴] لطف ایله کوهر نشانمدر کلن.

Cilveyi-tavus olan, sərvi-qəbapuşumdur ol,
Söyləməkdən lütf ilə gövhər-nişamımdır gələn.

کر **خلیلیم** بو یلده جان ویرم شکرانه بن،
چون خلیلم[۵] دلبرم یارم نکارمدر کلن.

Gər **Xəliliyəm** bu yolda, can verəm şükranə bən,
Çün xəlilim, dilbərim, yarım, nigarımdır gələn.

رسیدن محبوب و سوال و جواب[۶]

Həzar ezaz ilə ol şahi-xuban,	هزار اعززله اول شاه[۷] خوبان،
Gəlib, gördi bəni üryanü giryan.	کلب کوردی بنی عریان[۸] کریان.
Salam etdi bana izzət ilə ol,	سلام اتدی بنکا عزتیله اول،

---

۱. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ یالنیز ق. ده وار // ج. بوی زلف مشک آهوی تاتارمدر کلن
۲. ت. بیت یوخ. // ج. مجموعه ینده بیت یوخ
۳. ق. ایدن // ج. ایدر
۴. ق. سلیسجک
۵. ب. حبیبم //س. حبیبم// ق. حبیبم
۶. برلین " رفتن محبوب در باغ را"//س."امدن محبوب و سوال جواب دادن"
۷. س. یار بریان
۸. ب. کریان

Gəlib-keçdi həzaran naz ilə ol.	کلوب کچدی هزاران نازله اول.[۱]
Rəvan oldı haman , bir bağa girdi,	روان اولدی همان[۲] بر باغه کردی،
Sanasan hürrdur, uçmağa girdi.	صناسین حوردر اُچماغه کردی.
Təmaşa edərək bostan içində,	تماشا ایدرک بستان اچنده،
Oturdı bir dirəxtistan içində.	اتردی بر درختستان اچنده.
Pəs andan fəthi-bab edib kəlama,	پس اندن فتح باب ایدب[۳] کلامه،
Təvəcüh eylədi bu bən ğulama.	توجه ایلدی بو بن غلامه.
Fərağımdan nədir halın, dedi, dust,	فراقمدن ندر حالک ددی دوست[۴]،
Bəhəmdollah ddedim,var kəmigu pust.	بحمدالله دیدم وار کموکو[۵] پوست.

ص.۹۵

Dedi: Kim idi yoldaşın bu yolda,	ددی کمیدی یولداشک بو یولده،
Dedim kim, möhnətü ğəm sağ-solda.	ددم کم محنت غم صاغ صلده.
Dedi: Umarmıdın bəndən vəfayi?	ددی اومرمدک بندن وفایی،
Dedim: Olaydı çəkdirvən cəfayi.	دیدم اولیدی چکدُورن جفایی.
Dedi kim, yeyib-içdigin nə idi ?	ددیکم ییوب اچدوکک نه ییدی،
Dedim ki, zəhrü hicrü ğüssə idi.	ددمکم زهرُ هجرُ غصه ایدی.
Dedi: Varırmidi uyxuya çeşmin ?	دیدی واررمدی ایخویه چشمک،
Dedim: Uymağa qoymıdı çeşmin.	دیدم اویومغه قُرمیدی چشمک[۶].
Dedi: Olarmıdı, çeşmim xəyalı,	ددی اولرمدِ چشموم[۷] خیالی،
Dedim: Andan dəgildim hic xali.	ددم اندن دکلدم هیچ خالی.
Dedi: Halın nədir şimdi, ey miskin ?	ددی حالک ندر شمدی ای مسکین،

---

[۱]. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ س. ده وار
[۲]. ب. روان
[۳]. ب. باب اتدک
[۴]. س. دیدی حالک فراقمدن ندر دوست
[۵]. ب. بحمدالله ددم بو حاله ای
[۶]. ب. خشمک
[۷]. ب. حسنوم

Dedim, şad oldı könlüm, buldı təskin. — دیدم شاد اولد[1] کوکلم بلدی تسکین.
Dedi: Gər eylər isəm yinə mərdud? — ددی کر ایلریسم ینه مردود،
Dedim: Hazir durur istəkdə məbud. — ددم حاضردرر استکده معبود.
Dedi: Xuf eyləmə ey yari-sadiq, — ددی خوف ایلما ای یار صادق،
Bugün tale durur ğayət muvafiq. — بکون طالع درر[2] غایت موافق.
Bulunmaz dəgməniz bu rəsmə fürsət, — بولنمز دکمکز بو رسمه فرصت،
Bugün kibi fürsəti gərgil ğənimət. — بوکون کبی فرصتی کورکل غنیمت.
Əgər kim, olmayaydı təəni-əğyar, — اکر (کم) اولماییدی طعن اغیار،
Duni-gün eylər idik söhbəti, yar. — دونی کون ایلریدک صحبتی یار.[3]
Hələ şimdi qılalım eyşu işrət, — هله شمدی قلالم عیش و عشرت،
Ələ girincə bu növilə fürsət. — اله کیرنجه بو نوعیله فرصت.[4]
Pəs andan eyşə məşğul olduq, ey yar, — پس اندن عیشه مشغول اولدق ای یار،
Birazdan oxuduq divani-əşar. — برزدن اوقدق[5] دیوان اشعار.
Biraz saət keçənki macəradan, — براز ساعت کیچنکی ماجرادن،
Hikayət eylədi çünü çiradan. — حکایت ایلدی[6] چون چرادن.

ص.۹۶

صفت صحبت به وصل[7]

Necə şərh edim ol söhbət səfasın, — نجه شرح ایدم (اول) صحبت صفاسین،
Kişi bulduqda könlli müstəfasın. — کشیی بُلدُقده[8] کوکلی مصطفاسین.
Anın fəqində hiç olarmı fürsət, — آنک فرقنده هیچ اولرمی فرصت[9]،

---

[1]. اول که
[2]. ب. بکندر طالعک
[3]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// س. ایلریدم
[4]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
[5]. ب. اوقدم // س. اوقدم اشعار دیوان
[6]. سو ایلدم
[7]. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ// س. وار .
[8]. ب. کشی بولدقده // س. بولدقده
[9]. س. صحبت

Açılmaz kimsəyə bu babi-dövlət.	اچلمز کمسیه بو باب دولت.
Məəlqıssa bu eyş, olunca axşam,	مع القصه بو عیش اولنجه اخشام،
Səfa vü işrət ilə buldı əncam.	صفا و عشرتیله بولدی انجام.
Pəs andan lütfu ikram ilə ol mah,	پس اندن لطف اکرامیله اول ماه،
Durub-getdi həman dəm guşeyi-rah.	طرب کتدی هماندم کوشهٔ راه.
Səhər yeli kibi oldı rəvan ol,	سحر ییلی کیبی اولدی روان اول،
Gözümdən çün pəri oldı nihan ol.	کوزمدن چون پری اولدی نهان اول.
Həman dəm bən bağrımın başilə qaldım,	هماندم بن بغرمک باشیله قلدم،
Ciyər xun çeşmimin yaşilə qaldım.	جکرخون چشمومک[1] یاشیله قلدم.
Nəzər qıldım ki, söhbətdən əsər yox,	نظر قلدم که صحبتدن اثر یق[2]،
Həman bən qalmışam, ayrıq bəşər yox.	همان بن قلمیشم ایرق بشر یق.
Dedim: Yarəb, düşüm mi, ya xəyalım,	دیدم یا رب دوشم می یا خیالم،
Ki, döndi uyxudan dönmüşsə halım.	که دوندی ایقودن دونمشسه حالم.
Və yaxud, sanki məst idim, ayıldım,	ویاخود صانکی مست ایدم ایلدم،
Özümi yalnız gördüm, bayıldım ?	اوزومی یالنیز کوردم باییلدم.
Fəğan edib, dedim va həsrəta, vay,	فغان ایدب دیدم وا حسرته وای،
Ğəribəm, neyləyim, va ğürbətə, vay.	غریبم نیلیم وا غربته وای.
Noleydi, ola ol eyşü işrət ?	نیلیدی اولا اول عیش و عشرت،
Nədir şimdi bu ahi-sərdu həsrət.	ندر شمدی بو آه سرد و حسرت.
Noleydi ola ol aşinayi,	نیلدی اولا اول آشنایی،
Nədir şimdi, nədəndir bu cəzayi.	ندر شمدی ندندر بو جزایی.
Noleydi, ola ol zövqu səfalar?	نیلیدی اولا ذوق و صفالر،
Nədəndir barı şimdi bu cəfalar.	ندندر باری شمدی بو جفالر.

[1]. ب. کوزموک

[2]. ت. بوراداان "خاتمه کتاب" قدر یوخ// ب. . بوراداان "خاتمه کتاب" قدر یوخ

Fərağa, həsrətə, dərdə dəriğa,	فراقه حسرته درده دریغا،
Ki, təbdil oldı vəslət ayrılığa.	که تبدیل اولدی وصلت ایرولغا.
Çü gördüm qılmamış bir kimsə dəmsaz,	چوکوردم قلمامش برکمسه دمساز،
Düzətdim sözlərə, bu şeirə ağaz.	دوزتدم سوزلره بو شعره آغز.

صفت صحبت یار

Pəs andan düzdi mütribər tərانə,	پس اندن دزدی مطربلر ترانه،
Fəğanə başladı çəngu çəğanə.	فغانه بشلادی چنک و جغانه.
Dəfin avazı vu neyin fəğani,	دفک آوازی و نایک فغانی،
Könül açdı, fərəhləndirdi canı.	کوکل اچدی فرحلندردی جانی.
Tuta tənbura düzükcə Nəvayi,	دوته طنبوره دوزدکجه نوایی،
Verirdi cana buyi-aşinayi.	ویرودی جانه بویی آشنایی.
Çü çəngi çəngə vuruban düzətdi,	چو جنکی چنکه اوروبن دوزتدی،
Fələkdə Zöhrə ahəngin gözətdi.	فلکده زهره آهنکن کوزتدی.
Olub güyəndələr hər dəmdə güya,	اولوب کوینده لر هر دمده کویا،
Oxurlardı müdam əşari-ğərra.	اقرلردی مدام اشعار غرا.
Yürütdi saqilərləlin qədəhlər,	یورتدی ساقیلر لعلین قدح لر،
Könüldən getdi ğəm, gəldi fərəhlər.	کوکلدن کتدی غم کلدی فرح لر.
Şu rəsmə oldı gərmagərm söhbət,	شو رسمه اولدی کرماکرم صحبت،
Ki, bir-birinə verməzlərdi fürsət.	که بیر بیربنه ویرمزلردی فرصت.
Şərabu səbəzə vu saz, daxı yar,	شراب و سبز و ساز داخی یار،
Müyəssər oldı, çün bitəəni-əğyar.	میسر اولدی چون بی طعن اغیار.
Rəvan etdi fərəhdən gözlərim yaş,	روان اتدی فرحدن کوزلرم یاش،
Dilər anın ayağında qodı baş.	دیلار انک ایاغنده قودی باش.
Oxudum işbu şeiri , düzdüm avaz,	اوقدم اشبو شعر دزدم آواز،
Nəvama bülbüli-can oldı dəmsaz.	نوامه بلبل جان اولدی دمساز.

غزل فراق[1]

شادکن قلدی بنی اوش یکدن کریان فراق،
بغرومی قلدی کباب بو سینمی بریان کباب.

Şadikən qıldı bəni üş yenidən giryan fəraq.
Bağrımı qıldı kabab, bu sinəmi büryan kabab.

اشک چشمم عاقبت غرق ایدیسردور عالمی،
باشم اوستنه یغر هر دم بدم باران فراق.

Əşki-çeşmim aqibət ğərq edisərdir aləmi,
Başım üstünə yağar hər dəmbədəm baran fəraq.

حیف کم بیچاره دل مجموعکن ازغون بکی،
ایلدک زلفک بکی عالمده سرکردان فراق.

Heyf kim, biçarə dil məcmukən azğın gibi,
Eylədin zülfün kibi aləmdə sərgərdan fəraq.

یاپدی عشقک کوکلمک تختنده وصلت خانه سن،
اردی اول لشکر چکوب قلمق لغه ویران فراق.

Yapdı eşqin könlümün təxtində vəslət xanəsin,
İrdi ol, ləşkər çəkib qılmaqlığa viran fəraq.

نوش ایدب نیشی فراقی ای **خلیلی** صبر قل،
بر کون اولا وصلنه تبدیل اوله آسان فراق.

Nuş edib nişi-fəraqi, ey Xəlili, səbr qıl,
Birgün ola vəslinə təbdil ola asan fəraq.

خاتمت الکتاب[2]

الا ای عاشق درویش دلریش،
Əla ey aşiqi dərvişi-dilriş,

خلیلی خسته دل بی یار و بی خویش.
Xəlili xəstə dil, bi-yarü bi-xiş.

دوزتدک چون بو زیبا بوستانی،
Düzətdin çün bu ziba bustanı,

---

۱. غزل ت. ، ب. و ف. نوسخه لرینده یوخ
۲. برلین "در خاتمه الکتاب"

Tamam etdin bu nazik dastanı.	تمام اتدک بو نازک داستانی.
Ki, hər bir beytidir bir danə gövhər,	که هر بر بیتدر بر دانه کوهر،
Bilər səraf olanlar qədri-cövhər.	بلور صراف اولنلر قدر جوهر.
Ana kim, ləməyi-eşq etmədi bərq,	آکا کم لمعۀ عشق اتمدی برق،
Gövhərdən eyləməz xərmöhrəyi fərq.	کوهردن ایله مز خرمهرۀ فرق.

ص.۹۷

Bəli anlar ki, sərrafi cahandır,	بلی[1] انلر که صراف جهاندر،
Rumuzi-eşqə cümlə nüktədandır.	رموز عشقه جمله نکته داندر.
Bilirlər necədir sözün təmizin,	بلُرلر نیجدر سوزک تمیزین،
Bilirlər hər tərəfdə məni yüzin.	بلورلر هر طرفده معنی یوزین.
Təvəqe budur ol fərzanələrdən,	توقع بودر اول فرزانلردن[2]،
Alıcaq guşə bu durr danələrdən.	الیجق کوشه بو در دانه لردن.
Əyər səhv oldu ısa vaqe qələmdən,	اکر سهو اولدیسه واقع قلمدن،
Xətapuş olalar lütfü kərəmdən.	خطاپوش اوله لر لطف کرمدن.
Əyər nəzmində var isə rəkakət,	اکر نظمنده واریسه رکاکت،
Anın islahıdır eyni lətafət.	انک اصلاحدر عینی لطافت.
Ki, ta insan xətadan xalı olmaz,	که تا انسان خطادن خالی اولمز،
Bəladan hiç fariqbalı olmaz.	بلادن هیچ فارغ بالی اولمز.
Xəlili çün bilirsən bu cahanı,	**خلیلی** چون بلورسن بو جهانی،
Necə bir eyləyəsən bu imtihanı.	نجا بر ایلیاسن[3] بوامتحانی.
Cahanda kimsə kam olmuş dəyildir,	جهانده کمسه کام اولمش دکلدر،
Zamandan intiqam almış dəyildir.	زماندن انتقام المش دکلدر.
Bu sözi xoş demişdir nüktədanlar,	بو سوزی خوش دمشدر نکته دانلر،

---

[1]. س. بلور
[2]. ب. مردانلردن// س. مردانه لردن
[3]. ب. ایده سن

معانی شرح ادن اهلی بیانلر.[1]	Məani şərh edən əhli-bəyanlar.
کلن کلدی جهانه اغلیورق،	Gələn gəldi cahana ağlayaraq,
کدن کتدی یُراکن[2] طغلیورق.	Gedən getdi ürəyin dağlayaraq.
سنک اغلامغکا حدُ عد یق،	Sənin ağlamağına həddü əd yox,
فرحناک اولمغه سکا مدد یق.	Fərəhnak olmağa sənə mədəd yox.
نیجه قان اغلدرسن خامۀ سن[3]،	Necə qan ağladırsan xaməyi sən?
تمام ایت نظم فرقت نامۀ سن.	Tamam et nəzmi Firqətnaməyi sən.
چو بی حذف ایله کم اهل تواریخ،	Çü bi-həzf eylə kim, əhli-təvarix,
کتاب اسمن بلور کندویه تاریخ.	Kitabın ismin bilir kəndiyə tarix.
سزوک یوزندن الدق چون نقابی،	Sözün üzündən aldıq çün niqabi,
دکل اللـهُ اعلم بالصوابی.	Degil allahu ələm, bilsəvabi.
الاهی سن قیل آنی خیره ارشاد[4]،	İlahi sən qıl anı xeyrə irşad,
که خیریله **خلیلیی** قله یاد.	Ki, xeyr ilə Xəliliyi qıla yad.

تمت بعون اللـه

۸۷۶ هجری

---

[1]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ

[2]. س. جکرین

[3]. ت. بیت یوخ- بوراداان سونرا ت. ألیازماسیندا صحیفه دومه سی وار.

[4]. ب. ألیازماسیندا بیت یوخ و اورادا "همامی" آدیندا وخلیلینین موعاصیری اولان بیر شاعیرین "فرقت نامه " آدیندا ۳۳ بیتده بیر قصیده وار

فارسجا

مثنوی

تحفۀ عشاق

هذه تحفهٔ العشاق

بشنو ای جویندهٔ راه خدا　　گر تو جویای خدایی با خود آ
گوش کن این نکتهٔ باریک را　　تا شود روشن دل تاریک را [1]
چون ندارد دید تو[2] این جسم کل　　برگشا حق را ببین با چشم دل
دفتر ابیات درویشان بخوان　　فکر کن تا از کجایی ای جوان
فهم کن خو را که تا خود کیستی　　از کجایی از چه چیزی چیستی[3]
از کجا افتاده ای اینجا غریب　　با چنین وضع و چنین شکل عجیب
جهدکن تا خود بدانی اصل خویش　　بازیابی روزگار وصل خویش
بگذر از نفس[4] و بشو درویش تا　　با تو گویم حال خود را ای فتا

در بیان سبب ایجاد جوهر اول

آن خدایی کاین جهان پرنور از اوست　　صورت و شکل و هیولی دور از اوست
آن مسمایی که اسما ذات اوست　　جمله اشیا مظهر و مرات اوست
کنز مخفی بوده در رمز عمی[5]　　عاشق[6] ان شد که تا دانیم ما
خواست تا بیند جمال خویش را　　بر ظهور[7] آرد کمال خویش را
عشقبازی با کمال خود کند[8]　　خویشتن معشوق و خود عاشق شود
چون[9] نبود امکان این بی آینه　　طـالب آینه شـــد[10] هـر آینـه
زانکه فرمود آن رسول پاک دین　　مومن است آینهٔ مومن یقین
غیرمومن جمله ذرات جهان　　مظهر حقند اگرچه ای جوان

---

[1]. ف۲. روشنایی ده دل تاریک را // ت. روشنایی ده دل تاریک را // م۳. روشنایی ده دل تاریک را
[2]. ف۲. دید حق این چشم کل // ت. حق این چشم کل// م۳. دید حق این چشم کل
[3]. ت. از چه چیزی از چه جایی چیستی// ف۳. از چه چیزی از چه جایی چیستی
[4]. ف۳. نقش
[5]. ت. کنت کنزی بود در رمزعما
[6]. ف۲. طالب //. ت. طالب // ف۳. طالب
[7]. ت. درظهور
[8]. ف۲. با جمال// ت. با جمال خود شود// ف۳. با جمال خود شود// ف٤. بیت یوخ
[9]. ف۲. خود
[10]. ف۳. شود

لیک مومن زبدهٔ این عالم است　　جمله اشیا را نتیجه ادم است
ادمی را خواست تا پیدا کند　　هر دو[۱] عالم را بر او شیدا کند
از وجود خاص نوری عام کرد　　جوهر اول مر او را نام کرد
کرد ازو ظاهر وجود کاینات　　فهم کن این نکته را ای پاک ذات
آن[۲] بود نور محمد ای تدیم　　عقل اوّل نیز در نزد حکیم
آدم معنی[۳] همین است ای پسر　　بشنو از من تا چه میگویم خبر
سالکان کاین راه حق را رفته اند　　نام این روح اضافی گفته اند
اصل این روح است ای جان پدر　　روح هر جسمی از این آمد بدر
در مثل میدان که چون کلیست این　　حصهٔ هر جسم چون جزوی از این
لیک ترتیب است اینجا ای فقیر　　بشنو از من جمله را در یاد گیر

در بیان مراتب عالم ارواح

آن خداوندی کریم کارساز　　قادر و پروردگار و بی نیاز
چون نظر بر جوهر اوّل فکند　　از حیا بگداخت جوهر بی کزند
بر سر آمد زبدهٔ جوهر روان　　روح خاتم آفرید از وی همان
بعد از آن باقی جوهر جوش کرد　　در نظاره خویش را مدهوش کرد
بار دیگر زبده اش آمد بدید　　از وی ارواح اولوالعزم آفرید
هم بر این ترتیب ای جان پدر　　زبدهٔ باقی جوهر شد بدر[۴]
از وی ارواح رسل را آفرید　　آن خدای خالق عرش مجید[۵]
بعد از آن ارواح اهل معرفت　　آفرید آن فرد بی شکل و صفت
بعد از آن ارواح باقی انبیا　　بعد از آن ارواح جمله اولیا
بعد از آن ارواح جمله زاهدین　　بعد از ان ارواح جمله عابدین
بعد از آن ارواح جمله مومنین　　بعد از ایشان روح جمله[۱] کافرین

---

[۱] .ف۲. خلق // ت. خلق // ف۳. خلق
[۲] . ف۲. این// ت. این
[۳] . ف۳. آدمی معنی
[۴] . ف۲. دکر
[۵] . ت. ان خدایی خالق عرش و محیط

بعد از آن ارواح حیوان آفرید بعد از ان روح نباتی شد پدید
بعد از ان روح طبایع ساخت او جمله را بر این نسق پرداخت او
لیکن آن حی و کریم و دادگر در مقام خود ره هر روح ای پسر[۲]
بی عدد چندین ملک ایجاد کرد باقی عالم چنین بنیاد کرد
عالم ملکوت شد اینجا تمام عالم غیبی ورا کردند نام

در بیان مراتب عالم اجسام

آن وجودی که[۳] خدای عالم است مظهر اکمل[۴] مرو او را آدم است
خواست از بهر ظُهور نام را آفریند عالم اجسام را
دُر و جوهر را نظر افکند باز از وی آمد در زمان[۵] جوش و کداز
زبدۀ او نیز چون آمد پدید عرش را از زبدۀ آن آفرید
بعد از آن بار دگر بکداخت او زبده اش را نفس کرسی ساخت او
آسمان ها را همه بر این طریق آفرید آن پادشاه بی رفیق
عنصر آب و هوا و نار و خاک[۶] بعد از ایشان آفرید آن ذات پاک
عالم اجسام شد اینجا تمام عالم ملک است نامش ای همام
ختم شد اینجا به کلی مفردات بیست و هشت آمد همه ای پاکذات
چارده در عالم ارواح شد مثل آن در عالم اشباح شد[۷]
ای به معنی کرده جان و دل کرو سه مرکب شد از اینها[۸] خوش شنو
جسم حیوانی نباتی معدنی فهم کن کر دم ز معنی میزنی
مثل این حرف تهجی را بدان بیست و هشت آمد برو بشمر بخوان
سه مرکب شد از اینها مثل این این چنین دیدست چشم راست بین

---

۱. ف۲. جمله روح
۲. ف۲. بهر روح // م ۱. بیت یوخ // ف۳. بهر روح
۳. ف۲. کو
۴. ت. مظهر الملک
۵. ف۳. این جهان
۶. ف۲. نار و هوا و باد و خاک // ت. نار و هوا و آب و خاک// ف۳. نار و هوا و باد و خاک
۷. ت. بیت یوخ
۸. ت. از اینجا

اسم و فعل و حرف شد اصل کلام   همچنان کز ان سه عالم را نظام[۱]

مثنوی در خلاصۀ سخن

پس بدان ای عارف پاک اعتقاد   آنکه این بنیاد را زیبا نهاد
روح تو زان جوهر پاک آفرید   تو ز نادانی ترا دانی پلید
پرتو انوار ذاتی ای فقیر   تا نپنداری ترا[۲] چیزی حقیر
تو به معنی از ملائک برتری   لیک در صورت بماندی از خری
دارد این صورت چو نیکان و بدان   اعتباری نیست صورترا بدان
بهر آن دادند این صورت ترا   تا بدانی کردگار خویش را
با عناصر پایهایت بسته اند   پر و بالت را بدان بشکسته اند
تا نپری سوی اصل خویشتن   زین سبب کردند محبوس بدن
چون عناصر شد میانت را کمر   بهر آن گفتند نامت را بشر
ور نه خود تو روح پاکی ای پسر   تا نپنداری که خاکی ای پسر
یک عدد در عنصر آمد دو نمود   جمله موجودات از اینجا رو نمود
جملۀ اعداد از یک بیش نیست   جز خیالات محال اندیش نیست
گر هزار و صد بود گر صد هزار   اصل این یک نکته است[۳] ای یار غار
اینهمه کثرت ز وحدت ناشی است   هرچه بینی غیر وحدت[۴] لاشی است
از دویی بگذر که تا یکتا شوی   بی زبان شو تا به حق گویا شوی[۵]
رو حدیث کنت سمعا را بخوان   تا شوی دانای این راز نهان

تمثیل[۶]

اصل ما چون آب و ما در روی آب   میدویم از هر طرف همچون حباب
پس وجود ما ز باد است[۱] ای پسر   لیک چون[۲] جسم اوفتادست ای پسر

---

[۱]. ت. بیت یوخ
[۲]. ف۲. روا
[۳]. ف۲. اصل جمله این یکیست // ت. اصل جمله این یک است// ف۳. اصل جمله این یکیست
[۴]. ف۲/ غیر واحد هرچه بینی // ت. غیر واحد هرچه بینی// ف۳. غیر واحد هرچه بینی
[۵]. ف۱. بیت یوخ
[۶]. ف۳. تمثیل سئوال

چونکه باد از اندرون ما رود   این حباب ما همه[۳] دریا شود
همچو آن باد است این عنصر بما   از عناصر گشت این نا و شما[۴]
چون عناصر را زخود انداختیم   خویش را روح مجرد ساختیم[۵]
این چنین است اصل ما ای مرد کار   سر حق را با تو کردم آشکار
چون بدانستی تو حال[۶] خویش را   فکر کن زین پس مآل[۷] خویش را
جهد کن تا خود به حکم من عرف   حق شناسی نزد وی یابی شرف

در اثبات وحدانیت[۸]

آن وجودی کو فدای[۹] برحقست   نزد اهل حق وجود مطلق است
در دو عالم غیر او موجود نیست   در حقیقت غیر از او معبود نیست
ذات پاک او منزه از حسد   وصف ذاتش قل هو اللـه احد
ذکر او و[۱۰] ذاکر و مذکور اوست   شکر او و[۱۱] شاکر و مشکور اوست
ذره ای را غیر از او هستی کجاست   جز شراب عشق او مستی کجاست
در یمین و در یسار و پیش و پس   جز وجود حق نباشد هیچ کس
هرچه بینی جمله حق است ای جوان   نیست باطل فهم کن نیکو بدان

سئوال

احول کج بین[۱۲] سئوالی میکند   ابلهی فاسد خیالی میکند
غیرحق گوید که چون موجود نیست   این وجودات جهان را جود نیست
نیست چون غیر وجود حق پدید   چیست این ابراهیم و بس آن بایزید

---

۱. ف۲. ز آبست // ت. آب است
۲. ف۲. در// ت. لیک در
۳. ف۲. همان // ت. همان
٤. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
۵. ت. بیت یوخ
٦. ف۲. اصل
۷. ف۳. تو حال
۸. ف۳. در بیان اثبات وحدانیت
۹. ف۲. خدای // ف۳. خدای
۱۰. ف۲. هم // ت. هم // ف۳. هم
۱۱. ف۲. هم // ف۳و هم
۱۲. ت. کژبین // ف۳. کژبین

این شریعت را بهر چه آراستند   وز شرایع انبیا چه خواستند
چیست این حج و جهاد[1] و این صیام   این رکوع و این سجود و این قیام
این کلام اللـه منزل پس چراست   غیرحق[2] چون نیست حکم او کراست
گر چنین است این که میگویی سُبُل   لازم آید نفی ارسال رُسل
عاقلان هرگز نکوید این فنون[3]   این سخن نبود مگر فکر جنون[4]

جواب

بشنو ای سایل ز من شافی جواب   تو مرض داری دهم بر تو[5] جواب
بگذر از پندار خود ای بوالهوس   گوش جان بگشا و بشنو این تفس[6]
این که میگویی تو اینها را وجود   جمله اعراضند اینها ای عنود
از سر عجب و تکبر از غرض   کرده ای اطلاق جوهر بر عرض
در درون تخم عداوت کاشتی   جوهر حق را عرض پنداشتی
جوهر آن مطلق وجود است ای[7]جوان   نه عدم طاریست بر وی نه زمان
نیست مر او را فنا دایم بود   جمله ماهیت بدو قائم بود
پس حقیقی نبود الا این وجود   جمله او را در رکوع و در[8] سجود
این وجودات جهان اظلال ازوست   آن[9]چه موضوع است و این احوال ازوست
آن چو شمس است اینهمه چون پرتوند   جمله در آخر به سویش میروند[10]
آن چو بحر است این همه امواج اوست   آن چو شاهست اینهمه محتاج اوست
گرچه موجود است[11] اینها در شهود   مستقلا نیست اینها را وجود
گر هزار و گر صد و گر بیستند   جمله اعراضند جوهر نیستند

---

۱. ف۲. زکوه // ت. زکوت // ف۳. حج و زکوه
۲. ف۲. غیر او // ت. غیراو // ف۳. غیر او
۳. ف۲. سخن // ت. سخن // ف۳. کنون
۴. ف۲. مکر کهن // ت. فکری جنون
۵. ف۳. داری و بر تو هم
۶. ت. بیت یوخ
۷. ت. جوهر آن مطلق بود پیر و
۸. ف۳. کر رکوع و کر
۹. ف۲. این // ت. این
۱۰. ف۲. میدوند // ت. می دوند
۱۱. ف۲. موجودند // ت. موجودند

در حقیقت یک وجودند این همه　　هر یکی شکلی ربودند این همه
چونکه هریک دید اصل[۱] خویشتن　　آن یکی تو گفت این یک گفت من
از من و تو یافت[۲] این کثرت پدید　　آن یک ابراهیم (شد) آن[۳] بایزید
از من و تو یافت این اشیا وجود　　بی من و تو جز وجود او نبود
چون نظر بر روی تحقیق افکنی　　جمله اعراضند این ما و منی[۴]
در حقیقت تو منی و من توام　　رو ترا بگذار ای اهل کرم[۵]
این من و تو تابع جسم و تن است　　این سخن در نزد اهلان روشن است
تا بود جسم کثیفت بر قرار　　این من و تو کی کند از وی گذار
پس بده تلطیف جسم خویش را　　تا برنجانی دل درویش را
لیک این تلطیف با حکم نبی　　میشود حاصل ز احکام نبی
بهر آن کردند ارسال رسل　　رهروان را تا شود روشن سُبل
این کلام اللـه[۶] بر این انزال شد　　حکم او را بهر این اجلال شد
این لطافت شد مراد از وضع شرع　　زین لطافت شد علوم اصل و فرع
پس براه شرع باید راستی　　چون براه شرع رفتی راستی
در شریعت کجروی[۷] ناید به کار　　راست رو شو تا شود کار تو کار
بی شریعت کار کی آسان[۸] شود　　قطرهٔ مسکین به عمان کی شود
ما نه[۹] دریاییم اگرچه قطره ایم　　قطره را بر سوی دریا کی بریم
با وجود آن که این جسم کثیف　　با ریاضت ناشده باشد لطیف
با لطیفان کی شود پروای او　　همچو مرغی مانده بی پر وای او

---

۱. ف۲. شکل // ت. شکل // ف۳. شکل
۲. ف۲. کشت // ت. کشت // ف۳. کشت
۳. ف۲. این // ت. این
۴. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ // ف.۳ بیت یوخ
۵. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف.۳ بیت یوخ
۶. ت. کلام حق
۷. ف. ۳. کژروی
۸. ف۲. آسان کی // ت. آسان کی // ف۳. آسان کی
۹. ف۲. ز دریاییم // ت. ز دریا // باز دریایم

لازم آمد پس ترا شرع رسول　　رو به جان و دل بکن او را[۱] قبول
ورزش[۲] شرع محمد کن مدام　　تا حقیقت رو نماید والسلام
سعی کن راه حقیقت را بیاب　　تا جمال دوست بینی بی حجاب[۳]
گر سر مویی ز شرعش کم شود　　لاجرم راه حقیقت کم شود

نصیحت

بندهٔ حق باش تن پرور مباش[۴]　　در میان جاهلان سرور مباش
چرب و شیرین کم ده این مردار را　　جهدکن از گردن افکن یار[۵] را
دامن از دنیا برافشان[۶] یک جهت　　تا دلت سوزد چراغ معرفت
جمله عالم را بکن یکسان نظر　　هرچه بینی نیک بین و درگذر
عیب خود را بین مبین تو عیب کس　　رومزن در عیب معیوبان نفس[۷]
نفس را مغلوب روح خویش ساز　　خویشتن را جهدکن درویش ساز
وا رهان خود را تو از ما و منی　　تا شود حاصل دلت را روشنی[۸]
پنبهٔ پندار بیرون کن ز گوش　　از شراب عشق حق جامی بنوش
بگذر از صورت بمعنی راه یاب　　رو طریق حضرت اللته یاب
از خودی بگذر بیاب اللـه را　　بشنو از .... ذکر آن اللـه را[۹]
تا تو در بند تن و مال و زنی　　پیش صاحبدل نیرزد ارزنی
بت پرستی بت پرستی بت پرست　　تا دماغت از غم دنیا پر است[۱۰]
تا درونت پر ز حرص و پر هواست　　دعوی اسلام کردن نارواست
نیستی بگزین و باحق هست شو　　از شراب لایزالی مست شو

---

۱. ف۲. قولش // ت. قولش // ف۳. قولش
۲. ف۲. در رهش // ت. در رهش
۳. ت. بیت یوخ // ف۳. بیت یوخ
۴. ف۲. مشو // ت. مشو
۵. ف۳. بار
۶. ف۳. برافکن
۷. ف۳. بیت یوخ
۸. ف۳. بیت یوخ
۹. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ // ف۳. بیت یوخ// قابل خواندن نیست
۱۰. ت. مصراع ها جابجا است // ف۳. مصراعلر یئربه یئر اولوب

هرچه داری از غم چون و چرا　　جمله را درباز در راه خدا
عشق را بگزین و باحق یار باش[۱]　　عقل را بگذار و برخوردار باش
عقل را با عشق مردان کار نیست　　اندرین ره عقل را بازار نیست
انتهای عقل عاقل با خودیست　　ابتدای عشق عاشق بیخودیت
بی خود آ و با خدا همراه شو　　کسوت درویش پوش و شاه شو
چون وجود خویش را کردی فنا　　عشق جانان میشود پیدا ترا
تا وجود[۲] خود بود باتو قرین　　دیدهٔ دل کی بود اللـه بین
تا تو هستی در میان باشد دویی　　در حقیقت پس[۳] حجاب خود تویی
رو تو خود را از میان بیرون بر آر　　بعد از آن پرواز کن تا نزد یار[۴]
روح تو از عالم پاک است پاک　　جسم تو از کورهٔ خاکست خاک
جهدکن این پاک را بر پاک بر　　همچو مردان جست رو چالاک بر
صوفی صافی شو و صوفی مباش　　مرد شو مردانه شو یوفی مباش
راست باش و راست بین و راستگو[۵]　　تا برآری نام خود را راستگو
گر دروغی و ترا این صنعت است　　اینهمه از درد و رنج و محنت[۶] است
گر چنین مردی تو صوفی نیستی　　کاندرین ره نیست غیر از نیستی
تا تو هستی صوفیی ناید بدست　　پس بهستی صوفیئی کردن بد است
صوفیی نبود مرقع دوختن　　صوفیی ای جان[۷] را ببايد سوختن
صوفئی نبود[۸] به تاج و خرقه راست　　هرکه صوفی شد بخرقه برنخواست
صوفی آن نبود که شد صورت پرست　　صوفی آن باشد که از صورت برست[۹]
صوفی انسان[۱۰] نبود ای مرد یقین　　گر تو انسانی برو برجا نشین

---

۱. ت. شور// ف۳. بیت یوخ
۲. ف۲. خودی // ت. خودی // ف۳. خودی
۳. ف۲. پس یقین میدان // ت. پس یقین میدان // ف۳. پس یقین میدان
۴. ف۲. بیت یوخ
۵. ت. راست کوی
۶. ف۲. شهرت // ت. شهوت
۷. ف۲. دل را // ت. دل // ف۳. صوفیی را دل
۸. ت. ناید
۹. ف۳. بیت یوخ
۱۰. ف۳. آن نبود

گر تو صوفیی ترا این دام چیست　　ورنه ای صوفیی ترا این نام چیست
بت پرستی میکنی در زیر دلق　　مینمایی خویش را صوفی بخلق
با چنین عادت مسلمان کی شوی　　در طریق اهل ایمان کی شوی
رو چو ابراهیم بت ها را شکن　　تا شوی ارایش هر انجمن
گر دلت از فرت این بتها پرست[۱]　　من ترا هرگز نگویم حق پرست
همچو شیطان لاف مستی میزنی　　نعرهٔ اللته پرستی میزنی
بیدلیل این لافها ناید درست　　لاف زن در کل فروماند و نرست[۲]
لاف کردن راست ناید در طریق　　دعوی از درویش ناید ای رفیق[۳]
فانی از خود باید اول مرد را　　روشن است این سر هر اهل درد را[۴]
ثانیا تا غیر از او باید فنا　　بر سر دولت نهد تاج بقا[۵]
این چنین نبود طریق عارفی　　گر بدانی نفس خود را عارفی

در طلب پیر کامل[۶]

بشنو ای جویندهٔ اسرار حق　　گر تو هستی طالب انوار حق
چون ندانستی تو نفس خویش را　　کی شوی دانا[۷] دل درویش را
چون ندانستی دل خود را که چیست　　روطلب کن صاحب دل را مایست
صاحب دردی طلب کن در جهان　　تا کلید از دل گشاید در زمان
دم ز مردان زن از ایشان جوی راز　　تا شوی در نزد مردان سرفراز
دست خود بر دامن پیری بزن　　مردشو تا کی نشینی همچو زن
هرچه آن[۸]گوید تو آن کن بی‌لجاج　　می‌نمایی چونکه بر وی احتیاج
پیش او گر پادشاهی بنده باش[۹]　　مرده شو در پیش پیر و زنده باش

---

[۱]. ف۲. کر دلت از دست این بتها برست// ت. کر دلت از دست این بتها نرست
[۲]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[۳]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[۴]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[۵]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[۶]. ف۲. در بیان پیر کامل و طلب او // ف۳. در بیان پیر کامل و طلب او
[۷]. ف۲. محرم
[۸]. ف۲. هر چه او کوید تو آنی // ت. او // ف۳. هرچه او کوید تو انرا بی لجاج
[۹]. ت. شو

پیر باید تا ترا رهبر شود تا از او متن وجودت زر شود
زانکه بی رهبر نباشد راهرو راهرو را یاب وانگه راه رو
راه رفتن کی توانی[۱] بی‌رفیق زانکه صعب است و خطرناک این طریق
پیر باید تا قلاووزی کند راه حق را منزل آموزی کند
لیک آن پیری که باید در طریق در شریعت در طریقت[۲] ای رفیق
کرده باید اولا تکمیل خویش ثاتیا تا او مرید آرد به پیش[۳]
رفته باید بارها این راه را گشته باشد لایق آن درگاه را
تا هرآن مشکل که افتد بر مرید حل کند آن پیشوای اهل دید
با شریعت ظاهرش آراید[۴] او با طریقت باطنش کارآید[۵] او
با حقیقت جملهٔ اسرار را وانماید بر مرید آن کار را[۶]

در بیان پیر ناقص

آنکه او این راه را نادیده است دیده دارد گر دوصد نادیده است
گرچه او دعوی پیری میکند نیست پیر او بلکه میری[۷] میکند
بهر دنیا کرده تلبیس اختیار می فریبد خلق را ابلیس وار
بهر دنیا بسته است این دام[۸] را تا بدام خود بکیرد عام را
ظاهرا گر پارسایی میکند نه زبهر حق ریایی میکند
اینچنین کس پیشوایی کی[۹] کند کشته کمره پارسایی[۱۰] کی کند
حضرت ملای رومی گفته است در بیان این سخن در سفته است
که[۱۱] بسا ابلیس آدم روی هست پس به هر دستی نشاید داد دست

---

۱. ف۲. تواند
۲. ت. حقیقت
۳. ف۲. بیت یوخ
۴. ف۲. پیراید // ت. پیراید
۵. ف۲. آراید // ف۳. آراید
۶. ف۲. ان رهنما// ت. آن رهنما (دوغرو دئییل آه راه را اولمالیدیر)// ف۳. رهنما
۷. ف۳. تذویری کند
۸. ف۲. این نام را
۹. ف۳. با تو کی یاری
۱۰. ف۲. رهنمایی/ ت. رهنمایی
۱۱. ف۳. ای بسا

در خلاصهٔ سخن[1]

گر ترا سودای این بازار هست　　قصد بر اعلا[2]بکن منشین به پست
جهد کن تا پیریابی آنچنان　　تا کند پیدا ترا سر نهان
زانکه او این راه را پیموده است　　بارها دربند این ره بوده است
وا نماید او ترا راه یقین　　از بلای رهزنان باشی امین
گر چنان پیری که گفتم دست‌داد　　حق در دولت به رویت درگشاد[3]
چون گرفتی دست او کشتی مرید　　در دلت صدگونه ذوق آمد پدید
من الجمیع الوجه ارادت بایدت　　هرچه فرماید اطاعت بایدت
تا ترا در راه حق تمکین دهد　　ذکر اول را ترا[4] تلقین دهد
هرچه که او دیده‌است از پیر خویش　　جمله را آرد ترا یک‌یک به‌پیش
بعد ازآن ده شرط باید برقرار　　تا شود در راه حق کار تو کار

شرط اول

شرط اول شد طهارت در بدن　　بی طهارت اندرین ره دم مزن
پس طهارت باید اول[5] نفس خویش　　تا ازین منزل رود راهت به پیش
هم طهارت باید از جمله کناه　　تا شوی در زمرهٔ مردان راه

شرط ثانی[6]

شرط ثانی عزلت است ای یار پاک　　اختیار خلوتست از ماسواک
خانهٔ تاریک باشد جای تو　　تا شود بسته ره حسهای تو
فتح گردد بعد از ان درهای دل　　جملگی مدرک شود حس های دل

شرط ثالث[7]

شرط ثالث شد سکوت بر دوام　　ناید از لفظ تو جز خیر الکلام

---

[1]. ف۲. در بیان خلاصهٔ سخن // ف۳. مثنوی در خلاصهٔ سخن
[2]. ف۲. مقصد اعلای // ت. اعلایی // ف۳. اعلایی
[3]. ف۳. برکشاد
[4]. ف۲. او ترا
[5]. ف۲. اندر // ت. اندر
[6]. ف۳. دوم
[7]. ف۳. سوم

چون شوی ساکت زغفلت وا رهی بر نفاق و کاذب کی رخصت[۱] دهی
چون زبان ساکت شود از قیل و قال قلب ناطق میشود از ذوالجلال

شرط رابع[۲]

شرط رابع روزه آمد ای جوان روزه را عادت بگیر از ره همان
زانکه می فرماید ان خیرالبشر روزه شد مر تیر نفست را سپر
روزه باشد[۳] سالکان را پرورش قلب را صافی کند از غل و غش

شرط خامس[۴]

شرط خامس شد دوام ذکر حق کاندرین ره میبرد ذاکر سبق
با حضور قلب باید ذکر تو تا شود صافی و روشن فکر تو
رفع صوتت می بباید ای فقیر تا که شیطان ره نیابد در ضمیر
افضل اعمال ذکر خالق است ذات او را ذکر کردن لایق است
افضل اذکار هم بی اشتباه لا اله اللـه است ای مرد راه
ذکر کن ذکری که تا فکر آورد صد هزاران نکتهٔ بکر آورد[۵]

شرط سادس

شرط سادس شد توکل با خدا بر مقدر کرده تسلیم و رضا
در غنا و فقر اندر ذکر[۶] و صحو در رجا و خوف و در اثبات محو
منهزم باید در اینجا شک و ریب تا گشاید بر دلت درهای غیب

شرط سابع

شرط سابع نفی خاطر بایدت رفع[۷] باید هرچه در دل آیدت
زانکه شیطان اندر اینجا رهزن است یجری عن مجری الدمی روشنست
بسته باید دایما مجرای او تا شود فارغ دل از غوغای او[۸]

---

۱. ف۲. کب رخصت کی // ت. رخصت کی // ف۳. رخصت کی
۲. ف۳. چهام
۳. ف۲. بخشد
۴. ف۳. پنجم
۵. ف۱. بیت یوخ
۶. ف۲. سکر
۷. ف۲. دفع
۸. ف۲. بیت یوخ

شرط ثامن

شرط ثامن ربط قلب است ای رفیق   از ره تحقیق بر پیر طریق
تا نماید او ترا راه درست   در طریق حق[۱] روی چالاک و چست
از مخاوف وا رهاند او ترا   از وجود[۲] خود ستاند او ترا

شرط تاسع

شرط تاسع ترک نومست[۳] ای فقیر   بشنو ازمن جمله را در یاد گیر
تا نیاید بر سرت غوغای نوم   ای عزیز من مکن سودای نوم
با خضوع و با خشوع و با نیاز   خلق خفته تو بحق میکن نماز

شرط عاشر

شرط عاشر قلت اکل از طعام   کرده اند ای یار من در این مقام
لیک باید خورد از وجه حلال   نه کم و نه بیش شرطست اعتدال
از شبع آید قساوتهای دل   وز شبع خیزد کسالتهای دل[۴]
پس وسط ممدوح شد در هر مقام   این چنین فرمود آن خیرالکلام

مثنوی در خلاصه سخن[۵]

چون شرایط جملگی معدود شد   در وجود سالک این موجود شد
سالک راه خدا شد آن عیان   واقف حال امد از سر نهان
چونکه از راه شریعت آمد او   لایق راه حقیقت آمد او
پس بباید کرد روشن فهم و فکر   تا بداند هفت سیر و هفت ذکر
هریکی را میکنم شرحی بیان   بشنو ازمن جمله را نیکو بدان

در بیان ذکر اول و سیر اول که سیر الی اللــه است

بشنو ای طالب زمن نغز سخن   تا برآرم پیش تو مغز سخن

---

۱. ف۲. او
۲. ف۲. خودی
۳. ت. مر تراست
۴. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
۵. ف۲. در بیان هفت ذکر و هفت سیر

چون شنیدی ذکر را اول ز پیر خویشتن را ذکر کردن وامگیر
منزل سیر الی اللـه این بود سالکان را اول راه این بود
نفس اماره در اینجا غالب است خویش را کم کرده و آواره است
سالک اینجا مجرم بیچاره است برخلاف زهد و تقوی طالب است [1]
روز و شب در ذکر قایم بایدش در سر این کار دایم بایدش
عقل جزوی تا ورا ظاهر شود نور عبرت بر دلش طاهر شود
پرتو لوامه چون لمعان کند نعره آرد سالک و افغان کند
بر یکی کشف و کرامت رو دهد وآن یکی بر پرتوی قانع شود
در میان هر دو نفس است این مقام گاه شعله میرسد گاهی ظلام
دایما در ذکر آن مولی شود تا به قلبش ذکر مستولی شود

در بیان ذکر دوم و سیر دوم که سیر اللــه است

چونکه دید آن پیشوای اهل دید قابلیت کشته افزون در مرید
ذکر ثانی را کند تلقین بر او تا شود سالک دمادم ذکر کو
سیر اللـه است نام این مقام ذکر مخفی میشود در وی مدام
سالک اینجا خدمت باری کند دمبدم در ذکر حق یاری کند
میشود اهل محبت نام او ذکر قلبی میشود انعام او
عقل جزوی را رسد اینجا کمال پیشتر زینجا ورا نبود مجال [2]
آن یکی زینجا کراماتی شود وان دکر زینجا خراباتی شود [3]
پرتوی از عشق اینجا میرسد حاصل از علم الیقینش میرسد
باید اینجا ذکر مخفی بر دوام تا معارف رو نماید والسلام

دربیان ذکر سوم در سیر سوم که سیر علی اللــه است

سالک افتد گر بمعنی دلپذیر ذکر ثالث میشود تلقین ز پیر

---

[1]. ف۱. بیت یوخ
[2]. ف۲. بیتین مصراعلری یئربه یئردیر
[3]. ف۲. بیتین مصراعلری یئربه یئردیر

منزل سیر علی اللـه این بود — سالک اینجا درخور تحسین بود
آفتاب جان به دل تابان شود — سالک اینجا صاحب عرفان شود
آن یکی را عشق غالب میشود — عقل از وی میبرد[1] جان میدهد
آن یکی بر روح خود گوید خدا — می نگنجد در زمین و در سما
آن یکی[2] دم از اناالحق میزند — از مقید دم ز مطلق میزند
مرد را[3]علم‌الیقین حاصل شود — ظن و وهم و شک[4] ازو زایل شود
میشود اینجا تجلی از جهات — گه ز افعالست و گاهی از صفات
ملهمه نفست در اینجا رو دهد — هم کل معنی از اینجا بو دهد

در بیان ذکر چهارم و سیر چهارم که سیر مع اللـه است

چون شود ان سالک اراسته[5] — درنهاد او طلب برخواسته
ذکر رابع میشود تلقین ز پیر — سالک اینجا میشود ز اشیا خبیر
سایر سیر مع اللـه می شود — از لدنی علم آگه می شود
گریه و زاری از او پیدا بود — از جمیع خلق بی پروا بود
گه سخن میراند از فوق سما — گه خبر میگوید از تحت الثری
خویش را داند نهایت یافته — بر دلش نور محبت تافته
نفس اینجا مطمئنه می شود — هر خیالاتی که باشد میرود
اندرین منزل خطر بسیار هست — سالکان را اندر اینجا کار هست
این مقام اهل اخلاص آمدست — جلوگاه بندهٔ خاص آمدست
اندر اینجا شرع محکم بایدست — ذکر حق هرلحظه هردم بایدست
پرنو نور محمد می شود[6] — سالک اینجا عارف خود می شود
منزل عین الیقین حاصل شود — سالک از خود فانی و واصل شود

---

[1]. ف۲. میرود
[2]. ت. دکر
[3]. ف۲. منزل
[4]. ت. شک و ظن و وهم
[5]. ف۲. چونکه سالک شد بذکر آراسته // ت. چونکه سالک شد به ذکر آراسته
[6]. ف۲. میرسد

در طریق خویشتن گردد فرید　　جذبه اینجا رو نماید بر مرید

در بیان ذکر پنجم و سیر پنجم که سیر فی اللــه است

چون شود قابل مرید آن شیخ دین　　میکند تلقین ز ذکر پنجمین
سیر فی اللــه است این منزل بنام　　بشنو ازمن کوش کن براین مقام[۱]
کم کند سالک در اینجا خویش را　　نی بداند مذهب و نی کیش را
یار و اغیارش برابر می شود　　در طریق حق دلاور می شود
در همه جا دوست را بیند عیان　　هستی او نیستی کردد همان[۲]
ذاکر و مذکور و ذکر اینجا یکیست　　غرق فی‌التوحید اینجا بی‌شکیست
کنت سمعا بهرهٔ این سالکست　　هستی سالک در اینجا هالکست
از وجود خود فنا اینجا بود　　راضیهٔ نفسه عطا اینجا بود
سر قلب المومنین یابد وجود　　دل خزاین گردد از دریای جود
لیک هست اینجا ز نقصان نی اثر　　سالکان باید که باشد در گذر

در بیان ذکر ششم و سیر ششم که سیر عن اللــه است

چونکه سالک گشت مرد کاردان　　ذکر سادس میشود تلقین آن
منزل سیر عن اللــه است این　　سالکان را اقرب راهست این
اندرین منزل تحیر رو دهد　　طالب اینجا دل بفریاد[۳] آورد
من عرف طال اللسان گیرد نظام　　میرسد علم نبوت والسلم
بنده را حاصل شود اینجا کمال　　میرسد هر نفس را کلی زوال
منزل خاصان درگاه این بود　　هم عبادتها در این کامل شود
هم نبوت را در این منزل بود　　سالکان مرشد در اینجا میشود
نفس مرضیه در این منزل بود　　اول فقر اندر این حاصل شود
کان فقراً[۴] اندر اینجا گفته اند　　لن یکون کفراً او دُر سفته اند

---

[۱]. ت. کلام
[۲]. ف۲. روان // ت. روان
[۳]. ف۲. بفرمان
[۴]. ف۲. کاد فقر

در بیان ذکر هفتم و سیر هفتم که سیر باللــه است

دید سالک چون منازل را یقین		شیخ تلقین کرد ذکر هفتمین
سیر باللـه است نام این مقام		اندر این منزل منازل شد تمام
نیست از هستی در این منزل روا		میشود اینجا فنا اندر فنا
جمله اسما می شود ظاهر در این		هم سواد الوجه فی الدارین زین
چون به الماس سخن در سفته اند		اندر این الفقر فخری گفته اند
قلب مومن میشود عرش مجید		هم در اینجا میشود کامل مرید
منزل انسان کامل این بود		نور وحدت اندر این لامع شود
یک شود مطلوب و طالب در طلب		سهل گردد اندر این منزل لقب[۱]
من عرف طال[۲] السان رو دهد		سالک از هستی خود فانی شود
پس بقا اندر بقا اینجا بود		سر من عرف ربه حاصل بود
هم مقام قول موتوا این بود		جای قبل ان یموتوا این بود
بود واحد اصل اعداد ای جوان		میشود راجع به اصل خود همان
چون شود راجع باصل خود عدد		کس نماند در جهان[۳] غیر از احد
غیرذات حق نبود اندر ازل		ذات حق ماند قدیم و لم یزل
منتفی کردد همه کثرت تمام		واحد مطلق بماند والسلام

در بیان مراتب ذاکران

چار قسمند ای برادر ذاکران		بشنو ازمن جمله را نیکو بدان
تا شوی واقف ز حال هر فقیر		از صفای صوفیان باشی خبیر

قسم اول[۴]

قسم اول آن بود ای یار غار		کو بود مشغول ذکر اندر چهار
لیک در سر همره بیگانه است		صورتا[۱] گرچه به خلوتخانه است

---

[۱]. ف۲. تعب // ت. تعب
[۲]. ف۲. کل
[۳]. ف۲. میان // ت. میان
[۴]. ف۲. در بیان قسم اول

با زبان گوید بدل[۲] همراه نه　　ذره ای از معرفت آگاه نه
در زبان گر ذکر او اکثر بود　　لیک مر او را[۳] اثر کمتر بود

قسم دوم[۴]

این[۵] بود قسم دوم از ذاکران　　کو کند او[۶] با تکلف حاظران
میل او اکثر بود بر دنیوی　　با تکلف ذکر کوید اخروی
بیشتر ذاکر بود از این[۷] قبیل　　حب دنیا کرده است اورا علیل

قسم سیم[۸]

قسم ثالث این بود از این رفیق[۹]　　کو بود در بحر ذکر اللـه غریق
دمبدم در ذکر آن مولی بود　　قلب او را ذکر مستولی بود
شغل دنیا گر بود او را ضرور　　از حصول[۱۰] آن دلش یابد نفور
این مقام[۱۱] حق است ای جوان　　اندر اینجا کم رسید[۱۲] از ذاکران

قسم چهارم[۱۳]

آن بود قسم چهارم زین[۱۴] گروه　　گشته باشد قلب او مانند کوه
ذکر بود اندر دل او قایما　　این زمان مذکور باشد دائما
فرق بسیار است بشنو این کلام　　در میان نام معشوق ای همام
وقف باشد[۱۵] عاشق درویش را　　غرق در معشوق بیند خویش

را

---

[۱]. ف۲. صورتش
[۲]. ت. دلش
[۳]. ف۲. او را مر
[۴]. ف۲. در بیان قسم دویم
[۵]. ف۲. آن
[۶]. ت. دل
[۷]. ف۲. پیشتر ذاکر ببودست زین
[۸]. ف۲. در بیان قسم سیوم
[۹]. ف۲. قسم ثالث آن بود هم زین فریق // ت. آن بود هم زین فریق
[۱۰]. ف۲. از حضور او // ت. حضور او دلش باشد
[۱۱]. ف۲. مقام قرب
[۱۲]. ف۲. رسد // ت. رسد
[۱۳]. ف۲. در بیان قسم چهارم
[۱۴]. ف۲. هم قسم چارم زین // ت. هم قسم چارم زان
[۱۵]. ف۲. وقتها شد

آنچنان از عشق مستغرق شود		کز وجودش فانی مطلق شود
غیرمعشوق او نبیند در جهان		میشود معشوق پیدا و نهان[1]

اقسام طلب[2]

طالب حق چون[3] به عشق آمد سخن		واجب است او را بیان از اصل و بن
هرکه خواهان کسی باشد مدام		خواست او را میل گویندش به نام
چون که مفرط گشت میل و شد زیاد		نام او گفتند ارادت ای جواد
چون ارادت نیز شد از حد[4] برون		ای محب نامش محبت شد کنون
چون محبت گشت مفرط ای فقیر		نام او را عشق گو منکر[5] حقیر
زانکه در هرجا که باشد عشق دوست		میشود خود مغز عاشق جمله پوست
عشق مغز جان عشاقست و بس		غیرعشق اینجا نگنجد هیچ کس
عشق شرکت برنتابد ای عزیز		خانهٔ دل کن ز بهر او[6] تمیز
زانکه او سلطان تخت دل بود		کی دو سلطان در یکی منزل بود
دل یکی باید بود سلطان یکی		بس بود یک خانه را مهمان یکی

هفت وادی[7]

ای برادر گوش میدار این بیان		تا شوی واقف ز اسرار نهان
هفت وادی سالکانرا در ره است		تا نپنداری که منزل کوته است
راه دور است و دراز ای یار من		گوش جان بگشا دراین[8] گفتار من
هست وادی طلب در ابتدا		بعد ازآن وادی عشقست ای فتا
بعد ازآن وادی از آن معرفت		بعد ازآن وادی استغنا صفت
وادی توحید باشد پنجمین		بعد از آن وادی حیرت را ببین

---

[1]. ف۲. بیت یوخ
[2]. ف۲. در بیان اقسام طلب
[3]. ف۲. طالب حق را
[4]. ف۲. نیز از حد شد
[5]. ف۲. مشمر// ت. مشمر
[6]. ف۲. خانهٔ دلرا ز بهر او کن تمیز
[7]. ف۲. در بیان هفت وادی
[8]. ف۲. کوش جان را کن برین // ت. را کن براین

بعد از آن وادی فقر است و فنا   پیش از این وادی روشن نبود[۱] ترا
هر یکی را شرح گویم خوش شنو   جهدکن از خویشتن غافل مشو

وادی طلب[۲]

اولین وادی است[۳] وادی طلب   اندر این وادی عنای است و تعب
ترک باید اندر اینجا مال و جاه   تا به آسانی توان رفتن به راه
باید اینجا جهد کردن سالها   تا بیانجامد به خیر احوالها[۴]
چون بباید خوردن از دست جهان   تا بماند ملک عقبی جاودان
دل بباید کرد پاک از هرچه هست   تا که باشد دوست را جای نشست
از کدورت چونکه دل صافی شود   نور واحد[۵] اندر او وافی شود
چونکه تابان گردد اینجا نور ذات[۶]   سحر[۷] میکردد از او جمله صفات
چونکه تابان گردد انجا صدهزار   یک طلب باشد اندر اینجا آشکار[۸]
آتش سوزان بود گر راه او   همچو پروانه زند خود را به او
طالب یار است چه این و چه آن   جنت وصل است مقصودش همان

وادی عشق[۹]

بعد از آن وادی عشق است ای فتی   آتش سوزان بود آنجا به جا
اندر انجا هرکه مستغرق شود   سربسر او[۱۰] آتش مطلق شود
آنکه عاشق گشت ای جان پدر   نیست او را ذره ای پروای سر

---

۱. ت. روشن بود وادی
۲. ف۲. وادی اول بود اندر طلب
۳. ت. اول وادیت
٤. ف۱. بیت یوخ
٥. ف۲. دُر وحدت // ت. وحدت
٦. ت. بیت یوخ
۷. ف۲. محو
۸. ف۲. و ت. چونکه در دل کشت آن نور آشکار// یک طلب شد اندر اینجا صدهزار
۹. ف۲. وادی روم بود در عشق او
۱۰. ف۲. بر سر او

فارغ البال است او از آن و این[۱] نزد او یکسان نماید کفر و دین
لحظه‌ای او عاقبت اندیش نیست نزد او بیگانه و هم خویش نیست
هرچه دارد جمله را دربازد[۲] او دمبدم با وصل دلبر نازد او
زاهدان را وعدهٔ فردا بود عاشقان را وصل یار اینجا بود
هرکه ترک خود کند یکباره‌کی عشق او را میکند غم خواره‌کی
عقل را با عشق هرگز کار نیست عقل در راه خدا رهوار نیست
عاشقان دائم بوند بی خورد و خواب عارفان اما که بی درس و کتاب
ای برادر گر دهندت فهم راست عشق را آنگاه دانی گز کجاست
آتش است این عشق یارا نیست باد هرکه این آتش ندارد نیست باد

وادی معرفت[۳]

بعد از آن وادی از آن معرفت میشود ظاهر بوادی یک جهت[۴]
راه ها آنجا زحد بیرون بود راهرو چون این[۵] نداند چون بود
سیر هر سالک بود درحد خویش هرکسی از خود نمی‌افتد به پیش
قدر هر سالک تفحص کرده اند وانکه آن با قدر خود بکزیده اند[۶]
چون در اینجا شد روش با قدر پای کی پرد عصفور همپر همای
صدهزاران ره[۷] در آن وادی رود تا یکی ره بر سر منزل برد
صدهزاران شخص کم گردد به راه تا یکی ره یابد اندر قرب شاه
کاملی باید در این ره ای پسر تا بگیرد از سر منزل خبر
سر ره روشن شود در پیش او مرهمی باید از آن دل[۸] ریش او
چشمها باشد مر او را راست بین[۹] مغزبین باشد نباشد پوست بین

---

۱. ف۲. از آن و هم ازین // ت. از آن و از این
۲. ف۲. جمله را در نزد او
۳. ف۲. وادی سوم در معرفت
۴. ت. ترا ای نیک بخت
۵. ف۲. راه آنرا این // ت. راه این را آن
۶. ف۱. بیت یوخ
۷. ف۲. کس
۸. ف۲. از آن رو
۹. ف۲. دوست بین // ت. دوست بین

پس بیا در راه عرفان غرق باش　　ورنه باری خاک را بر فرق باش
ای شکسته رو طلب کن سر یار　　چند باشی همچو خر در زیر بار
چون نۀ شادان ز وصلش ای فقیر　　خیز باری ماتم هجران بگیر

وادی استغنا[۱]

چونکه سالک را سلوک اینجا رسد　　راه بر وادی استغنا برد
اندر اینجا نیک و بد باشد یکی　　اندکی بسیار و بسیار اندکی
اندر اینجا هفت دریا یک بود　　هفت اختر یک شرر بی شک بود
اندر آن وادی یکی مور[۲] ذلیل　　می ستاند هر زمان[۳] صد مرد بیل
میشود سالک در این وادی دلیر　　چشمهای او شود از جمله سیر
نی[۴] ز دوزخ ترس و بیمی دارد او　　نی امیدی بر نعیمی دارد او
سالک اینجا اهل استغنا بود　　در ره او[۵] از دویی یکتا بود
چونکه او شد[۶] طالب اسرار یار　　جان بباید باختن منصوروار
صدهزاران طفل را گشتند زار　　تا کلیم اللـه را شد اعتبار
صدهزاران کس برون از راه شد　　نام عیسی تاکه روح اللـه شد
صدهزاران جان به غم تاراج شد　　تا محمد صاحب معراج شد
گر دو عالم سربسر گردد تباه　　پای موری را نیرزد پیش[۷] شاه
محو گردد در رهش گر جزو و گل　　از گلستانش نریزد برگ گل

وادی توحید[۸]

گر برون آری دل از بند هوس　　بعد از آن وادی توحید است بس
منزل تجرید و تفرید[۹] این بود　　سالک اینجا درخور تحسین بود

---

۱. ف۲. عنوان یوخدور
۲. ف۲. کوری ذلیل
۳. ف۲. نف // ت. نفس
۴. ف۲. نه
۵. ف۲. حق // ت. حق
۶. ف۲. شد او // ت. شد او
۷. ف۲. نزد // ت. نزد
۸. ف۲. وادی پنجم در توحید
۹. ت. توحید

گر یکی بینی در آنجا[1] گر هزار | آن هزاران یک بود نیکو شمار
اصل اعداد است احد ای یار من | بشنو این قول و مکن انکار من
رو عدد را از میان بیرون برآر | تا احد ماند همان ای یار غار
این عدد آن نیست کو را از عدد | میشمارم[2] نام او گویی احد
این احد[3] آنست ای دانای کار | گر تو بشماری نیابد در شمار
او منزه از شمار و از حساب | فهم کن واللـه اعلم بالصواب

وادی حیرت[4]

بعد از آن وادی حیرت ای پسر | می شود پیدا ترا در رهگذر
اندر اینجا حیرت آمد بی قیاس | عقل را دیدن[5] شود رسم و اساس
مرد این ره دایما گریان بود | روز و شب با درد و با افغان بود
آن چنان حیران بود آن مرد راه | کو نداند دیر را از خانقاه
آتشی باشد فسرده همچو آب | یا یخی جوشیده همچون[6] آفتاب
او نداند مذهب و هم کیش را | دایما بیگانه گردد[7] خویش را
او نمی داند که خود را درکجاست | یا رونده یا نشسته یا بپاست
گر بپرسند ای برادر حال او | خود نمیداند ز خود افعال او
گوید اصلا من ندانم خویش را | چیست از پس من ندانم[8] پیش را
عاشقم زارم نمیدانم چه‌ام | دلبر من[9] کیست عاشق بر که‌ام
آن چنان پر گشته‌ام از عشق‌دوست | یا نمیدانم منم یا جمله اوست

وادی فنا[1]

---

[1]. ف۲. درینجا
[2]. ف۲. می شماری
[3]. ف۲. خدا
[4]. ف۲. وادی ششم در حیرت
[5]. ف۲. ویران
[6]. ف۲. اندر // ت. اندر
[7]. ف۲. خواند // ت. خواند
[8]. ف۲. می ندانم چیست از پس // ت. می ندانم چیست از پس
[9]. ف۲. دلبرم

چون ز وادی ها گذشتی ای فتی هفتمین وادیست وادی فنا[1]
اندر این منزل بود غالب کلال باشد انجا[2] بلبل دل کنک و لال
اندرین وادی همه[3] فقر و فناست فکر هستی اندرین وادی خطاست
سالکان را اندر اینجا بودنیست جز وجود حق دکر موجود نیست
اندرین وادی همه گم گشته‌اند از وجود خویشتن کم گذشته‌اند[4]
چون ازآن منزل به خود بازش دهند از جناب حق بسی رازش دهند
قطره چون بر جانب دریا رود آن وجود خویش ناپیدا شود
چونکه دریا بود اصلش ای عزیز[5] کی توان کردن ز اصل خود تمیز
چون بر اصل خود رسید و شد تمام واصل مطلق شد او تم الکلام

مثنوی

چون منازل همچو در منظوم شد هفت وادی سربسر معلوم شد
شرح باید بعد از آن اطوار را فتح باید کرد این طومار را
سالکان تا زین خبر واقف شوند در طریق رهروی عارف شوند

هفت طور[6]

بشنوید ای عاشقان صادقان در حقیقت چیست طور سالکان
رهروان راه حق ای راه رو گفتهٔ ایشان ز جان و دل شنو
هفت طور اینجا مقرر کرده اند دیدهٔ دل را منور کرده اند
نام اول طور فقر است ای فقیر این سخن را گوش کن درياد گیر
این مقام نور اسلام امده است از برای خاص و هم عام آمده است
بشنو ازمن تاچه میکویم خبر نیست شیطان را ازین منزل گذر
طور ثانی را یقین قلب است نام اندر این منزل شد ایمان را مقام

---

۱. ف۲. وادی هفتم در فنا
۲. ف۲. اینجا
۳. ت. اندر این ره وادی
۴. ف۲. بکذشته اند // ت. بکذشته اند
۵. ف۲. اصلش بود دریا // ت. اصلش بود دریا
۶. ف۲. در بیان هفت طور

نام طور ثالث است ای جان شفاف جای[1]عشق است و محبت بی‌گزاف
چارمین طورش فواد است ای جوان این مقام رویت اللـه است عیان
گر ز طور پنجمین داری نظر جنت القلب است نامش ای پسر
این مقام حضرت خاص خداست بنده را کنجایش آنجا نارواست
طور سادس سویدا نام گو کشف غیبی را در این منزل بجو
حق ترا تعلیم احکامت دهد علم اسما مر ترا ظاهر شود
بهجت القلب است نام هفتمین این چنین دیده‌است چشم‌راست بین
مظهر نور تجلی این بود هم صفات حق در این ظاهر شود
اندرین طور است ادم را شرف میشود واقف ز سر من عرف
اندر اینجا کامل آمد آدمی هم دراینجا آدمی شد آن دمی

مثنوی[2]

ای برادر این سخن را گوشدار زانکه این را گوش دارد گوشدار
گوش جان را برگشا تا بشنوی از فقیران لفظ های معنوی
گوش حس را اندر اینجا حصه نیست زانکه این حصه است هرکز قصه نیست
چونکه سالک را سلوک اینجا رسید هم منازل را علی الترتیب دید
کامل وقت آمد آن مرد خدا واصل است او را مدان از حق جدا
فعل او را جمله فعل حق شمر نیست اندر فاعلی او را اثر
نیک و بد جمله ز فاعل بیند او کی سوی آلت کند از جهل رو
زانکه از آلت بیابد خیر و شر کی کند عاقل سوی آلت نظر
آلت حق است دو چشم او ولی تا ز نورش سر ما گردد جلی
آن نظر حق میکند از وی بدان چشم او را هیچ جز آلت مدان
زین سبب ینظر بنور اللـه خبر بهر مومن گفت آن خیر البشر
کو بنور اللـه بود ناظر یقین بی گمان در آسمان و در زمین

---

[1]. ف۲. جان
[2]. ف۲. مثنوی در خلاصهٔ سخن

هم خدا فرموده است اندر کلام　　با حبیب خویشتن خیرالکلام[1]
من بعبد خویش قربت میدهم　　تا که چشم و گوش او هم می شوم
کنت سمعا اندر اینجا ناطق است　　میکند فهم آنکسی کو صادقست
چون چنین است ای برادر کار تو　　پس چرا فاسد شود افکار[2] تو
تا به کی مغرور این دنیا شدن　　با دو چشم خویش نابینا شدن
جهدکن خود را ز دوزخ وا رهان　　تا رسی بر جنت وصل ای جوان
سعی کن تا روز و شب عامل[3] شوی　　بگذری از ناقصی کامل شوی
زانکه کامل بر حق خو واصل است　　جمله مقصودات او را حاصل است

در بیان انسان کامل

چون سخن بر کامل آمد ای فقیر　　بشنو از کیفیت او شو فقیر
آن بود انسان کامل ای پسر　　چار چیزی باشد او را معتبر
قول و فعل و خلق نیک[4] آید از او　　هم معارف جمع گردد[5] اندر او
حکم[6] از مه تا بماهی راند او　　حال اشیا را کماهی داند او
واصل حق باشد آن مرد خدا　　نام او آیینهٔ گیتی نما
هم ورا هادی و مهدی گفته‌اند　　هم سلیمان خضر و عیسی گفته‌اند
بالغ و دانا و کامل[7] نام اوست　　شیخی و هم مرشدی انعام اوست
جمله عالم را مثال جسم دان　　قلب آن انسان کامل ای جوان
مرشدی را کرده است او اختیار　　از برای ناقصان ای یار غار
در طریق حق بود ثابت قدم　　خلق را راحت رساند دمبدم
این یود انسان کامل را خواص　　دعوت حق میکند بر خاص و عام[8]

---

۱. ف۲. خیرالانام
۲. ف۲. اینکار
۳. ف۲. طالب
۴. ف۲. قول میک و فعل نیک
۵. ف۲. آید // ت. باشد
۶. ف۲. حکمش (مصراعلر یئربه یئر اولوب)// ت. حکمتش
۷. ف۲. دانای کامل
۸. ف۱. بیت یوخ// ف۲. عام و خاص

در بیان کامل آزاد

چون شنیدی حال کامل را عیان   کامل آزاد را بشنو بیان
کامل آزاد آن است ای پسر   کو بود فارغ ز جمله خیر و شر
چونکه خود را در کمال خویش دید   فارغ از عالم شد و عزلت گزید
پیشوایی را نکرد او اختیار   از همه آزاد شد آنمرد کار[۱]
ترک دنیا کرد و ترک عز و جاه   در طریق حق نهاد او رو براه[۲]
در ره حق فانی مطلق شد او   از خودی بگذشت و با حق حق شد او
نیست او را با خلایق اختلاط   نه ز یک امید و از یک احتیاط
خلق عالم نزد او یکسان بود   در حقیقت افضل عرفان بود
عزلت و ترک و قناعت کار او   فارغی باشد همه کردار او
ای برادر کار آزاد این بود   هردم او را از خدا تحسین بود

در بیان بالغ حُر

ای برادر گوش میدار این بیان   تا شوی واقف ز اسرار نهان
کیست بالغ فهم کن ای یار من   چیست حر ای طالب اسرار من
چون نهایت یافت هر چیز ای پسر   نام او بالغ شد ای جان پدر
از نهایت چونکه بر غایت رسید   در وی آمد نام حریت پدید
تخم هر شئی میوهٔ آن[۳] شئی بود   چون رسد آن میوه آن[۴] بالغ شود
زاندرختان[۵] میوه چون گردد جدا   حر شود آن میوه آن بالغ[۶] خدا
همچو آن کودک که تخمش نطفه بود   او ز مادر زاد و هردم میفزود
چون همان نطفه از او شد آشکار   نام آن بالغ شد ای دانای کار
بالغ آن باشد که بیند وصل خویش   او رسیده باشد او را[۷] اصل خویش

---

۱. ت. در طریق حق نهاد او رو به زار
۲. ت. بیت یوخ
۳. ف۲. هر
۴. ف۲. چون رسیده میوه و
۵. ف۲. از درخت آن // ت. از درخت آن
۶. ف۲. حر شود آن میوهٔ مرد خدا
۷. ف۲. اندر // ت. اندر

عقل اول بود اصل کائنات　　جمله از وی آفرید آن پاک ذات
باز بر وی میکند اینها رجوع　　اصل انسان است و ما باقی فروغ
چون به عقل انسان رسد گردد[1]کمال　　نام او بالغ شود ای خوش خصال
دایره گردد از این منزل تمام　　این سخن را فهم کن ای نیکنام
کو کند قطع علایق بعد ازین　　نام او حر میشود ای راست بین
زآنکه حب مال و حب خانمان　　جمله بتها اند ای طالب[2] بدان
چونکه او از بت پرستی درگذشت　　لاجرم بر طارم اعلا نشست

در بیان سالک مجذوب[3]

چار قسمند ای برادر اهل حق　　هریکی در فن خود خواند سبق
پیشوا زین چار یک قسم آمده است　　مرشد کامل ورا اسم آمدست

مجذوب صرف[4]

آن یکی مجذوب صرف است ای جوان　　این سخن را بشنو و در جان نشان
او ز طور عقل بیرون جسته است　　راه تکلیفات بر وی بسته است
عشق بر وی غالب او عاشق است　　در طریق عاشقی او صادق است
دایما در راه حق حیران بود　　کفر و ایمان نزد او یکسان بود
فارغست او از صلوه و از صیام　　از رکوع و از سجود و از قیام
نه جهنم را ز جنت داند او　　نه صفا را غیر محنت داند او
او همان خود را رهاند از بلا　　هیچ درد از وی نمی یابد دوا
جذبۀ حق بردهاست او را زخویش　　نیست او را مذهب و ملت نه کیش

سالک صرف[5]

---

[1]. ف۲. کیرد
[2]. ف۲. جمله بتها اند طالب را
[3]. ف۲. در بیان اقسام مجذوب سالک
[4]. ف۲. قسم اول در بیان مجذوب
[5]. ف۲. قسم د.ویم در بیان سالک

آن یکی دیکر که سالک نام اوست   ذکر و تسبیح و نماز انعام اوست
امر شرعی را نموده او قیام   ایستاده در ره حق بر دوام
با شریعت ظاهرش آراسته   باطنش با معرفت پیراسته
دایما وعظ و نصیحت کار او   زهد و تقوی و عمل کردار او
لیک او را نیست از جذبه نصیب   سالک صرف است آن مرد عجیب

سالک مجذوب[۱]

هر[۲] یکی را گر همی خواهی بیان   نام او را سالک مجذوب دان
سالک راه خدا بود آن عزیز   تا شریعت ساخته خود را تمیز
جذبه ای ظاهر شد از جذبات حق   ماسوا را نفی کرد اثبات حق
در تجلی خویشتن را محو دید   گاه در شک و گهی در سهو دید[۳]
گاه سالک می شود آنمرد حق   گاه جذبه می برد از وی سبق
اهل تلویننند جمله این فریق   با تو کردم شرح یک یک ای رفیق

مجذوب سالک[۴]

آن یکی مجذوب سالک ای پسر   بشنو از من تا چه میگویم خبر
مرشد این باشد ازین هر چار قسم   هادی و مهدی[۵] ورا دادند اسم
جذبهٔ او را سلوکش پیش بود   در ره حق دمبدم بیخویش بود
در جمال اللـه حیران ماند بود   از خودی او خویشتن را رانده بود
از جناب حق ورا کردند رد   تا شود بر جملهٔ طالب مدد
خلق را بر راه حق دعوت کند   طالب حق مرد را بیعت کند[۶]
دست را بردست او دادن رواست   نایب است او دست او دست خداست
ظاهرا گر پیشوای عالم است   باطنا قایم مقام حاتم است

---

۱. ف۲. قسم سیوم در بیان سالک مجذوب
۲. ف۲. آن
۳. ف۲. که سکر و کاهی محو // ت. خویشتن را که سکر و کاهی صحو دید
۴. ف۲. قسم چهارم در بیان مجذوب سالک
۵. ف۲. صاحب تمکین // ت. صاحب تمکین
۶. ف۱. بیت یوخ

زانکه او مجذوب سالک بود هم دست او را گیر و فارغ شو ز غم
قلب او دایم نظرگاه حق است در دو عالم پادشاه مطلق است
اهل تمکین این عزیز است ای رفیق خدمتش‌کردن بود شرط طریق[۱]
دامن او را بگیر از صدق زود تا روی بالا نمانی در فرود
رهبر او را دان و بی رهبر مپوی اندرین ره تا رهی از جستجوی
زانکه در ره رهزنانند ای پسر کم کسی جستست ازین جای دگر[۲]
در تو آن دان رهزنان یارا نهان از تو می زایند یکیک هر زمان
آرزوی خانمان و مال و جاه آدمی[۳] را افکند بر قعر چاه
بگذر از جمله خدا را می طلب تا نیفتی در بلا و در نقب

مثنوی[۴]

از ره دل رو به سوی بی سوی کاندر این منزل نمی گنجد توی[۵]
هستیست بی شک حجاب راه دان مانع دیدار آن دلخواه دان
از چنین هستی بیا بیزار شو ترک کن اینکار را بیکار شو
تا که در بیکاریت کاری دهند در ره حق بر تو بازاری دهند
اصل هستی را بجو در نیستی کرتو از جان طالب مولیستی
گر خدا خواهی بسوزان بود را تا بیابی مقصد و مقصود را
تا نگشتی از خودی کلی فنا ره ندانستی سوی ملک بقا
پس خودی را ترک کن تا وارهی از غم مادون حق گردی تهی
تا خودی خود ترا دربر بود آشناییت بحق کمتر بود[۶]
جهدکن تا آشنای او شوی دمبدم با گفتگوی او شوی[۷]
صحبت خاصان او را میطلب تا ورا یابی بحکم من عرف[۱]

---

[۱]. ف۲. بیت یوخ// ت. بیت یوخ
[۲]. ف۲. ازین خوف و خطر // ت. ازین خوف و خطر
[۳]. ت. عاقلان را
[۴]. ف۲. عنوان یوخدور
[۵]. ف۲. دویی
[۶]. ف۲. بیت یوخ // ب. بیت یوخ
[۷]. ف۲. بیت یوخ // ب. بیت یوخ

تضمین در بیان صحبت[2]

یکدمی صحبت به مردان خدا　　بهتر از صدسال بودن در تقی[3]
هرکه شد او همنشین اولیا　　همنشین اش دان همیشه با خدا
مظهر حق است جسم ظاهرش　　سر یزدانست روح ظاهرش
حق نماید خویش را از هر ولی　　بی ولی سر خدا نبود جلی
زین سبب میجست موسی خضر را　　تا برد از وی نهفته سرها
چون پیمبر بود یزدانش ستود　　فکرکن کاین جستن خضرش چه بود
تا بود سری کز آن عالیتر است　　زانکه عالیتر بعالی درخور است
مصطفی کو بود سلطان رسل　　مهدی و هادی و سالار سبل
بانک وا شوقا همی زد از وفا[4]　　بر لقا و وصل اخوان صفا
همچنان در عشق آن ویس قران　　میکشید آن شاه دین بو از یمن
بوی حق را از یمن خوش می شنید　　بر امید وصل آن سلطان دید[5]
با علی می‌گفت او هم از ولا　　خلق چون ورزند طاعت بر ملا[6]
صحبت عاقل گزین تو روز و شب　　تا شوی از جمله بهتر پیش رب
تا فزون گردی از ایشان در درج　　تا بیابی در خرج صد کون فرج
عقل را افزای تا افزون شوی　　ز اهل طاعت بگذری موزون شوی
صحبت صالح ترا صالح کند　　صحبت طالح ترا طالح کند
نیست چون صحبت موثر هیچ چیز　　یک زصحبت خورد گردد یک عزیز
یک زمانی صحبت مرد خدا　　گر گزینی بهتر از صدق و صفا
نیست بالاتر ز طاعت در جهان　　این یقین میدان مباش اندر گمان
چونکه گردی با چنین کس همنشین　　هردم افزاید ترا صدق و یقین

---

[1]. ف۲. بیت یوخ // ب. بیت یوخ
[2]. ف۲. در بیان صحبت
[3]. ف۲. بقا
[4]. ف۲. ولا
[5]. ف۲. مصراعلر یئر به یئر اولوبدور
[6]. ف۲. مصراعلر یئر به یئر اولوبدور

گر کنی صد سال طاعت بی ریا　　چون نماز و روزه و ذکر خدا
یک دمی اندر حضور مرد حق　　بودنت بهتر ز بودن صد طبق
زانکه ازو کشفی بود چیزی که آن　　حاصلت ناید بطاعت در جهان
اندر این ره اصل چون صحبت بود　　ای خنک جانی که کارش این بود
نیست همچون صحبت جاهل گناه　　کار نیکت زو شود جمله[۱] تباه
کفر و ایمان قایم از صحبت بود　　کس ز خود کی مومن و کافر شود[۲]
آنکه گردد همنشین اولیا　　باشد او را صدق و دین اولیا
همچو ایشان جان او روشن بود　　تازه و بشگفته چون گلشن بود
صاف[۳] کردد جان پاک او ز درد　　زانکه نفسش بیشتر از مرگ مرد
غم نباشد در درون سینه اش　　جنک نبود با کس و نه کینه اش
دمبدم ای جان من صحبت طلب　　تا شوی شایستهٔ درگاه رب
خدمت مردان حق کن اختیار　　تا شوی در زمرهٔ مردان کار

در بیان اهل تقلید و استدلال و کشف[۴]

پس بیا ای طالب حق هوش دار　　بشنو از[۵] اقسام ایمان گوش دار
اهل ایمان جمله سه قسم آمدند　　هر یکی زیشان به یک اسم آمدند
اهل تقلید است اول قسم او　　مستمع شو تا بدانی اسم او
اهل استدلال شد قسم دوم　　اهل کشف است ای فقیر اسم سوم
هر یکی را شرح گویم خوش شنو　　سعی کن از خویشتن غافل مشو

قسم اول در بیان اهل تقلید

اهل تقلید آن بود ای یار جان　　یک رود[۶] او حق را به اقرار زبان
هم کند تصدیق قول خویش را　　از دل و جان دوست دارد کیش را

---

۱. ف۲. کلی // ت. کلی
۲. ت. ترسا بود
۳. ف۲. پاک
۴. ف۲. در بیان اهل تقلید و اهل استدلال و اهل کشف
۵. ف۲. می شنو
۶. ف۲. نکردد // ت. کیرد

داند او حق را به اوصاف و خبر این همه با حس و سمعت ای پسر
نیست اینجا کشف و برهان و دلیل اهل اسلامند اکثر زین قبیل
چون به حس سمع حق را طالبند سعی و کوشش اندر اینجا غالبند
جمله مغلوب است تسلیم و رضا نیست ایشان را توکل بر خدا
قصهٔ دنیا و حب مال و جاه هر مقلد دمبدم آید به راه
اهل علم اکثر از این منزل بود پای ایشان زین سبب در کل بود

قسم دوم در بیان اهل استدلال

اهل استدلال آن است ای امام که[۱] جهان را دید با حسن و نظام
دید در زیر این بساط خاک را در زیر آن قبه افلاک را
آفتاب و ماه را تابان شده دید این کردنده را کردان شده
کرد این جمله خلایق را نظر مستدل شد بر موثر از اثر
گفت این را صانعی باید حکیم آنچنان که مثل او باشد عدیم
نیست این افعال مقدور بشر فاعلی باشد بدین فعل و هنر
کو بود باقی ورا نبود فنا قایم و دایم بود او را بقا
چونکه بود او را دوچشم راست بین[۲] یافت او حق را به برهان و یقین
غالب است اینجا چو تسلیم و رضا لاجرم باشد توکل بر خدا
سعی و کوشش اندر اینجا کم بود حب مال و جاه اینجا کم بود[۳]
او ندارد غیر حق را اعتماد بر صلوه و صوم بر حج و جهاد
ذوق ایشان بر جمال اللـه بود قلب ایشان این دایما آگه بود
اهل تکند و توکل این فریق حال ایشان ایچنین است ای رفیق[۴]

قسم سیم در بیان اهل کشف

اهل کشف آنست ای دانای راز کو کند از ماسوی اللـه احتراز
بیند او حق را به کشف و با عیان بکذرد از شک و از وهم و گمان

---

۱. ف۲. کین جهانرا
۲. ف۲. رای بین
۳. ف۲. بورادا صحیفه دوشمه سی وار
۴. ت. بیت یوخ

از حجاب او جملکی بگذشته‌اند　　با جمال اللــه مشرف گشته‌اند
دیده است او دوست را عین الیقین　　لاجرم او دوست را داند همین
نیست هستی غیرحق را پیش او　　حق بود هم مذهب و هم کیش او
میکند دایم جناب شاه را　　ذکر لا موجود الا اللــه را
در همه اشیا نه بیند غیر حق　　اهل وحدت این فریق است از فرق

در بیان اقسام توحید

ای پسر کوشت بر این اخبار کن　　بشنو و بر این سخن[1] اقرار کن
طالبان حق چه زیبا کفته اند　　در ره تحقیق درها سفته اند
کرده‌اند توحید حق را بر دو قسم　　هریکی را داده‌اند ای جان یک اسم
قسم اول شد از توحید عام　　آن دگر توحید خاص است ای همام

توحید عام

اولینش ای برادر آن بود　　کو در اقرار زبان یکسان بود
او بود تصدیق قلبین را دلیل　　هرکسی با او کند فکر جلیل
مشترک باشد دراین قول ای فقیر　　شیخ و دانشمند و درویش و امیر
هرکسی کز سر وحدت آگه است　　در زبانش لا اله الا اللــه است

توحید خاص و اقسام آن

بعد از آن توحید خاص است ای جوان　　کرده اند او را بسه قسمش عیان
آن بود توحید افعال و صفات　　بعد ازین هردو بود توحید ذات
هر یکی را میکنم شرح و بیان　　سعی کن تا بشنوی با گوش جان

توحید افعال

آن بود توحید افعال ای عزیز　　بنده فعل خود کند از خود تمیز
جمله افعالش بود راجع به حق　　در میان هرگز ورا نبود نسق

---

[1]. ت. قال من

بنده آلت میشود فاعل خدا — اینچنین گفته اند اخوان صفا

توحید صفات[۱]

آن بود ای دوست توحید صفات — یابد انسان از صفات خود نجات
هر صفات کامله کو را بود — بر صفات حق همه راجع شود
اندر آنجا جملکی باشد هلاک — باقیی[۲] ماند صفات ذات پاک

توحید ذات[۳]

همچنان توحید ذات است ای جوان — بشنو از من تا که میگویم عیان
میشود راجع ذوات اهل حال — بر حباب ذات حق اندر مال
جملکی باشد در آن منزل فنا — دایم و قایم بود ذات خدا

وحدت لاشی[۴]

ای برادر نکتۀ زیبا شنو — جمع کن خود را ز خود غافل مشو
چون حقیقت خواست اظهار وجود — کنز مخفی بود آمد در شهود
خلعت اطلاق پوشیده آنزمان — اندر آنجا نیست از کثرت نشان
اعتبار غیر را نبود مجال — نام این وحدت بود ای خوش خصال
هم وجود لابشی این بود — این مقررا از[۵] همه تلقین بود
گرچه منشا شد به کثرت ای عزیز — نیست اندر وی زکثرت هیچ چیز
ذات پاکش کرد چون ایجاد نور — از صفاتش یافت این کثرت ظهور

در بیان احدیت و وجود لابشی

گر شود نفی اضافات از وجود — ذات پاک او مبرا از قیود
ور بود ملحوظ ذاتش ای پسر — دمبدم با نفی قیدی معتبر

---

۱. ف۲. بورایا قدر صحیفه دوشمه سی وار
۲. ف۲. باقیا
۳. ف۲. سوم در بیان توحید ذات
۴. ف۲. در بیان وحدت و وجود لاشی
۵. ف۲. این معرا اینهمه

واحدیت گفته اند این را به نام　　این سخن را فهم کن ای نیک نام
هم بلاشی وجود این را بگو　　قید لاشئی معتبر دان اندر او

در بیان وجودیت و وجود بشئی و عما[۱]

با تجلی نخستین که ذات　　چون تنزل کرد بر اسما صفات
آنکه ایشان در سخن در سفته اند　　نام این را واحدیت کفته اند
هم وجود است و بشی همنام این　　اندر اینجا شک مکن میدان یقین
هم عمی نیز این بود ای یار جان　　فهم کن این نکته را نیکو بدان

تمثیل

ای پسر بشنو تو این تمثیل را　　تا شوی قادر همه تاویل را
هستی مطلق چو دریا شد عیان　　موج او عیان و اسما در بیان
جنبش او اقتضای حب ذات　　میشود از وی ظهورات صفات
ابر جسم است و بخارش جان مثال[۲]　　سیل انسان مولدش باران مثال
گرچه سیل از جمع باران میشود　　لیک از آن بعضی به دریا میرود
در مثل آن ذات مثل آب شد　　گاه دریا و گهی سیلاب شد
پس بود تقیید و اطلاق اعتبار　　ذات پاک او کند در هر دو کار
گاه جزوی کلی و عامست خاص　　گاه از قید همه دارد خلاص
گاه مقید گاه مطلق می شود　　گاه باطل گاه او حق می شود
تو یقین میدان که تکثیر صفات　　هیچ تغییری نمیارد به ذات

در بیان عالم کبیر و عالم صغیر

ای برادر این سخن را گوشدار　　تا شود پیدا ترا پنهان کار
آن حکیمانی که منزل رفته‌اند　　عالم اکبر[۳] جهان را کفته‌اند
آدمی صغرا بود ای یار پاک　　قایمست آن نار و باد و آب و خاک

---

[۱]. ف۲. در بیان احدیت و دجود شی و عمی
[۲]. ف۲. صفت // ت. صفت
[۳]. ف۲. کبری

اولیا گفتند عکس این خبر   کی بگوید این سخن صاحب نظر
عالم اکبر وجود آدم است   زانکه مقصود از دو عالم خاتمست
گرچه بعد از عالم آمد در وجود   لیک در معنی ز عالم پیش بود
گرچه میوه از درخت آید پدید   حق درخت از بهر میوه آفرید
گر نبودی میوه کی بودی شجر   پس شجر فرزند شد میوه پدر
این جهان گرچه به صورت اولست   لیک از مقصود مرد اکمل است
حق جهان را بهر مردان آفرید   تا شود زیشان کرامتها پدید
گر نبودی از جهان مقصود این   کی شدی این آسمان و این زمین
سر لولاک این بود نیکو شنو   از دل و از جان به مرد حق کرو

عالم مثال[1]

بشنو ای گویندهٔ ذکر خدا   از فقیران نکته های جان فزا
چون برون آمد در آغاز کتاب   عالم ارواح اجسام از نقاب
در میان این دو عالم ای جوان   عالمی دیگر شنو نیکو بدان
در میان مرد روشن شد کلام   شرح شد اقسام هریک بالتمام
اهل معنی گفته اند او را مثال   اهل صورت کی برد او را خیال
عالم برزخ بود نام دکر   بشنو از من تاچه میگویم خبر
اندر آن ارواح می باید صور   قبل از آنکه در بدن یابد مقر
اندر آنجا فعل می کردم جسد   هر عمل را صورتی پیدا شود
کل انسان حصه ای دارد ازین   چشم برهم میکش و[2] نیکو ببین
هم از آن عالم بود نامش خیال   هر منامی را که بیند اهل حال[3]
بعد از آن کانسان از این عالم رود   ساکن[4] او اندر آن عالم شود
اندر انجا مسکن[5]است و هم ثواب   اندر اینجا دوزخ است و هم عذاب[1]

---

۱. ف۲. در بیان عالم مثال
۲. ف۲. چشم دلرا برکشا // ت. دل را برکشا
۳. ف۲. مصراعلر یئر بهیئر اولوب
۴. ف۲. مسکن
۵. ف۲. جنت // ت. جنت

هم عذاب قبر انجا میکنند — هم نعیمش را در انجا می دهند
هم ازین منزل بود بعث و نشور — هم در انجا باشد اسرافیل صور
سر معراج اندرین ظاهر شود — کشف صوری هم درین باهر شود
هر کسی را حصه باشد این مقام — چون رسید اینجا سخن تم الکلام

در بیان انواع قیامت آفاق و انفس

ای پسر این نکته را با گوش جان — بشنو و خود را زغفلت وا رهان
پنج نوع آمد قیامت هوشدار — هریکی را بشنو و در گوش دار
اهل وجدان این چنین دریافتند — در ره تحقیق موی بشکافتند

نوع اول[۲]

نوع اول از قیامت آن بود — کو بهر ساعت شود هر آن بود
میشود معدوم عالم در زمان — هم روان موجود میگردد در آن
مبدئ و محی ممیت است و معید — آفریند هر دمی خلق جدید
کل یوم هو فی شان را بیان — میشود از حق تجلی در زمان
میشود معدوم هر چیز ای پسر — در زمان آید مثالش در نظر
چون بسرعت گشت ایجاد و غرض[۳] — کس نمی داند زمانین العرض[۴]
چیست اینجا گر همی خواهی غرض — دان که لایبقی زمانین الغرض[۵]
نهر جاری شد همان تمثیل این — راست باش و راست بنگر راست بین

نوع ثانی[۶]

نوع ثانی از قیامت ای جوان — از بدن تفریق اجزا را بدان
آن عزیزان کو جهان آزاده اند — نام این صغرا قیامت گفته اند
پس قیامت مردن است ای یار من — بشنو این قول و مکن انکار من

---

۱. ف۲. عقاب // ت. عقاب
۲. ف۲. نوع اول قیامت
۳. ف۲. مثال // ت. امثال
۴. ف۲. صاحب کمال // ت. بجز ساحب کمال
۵. ت. بیت یوخ
۶. ف۲. نوع دوم از قیامت

حضرت شاه ولایت در کلام گفت من مات فقد قام القیام
در برازخ حشر گردد بعد از آن یا به سفلی یا به علوی[1] ای جوان
نسبت[2] هر کس که بر اعلا بود با ملایک همسر و همتا بود
هرکه را نسبت به سفلی[3] شد تمام با بهایم حشر گردد والسلام[4]

نوع سیم[5]

نوع ثالث از قیامت ای عزیز یوم موعود است و روز رستخیز
جمله معدوم اندر او یابد وجود هرچه مخفی بود آید بر شهود
هرچه باطن بود و پنهان سربسر جمله ظاهر گردد آن روز ای پسر
آنچه پیدا بود و ظاهر[6] ای جوان جمله باطن میشود نیکو بدان
همچنان کامروز غالب کثرت است غالب آن روز ای برادر وحدت است
حق تجلی بر همه اشیا کند جمله را حیرت دهد شیدا کند[7]
لیک هرکس را به قدر اعتماد میشود از حق تجلی ای جواد
گر خلاف اعتقاد او بود ظاهر[8] او را تسلی کی بود
اعنقاد آنکه او اهل حقست دایما ثابت بوجه مطلق است
اصل جمله اعتقادات این بود اعتقاد اهل حالت این بود

نوع چهارم و پنجم[9]

از قیامت هر دو نوع آخرین ای پسر مختص بود بر کاملین
یک در اول یک در آخر ای فقیر میشود ظاهر به کلی شو خبیر
اولشن[10] موت ارادی شد عیان آخرینش محو هستی بی گمان
این بود یارا بقا بعد الفنا سالکان را حال این است ای فتی

---

[1]. ف۲. یا بعلوی یا بسفلی // ت. علوی یا به سفلی
[2]. ف۲. نیت
[3]. ت. معنی
[4]. ف۲. بر دوام // ت. بر دوام
[5]. ف۲. نوع سیوم از قیامت
[6]. ت. ظاهر بود و پیدا
[7]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
[8]. ف۲. خاطر // ت. خاطر
[9]. ف۲. نوع چهارم و پنجم از قیامت
[10]. ف۲. اولین

نیست واقف هرکسی ز احوالشان　　اهل حق داند همان احوالشان[1]
این به جذبه راست می آید بکار　　بر مجرد لفظ نبود اعتبار
گر شکر صدبار گویی بر زبان　　ذرهٔ شیرین نمیگردد دهان
مشک کویی گر دوصد نوبت تمام　　شمهٔ خوشبو نمیگردد مشام
گر به غیبت یار گویی صد هزار　　مثل آن نبود که باشد در کنار
هرکه او لاف معارف میزند　　با مجرد لاف عارف کی شود
لاف بی معنی ندارد اعتبار　　رو مزن بیهوده لاف ای یار غار
جان بباید داد اندر راه حق　　تا شود شایستهٔ درگاه حق
گر به دعوی آرزو[2] حاصل شدی　　مدعای هرکسی واصل شدی

در بیان نبوت و ولایت

پس بیا ای طالب دیدار حق　　بشنو از اهل سخن اسرار حق
جوهر اول که روح مصطفی است　　فخر عالم منبع صدق و صفاست
سید الکونین شاه اولیا　　پیشوای اصفیا و انبیا
در بیان این سخن در سفته است[3]　　اول مخلوق روحی گفته است
دارد این جوهر دو روی ای یار پاک　　کو ز یکدیگر ندارند انفکاک
باطنش را جانب حق دان یقین　　ظاهرش بر سوی خلق عالمین
پس بود هردو محمد را صفات　　فهم کن این نکته را ای پاک ذات
جانب حق را ولایت گشت نام　　جانب عالم نبوت ای همام[4]
شیخ سعدالدین که مرد راه بود　　از حقایق جملکی آگاه بود
گفته است آن شاهباز معرفت　　مظهری باید بدین هر دو صفت
مظهر نور نبوت خاتم است　　زانکه او مقصود هر دو عالم است
مظهر امر ولایت ای جوان　　جوهر آمد آخر ای صاحب زمان

---

[1]. ف۲. افعالان // ت. افعالشان
[2]. ف۲. کارها // ت. کارها
[3]. ف۲. سفته اند
[4]. ف۲. امام // ت. بیت یوخ

با کمال معرفت آراسته　　این جهان را عدل او پیراسته
جمله عالم را بگیرد او تمام　　نشنود هرگز کسی از ظلم نام
خلق در آسایش و راحت شوند　　جمله در انعام و در شفقت شوند
چون در آید در جهان آن شهریار　　میشود علم حقیقت آشکار
زانکه در وقت نبوت ای جوان　　وضع صورت بود بحث از وی بدان[۱]
بحث صورت بود اندر حین او　　علم ظاهر بود در تمکین او
در مدارس بود تحصیل علوم　　نحو و صرف و فقه و تفسیر و نجوم[۲]
علم باطن بود پنهان سربسر　　کم کسی میداد از این جانب خبر[۳]
چون رسد وقت ولایت ای فقیر　　از حقایق هر کسی گردد خبیر
در مدارس بحث از این جانب بود[۴]　　جمله بر سوی حقایق رو نهد
از حقیقت جنت و خیر و ثواب　　از حقیقت دوزخ و مار و عقاب[۵]
بحث باشد درس را رو در چهار　　ای برادر این سخن را گوشدار
چون حقایق آشکارا شد تمام　　این[۶] بود روز قیامت ای همام
پس خدا ظاهر شود بر جمله کس　　همچو ماه بدر بشنو این نفس
جمله بر انوار[۷] حق واصل شود　　بر سر مقصودشان حاصل شود
این چنین فرمود آنکو صادق است　　هم احادیثش دراینجا ناطق است
چون گشادم از رخ معنی نقاب　　بس بود واللـه اعلم بالصواب

در بیان سبب نظم و اسم کتاب

چون رسید اینجا سخن تم الکلام　　یافت نظم من بدین موجب[۸] نظام
باعث این نظم و ترتیب لطیف[۹]　　واجب شرحست ختم و اختتام[۱]

---

۱. ت. همان
۲. ف۲. بیت یوخ
۳. ف۲. بیت یوخ
٤. ف۲. شود
٥. ف۲. در نار و عقاب
٦. ف۲. پس // ت. پس
۷. ف۲. دیدار // ت. دیدار
۸. ت. بر این موجب
۹. ت. ظریف

در شبی از شیخ[۲] مولانای روم | شد اشارت بنده را اندر منام
کای **خلیلی** دولت باقی طلب | زانکه این فانی نباشد بر دوام
نعمت دنیا و ملکو مال او | نزد اهل حق ندارد احترام[۳]
طالب حق باش غیرحق مجو | تا شوی در زمرهٔ اهل کلام[۴]
در[۵]حقایق نسخه ای منظوم ساز | تیغ طبعت را برون آر از نیام
تا که بعد از تو بماند یادگار | در میان اهل مشرب خاص و عام
چون شنیدم این سخن از روح شیخ | منتی بر جان خود دیدم تمام
کردم استمداد از روحش عیان[۶] | ابتدا کردم بر این نظم کلام
ساختم بحرش به بحر مثنوی | تا شوم از خوشه چین آن همام
آنچه مقدور من بیچاره بود | صرف کردم اندر اینجا ای انام
گلشن معناست این منظوم من | بلبل جان را بود در وی مقام
عاشقانرا چون همی بخشد صفا | دادم او را **تحفهٔ العشاق** نام
شد تمام این نظم بر آخر رسید | بر کتاب خویش چون نبود قیام[۷]
هرکه خواند **تحفهٔ العشاق** را | بنده را یاد آورد بین الانام[۸]
با دعای خیر از لطف و کرم | حق ورا روزی کند والسلام[۹]

ختم کتاب

ای **خلیلی** نظم این در لال | چون رسید اینجا بفضل ذوالجلال[۱۰]
لازم امد پس ترا قطع سخن | این سخن را نیست پایان و بن[۱۱]
گر بگویی تا قیامت این کلام | ای برادر نیست امکان تمام[۱]

---

۱. ف۲. واجب الشرحست اندر // ت. واجب الشوح است اندر اختتام
۲. ف۲. پیر // ت. پیر
۳. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
۴. ت. کرام
۵. ت. از
۶. ف۲. روان // ت. روان
۷. ف۲. پس سخن کوتاه باید والسلام
۸. ف۲. بیت یوخ
۹. ف۲. بیت یوخ // ت. پس سخن کوتاه باید والسلام
۱۰. ت. ای خلیلی تا قیامت زین کلام //کر بکویی نیست امکان تمام
۱۱. ف۲. بیت یوخ

زانکه از حقست این زیبا سخن   باز بر حب این ز[2] دریای کهن
تا بود دریا نباشد موج کم   تازه و تر[3] میشود هر دمبدم
چون ندارد این سخن پایان و حد   بس بود گقتن ز ارباب خرد
گر سخن آید ز تاریخ کلام   غره شهر جماد اولی بنام[4]
هم ز هجرت هشتصد و هشتاد بود   اختتامش را ز حق امداد بود[5]
ختم شد اینجا سخت تم الکلام   بس شد و اللـه اعلم بالسلم[6]

تمت ۸۸۰

---

[1]. ف۲. بیت یوخ
[2]. ت. تازه موج است این و
[3]. ت. نو
[4]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
[5]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
[6]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ

yaradır. Problemin də əsasında peşəkar kadrların olmamasıdır. Statistik məlumatlar göstərir ki, axır son beş ildə yalnız Firuz bəyin sayəsində ən çox əlyazma ilk dəfə çap olunmuşdur. Qəribədir ki, bu iş üçün dövlətdən maaş alanlar bu qədər əlyazmanı çapa hazırlamamış, Firuz bəy isə, öz təşəbbüsü ilə ağır zəhmət bahasına çətin oxunan əlyazmaları oxuyub çapa hazırlamış, məhdud maliyyə imkanlarına baxmayaraq, qeyrət göstərmiş və öz hesabına həmin əlyazmaları nəşr etdirmişdir. Bu da onun milli qeyrətindən, vətən sevgisindən irəli gəlir. Xalqımızın görkəmli ziyalısı, iranlı ziyalılarımızın öndəri Firuz bəyə bu müqəddəs işdə uğurlar diləyirəm və iranlılar demişkən: ƏLLƏRİN YORULMASIN! – deyirəm.

professor Sənan İbrahimov

Bakı Döviət Universiteti

dinləyirdilər ki.. Fərzanə adlı ziyalımız Ədəbiyyat İnstitutuna gələndə söhbətləri o qədər şirin olurdu ki, imkan tapın iki mərtəbə yuxarıdakı Şərqşünaslıq İnstitutuna gələ bilmirdi. Şərqşünaslıq institutunun əməkdaşları məcbur qalıb onun söhbətlərini dinləmək üçün Ədəbiyyat institutunun dar otaqlarına yığışırdılar. Hazırda həmin estafetin davamçısı Firuz bəydir.

Firuz bəy İranda ədəbiyyatımızın təəssübünü çəkən ən böyük ziyalılarımızdandır. Onun ağır zəhməti sayəsində son dərəcə zəifləmiş mətnşünaslıq elmimiz inkişaf edir və hələ də tədqiqatçısını gözləyən neçə klassikimiz onun sayəsində nəşriyyatlarda işıq üzü görmüşdür. Bu da bizi klassiklərimiz qarşısında vətəndaş məsuliyyətindən az da olsa azad edir. Ancaq bu bir məktəbdir və bu məktəbin əsasını XX əsrin ortalarında İrandan gəlmiş alimlər yaradıb və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı üçün misilsiz xidmətlər göstərmişlər. Ağır zəhmət bahasına yaradılmış o məktəbin işığını sönməyə qoymamalıyıq. Baxmayaraq ki, son illərdə əlyazma- larımızın tədqiqi üçün dövlət tərəfindən ciddi addımlar atılmışdır; Əlyazmalar Fondu, "Əlyazmalar İnstitutuna" çevrilmiş, institutda yeni-yeni şöbələr yaradılıb daha da genişləndirilmiş, maliyyə imkanları artırılmış, hətta Naxçıvanda yeni bölməsi yaradılmış, bununla belə, kifayət qədər peşəkar kadrlar yoxdur. Bu işi yüksək səviyyədə təşkil etmək üçün Firuz bəy kimi ensiklopedik biliyə malik kadrlar çox azdır. Bu da milli sərvətimizin böyük bir hissəsini təşkil edən əlyazmalarımızın araşdırılmasında ciddi problemlər

gözündə rind, şeyda, rüsvayçılıq olan bu sevdadan soyumadınmı və ya əl çəkmədinmi?" Beləliklə, beyt ilk dəfədir orijinalda yazılır və ədəbi həqiqət öz yerini tapır:

Ey Füzuli, rindü şeydadır, həmişə xəlqə rüsvadır,
Sorun kim, bu nə sevdadır, bu sevdadan ***üşünməzmi?***

Ədəbi həqiqət Firuz bəyin sayəsində öz yerini tapdı və dahi Füzulimizin sənətkarlığına kölgə salan xəttat və tərtibatçı xətası aradan qalxdı.

Ümumiyyətlə, mətnşünaslıq elmi çox çətin və məsuliyyətlidir, eyni zamanda, son dərəcə böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir. Çətinliyi onunla əlaqədardır ki, mətnşünas alim ensiklopedik biliyə malik olmalıdır. O təkcə hərfləri bilib əlyazmaları oxumamalıdır, həm də dilçiliyi, etnoqrafiyanı, ədəbi prosesi, etik-estetik baxışları, dini-əxlaqi problemləri, dövran tarixi-siyasi həqiqətlərini, fəlsəfi düşüncəsini dərindən bilməlidir. Çox şükürlər olsun ki, xalqımızın belə imkanı olub. Baxmayaraq ki, bu imkanlar günü-gündən daralır. Artıq həmin ensiklopedik biliyə malik alimlərimizdən bir neçəsini üfüqlərdə görürük. Onların da öncülü vaxtilə bizim Bakı Dövlət Universitetində təhsil almış və elini, obasını, milli mədəniyyətini müqəddəs məhəbbətlə sevən Firuz Rifahidir.

Həmişə İrandan ziyalımız gələndə elmi müəssisələrimizdə toy-bayram olardı. Yadıma gəlir, Cavad Heyət Bakı Dövlət Universitetində Cəlaləddin Ruminin 800 illik yubileyinə gələndə hamı onu əhatəyə almışdı, onun nitqini elə maraqla

Həbibüm, sanma kim, səndən üşündüm

Burada "*üşünmək*" (müasir dilimizdə "*üşümək"* feli) sözü bizim indi işlətdiyimiz "*soyumaq", "əl çəkmək"* mənasında işlənmişdir. Artıq söz arxaikləşmiş və sonrakı əsrlərdə işlənməmişdir. Eyni məntiqi fikri biz Füzulinin qəzəlində də görürük. Belə ki, birinci beytdə Füzulinin işlətdiyi "*usanmaq*" sözü müasir dilimizdə işlənən "*bezmək*" mənasındadır:

Məni candan usandırdı, cəfadan yar ***usanmazmı?***
Fələklər yandı ahimdən, muradım şəmi yanmazmı?

Sonuncu məqtə beytində də belə verilir ki,

Ey Füzuli, rindü şeydadır, həmişə xəlqə rüsvadır,
Sorun kim, bu nə sevdadır, bu sevdadan ***usanmazmı?***

Son beytdəki "*usanmazmı"* sözünün qafiyə kimi yenidən seçilməsi divan şeirində qəbul edilmir. Lirik şeirdə bir sözün iki dəfə qafiyə seçilməsi eyib sayılır. Füzuli kimi dahi də bunu bilirdi və onun üçün türk dilində qafiyə söz tapmaq problem deyildi. *Bəs onda nə üçün Füzuli divan şeirinin tələblərini bilə-bilə belə poetik səhvə yol vermişdir?*

Əslində Füzuli heç bir səhvə yol verməmişdir. Onun qəzəlini köçürən xəttatların və tərtibatçıların buna əhəmiyyət verməməsi üzündən şeir dillərə səhv düşmüşdür. Belə ki, Füzuli son beytdə "*usanmazmı"* yox, "*üşünməzmi"* deyir. Son beytdə düzəliş edib "*üşüşnməzmi"* yazanda, həm də beytdəki məntiqi fikir də yerinə düşür. Şair deyir ki, "*xalqın*

bütün əlyazmalarını toplayıb divan şeirinin tərtibinə uyğun çapa hazırlamışdır.

Firuz bəyin araşdırmalarında bir gözəl xasiyyəti də var ki, kitabı çap edərkən mətnləri həm əski əlifbada, həm də latın qrafikası ilə verir. Bu da obyektiv elmi araşdırmalar üçün geniş imkanlar açır. Bu mənada, bir faktı söyləmək istəyirəm...

Həmişə Füzulidən danışarkən tələbələr belə sual verirdilər: "*Nəyə görə Füzuli "Məni candan usandırdı" qəzəlində iki dəfə "usanmazmı" sözünü həmqafiyə seçibdir, axı bu divan şeirinin tələblərinə ziddir?*" Hətta mən deyərdim ki, divan şeirinin sərt tələbləri var və bir sözün iki dəfə qafiyə kimi işlədilməsi "eyib" sayılır. Düzü bunun cavabını biz də tapa bilmirdik. Ancaq bilirdik ki, şeirdə xəttat və ya tərtibat səhvi var. Konkret olaraq həmin səhvin nədən ibarət olduğunu bilmirdik. Nəhayət ki, bir əsrdən artıq elmi ictimaiyyəti düşündürən və dahi Füzulimizin sənətkarlığı ilə bağlı bu problemə, Firuz bəyin sayəsində aydınlıq gətirildi. Füzulinin sələflərindən sayılan Xəlilinin də "Usanmazmı" qəzəli var, olsun ki, Füzuli də həmin qəzəllə tanış idi, çünki, Türkiyə ədəbi mühiti Füzuli üçün daha yaxın idi. Olsun ki, Füzulinin bu qəzəli Xəlilinin eyniadlı qəzəlinə nəzirədir. Qəzəldə axtardığımız beyt belədir:

جهانی قو که بن جاندن اوصندم،

حبیوم صنما کم سندن اوشندوم.

Cahana, ğu ki, bən candan usandım

görkəmli alimimiz aradan qaldırdı. Firuz bəyin nəşrə hazırladığı kitab Xəlilinin ədəbi irsinə olan böyük hörmətdir.

Firuz Rifahinin bu kitabı artıq Xəlili haqqında elmi işlər yazmaq üçün geniş imkanlar açır. 300 səhifəyə yaxın kitabda Xəlilinin indiyədək zəmanəmizə gəlib çatan bütün ədəbi irsi öz əksini tapmışdır. Kitabda Xəlinin bütün lirik şeirləri, “Firqətnamə” məsnəvisi verilmişdir. Firuz bəy kitabın müqəddiməsində şairin həyatı barədə geniş məlumat vermişdir. Həmin məlumatları ədəbiyyatşünaslığımızda böyük elmi yenilik kimi qiymətləndirə bilərik. Həmin qeydlərdən məlum olur ki, şair XVI əsrdə Qaraqoyun Səfəvi dövlətlərinin paytaxtlarından biri olan Qəzvin şəhərində anadan olmuş və Qaraqoyunlular dövründə başına çox müsibətlər gəlmiş. Ölkədə baş verən dini və siyasi çaxnaşmalardan qaçan şair Osmanlı Türkiyəsinə pənah aparıb, orada yazıb yaratmışdır.

Firuz bəy Xəlilinin ədəbi irsini dərindən araşdırmış və onun dünya kitabxanalarında olan bütün əlyazmalarını əldə edib şairin divanının tənqidi mətnini hazırlayıb çapa təqdim etmişdir. Xəlilinin əlyazmaları müxtəlif kitabxanalarda saxlanılır. Ancaq ən kamil nüsxə Almaniyanın Turinger Universitetində saxlanılan nüsxədir. Firuz bəy məhz həmin nüsxəni avtoqraf mətn kimi götürüb şairin divanın çapa hazırlamışdır. Xəlilinin əlyazmaları pərakəndə haldadır. Bir kitabxanada onun lirik şeirləri, başqa bir arxivdə onun məsnəvisi saxlanılır. Firuz bəy bu əziyyəti də çəkib, onun

duyğu vasitəsilə ilahi həqiqətləri dərk edir. Xəlili lirik şeirlərində də, bu mətləblərdən söz açır:

Çünki haqqın zatın isbat etməz ərbabi-əql,
Aşiqin, həqbin ilə hər dəm bu dəvası nədir?...
və ya

Vəhdətin dəryasına qəvvas olanlar bildi kim,
Aləmi-vəhdətdə yoxdur həqdən özgə hiç kəs....
və ya

Kim ki, kəsrətdən keçib oldi əlayiqdən bəri,
Vəhdətin bildi təriqin, həqqin ənvarın görür.

Şairin poeziyası dil baxımından da diqqəti cəlb edir:

Ol möğo-Çin gözləri ahuyi-şirəfkən gəlür,
Buyi-zülfi mişki-ahuyi-tatarumdur gələn.

Şairin işlətdiyi *“moğol-Çin gözlər”, “mişki-ahuyi-Tatarum”* sözlərinə başqa şairlərin poeziyasında rast gəlmirik. Bu da göstərir ki, XV əsr ədəbi prosesinin leksikonunda tamamilə yeni terminlər yaranırdı.

Qeyd etdiyimiz bu məlumatlar şair haqqında tam təsəvvür yaratmır və XV əsr poeziyamızın nadir nümunələrini yaradan Xəlilinin böyüklüyü kölgədə qalırdı. Buna da səbəb, onların yaradıcılığına olan biganəlikdir. Təbii ki, dahilərimiz qarşısında məsuliyyətimizdən irəli gələn biganəlik, bizdə xəcalət hissi yaradırdı. Biz həmişə Xəliliyə münasibətdə özümüzü günahkar hesab edirdik. Artıq bu “xəcaləti”

Xəlili divanın nəşri bizə nə verdi?

Görkəmli mətnşünas alimimiz Firuz Rifahi bir daha maraqlı bir kitabı ilə elmi ictimaiyyəti sevindirmişdir. Onun çapa hazırladığı Xəlilinin divanı, sözün həqiqi mənasında, mətnşünaslıq elmimizdə yenilikdir. Azərbaycan filologiyasında indiyədək Xəlili haqqında elmi məlumatlar bununla mədudlaşırdı: "XV əsr ədəbi prosesinin aktiv sənətkarlarından biri də Azərbaycanın görkəmli şairi Xəlilidir (1407-1485). Şair Türkiyə ədəb mühitində yazıb yaradan və bu ölkənin İzniq şəhərində yaşayan Xəlili ana dilində divan yaratmışdır. O, "Firqətnamə" (bəzən onu "Qürbətnamə" də adlandırırlar) adlı bir məsnəvi də yazmışdır. Bu məsnəvinin qəribə süjeti var: Aşiq Əcəm mülkində elm ilə məşğul olur və bir gün dostundan təklif alıb İzniq şəhərinə gəlir. Burada bir gözələ aşiq olsa da sevdiyinə qovuşa bilmir. Hicran dərdindən xilas olmaq üçün İstanbula səfər edir. Ancaq günlərin birində sevdiyi qızdan məktub alıb İzniqə qayıdır. Onlar görüşürlər, amma görüş məqamında sevgilisi qeyb olur. Bundan sonra aşiqin gözündə sevgilisi səhralardakı işığa çevrilir.

Bu kiçik eşq dastanında şairin həm şəxsi həyatı ilə bağlı həqiqətlər özünü büruzə verir, həm də XV əsr ədəbi prosesindəki eşq fəlsəfəsi yeni kontekstdə təqdim edilir. Həmin fəlsəfəyə görə, "eşq" ilahi bir duyğudur və insan bu

Önsöz yazan və rəyçi:

Professor Sənan İbrahimov
Bakı Dövlət Universitet

XV-ci əsr Azərbaycan Şairi Xəlili Qəzvininin yeni tapılmış Türingen Universiteti Əlyazması əsasında Firqətnaməsi, Tehnran Milli və İslami Şura Məclisinin nüsxəsi əsasında Farsca Töhfeyi Uşşaq məsnəvisi və müxtəli məcmuələrdə olan şeirləri toplanmışdır

Turkic Divan of Khalili Kazvini and Firkatname together with Ushak-Nameh in Persian are compiled by Firuz Refahi Alamdari and published for the first time.

Compelete Poems of Khalili Kazvini XV century poet of Azerbaijan and Iran
Compiled by Firuz Refahi Alamdari
Firuzrefahi@gmail.com
İSBN: 978-622-7806-2-0
Publisher: Savalan İgidler Publication-Tehran
First Published at Tehran 2021

Xəlili Qəzvini

KÜLLİYYATI

Divan
Firqətnamə
Pəndnmə
Töhfeyi Uşşaq

TEHRAN
2021

Xəlili Qəzvini

Farsca-Türkcə Şeirləri

Hazırlayan:

Firuz Refai Ələmdari